

Fondacija Konrad Adenauer
u saradnji sa Centrom za demokratiju
Biblioteka: KAS POLITIKA

(NE)DEMOKRATSKO
REDIZAJNIRANJE POLITIČKIH
PARTIJA U SRBIJI

BEOGRAD, 2013.

Konrad-Adenauer-Stiftung

IZDAVAČ:
Fondacija Konrad Adenauer

ZA IZDAVAČA:
Henri Bohnet

UREDNICI:
Zoran Stojiljković
Gordana Pilipović
Dušan Spasojević

LEKTURA I KOREKTURA:
Jelena Nešić

PRE-PRESS:
Teovid, Beograd

ŠTAMPA:
Štamparija Topalović, Valjevo

TIRAŽ:
1000

© 2013 **Fondacija Konrad Adenauer**
Beograd

Autorski tekst objavljen u ovoj knjizi izdavač objavljuje u obliku u kome ga je dostavio autor i ne snosi odgovornost za objavljeni sadržaj.

Sva prava zadržana.

Doštampavanje u celosti kao i u segmentima samo uz dozvolu izdavača.

SADRŽAJ

5 | Teorijsko-metodološki okvir za izučavanje stranačkih programa i unutar-stranačke demokratije u Srbiji

PARLAMENTARNE STRANKE

25 | Demokratska stranka [DS]

71 | Demokratska stranka Srbije [DSS]

107 | Jedinstvena Srbija [JS]

129 | Liberalno demokratska partija [LDP]

165 | Liga socijaldemokrata Vojvodine [LSV]

185 | Nova Srbija [NS]

199 | Partija udruženih penzionera Srbije [PUPS]

217 | Socijaldemokratska partija [SDP]

237 | Socijaldemokratska unija [SDU]

249 | Socijalistička partija Srbije [SPS]

277 | Srpska napredna stranka [SNS]

311 | Srpski pokret obnove [SPO]

329 | Stranke nacionalnih manjina

359 | Ujedinjeni regioni Srbije [URS]

VANPARLAMENTARNE STRANKE

395 | Nova stranka [NS]

409 | Pokret Dveri

419 | Srpska radikalna stranka [SRS]

441 | Programske pozicije i unutarstranački odnosi
stranaka u Srbiji nakon izbora 2012.

463 | O autorima

Zoran Stojiljković

Dušan Spasojević

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR ZA IZUČAVANJE STRANAČKIH PROGRAMA I UNUTARSTRANAČKE DEMOKRATIJE U SRBIJI

Političke partije / stranke u Srbiji su, pre svega zahvaljujući svom presudnom uticaju i moći, predmet brojnih studija i analiza. Te analize su, čak i kada su ozbiljno teorijski i empirijski utemeljene ili tek načelne i problemske ili pak parcijalne lišene jedinstvene metodologije i komparativnog okvira. Zbog toga smo, nakon izvršene analize izborne ponude na parlamentarnim izborima u Srbiji 2012. (videti Stojiljković *et al.*, *Javne politike u izbornoj ponudi*, 2012), odlučili da sprovedemo istraživanje koje će se baviti programskim i organizacionim dokumentima koji određuju rad stranaka u Srbiji. Kao i prilikom prethodnog istraživanja, i ovoga puta smo dobili neophodnu pomoć i podršku od Fondacije Konrad Adenauer.

Takođe, želeli smo da ovoga puta povećamo edukativni karakter projekta i da omogućimo studentima osnovnih i master studija na Fakultetu političkih nauka da pod našim mentorstvom

napišu i objave svoje prve akademske tekstove. Poseban izazov predstavljalo je održavanje ravnoteže između potrebe da zadržimo zajedničku metodologiju i da omogućimo mlađim kolegama da u analizi iskažu svoje posebne preference, ideje i pristupe. Kao što je običaj u ovakvim situacijama, sve zasluge pripadaju autorima, dok se greške beleže na račun mentora.

TEORIJSKO METODOLOŠKI OKVIR – PROGRAMSKI PROFILI STRANAKA

Kada je reč o programskim dokumentima, kao i u ranijim istraživanjima oslonili smo se na osnovnu matricu *Comparative manifesto project*-a koga godinama vode Klingeman (Klingemann), Volkens i Badž (Budge), a koja se zasniva na sedam osnovnih *policy* oblasti (spoljna politika, sloboda i demokratija, politički sistem, ekonomija, blagostanje i kvalitet života, struktura društva i društveno grupisanje).¹ Ipak, imajući u vidu dosadašnja znanja i nalaze o partijskoj sceni Srbije, ovaj metodološki okvir je prilagođen i stavljen u tranzicioni kontekst.

¹ Jedinice kodiranja i analize su bile:

I Država i politički sistem

1) političke institucije i odgovornost vlasti (organizacija i podela i kontrola vlasti); 2) vladavina prava i reforma pravosuđa; 3) regionalizacija, decentralizacija i lokalna vlast; 4) nacija, nacionalni (i konfesionalni) identiteti i međunacionalni odnosi; 5) bezbednosne strategije i reforma i civilna kontrola vojske i policije; 6) međunarodni odnosi, regionalna saradnja i EU integracije; 7) borba protiv korupcije i organizovanog kriminala; 8) partijski i izborni sistem i 9) civilno društvo i demokratija.

II Ekonomski sistem i politika

1) interpretacija uzroka i načina prevazilaženja krize: eksterni i nacionalni okvir; 2) ekonomsko-socijalne funkcije države (indikator: prihodna i rashodna dimenzija budžeta); 3) država kao poslodavac i naručilac (javne nabavke, privatizacija); 4) globalna i sektorske razvojne strategije i politike; 5) održivi razvoj: ekonomija i ekologija i 6) socijalno preduzetništvo.

III Socijalni sistemi i politike

1) socijalna politika i socijalne službe i osiguranje; 2) siromaštvo i socijalna kohezija; 3) rad, zapošljavanje i socijalni dijalog; 4) rodna ravnopravnost i antidiskriminativne politike; 5) mladi; 6) penzije i stara lica; 7) obrazovanje i nauka; 8) zdravstvo i 9) kultura i mediji (indikator: tradicionalne – [post]moderne vrednosti, javni servis i interes – tržišna valorizacija

Metodološka kontekstualizacija podrazumeva nekoliko osnovnih i međusobno povezanih napomena. Prva se tiče stepena institucionalizacije partijskog sistema, a druga ideološke profilisanosti partija. Treća napomena tiče se trendova koji su zajednički za stare i nove demokratije, a zasnovani su na ideji deideologizacije partija i sve većem uticaju tzv. sveobuhvatnih taktika.

Pod institucionalizacijom partijskih sistema Mejnvooring podrazumeva „da akteri imaju jasna i dugoročna očekivanja kada je reč o ponašanju drugih aktera, a stoga i o osnovnim okvirima i pravilima partijske kompeticije i ponašanja. U institucionalizovanim partijskim sistemima postoji trajnost najvažnijih partija i njihovog ponašanja.“ (Mainwarring, 2001: 187).

Tabela 1: Idealtipske osobine snažno i slabo institucionalizovanih partijskih sistema

	Snažno institucionalizovani sistemi	Slabo institucionalizovani sistemi
Stabilnost oblika međupartijske kompeticije	Veoma stabilno. Glavne partije ostaju na sceni decenijama. Prelivanje glasova je retko.	Veliko prelivanje glasova. Neke partije doživljavaju iznenadne padove, dok druge imaju iznenadna poboljšanja izbornih rezultata.
Ukorenjenost partija u društvu	Partije su snažno ukorenjene u društvu. Većina građana dugoročno glasa za istu partiju i glasa zbog partije. Organizovani interesi su povezani sa partijama.	Partije su slabo ukorenjene u društvu. Samo jedan manji deo građana stalno glasa za istu partiju. Umesto toga, građani glasaju za pojedinačne kandidate ili, ukoliko glasaju za partije, menjaju onu za koju glasaju.
Legitimnost partija i izbora	Partije i izbori imaju neosporan legitimitet. Partije su viđene kao neophodna i poželjna demokratska institucija.	Mnogo građana i grupa dovodi u pitanje legitimitet izbora i partija. Značajan procenat građana veruje da partije nisu poželjne ni neophodne.

Partijska organizacija	Partije imaju značajne materijalne i ljudske resurse. Partijski procesi su veoma institucionalizovani. Lideri partija, iako značajni, ne zasjenjuju partije.	Partije imaju malo resursa. One su kreacija lidera i lideru su i na raspolaganju. Unutarpartijski procesi nisu institucionalizovani.
------------------------	--	--

Izvor: Mainwaring, (2001: 186)

Pojednostavljeno govoreći, pod institucionalizacijom podrazumevamo „ukorenjivanje“ partija u društvo, odnosno proces tokom kojeg se razvijaju interesno zasnovane veze između društva i političkih partija. Stojiljković (2008: 211) ukazuje da je institucionalizacija povezana sa partijskom identifikacijom i da se merenjem ove dimenzije može saznati stav birača o kredibilitnosti partija i samog izbornog procesa, kao i da „velike i brze oscilacije u podršci pojedinim partijama, nestajanje pojedinih i pojava novih partija, odnosno nestabilna i plitka partijska identifikacija upućuju jasnu poruku o nedovoljno ukorenjenom, stabilnom i institucionalizovanom partijskom sistemu“. Već na osnovu uvida u kriterijume institucionalizacije je očigledno da se partijski sistem Srbije ne može smatrati ukorenjenim i stabilnim. I površan pogled na zbivanja pre i posla izbora 2012. pokazuju da se sistem i dalje nalazi u previranju i konsolidaciji, što i nije neočekivano imajući u vidu da Rouz i Maki (prema Goati, 2004: 186) smatraju da se o institucionalizaciji može govoriti tek nakon četiri izborna ciklusa. Ukoliko izbore brojimo od uvođenja minimalne izborne demokratije tj. od parlamentarnih izbora 2001. onda bi o institucionalizaciji mogli da sudimo tek nakon narednih izbora.

Slična situacija je kada govorimo o ideološkoj profilisanosti partija. Komparativne studije razvoja partijskih sistema u istočnoj Evropi ukazuju da se profilizacija partija dešava u relativno sličnom procesu koji obuhvata fazu grupisanja opozicije protiv autoritarne vlasti i formiranje velikih i širokih koalicija, a da zatim nastupa ideološka podela unutar opozicionih grupa nakon njihovog dolaska na vlast. Tek nakon toga ulazimo u

proces institucionalizacije partijskog sistema i dolazimo do mogućnosti da se partije ideološki profiliraju (detaljnije o ovome u Spasojević, 2009). Ova profilizacija najčešće prati prelazak sa pitanja identiteta koji obeležavaju prve godine tranzicije ka interesnim i ekonomskim temama (Elster, Offe and Preuss, 1998). U slučaju Srbije ovaj prelaz je dodatno otežan pitanjima jugoslovenskog nasleđa, pre svega budućim statusom Kosova i Metohije i pitanjem saradnje sa Haškim tribunalom, što omogućava strankama starog režima da igraju značajniju ulogu bez prethodne minimalne unutrašnje i programske reforme.

Pored ovoga, postkomunističke tranzicije su zbog svoje složene prirode (obuhvataju i političku i socio-ekonomsku tranziciju) nametnule nešto drugačije ideološke pozicije od onih u stabilnim demokratijama. Zbog toga u našim analizama koristimo Kičeltov (Kitschelt, 1994: 30–31) koordinatni sistem zasnovan na ekonomskoj i društveno-vrednosnoj skali. Ekonomska skala proteže se od državno-redistributivnog ka protržišnom polu, uz napomenu da je polazna tranziciona tačka duboko u polju državne ekonomije, pa stoga nije čudno da su sve reformske snage bar deklarativno tržišno orijentisane. Društveno-vrednosna skala se proteže od autoritarno-partikularističkog pola zasnovanog na tradicionalnim idejama i otporu prema globalizacionim i integracionim procesima (zbog čega ćemo paralelno koristiti termine suverenistička i partikularistička), ka liberalno-univerzalističkom polu inspirisanom reformističkim i integracionističkim idejama. Ova dimenzija dobija poseban značaj u kontekstu pristupanja Evropskoj uniji, u kome se nalaze skoro sve postkomunističke zemlje. Ovakva matrica olakšava razdvajanje ekonomskih od vrednosnih pitanja, što se čini posebno korisnim u slučaju Srbije. Ipak, činjenica da se partije identifikuju prema klasičnim ideološkim odrednicama na liniji levica-desnica, kao i da se pridružuju evropskim političkim familijama sa istim odrednicama ponekad može da stvori analitičku konfuziju. Zbog toga ćemo se truditi da uvek jasno odvojimo stranačku samorefleksiju i identifikaciju od naše terminologije.

Konačno, poslednje dve napomene o prilagođavanju metodološkog okvira spajaju praksu starih i novih demokratija. Još od šezdesetih godina XX veka pojavljuju se tendencije smanjivanja ideoloških razlika između partija i usmeravanje partija ka tzv. srednjem biraču (Downs, 1957; Kircheimer, 1966). Ovakva praksa najočiglednija je u radu velikih partija (npr. nemačke CDU/CSU i SPD) koje pokušavaju da zauzmu politički centar dolazeći sa leve ili desnice, dok se manje partije i dalje trude da ponude programski prepoznatljivu politiku. Naravno, preduslov deideologizacije je visok stepen ekonomskog razvoja i rešavanje osnovnih društvenih pitanja, što u Srbiji nije slučaj. Ipak, suženost političkog prostora, pritisnutog između domaćeg otpora promenama i želja međunarodnih aktera dovodi do sličnog ishoda i sličnosti politika centralnih stranaka (Stojiljković *et al.*, 2012).

Uprkos navedenim ogradama koje bi nekoga navele na zaključak da je istraživanje ideoloških razlika u Srbiji beskoristan posao, smatramo da se može govoriti o značajnim programskim razlikama koje će u narednim fazama postati sve očiglednije. Zbog toga je veoma važno analizirati sadašnje pozicije i mogućnosti/ograničenja partija da se iz njih razvijaju.

Imajući u vidu splet faktora koji utiču na ideološki profil partija, u analizu smo uključili 4 kriterijuma za klasifikaciju: (1) političko samopozicioniranje, (2) stečeni imidž u stručnoj i opštoj javnosti, (3) socijalna ukorenjenost i izborna podrška i (4) interpretacija ključnih političkih vrednosti. Ipak, u ovom zborniku akcenat stavljamo na četvrti kriterijum zbog fokusa na programska dokumenta stranaka. Takođe, detektujući sve veći značaj evropskog nivoa na lokalnu politiku, u analizi pozicioniranja partija razmatramo i evropsku dimenziju, kako u kontekstu pripadanja ili približavanja određenoj evropskoj političkoj porodici, tako i u refleksiji prema evropskoj političkoj agendi (Beyme, 2002).

TEORIJSKO-METODOLOŠKI OKVIR – UNUTARSTRANAČKI ODNOSI

Drugo istraživačko pitanje kojim ćemo se baviti na stranama koje slede tiče se unutarstranačkih odnosa i organizacije. I u ovom slučaju se u javnosti često mogu susresti teze da su stranke u Srbiji nedemokratske i liderske. Akademski karakter ovog zbornika nas obavezuje da takve teze potkrepimo jasnim dokazima i da ne podlegnemo opštim mestima i frazama; takođe, cilj nam je da ukažemo i na one retke oblike unutarstranačkog takmičenja i pluralizma.

Odnosi u partiji, partiji kao sistemu moći, određeni su, pre svega, (ne)jednakom pozicijom i ulogom članstva i rukovodećih organa u stvaranju i realizovanju partijske politike. Partijska rukovodstva, po pravilu, od očiju javnosti ali i sopstvenog članstva, ljubomorno skrivaju unutrašnju armaturu i anatomiju svojih stranaka. Za javno pokazivanje služe, manje ili više dobro skrojene, „demokratske“ statutarne i poslovničke odore. Tek kada dođe do ozbiljnog raskola u stranci do javnosti stigne delić istine o brojnosti i uticaju članstva, mreži stranačkih odbora, partijskim sivim eminencijama ili realnom poreklu sredstava u partijskoj blagajni, odnosno o stvarnoj fiziologiji stranaka.

Iako su u većini partija unutrašnji odnosi statutima i drugim organizacionim pravilima, bar formalno, demokratski uređeni, odnosno članstvo može učestvovati u utvrđivanju stranačke strategije i taktike i izboru organa stranke, postoji tendencija da se, iz brojnih razloga, poput logike efikasnosti i stranačke discipline, moć odlučivanja svede na najuži rukovodeći krug, pa i samog lidera. Mihels je, analizirajući praksu nemačke socijaldemokratije, početkom 20. veka, ovu praksu i tendenciju definisao kao „**gvozdeni zakon oligarhije**“ (Mihels, 1990: 302–314).

Dva polarna, idealtipska modela internih odnosa čine nedemokratski model u svojoj monokratskoj i oligarhijskoj podvarijanti, na jednoj i „participativno-demokratski“ model, na drugoj strani.

U **osnovi nedemokratskog modela** je stav napetosti, pa i suprotnosti odnosa uspostavljenih između demokratije i organizacija. Demokratije nema bez institucija i organizacija, da bi sa njihovim razvojem i jačanjem, ona postepeno nestajala. Mihels ovu poziciju definiše stavom „ko kaže organizacija, kaže i tendencija ka oligarhiji“. Organizaciona struktura i dinamika svaku partiju razdvaja na vodeću manjinu i vođenu masu. Vođa od (partijskog) sluge naroda postaje „komandant partijske vojske“. Mihels, pozivajući se na Rusoa i njegovo uverenje da narod u trenutku kada sebi podari predstavnike nije više slobodan, čak ni ne postoji, smatra da kraj svake (unutarstranačke) demokratije počinje sa stvaranjem i osamostaljivanjem profesionalnog vođstva (Orlović, 2002: 37).

Drugi, polarni **participativno-demokratski model „transparentnih partija“** baziran je na ideji (Barbera i Patemanove) o neposrednim izborima i partijskom referendumu i anketi, podržanim i omogućenim „elektronskom demokratijom“. U osnovi radi se o kritičkom preuzimanju Veberovih ideja o (približno) jednakim kvalifikacijama za vođstvo, njegovim minimalnim, koordinacijskim ingerencijama i direktnim izborima na kratak rok, za nosioce javnih funkcija.

Treći, **„kompetitivno-elitistički“ model** predstavlja zapravo demokratsko redizajniranje i realističku reformulaciju liderskog i, posebno, oligarhijskog modela unutarstranačkih odnosa. Po njemu, unutar demokratskih procedura partijska egzekutiva, razdeljena na veći ili manji broj konkurišućih stranačkih elita koje se međusobno nalaze u promenljivim odnosima sukoba i saradnje, bori se za naklonost i podršku partijskih masa čija je uloga uglavnom svedena na navijanje i aplaudiranje.

Po ovoj logici, oligarhizacija partija ne mora imati negativan konačni efekat, jer njihova konkurencija omogućuje da konačnu reč i odluku imaju građani – birači. Sartori i Šumpeter izjednačavaju realnu, funkcionišuću demokratiju sa nadmetanjem elita. Polazno, od ishoda unutarstranačkih borbi zavisi ko će i kako učestvovati u međustranačkoj utakmici za podršku birača. Nakon pobede nad stranačkim rivalima, u izbornu trku ulaze partijske elite i lideri, čija je moć dalje ograničena mehanizmima i procedurama kompeticije i konkurencije između (i unutar) političkih partija. Hod od autoritarnih ka demokratskim režimima, praktično se sadrži u pomaku od vlasti (samo)nametnutih elita ka izboru između elita koje se nude (Šumpeter, 1996).

Četvrti „**predstavnički, poliarhijski**“ model polazi od Dalovog koncepta poliarhije, odnosno pluralne distribucije moći. Unutar njega je moguće očuvati i elemente decentralizacije i disperzije moći, pa i aktivne participacije članstva. Na određeni način, pluralni model je realistična, svedena varijanta i alternacija za participativni model.

Mreža kriterijuma i indikatora praktično je vezana za segmente i sekvence procesa odlučivanja, odnosno za njegovih šest ključnih elemenata i faza. **Prvi** čini set prava i obaveza koje ima *partijsko članstvo*, ali i njegove mogućnosti i kapaciteti da ih realno ostvari. Prvi, polazni nivo analize čini dakle kritičko vrednovanje pozicije i uticaja „partijskog naroda“ – akcionog potencijala, kompetentnosti, nivoa i vrsti motivacije i očekivanja članstva, kao i različitih osnova i razloga njegovog identifikovanja sa „svojom“ partijom. Modelski posmatrano, visok nivo aspiracije, osećaj kompetentnosti, kao i dominacija programske ili problemske identifikacije sa strankom, rečju – članstvo koje karakterišu mobilnost, aktivitet i kritičnost su temeljna pretpostavka za postojanje participativnih stranaka ili bar poliarhijske strukture unutrašnjih odnosa u njima.

Drugi čine formalna i stvarna prava partijskih manjina i njihove mogućnosti da ih, kroz struje i frakcije i institucionalno izrazi unutar partije ili pak da, na toj osnovi, produkuju rascep u partiji.

Treću, izvedenu iz prethodnih, čini dominacija subordinacije ili pak principa subsidijarnosti u partiji, odnosno centralizatorske ili decentralizujuće tendencije u procesu internog donošenja odluka. Subordinacija indicira dominaciju oligarhijskih odnosa ili liderskog principa u partiji. Subsidijarnost, odnosno prihvatanje principa da se odlučivanje prepusti nižim nivoima organizovanja na kojima daje optimalne rezultate, ide u prilog pluralnom ili participativnom modelu.

Saznanje o realnoj strukturi i prirodi odnosa unutar partija zahteva analizu bar tri tipa unutrašnjih veza i odnosa. Partijsku osnovu čine osnovne organizacione jedinice formirane na teritorijalnom i, ređe, pre svega u praksi komunističkih partija, funkcionalnom, radnom principu. Izbor određenog tipa osnovne partijske jedinice, kao i njena ovlašćenja i delokrug rada, nije slučajan, odnosno uslovljen je ciljevima i zadacima partije.

Partijsku strukturu u značajnoj meri određuje i prisustvo–odsustvo različitih oblika posebne teritorijalne (lokalni i regionalni organi) i funkcionalne organizovanosti (odbori, komisije), kao i neretke socijalne (mladi, žene) i ideološke (struje, frakcije) decentralizacije unutar stranke.

U nastojanju da suzbiju tendenciju samoreprodukcovanja stranačkog vođstva, stranački forumi i sekcije, posebno socijaldemokrata i zelenih, zalažu se za uvođenje kvota za „marginalizovane grupe“ – žene, mlade i nacionalne i rasne manjine. Tako su nekadašnje klasne kvote komunističkih i radničkih partija nasledili zahtevi za ravnomernom, pre svega rodnom i generacijskom zastupljenošću. Posebno su forumi žena bili uporni i, sa izuzetkom većine zemalja u tranziciji i juga Evrope,

uspešni u zahtevu ne samo za trećinskim udelom na listama, nego i u raspodeli „sigurnih, prolaznih mesta“. U partijama skandinavskih zemalja udeo žena u stranačkim rukovodstvima se približava polovini.

U svakom slučaju, postojanje različitih oblika teritorijalne i funkcionalne decentralizacije odlučivanja dobro ilustruje snagu, uticaj i socijalnu utemeljenost partije. Nasuprot tome, njihovo odsustvo pokazatelj je stepena razvijenosti birokratske i centralizatorske tendencije u njoj.

Najzad, partije koje imaju i indirektno, kolektivno članstvo mogu, iz ugla raspodele moći, biti manje-više monolitne strukture ili egzistirati kao federacije partija, pokreta i udruženja koja ih čine (Stojiljković, 2008: 85–86). Posebno su, u ovom pogledu, interesantna iskustva sindikata, kooperativnih pokreta i asocijacija poslodavaca i modaliteti njihovog povezivanja sa političkim partnerima, naročito njihovo učešće i uticaj u gremijima za izbor najužeg rukovodećeg kruga partije.

Četvrti kriterijum za detektovanje prirode unutar stranačkih odnosa čini oficijelni i realni raspored snaga, odnosno podela vlasti i ovlašćenja između partijske legislative i egzekutive na različitim nivoima organizovanja. Njime se utvrđuju međudnosi i raspodela ovlašćenja i moći, po analogiji sa podelom na grane vlasti, između (i unutar) organa različitih vrsta nadležnosti – zakonodavnih (skupština, glavni odbor), izvršnih i izvršno-političkih (šef stranke, izvršni odbor, stranački aparat) i kontrolno-sudskih organa i tela stranke (nadzorni i statutarni odbori). Većinu stranaka karakteriše koncentracija moći u rukama partijske egzekutive i sukobi unutar nje.

U parlamentarnim partijama, pored navedenih oblika pluralizacije moći, relevantan odnos je i odnos snaga između partijske centrale i parlamentarne, poslaničke grupe. Iako ne čini deo stranačke strukture u užem smislu, parlamentarna grupa je

važan centar moći i nosilac određenih, proceduralnih prava u radu parlamenta, odnosno reprezent državno-pravnog aspekta i funkcije partije (u odnosu na njenu drugu, mobilizirajuću, „civilnu“ dimenziju). Ona ima i svoju internu strukturu i hijerarhiju čija je svrha da obezbedi jedinstvo delovanja. Ujedno, to je i razlog u političkom životu čestih sukoba i razlaza na relaciji: poslanici (poslanički klub) – rukovodstvo stranke. Veoma često, da bi predupredili sukobe i ojačali svoju poziciju, partijski lideri su istovremeno i šefovi poslaničkih klubova, ili propisuju posebne procedure za obezbeđenje lojalnosti poslanika („blanko ostavke“).

Stvaranjem državnog partijskog kartela, u koji se, profesionalizacijom politike, pored pozicionih, u meri u kojoj učestvuju u raspodeli statusnih privilegija, imuniteta i „kolača vlasti“, uključuju i opozicione stranke i poslanici, stvara se i održava zajednički „esnafski“ interes političke elite. On se dodatno ojačava nestabilnošću i rascepkanošću političke scene što poslanicima omogućava daleko širi manevarski prostor i elastičnije ponašanje u uzajamnoj komunikaciji, nego što to mogu „tvrde“ partijske strukture.

Ovoj globalnoj tendenciji suprotstavljaju se dva faktora sa obrnutim predznakom i dejstvom: a) strogi mehanizmi i procedure disciplinovanja i kontrole parlamentarne frakcije, kao i b) povremeni talasi reideologizacije i uvećanja značaja programskih principa koji sužavaju manevarski prostor za nagodbe i kompromise u parlamentu (Beyme, 2002: 154).

Dva naredna kriterijuma, peti i šesti, vezani su za procenu distribucije moći i uticaja u dva ključna interna procesa – 5. partijskom izbornom procesu i 6. kontroli nad partijskim finansijama, njihovom prihodnom i rashodnom stranom.

Primeru radi, (5) nemogućnost partijskog šefa ili vrhuške da nametnu svoje kadrovske izbore i „favorite“, bez prethodnog

složenog procesa pregovaranja i nagodbi sa lokalnim stranačkim organima, govori u prilog postojanja i dominacije kompetitivno-elitističkih ili pak „poliarhijskih“ struktura i odnosa. Na drugoj strani, (6) usmerenost partijskih mecena, ali i izvora javnog finansiranja na partijsku centralu, doprinosi centralizatorskoj, oligarhijskoj ili liderskoj tendenciji u partiji.

Obrazac unutarstranačkih odnosa zaista u najvećoj meri zavisi od pozicije i uspostavljene distribucije moći unutar rukovodstva. Polazno metodsko uporište za analizu uvodi Angelo Panebianco definišući moć kao „**kontrolu zona neizvesnosti**“, **odnosno određujući sledećih sedam zona neizvesnosti ili indikatora moći**: političko rukovođenje, internu komunikaciju, odnose sa okruženjem, utvrđivanje pravila i ovlašćenja, finansije i regrutovanje i unapređenje kadrova (Panebianco, 1988: 36). U suštini, vođa ulazi u vertikalnu i horizontalnu igru moći, pri čemu uspeh u vertikalnoj igri – pregovorima i nagodbom sa članstvom, uvećava njegove izgleda u horizontalnoj igri moći i sa drugim liderima.

Moć je nesporno asimetrično distribuirana, ali je ujedno i relaciona i, bar u izvesnoj meri, recipročna. Kritički se osvrćući na Mihelsa i njegov „gvozdeni zakon oligarhije“ Panebianco konstatuje da, ako se uopšte radi o zakonu, on sigurno nije gvozdeni (Panebianco, 1988: 22).

Analizirajući poziciju stranačkih vođa na osnovu kruga njihovih, statutarnim dokumentima definisanih ovlašćenja, Goati uspostavlja distinkciju na, bar formalno, **slabe lidere**, koji raspolažu samo koordinaciono-reprezentativnim ingerencijama i **jake vođe**, koje i formalno poseduju prava na predlaganje i imenovanja, odnosno samoizbor (nominaciju i kooptaciju) sopstvenih saradnika.

Vodeća pozicija lidera zavisi dakako od umeća koordiniranja (i manipulisanja) odnosima unutar rukovodećeg jezgra, ali i,

u sve većoj meri, od podrške članstva i ostvarenih izbornih rezultata, odnosno sposobnosti da stranku održi u orbiti vlasti. Raspodela moći unutar rukovodećeg jezgra, promenljive konkretne konstelacije odnosa unutar njih, oblikuju njihov više ili manje monokratski, oligarhijski ili, u slučaju podele na klike, timove ili koterije, odnosno formalizovane struje i frakcije, konkurentsko-elitistički karakter i strukturu.

Pritom, u pogledu stvarnog značaja u partijskoj vlasti treba jasno razlikovati **formalno, izabrano rukovodstvo od njegovog, često uticajnijeg, neformalnog (i neizbornog) dela koji čine „partijske sive eminencije“** – savetnici, ključni finansijeri, prijatelji i članovi porodice, odnosno najbliže vođino okruženje – ljudi od posebnog poverenja (i uticaja).

I formalno rukovodstvo i manje-više neformalnu vladajuću stranačku koaliciju (Panebianco) od profila članstva deli njihovo gotovo isključivo regrutovanje iz kruga „akademičara“ – ljudi sa fakultetskom diplomom, čak onih sa elitnim obrazovanjem koji dolaze sa „Oxbridga“. To je još jedan osnov nadproporcionalnog uticaja i autoriteta rukovodećeg sastava.

Najzad, dodatni razlog neuspeha (i, istovremeno, argument i prilog dominacije vođe i najužeg rukovodećeg sastava), čini i, još od Mihelsa konstatovana, nesklonost partijskih masa da prihvate „česte izmene lica“. Posebno je to slučaj sa društvima personalizovane političke kulture i odnosa, u koje svakako spadaju zemlje regiona. Važnu branu ovim tendencijama – njihov kontrabalans i ravnotežu čini sam **strah vođa od uskraćivanja reizbora**, koji ih tera na pažljivo opipavanje pulsa partijskih i biračkih masa. Jozef Šlezinger odnos vođa (vođstvo)–sledbenici vidi kao razmenski, racionalni odnos u kome sledbenici razmenjuju podršku za političke odluke koje im se dopadaju (Goati, 2004: 122).

Naravno, radi se tek o mreži osnovnih indikatora i tek idealtipskim modelima internih odnosa u političkim strankama koji u praksi u većoj ili manjoj meri odstupaju od „reklamnih“ statutarnih rešenja.

ISTRAŽIVAČKI UZORAK – KOJE STRANKE SU RELEVANTNE U SRBIJI?

Činjenica da je partijski sistem nekonsolidovan utiče i na izbor stranaka koje čine istraživački uzorak. Sartori (2002, 108–110) definiše dve vrste potencijala koje stranka može imati da bi je smatrali relevantnom. *Koalicioni potencijal* podrazumeva da je stranka korisna za stvaranje vladajuće većine, dok se *ucenjivački potencijal* odnosi na stranke koje su dugo vremena u opoziciji i nemaju koalicioni potencijal, ali svojim postojanjem i delovanjem utiču na druge aktere na političkoj sceni. Pored Sartorijevih kriterijuma, kao dodatni element smo uzeli postojanje poslaničkog kluba u Narodnoj skupštini, što nam omogućava da iz analize izostavimo male stranke koje učestvuju u radu parlamenta sa jednim ili dva poslanika na listama drugih partija, ali i da u uzorak uključimo partije srednjeg ranga koje utiču na političku dinamiku iako nisu vodeće u svojim koalicijama.

U poslednjem sazivu (nakon izbora 2012. godine) poslaničke klubove osnovale su: Srpska napredna stranka, Demokratska stranka, Socijalistička partija Srbije, Demokratska stranka Srbije, Ujedinjeni regioni Srbije, Liberalno demokratska partija, Partija ujedinjenih penzionera, Socijaldemokratska partija Srbije, Nova Srbija, Jedinstvena Srbija, Liga socijaldemokrata Vojvodine, Savez vojvođanskih Mađara i Srpski pokret obnove–Demohrišćanska stranka Srbije. Pored ovih grupa, u parlamentu radi i grupa samostalnih narodnih poslanika koja je previše heterogena da bi se obradila, kao i novonastala grupa Zajedno za Srbiju koju čine nekadašnji poslanici i funkcioneri

Demokratske stranke. Ova grupa neće biti predmet naše analize zbog nepostojanja programa i zakonskog statusa u vreme kada smo sprovodili istraživanje.

Sa druge strane, smatrali smo da je važno da u nekoliko slučajeva proširimo istraživanje van parlamentarnog okvira. Tu pre svega mislimo na Srpsku radikalnu stranku koje je nakon dvadeset godina ostala ispod cenzusa, ali zbog svog istorijskog značaja zasigurno ima mesto u svakoj obuhvatnoj analizi političkog života u Srbiji. Takođe, odlučili smo da pažnju usmerimo i na dve vanparlamentarne stranke kako bi izbegli zamku kartelizacije i ukazali na moguće „izazivače“ uspostavljenog konsenzusa. Zbog toga su u analizu uključene Dveri (stranka nije prešla cenzus na izborima 2012), kao i Nova stranka koja je osnovana nakon poslednjeg izbornog ciklusa. Konačno, u želji da jasnije obuhvatimo i redistributivni i društveno-liberalni kraj političkog spektra, kao i zbog istorijskog značaja ove stranke, pojedinačno analiziramo i Socijaldemokratsku uniju.

Promene na partijskoj sceni Srbije su toliko brze i temeljne, da će u vreme štampanja ove knjige sigurno biti stranaka koje bi mogli da uključimo u analizu, ali je to već odavno poznat problem istraživanja živih i promenljivih fenomena u društvenim naukama.

Literatura:

Beyme, von Klaus, *Transformacija političkih stranaka*, Fakultet političkih Znanosti, Zagreb, 2002.

Downs, Anthony, *An Economic Theory of Democracy*, Harper, New York, 1957.

Kirchheimer, Oto, „The transformation of the West European Party Systems“ u: *Political party and Political Development*, Palombara and Wiener (eds.), Princeton Univeristy Press, Princeton, 1966.

- Kitschelt, Herbert, *Party Systems in East Central Europe: Consolidation or Fluidity*, Paper presented at annual meeting of the American Political Science Association, September 1– 4, New York, 1994.
- Mainwaring, Scott, *Party Systems in the Third Way*, u: Diamond, Larry and Plattner, F. Marc (eds), *The Global Divergence of Democracies*, The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 2001.
- Michels, Robert, *Sociologija partija u suvremenoj demokraciji*, Informator, Zagreb, 1990.
- Goati, Vladimir, *Partije i partijski sistemi Srbije*, Ogi centar, Niš, 2004.
- Elster John, Claus Offe & Ulrich Preuss, *Institutional Design in Post-communist Societies*, Cambridge University Press, Cambridge, 1998.
- Orlović, Slaviša, *Političke partije i moć*, Čigoja štampa, Beograd, 2002.
- Panebianco, Angelo, *Political Parties: Organisation and Power*, Cambridge University Press, Cambridge, 1988.
- Sartori, Giovanni, *Stranke i stranački sustavi*, Politička kultura, Zagreb, 2002.
- Spasojević, Dušan, *Dinamika i faze razvoja istočnoevropskih partijskih sistema posle 1989. godine*, u: Vujačić, Ilija (ur.), Čupić, Čedomir (ur.), Vranić, Bojan (ur.). *Konsolidacija demokratije: 20 godina nakon pada Berlinskog zida: zbornik radova*, Konrad Adenauer Stiftung: Fakultet političkih nauka, Beograd, 2009.
- Stojiljković et al., *Javne politike u izornoj ponudi*, Konrad Adenauer Stiftung, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2012.
- Stojiljković, Zoran, *Partijski sistem Srbije*, Službeni glasnik, Beograd, 2008.
- Šumpeter, Jozef, *Kapitalizam, socijalizam i demokratija*, Plato, Beograd, 1996.

PARLAMENTARNE STRANKE

Luka Božović

DEMOKRATSKA STRANKA

Ovaj rad ima za cilj da analizira i odredi poziciju Demokratske stranke na partijskoj sceni Srbije i da bliže prikaže njenu organizacionu strukturu i utvrdi stepen demokratije u samoj organizaciji. U uvodnom delu rada biće dat i kratak pregled istorije Demokratske stranke, od njenog osnivanja krajem osamdesetih godina prošlog veka.

Demokratska stranka bila je od osnivanja jedna od najvažnijih partija u Srbiji, bilo u opozicionom bloku, bilo na vlasti. Ideološka pozicija Demokratske stranke menjala se vremenom, i od antikomunističke, liberalne stranke došla je do pozicije koju, u skladu sa metodskim pristupom određujemo kao socijal-liberalnu (Stojiljković, 2012: 12). Sama partija je na poslednjem kongresu u martu 2013. godine u svom programu sebe proklamovala kao socijaldemokratsku.¹

Demokratska stranka je polovinom 2003. godine primljena u Socijalističku internacionalu u statusu posmatrača.² U tom

¹ Statut Demokratske stranke, član 2, alineja 1.

² <http://www.politika.rs/rubrike/Politika/DS-postao-chlan-Socijalistichke-internacionale.lt.html>.

trenutku, Demokratska stranka je viđena i kao potencijalna članica tadašnje Evropske demokratske unije, koja je okupljala partije pozicionirane u centru i desno od centra. Ipak, DS se odlučila za članstvo u levo orijentisanoj Socijalističkoj internacionali koja okuplja socijalističke, socijaldemokratske i laburističke partije. DS je 2008. postala i punopravna članica Socijalističke internacionale. Takođe, DS je pridružena članica Partije evropskih socijalista, a od septembra 2012. njen počasni predsednik Boris Tadić je i član Predsedništva ove organizacije. Po kriterijumu pripadnosti nadnacionalnim federacijama partija, DS se može odrediti kao socijaldemokratska stranka. Ipak, posebnu pažnju treba posvetiti programskoj orijentaciji partije čemu će biti posvećen najveći deo teksta.

I ISTORIJA DEMOKRATSKE STRANKE

Dašanja Demokratska stranka se od osnivanja sama određuje kao naslednica Demokratske stranke koju je 1919. godine osnovao Ljubomir Davidović.³ I sama DS svoju istoriju deli na dva perioda – period delovanja u vreme Kraljevine Jugoslavije (zaključno sa 1948. godinom), i period obnavljanja rada od 1990. godine. U ovom radu predmet analiziranja biće samo period od ponovnog uspostavljanja višepartijskog sistema u Srbiji. Sa Demokratskom strankom iz prvog perioda današnja DS sem imena ne deli mnogo toga, ali bi to mogao da bude predmet posebne analize.

OSNIVANJE, FRAKCIJE I PODELE

Jedanaestog decembra 1989. godine na sastanku održanom u Udruženju književnika, trinaest intelektualaca potpisalo je dokument kojim su potvrdili svoje učešće u osnivanju Demo-

³ <http://www.ds.org.rs/istorija/koreni-ds>.

kratske stranke. Tih trinaestoro ljudi bili su Dušan Vukajlović, Vladimir Gligorov, Milovan Danojlić, Zoran Đinđić, Gojko Đogo, Slobodan Inić, Marko Janković, Vojislav Koštunica, Dragoljub Mićunović, Borislav Pečić, Miodrag Perišić, Radoslav Stojanović i Kosta Čavoški. Prva skupština Demokratske stranke održana je 3. februara 1990. i na izborima za predsednika pobedio je Dragoljub Mićunović, dok je protivkandidat bio Kosta Čavoški. Već u ovom trenutku postaju jasne razlike unutar grupe koja je inicirala osnivanje – ideološke i sve druge.

Od osnivanja Demokratske stranke do danas iz nje je proizašlo čak šest novih partija koje su osnivali bivši članovi.^{4, 5} Ta tendencija se nastavila do danas, ali u proteklom periodu nije bilo formiranja novih stranaka,⁶ već su neki članovi (izbačeni ili oni koji su istupili iz partije) osnovali svoj poslanički klub (Dušan Petrović) a neki deluju samostalno (Vuk Jeremić). Krize nastale oko izbora predsednika stranke (1990: Mićunović–Čavoški, 1994: Đinđić–Mićunović, 2000: Vuksanović–Đinđić) rezultovale su ostavkama gubitnika izbora i pomenutim formiranjem stranaka, da bi kriza nastala 2012. godine, na relaciji Đilas–Tadić, bila rešena povlačenjem Tadića koji je dobio mesto počasnog predsednika DS i njegovom podrškom Đilasu koji je bez većih problema pobedio protivkandidata Branislava Kuzmanovića.

⁴ Srpska liberalna stranka, Demokratska stranka Srbije, Demohrišćanska stranka Srbije, Demokratski centar, Narodna demokratska stranka Srbije i Liberalno demokratska partija osnovane su do 2005. Neke od njih su se vraćale pod okrilje DS (Mićunovićev Demokratski centar), dok su se ostale utapale u druge partije ili nestajale sa političke scene.

⁵ Stranačka dokumenta Demokratske stranke su rodnosenzitivna tako da svi izrazi koji se u daljem tekstu koriste u muškom rodu obuhvataju iste izraze u ženskom rodu.

⁶ Jedan od razloga što nisu formirane stranke već se deluje na drugačiji način, jeste i restriktivno zakonodavstvo koje za osnivanje partije traži 10.000 sudski overenih potpisa.

IZBORNI REZULTATI DEMOKRATSKE STRANKE

Prvi višestranački izbori za Narodnu skupštinu Republike Srbije održani su 9. decembra 1990. godine, a primenjen je dvokružni većinski izborni sistem sa 250 izbornih jedinica, koliko se biralo poslanika. Socijalistička partija Srbije koja je nasledila organizaciju i infrastrukturu Komunističke partije osvojila je 194 mandata, dok je DS osvojila samo 7 mandata⁷ (2,8% glasova ukupno). U maju 1992. godine sprovedeni su prvi višestranački izbori za Skupštinu SR Jugoslavije⁸ koje je DS bojkotovala zbog neravnopravnih uslova učešća.

Godine 1992, na vanrednim decembarskim izborima,⁹ Demokratska stranka osvojila je po osam mandata u Republičkoj i Saveznoj skupštini. Već nakon godinu dana održani su sledeći vanredni izbori na republičkom nivou, po istim pravilima po kojima Demokratska stranka osvaja 29 mandata. U periodu od 1994. godine do sledećih izbora 1996. godine Demokratska stranka aktivno radi na jačanju infrastrukture i omasovljavanju članstva. U tom periodu posledice vladavine Slobodana Miloševića sve više se osećaju što Demokratska stranka koristi i privlači novo članstvo i osniva veliki broj novih odbora u Srbiji.

Na izborima 3. novembra 1996. godine Demokratska stranka nastupa u okviru Koalicije ZAJEDNO koju su činili i Srpski pokret obnove, Demokratska stranka Srbije, Građanski savez Srbije i Demokratski centar. Na saveznim izborima kandidat koalicije ZAJEDNO bio je smenjeni guverner Dragoslav Avramović koji se ubrzo povukao iz izborne trke. Koalicija osvaja 22 mandata, skoro tri puta manje od SPS. Istovremeno koalicija preuzima vlast u nekoliko velikih gradova u Srbiji. Prednost koalicije

⁷ DS je na ovim izborima učestvovala sa kandidatima u 176 od 250 izbornih jedinica.

⁸ Mešoviti izborni sistem je bio na snazi – polovina poslanika birana je jednokružnim većinskim a polovina proporcionalnim izbornim sistemom sa cenzusom od 5% i raspodelom mandata D'Ontovom metodom.

⁹ Proporcionalni izborni sistem sa 9 izbornih jedinica.

ostvarena u prvom krugu lokalnih izbora pretvorila se u pobedu u drugom krugu. U Beogradu je dobijena velika bitka nakon pokušaja SPS i JUL da ponište izborne rezultate, što je rezultovalo masovnim protestima. Izborni rezultati su priznati posle tromesečnog protesta u februaru 1997. godine, da bi 21. februara dr Zoran Đinđić bio izabran za gradonačelnika Beograda.

Režim odlučuje da za izbore 1997. godine promeni izborni sistem i Crnu Goru pretvara u sedam izbornih jedinica (pre toga bila je jedna), a Srbija je od devet izbornih jedinica preokrojena u 29 malih izbornih jedinica. Opozicija u kojoj je bila i Demokratska stranka bojkotovala je ove izbore. Usledio je period vanparlamentarnog delovanja. Delom zbog poremećenih odnosa u koaliciji ZAJEDNO, a delom i zbog rezultata Vuka Draškovića i SPO na ovim izborima, došlo je do raspada koalicije. Rezultat je bio prilazak SPO socijalistima i smena Zorana Đinđića sa mesta gradonačelnika Beograda.

U julu 2000. godine 18 stranaka opozicije potpisuje koalicioni sporazum i formira Demokratsku opoziciju Srbije (DOS) koja na predsedničkim izborima Slobodanu Miloševiću suprotstavlja Vojislava Koštunicu kao zajedničkog kandidata. Na predsedničkim izborima održanim 24. septembra DOS odnosi pobedu, ali Milošević pokušava da održi drugi krug. Konačni pad Miloševića dešava se 5. oktobra 2000. godine nakon masovnih protesta. Vanredni parlamentarni izbori¹⁰ održavaju se 23. decembra 2000. godine i DOS osvaja 176 mandata. Godine 2001, 25. januara, DOS formira Vladu Republike Srbije, a premijer postaje predsednik DS dr Zoran Đinđić.

Raskol sa DSS označio je i kraj DOS, a kriza je kulminirala i oduzimanjem mandata poslanicima DSS (uz ostale neaktivne poslanike). U periodu političke krize obeležene sukobom pred-

¹⁰ Primenjeni izborni sistem bio je proporcionalni sa Srbijom kao jednom izbornom jedinicom.

sednika Vlade i DS Đinđića i predsednika SRJ i DSS Koštunice bilo je puno sukoba na ovoj liniji. Godine 2003, 12. marta, u atentatu je ubijen Zoran Đinđić.

Na vanrednim parlamentarnim izborima u decembru 2003. Demokratska stranka osvaja 37 mandata. Vladu su formirali DSS, G17+, SPO i Nova Srbija uz manjinsku podršku Socijalističke partije Srbije, a Demokratska stranka ostaje u opoziciji.

Demokratska stranka za naslednika Zorana Đinđića na mestu predsednika DS bira njegovog zamenika Zorana Živkovića. Nakon kratkog perioda rukovodstva Živkovića na čelo Demokratske stranke dolazi Boris Tadić. Na predsedničkim izborima 2004. godine on u drugom krugu odnosi pobjedu nad kandidatom Srpske radikalne stranke Tomislavom Nikolićem.

Posle tri godine manjinske Vlade Vojislava Koštunice raspisani su novi izbori¹¹ koji su održani 21. januara 2007. godine. Demokratska stranka izlazi na izbore sa listom pod nazivom „Demokratska stranka – Boris Tadić“ na kojoj su sem DS i Sandžačka demokratska partija Rasima Ljajića i Stranka za Sandžak i osvaja 64 mandata. DS formira vladu sa DSS, Novom Srbijom i G17+ i Vojislavom Koštunicom na čelu Vlade. U februaru 2008. usledila je nova politička kriza – proglašenje nezavisnosti Kosova, a istovremeno stranke u koaliciji na vlasti počinju da se razmimoilaze po pitanju članstva Srbije u EU. Već u martu premijer Vojislav Koštunica traži raspisivanje novih izbora.

Na izborima 11. maja 2008. godine lista „Za evropsku Srbiju – Boris Tadić“, sastavljena od DS, G17+, Sandžačke demokratske partije, Srpskog pokreta obnove i Lige socijaldemokrata Vojvodine osvaja 102 mandata. Nakon potpisivanja koalicionog

¹¹ Na osnovu Ustava i Ustavnog zakona iz 2006. godine rok za raspisivanje izbora je bio najviše 120 dana.

sporazuma SPS, DSS i SRS na nivou grada Beograda i izbora Tomislava Nikolića iz SRS za predsednika Narodne skupštine, Demokratska stranka odlučuje da se okrene Socijalističkoj partiji Srbije i sa njom formira Vladu Republike Srbije u kojoj ima premijersko mesto. Ova vlada izdržala je ceo mandat, do narednih izbora raspisanih za maj 2012. godine.

Paralelno sa majskim izborima za Narodnu skupštinu održani su i lokalni, ali i predsednički izbori. Na predsedničkim izborima je u drugom krugu Borisa Tadića pobedio Tomislav Nikolić (iz tad već formirane Srpske napredne stranke). DS je na izborima nastupila sa listom „Izbor za bolji život – Boris Tadić“ zajedno sa Socijaldemokratskom partijom Srbije (novoformirana stranka Rasima Ljajića), Ligom socijaldemokrata Vojvodine, Demokratskim savezom Hrvata, Zelenim Srbije i Demohrišćanskom strankom Srbije. Na listi su bili i kandidati tzv. „Izvornog“ Srpskog pokreta obnove. Lista osvaja 67 mandata. Usled poraza na predsedničkim izborima dolazi do „potresa“ prilikom koalicionih pregovora i Demokratska stranka ostaje u opoziciji. DS kasnije ostaje i bez vlasti u jednom broju opština nakon promena većina i „usklađivanja“ sa republičkim nivoom.

Usledio je period prilagođavanja DS na opoziciono delovanje koji po ocenama mnogih, ali i po izbornim rezultatima u nekim opštinama, još uvek nije gotov. Kriza u Demokratskoj stranci počinje izborima za novog predsednika na kojima se kao protivkandidati Borisu Tadiću kandiduju Dragan Đilas i Branimir Kuzmanović. U dogovoru Đilasa i Tadića došlo se do rešenja da Tadić postane počasni predsednik DS, i on u zamenu za to podržava Đilasa koji lako pobeđuje Kuzmanovića. Nakon toga sledi period u kome neki od funkcionera DS (i bivših članova Vlade) napuštaju stranku (svojom voljom ili zbog izbacivanja).

II KLJUČNA PROGRAMSKA STANOVIŠTA

U skladu sa predloženim metodskim pristupom analize, predmet analize je i program Demokratske stranke. Metodski pristup podrazumeva podelu na tri velika tematska segmenta: državu i politički sistem, ekonomski sistem i politika i socijalni sistem i politika. Glavni dokumenti koji će biti analizirani su Statut Demokratske stranke, Program DS i Plan za izlazak Srbije iz krize. Izborni program koji je DS ponudila na izborima u maju 2012. godine biće takođe deo analize. Zbog određenih delova analize biće uključeni i neki od aktuelnih zakonskih predloga Demokratske stranke, na prvom mestu predlog izbornog zakonodavstva. U samom početku je važno napomenuti da je Program Demokratske stranke prilično opšti dokument koji ne otkriva previše detalja i u kome je to i na sledeći način navedeno: „Priroda naše stranačke politike je u korišćenju ekspertskog znanja gde god je to moguće, što znači da se *pitanja konkretnih društvenih oblasti ne raspravljaju u stranačkom programu, nego u stručnim telima stranke*, (kurziv L. B.) i podložna su neprekidnom osavremenjavanju i dopunama.“¹² Dakle, većina programskih stanovišta biće iz drugih programskih dokumenata koji će biti predmet analize.

Demokratska stranka sebe određuje kao „stranku socijaldemokratskih vrednosti, slobodnih i odgovornih članova/ica koji deluju radi ostvarivanja sledećih programskih načela i ciljeva koji su garant parlamentarne demokratije, vladavine prava i ljudskih sloboda:

- Poštovanje čoveka, njegovog dostojanstva, prava i sloboda nezavisno od njegove rasne, verske i nacionalne pripadnosti, pola, polne orijentacije, političkog uverenja i socijalnog stanja;
- Zaštita prava radnika/ca;

¹² Program Demokratske stranke, str. 2.

- Afirmacija prava i sloboda zapostavljenih i obespravljenih pojedinaca, društvenih grupa i slojeva;
- Zaštita prava nacionalnih manjina;
- Afirmacija ravnopravnosti polova;
- Zaštita i unapređenje prava porodice;
- Ostvarivanje nacionalnih interesa građana/ki Republike Srbije;
- Zaštita garantovanih prava na svojinu, zdravstvenu i socijalnu zaštitu, obrazovanje, rad, penziju, porodična i druga prava;
- Održivog i dinamičnog privrednog razvoja;
- Ostvarivanje i očuvanje demokratskog, političkog i pravnog poretka u državi, vladavine prava i socijalne pravde;
- Razvoja pluralističkog, pravednog i solidarnog društva i evropskih standarda življenja za sve društvene slojeve;
- Skladnog i ubrzanog društvenog razvoja;
- Uspostavljanje društvene, ekonomske i političke podloge za unapređivanje autonomnih pokrajina, lokalne samouprave i uravnoteženje regionalnog razvoja;
- Zaštite životne sredine i zdravlja ljudi.¹³

Iako u Statutu usvojenom 2013. godine DS sebe određuje kao stranku socijaldemokratskih vrednosti, u svom Programu

¹³ Statut DS, član 2.

kaže da su „svoje delovanje uvek zasnivali na svojim osnovnim vrednostima, a nikad na ideologiji ili dnevno političkom interesu“¹⁴.

1. DRŽAVA I POLITIČKI SISTEM

POLITIČKE INSTITUCIJE I ODGOVORNOST VLASTI

Demokratska stranka zalaže se za parlamentarnu demokraciju u kojoj se politički interesi građana najbolje artikuliraju kroz političke partije koje mandat za vršenje vlasti dobijaju na ograničeni vremenski period i na fer i slobodnim izborima. Vlast treba da se obavlja pod kontrolom nezavisnog sudstva. Demokratska stranka, sudeći po programskim dokumentima, zalaže se za podelu vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku.

U „Programu za bolji život“ sa kojim je DS kao stožer koalicije izašla na majske izbore 2012. godine zahteva se reafirmacija parlamenta i parlamentarizma i nastavak jačanja institucije parlamenta koji je stručno servisiran i čiji rad ima težište u stručnoj raspravi u skupštinskim odborima. Izvršna vlast mora da bude odgovorna parlamentu, i da polaže račune za svoj rad. Izvršna vlast na svim nivoima¹⁵ mora da bude u punoj meri odgovorna za svoj rad, što uključuje i odgovornost za mere i odluke koje sama usvaja, ali i za one koje predlaže. Vlada snosi odgovornost i za efikasno sprovođenje politika i kontrolu državne uprave. Akcenat u ovom dokumentu stavljen je na povećanje efikasnosti organa koji neposredno sprovode zakonodavstvo, što jeste funkcija izvršne vlasti, i očigledno je posledica loše implementacije zakona u prethodnom periodu.

¹⁴ Program DS, str. 6.

¹⁵ U delu o jačanju demokratskih institucija kada se govori o izvršnoj i zakonodavnoj vlasti, misli se na sve nivoe vršenja vlasti – republički, pokrajinski i lokalni.

U Programu DS se ne posvećuje poseban odeljak pravosuđu i vladavini prava, ali se garantovanje vladavine prava i nezavisnost sudske vlasti i kontrola koju ona izvršava više puta provlače kroz tekst i ne negiraju se.

Demokratska stranka u svom izbornom programu proklamuje nastavak započete reforme pravosuđa sa glavnim ciljem da se izgradi pravosuđe koje će biti nezavisno, efikasno i koje je pretpostavka vladavine prava i efikasne zaštite sloboda i prava građana. Polazeći od činjenice da je poverenje građana u sudove na niskom nivou,¹⁶ što je za sobom povuklo i opadanje društvenog autoriteta sudova, DS kao rešenje vidi „Dostizanje evropskih standarda u pogledu stručnosti, ažurnosti, dostojnosti i zakonitosti u postupanju sudova i sudija, kao i efikasan postupak izvršenja sudskih odluka”.¹⁷ Poseban akcenat u politici pravosuđa stavljen je na borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije, u skladu sa aktuelnim kontekstom u Srbiji, gde se ističe rad na podizanju efikasnosti u sankcionisanju dela iz ovog domena.

DS i u svom Programu za izlazak Srbije iz krize posvećuje pažnju ovoj temi i kaže da reforma pravosuđa ima veliki značaj za demokratizaciju Srbije, jačanje vladavine prava i zaštite ljudskih i manjinskih prava. Takva reforma bi građanima trebalo da obezbedi brže i efikasnije ostvarivanje prava i pravde, suđenja u razumnom roku, što DS vidi kao koren reforme koja je započeta 2008. godine. Ponovo se u ciljevima javlja i intenziviranje borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala, a to su i zaštita ljudskih prava i sloboda, zaštita investicija (kroz efikasnije privredno sudstvo), povratak poverenja u sudsku vlast i promena svesti građana. DS predlaže usvajanje

¹⁶ Verifikacija rizika iz planova integriteta i analiza uspešnosti samoprocene organa javne vlasti, Agencija za borbu protiv korupcije, Beograd, 2013, str. 8.

¹⁷ Program za bolji život 2012–2016, str. 33.

nove Nacionalne strategije reforme pravosuđa sa nadležnim institucijama, strukovnim udruženjima i stručnom javnošću.

REGIONALIZACIJA, DECENTRALIZACIJA I LOKALNA VLAST

Polazeći od načela subsidijarnosti, odnosno spuštanja vlasti na najbliži mogući nivo građanima koji su korisnici usluga, DS smatra da će odluke biti primerenije potrebama građana što se bliže njima donose. Program DS navodi da ona podržava široku teritorijalnu autonomiju, kao i prepuštanje lokalnoj samoupravi svih poslova koje može „uspešnije ili podjednako uspešno da obavlja kao i centralna vlast”.¹⁸ Program u jednoj rečenici kaže i da bi Vojvodina trebalo da uživa „istinsku” autonomiju i „obavlja sve poslove koji nisu u suprotnosti sa definisanom demokratskom državom”,¹⁹ ne navodeći decidno koji su to poslovi koje AP Vojvodina ne može da obavlja jer se kose sa demokratski definisanom državom.

U izbornom programu DS je kao uspeh u prethodnom periodu (obavljanja vlasti) navela prenošenje svojine na gradove i opštine i AP Vojvodinu. Trend treba nastaviti kroz decentralizaciju i jačanje lokalnih samouprava, sa ciljem koji je naveden i u programu – približavanjem lokalne vlasti građanima. Kao pozitivna strana ovog procesa vidi se i rasterećenje države velikog broja nadležnosti koji je čine neefikasnom. Kao važan (uspeh) naveden je i Zakon o finansiranju lokalnih samouprava koji je otvorio nove mogućnosti za decentralizaciju.

Ipak, par meseci nakon izbora, DS u svom Planu za izlazak Srbije iz krize predlaže konkretnije mere. U startu se navodi

¹⁸ Program Demokratske stranke, str. 16.

¹⁹ Program Demokratske stranke, str. 16.

da je sistem finansiranja loš i da „nije jasno usmeren na rešavanje problema i pružanje servisa građanima“.²⁰ U kombinaciji sa nedovoljno nadležnosti to je dovelo do nemogućnosti da se u pristojnom roku reše problemi građana koji postoje na lokalnom nivou.

Ova stranka dalje mapira i problem predstavljenosti regiona i jedinica lokalne samouprave u parlamentu kao najvišem predstavničkom telu, u kome, istina, veliki broj građana, teritorijalno gledano, nema svoje predstavnike. Uz to, navedeno je i da postoje „ogromne“ razlike između regiona, i da ne postoji pravedan sistem za ublažavanje razlika.

Prva mera koja se predlaže je „maksimalna fiskalna nezavisnost jedinica lokalnih samouprava“,²¹ koja će se postići povezivanjem izvornih prihoda lokalnih samouprava sa namenskim rashodima u što većoj meri. Predlaže se modernizacija poreskih oblika i njihova veća pravednost. Radi povećanja zaposlenosti neophodno je da se umanjí porez na zarade, koji je glavni prihod koji prikuplja lokalna samouprava, a razlika treba da se nadoknadi većim transferima. Današnji sistem finansiranja koji poznaje kategoriju „stepena razvijenosti“ treba da bude promenjen jer je neosetljiv na razlike i potrebe građana. Umesto takvog sistema mora da se obezbedi da sve lokalne samouprave u Srbiji mogu da pruže jednak „standardni paket usluga“ građanima, nezavisno od stepena ekonomske razvijenosti. Suštinski, ova ideja traži postojanje jednakog minimalnog kvaliteta usluga za sve građane i građanke bez obzira na njihovo prebivalište. Finansiranje AP Vojvodine zahteva donošenje zakona o finansiranju njenih nadležnosti, što DS potvrđuje i argumentuje činjenicom da će se time obezbediti i primena Ustava, zakona i Statuta AP Vojvodine.

²⁰ Plan za izlazak Srbije iz krize, str. 88.

²¹ Plan za izlazak Srbije iz krize, str. 89.

Zbog različitog stepena razvijenosti lokalnih samouprava DS predlaže postojanje „višestepene lokalne samouprave“²² – gradovi i opštine bili bi raspoređeni u različite kategorije, sa različitim mogućim nadležnostima. Nadležnosti koje lokalne samouprave treba da dobiju su tržišne, turističke, poljoprivredne, veterinarske, sanitarne i inspekcije za radne odnose, dodatna ovlašćenja poreske inspekcije i komunalne policije (za opštine). Zarad većeg uticaja organa lokalne samouprave na imenovanje šefova službi koje deluju na lokalnom nivou, republički nivo vlasti treba da bude u obavezi da pribavi neobavezujuće mišljenje skupštine grada ili skupštine opštine.

NACIJA, NACIONALNI (I KONFESIONALNI) IDENTITETI I MEĐUNACIONALNI ODNOSI

Kao što je pomenuto, DS svoje delovanje zasniva na osnovnim vrednostima („a nikad na ideologiji“),²³ koje u Programu navodi kao proistekle „iz najboljih tradicija našeg naroda“.²⁴ Jezičke konstrukcije kao „nacionalna vrednost“, „narod“, „nacionalno biće i karakter“, „srpska država“ na momente dominiraju nad građanskim konceptom i terminima kao što je „društvo“. U jednoj fazi svog političkog delovanja, tačnije, na samom početku, Demokratska stranka imala je izrazito nacionalističko shvatanje države i nacije, programski zagovarajući da „sve teritorije naseljene Srbima uđu u sastav jedne države“.²⁵

²² Plan za izlazak Srbije iz krize, str. 90.

²³ Program Demokratske stranke, str. 6.

²⁴ Program Demokratske stranke, str. 7.

²⁵ „Nacionalna politika srpske države, baš kao i drugih nacionalnih država, mora biti usmerena na to da sve teritorije naseljene Srbima uđu u sastav jedne države. Ako posle sprovedenog referenduma, plebiscita i otcepljenja pojedinih delova Jugoslavije, tako smanjena zajednička država bude obuhvatala više jugoslovenskih naroda, ona bi trebalo da bude integrisana i dobro uređena federacija. Srpski narod će, u protivnom, uspostaviti svoju nacionalnu državu i zahtevati da nijedan deo jugoslovenske teritorije naseljen Srbima ne ostane izvan granica te države“ (iz programa Demokratske stranke, 1990, prema D. Vukomanović [ur. Z. Lutovac], *Političke stranke u Srbiji*, Institut za društvene nauke, Friedrich Ebert Stiftung, Beograd, 2005).

Program DS ima i deo naslovljen sa „nacionalna integracija“, u kome govori o tome da „Demokratska srpska država treba da bude inspiracija i podrška svim sunarodnicima izvan naših granica“²⁶ i da im pomogne u očuvanju nacionalnog i kulturnog identiteta.

DS je u svom programu uprkos tome na više mesta istakla važnost jednakosti svih građana, pa se tako navodi da „socijalna, nacionalna i regionalna raznolikost našeg društva iziskuje radikalno demokratski pristup“,²⁷ a kao svoju obavezu ističe primenu „najviših standarda manjinskih prava, političke i verske tolerancije“.²⁸ Tolerancija je navedena kao jedan od principa i vrednosti, i to posebno „nacionalna i verska tolerancija“.

Ako bismo pogledali političko delovanje Demokratske stranke, za pitanje nacije, nacionalnih i verskih identiteta i međunarodnih odnosa, važno je pomenuti da je DS učestvovala u pisanju i usvajanju Ustava Republike Srbije 2006. godine. U ovom Ustavu, u prvom članu stoji formulacija „Republika Srbija je država srpskog naroda i svih građana koji u njoj žive“.²⁹ Demokratska stranka je podrškom ovakvoj formulaciji, može se reći, stala na stanovište koje je proklamovano ovim članom – da je Republika Srbija prevashodno država „srpskog naroda“. Iako deluje kao prejaka formulacija s obzirom na ostatak delovanja DS i druga stanovišta, ne sme se zaboraviti da je u pitanju najviši pravni akt jedne države. Ovakav Ustav produkt je širokog konsenzusa ključnih političkih partija u Srbiji, uključujući i one na suprotnom delu spektra, kao što je Srpska radikalna stranka.

²⁶ Program Demokratske stranke, str. 23.

²⁷ Program Demokratske stranke, str. 8.

²⁸ Program Demokratske stranke, str. 8.

²⁹ Ustav Republike Srbije, član 1.

BEZBEDNOSNE STRATEGIJE I REFORMA I CIVILNA KONTROLA VOJSKE I POLICIJE

Demokratska stranka zalaže se za profesionalizaciju vojske, demokratsku i civilnu kontrolu služba bezbednosti, povećanje broja pripadnika Vojske Srbije u multinacionalnim operacijama Ujedinjenih nacija i Evropske unije, jačanje saradnje sa NATO u okviru aranžmana Partnerstva za mir. Demokratska stranka nikad nije javno bila ni za ni protiv pristupanja NATO. Istraživanje je pokazalo da samo 17% glasača DS podržava ulazak u NATO, pa ovakvim stavom oni čuvaju podršku u izbornom telu.³⁰ U delu koji se tiče spoljne politike kaže se da Srbija mora svoju bezbedonosnu politiku da usaglašava i sa zemljama regiona i sa zemljama EU.

MEĐUNARODNI ODNOSI, REGIONALNA SARADNJA, KOSOVO I EU INTEGRACIJE

U svom Programu Demokratska stranka kao prioritet svog delovanja navodi evropske integracije i priključenje EU u najbržem „realnom“ roku. Demokratska stranka, osim u početku svog osnivanja,³¹ nije imala dvoumljenja oko članstva Srbije u Evropskoj uniji.

U izbornom programu, Demokratska stranka kroz sve tačke programa iznosi članstvo u EU kao cilj, direktno ili indirektno. Članstvo Srbije u EU decidirano je navedeno i u preambuli Plana za izlazak Srbije iz krize, a situacija sa pozivanjem na EU i njene standarde je ista kao i za izborni program. Na više mesta se u Planu direktno iskazuje podrška članstvu Srbije u Evropskoj uniji, od čega ni u praksi DS nije odustala. Plan još navodi i da opredeljenje za EU „ne znači odustajanje od

³⁰ Izvor: http://www.b92.net/info/izbori2012/vesti.php?yyyy=2012&mm=04&dd=19&nav_id=602064.

³¹ Grupa od trinaest osnivača bila je na različitim ideološkim pozicijama.

izgradnje i unapređivanja odnosa sa zemljama van EU, niti bilo kakvu isključivost ili izbor³². Zanimljivo je da, za razliku od Liberalno demokratske partije koja ne vidi nikakvu alternativu EU, DS kaže da „ova politika nema dobru alternativu³³“.

U Programu u odeljku „Uloga u regionu“ je navedeno da Srbija mora da postane faktor stabilnosti u regionu, i da svoju nekadašnju dezintegrativnu ulogu mora da pretvori u integrativnu nuđenjem konkretnih koncepata i programa saradnje država-ma regiona. U izbornom programu, politika koja se sprovodi u regionu i prema regionu okarakterisana je kao „politika pomirenja, ali i političke, bezbednosne i ekonomske saradnje³⁴“. U kontekstu regionalne saradnje posebno se ističe važnost položaja Srba u regionu i politika specijalnih veza sa Republikom Srpskom. U Planu za izlazak Srbije iz krize priznaje se prirodna upućenost Srbije na zemlje regiona i ističe se da sa tim zemljama imamo više nerešenih problema nego sa svim zemljama u Evropi i svetu. Kao predlog daje se i potpisivanje bilateralnih sporazuma i ugovora o regionalnoj saradnji. Bivši predsednik Srbije i Demokratske stranke Boris Tadić više puta se sastao sa hrvatskim predsednikom Ivom Josipovićem i viđeni su kao inicijatori ovakve politike.

Po pitanju spoljne politike koju u izbornom programu DS naziva „uravnoteženom“, kao oslonac viđeni su odnosi sa EU, Rusijom, SAD i Kinom.

Konačno, pitanje koje je obeležilo prethodne izborne cikluse i politički život u Srbiji u protekloj deceniji, pitanje Kosova, pomenuto je u izbornom programu i Planu. To pitanje u izbornom programu nazvano je „ne samo nacionalno, već i ekonomsko, bezbednosno i demografsko“. Demokratska stranka ne priznaje Kosovo kao samostalnu državu i smatra ga Autonomnom

³² Plan za izlazak Srbije iz krize, str. 110.

³³ Program za bolji život, str. 36.

³⁴ Program za bolji život, str. 36.

pokrajinom u sastavu Republike Srbije. To je bilo uočljivo i u praksi, tj. politikama Vlade u kojoj je DS bila stožer. DS predlaže pronalaženje praktičnog rešenja koje je u skladu sa suverenitetom Republike Srbije, što navodi kao suštinsku razliku između sebe i drugih partija. DS podržava dijalog Beograda i Prištine i vidi ga kao jedino rešenje postojeće situacije.

BORBA PROTIV KORUPCIJE I ORGANIZOVANOG KRIMINALA

Ova tematska celina neizbežna je u dokumentima i rešenjima DS, pre svega i zbog trenutne situacije u Srbiji. Kao leglo korupcije mapirana je zastarela državna uprava, koja bi trebalo da se profesionalizuje, uz proces depolitizacije. Jedan od ciljeva reforme pravosuđa koji je već naveden jeste i intenziviranje borbe protiv organizovanog kriminala i korupcije, što je na drugim mestima navedeno i kao najveći prioritet svih državnih institucija. Zakonodavni okvir treba uskladiti sa međunarodnim preporukama i standardima. Agencija za borbu protiv korupcije kao nezavisno regulatorno telo mora da ima nesmetan rad i treba joj ojačati kapacitete. Postupak oduzimanja imovine stečene kriminalom treba razviti dodatno, i jačati kapacitete Direkcije za upravljanje oduzetom imovinom. Jedna od važnih tačaka tiče se i unapređene koordinacije svih institucija koje mogu da doprinesu borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala.

U izbornom programu (a i u određenim mestima u Planu) javne nabavke tretiraju se kao posebno bolna tačka korupcije u Srbiji, pa je DS na izborima predložila pooštavanje kaznene politike za zloupotrebe u javnim nabavkama. Pooštreno kažnjavanje organizovanog kriminala je takođe deo mera paketa izmena i dopuna Krivičnog zakonika koji je DS predlagala.

PARTIJSKI I IZBORNI SISTEM

Demokratska stranka smatra da je postojeći izborni sistem pokazao mane u funkcionisanju u praksi, pa je neophodno menjati njegove određene delove. U proteklom periodu DS je inicirala izmenu izbornog zakonodavstva na lokalnom nivou. Demokratska stranka za izbor odbornika u skupštine opština predlaže personalizovani proporcionalni izborni sistem po kome se teritorija opštine deli na onaj broj izbornih jedinica koliko se odbornika bira. U konačnom zbiru broj mandata se računa tako što se saberu svi glasovi koje su kandidati jedne liste dobili u svim izbornim jedinicama i broj mandata se određuje na osnovu ukupnog procenta osvojenih glasova. Tako izračunat broj mandata pripada onim kandidatima koji su osvojili najveći broj glasova u svojim izbornim jedinicama. DS ovakve izmene argumentuje približavanjem lokalne samouprave građanima, kao i neposrednijim kontaktom između odbornika i izborne jedinice.

Nakon smene predsednika DS Dragana Đilasa sa mesta gradonačelnika Beograda DS je pokrenula i inicijativu za direktan izbor gradonačelnika u cilju bolje veze između javnosti i političkih partija. Ovaj sistem je u Srbiji već bio na snazi ali je ocenjen kao neefikasan, ali DS kao razlog navodi male nadležnosti gradonačelnika. Ovakve izmene zakonodavstva bi trebalo da dovedu do maksimalne ravnoteže između legitimiteta i efikasnosti.

Još jedna novina koju DS predlaže je uvođenje diferenciranog izbornog praga, odnosno tzv. stepenastog cenzusa. Po ovoj ideji za partije koje samostalno nastupaju na izborima cenzus bi bio 5%, za dvočlane koalicije 7%, za tročlane 9%, 12% za četvoročlane i 15% za veći broj koalicionih partnera.

Prilikom predstavljanja ideja i inicijative za izmenu izbornog sistema na lokalnom nivou, DS je predložio da izborni sistem

bude primenjen i na republičkom nivou.³⁵ Iako se DS ne izjašnjava direktno o partijskom sistemu, uočljiva je tendencija ka ukрупnjavanju političke scene Srbije sa dve dominantne partije. Jasno je da jedan broj izbornih lista koji je osvojio mesta na majskim izborima ne bi mogao da dobije parlamentarni status da se primenio stepenasti cenzus.

CIVILNO DRUŠTVO I DEMOKRATIJA

Demokratska stranka polazeći od principa slobode u svom Programu ne negira slobodu udruživanja, dok u nastavku ovog dokumenta ima i participaciju kao političku vrednost 21. veka. DS želi da što veći broj građana aktivno učestvuje u neposrednom procesu donošenja odluka i kontroli rezultata rada. DS podržava sva sindikalna i druga građanska udruživanja i zahteva od svog članstva da bude aktivno u takvim organizacijama. U političkom delovanju DS ne može se videti antagonistički odnos prema civilnom društvu i organizacijama civilnog društva (mada kritike jednog dela organizacija nikad nisu ozbiljno shvaćene i razmatrane), a za vreme mandata protekle vlade zakonodavstvo koje reguliše osnivanje NVO je liberalizovano.

2. EKONOMSKI SISTEM I POLITIKA

Dokument koji je glavni izvor za analizu ekonomskih politika Demokratske stranke je Plan za izlazak Srbije iz krize, u kome je sadržan određeni broj mera i tumačenja. Za jedan broj pitanja opštiji okvir može se naći u Programu, i tu se mogu uočiti neke ideološke nedoslednosti o kojima će biti reči. Što se tiče izbornog programa iz 2012. on suštinski ne sadrži ništa više od Plana koji detaljno razrađuje politike i korake.

³⁵ Izjava Vladimira Todorica na KZM DS, <http://www.ds.org.rs/medija-centar/vesti/16431-ds-predlaze-izmene-zakona-o-izboru-gradonacelnika-i-odbornika>.

U svom Programu DS polazi od svojih osnovnih vrednosti i principa, a kao prva navedena je sloboda. U tom delu Programa stoji: „Pošto verujemo u inicijativu pojedinca, smatramo da se sloboda izražava u stalnom smanjenju uticaja države na ekonomiju. Zbog toga stalno smo za smanjivanje troškova državnog aparata, pa time i smanjenje poreza. Našim marljivim građanima treba ostaviti što više zarađenog novca, jer oni koji su ga zaradili najbolje znaju kako ga domaćinski trošiti.“³⁶ Ovakvo programsko stanovište u koliziji je ne samo sa praksom koju je DS pokazivala u periodima obavljanja vlasti, već i sa nekim od mera koje će biti navedene u daljem tekstu. DS u programu proklamuje i „načelnu orijentaciju države da prepušta poslove tržištu“, i prepuštanje privatnoj inicijativi svega onoga što ona može isto ili bolje osmisliti i uraditi nego državni organi. U novijim dokumentima nije definisano koji su to poslovi. Zanimljivo je pomenuti da u delu o pravdi stoji sledeća formulacija: „Pravda za nas takođe znači da svaki član našeg društva učestvuje u raspodeli društvenog bogatstva saglasno svom doprinosu tom bogatstvu“. Ipak, na drugom mestu u Programu stoji da cenu tranzicije svi moraju ravnomerno poneti, a najviše oni koji imaju najviše. Ova stranka u Programu kaže i da je glavni motor uspešne privrede inicijativa pojedinca. Ipak, u Planu koji je predmet analize poziva se na uspostavljanje državnih preduzeća u određenim sektorima.

Demokratska stranka zalaže se za zadržavanje uloge države u ekonomiji u obimu koji je veći od liberalnog koncepta. Prva izneta ideja jeste ulaganje u određeni broj sektora koji imaju potencijal za brz rast i razvoj u budućnosti. Sektori koje DS mapira kao takve su poljoprivreda, prehrambena industrija, energetika, IT industrija i razvoj infrastrukture. Prioritetne sektore bi trebalo kreditirati po uslovima značajno povoljnijim od tržišnih, i to kroz Razvojnu i izvoznu banku Srbije koju bi trebalo formirati. Formiranje ovakve banke opravdava se oni-

³⁶ Program Demokratske stranke, str. 9.

me što DS vidi kao ključno za izlazak iz krize – ubrzani razvoj i izvozno orijentisana privreda. Da ova stranka ne napušta koncept državnog vlasništva vidi se u jednoj od tačaka Plana – kreiranju prostora za otvaranje novih državnih preduzeća u oblastima u kojima postoji jasan državni interes, pre svega u poljoprivredi. To su oblasti u kojima postoji izvozni potencijal, kao i potencijal za veće zapošljavanje, ali su prepreka loša vlasnička struktura i neprofesionalno rukovođenje. Takvo „podržavanje“ treba da bude privremeno dok se ne obezbedi pozicija na stranom tržištu i rast privredne aktivnosti i zapošljavanja. Poseban akcenat stavlja se na unapređenje poljoprivrede kroz osnivanje državnih preduzeća. Javno-privatna partnerstva po ugledu na evropske privrede našla su svoje mesto u Planu za izlazak Srbije iz krize – privatni sektor treba da obezbedi neophodna sredstva, a država kroz nadzor nad uslovima za upravljanje treba da vodi računa o javnom interesu.

Jedna od ideja koju DS izlaže, a koja se tiče podrške i razvoja porodičnih firmi i samozapošljavanja je njihovo oslobađanje svih nameta, sem obaveznog zdravstvenog i penzionog osiguranja, na pet godina. Uslovi poslovanja treba da se unaprede, a investitori da se tretiraju jednako bez obzira na veličinu i poreklo investicije. Monetarna politika koju DS u svom planu predlaže podrazumeva uvođenje fiksnog kursa dinara koji bi odgovarao proizvođačima i građanima. Trenutni kurs dinara, po stanovištu ove stranke, odgovara uvoznicima, bankarima i državi. Sa fiksnim kursom dinara privredni rast bi se odvijao u stabilnim uslovima, a građani će imati platu koja se neće menjati svakog meseca u smislu njene vrednosti. Za realizaciju politike fiksnog kursa neophodno je: smanjiti deficit tekućeg platnog bilansa na 3–5% BDP, smanjiti fiskalni deficit na 1–2% BDP, smanjiti inflaciju na nivo u okviru evro zone, uspostaviti ravnotežni nivo kursa dinara i ukinuti disparitet cena.³⁷

³⁷ Plan za izlazak Srbije iz krize, str. 10.

Da bi se rasteretili poslodavci i omogućilo veće zapošljavanje ukupno izdvajanje poslodavaca za lična primanja zaposlenih treba svesti na 50% neto zarade. Uz takvu politiku DS tvrdi da će se otvoriti prostor za povećanje plate radnika od oko 10%.

Poljoprivreda zauzima važno mesto u planu DS, a strateški cilj ovog resora je efikasan i održiv razvoj agrara. U ovom sektoru (kao i u drugim) treba razbiti i sankcionisati sve vrste monopola. Država mora da zadrži uticaj na poljoprivredu. Prva mera koju DS predlaže je zaustavljanje dalje prodaje poljoprivrednog zemljišta i neobnovljivih prirodnih resursa koji su trenutno u vlasništvu države. Poljoprivredno zemljište u vlasništvu države treba zadržati, pa čak i u slučaju restitucije (gde se poljoprivredno zemljište vraća naturalno) gde treba primeniti neki drugi model umesto vraćanja zemljišta. S obzirom na različitosti svaki agrarni region treba da razvije posebnu strategiju, a planiranje agrarnih budžeta treba da se radi na period od pet godina.

Kada su u pitanju finansije i prihodna i rashodna strana budžeta, Demokratska stranka predlaže niz mera. Na prvom mestu to je pomenuto smanjenje opterećenja na zarade (poreza i dprinos) na 50%. Druga predstavljena mera je veće oporezivanje bogatih kroz porez na imovinu i progresivnu stopu oporezivanja dohotka. Radi olakšanja poslovanja porez na dobit za mala preduzeća treba da bude umanjen, kao i porez na zakup nekretnina koji treba svesti na 5%. Velike razlike u primanjima u državnim institucijama i preduzećima treba ukinuti uvođenjem sistema platnih razreda. Prihodnu stranu moguće je povećati delimično dodatnim tj. većim oporezivanjem bogatih, ali i smanjenjem poreske evazije. Sprečavanje poreske evazije može se realizovati ograničenjem u poslovanju of šor kompanija i posebnim programom za osetljive grupe obveznika (navedene grupe imaju veoma visoke zarade i često ih drže na računima van Srbije).

Dalji razvoj energetskeg sektora u Srbiji je takođe deo Plana Demokratske stranke, uz smanjenje energetske zavisnosti Srbije i povećanja obima korišćenja obnovljivih izvora energije. Osim novih strategija koje se predlažu, DS navodi racionalizaciju korišćenja neobnovljivih izvora i pokretanje investicionog ciklusa, finansiranog većinski privatnim kapitalom, u oblasti korišćenja obnovljivih izvora energije. Ova stranka smatra da treba nastaviti sa procesom transformacije energetskeg sektora liberalizacijom domaćeg tržišta i povezivanjem sa regionalnim EU tržištem uz pažljivo praćenje sprovođenja, sa ciljem uspostavljanja ekonomske cene energenata.

Ekološka politika u Srbiji se mora unaprediti, a neke mere koje predlaže Demokratska stranka su: uspostavljanje državnih institucija odgovornih za rešavanje problema u životnoj sredini, uvođenje obrazovanja za ekologiju u niže nivoe obrazovanja, medijska popularizacija ove teme, efikasnije implementacija postojećeg zakonodavnog okvira, reorganizacija inspeksijske službe u ovoj oblasti, modernizacija i proširenje infrastrukture, jačanje zelene ekonomije, bolje rukovođenje opasnim otpadom i korišćenje budžetskih prihoda od ekoloških taksi i uvođenje novih instrumenata isključivo za rešavanje problema u životnoj sredini.

3. SOCIJALNI SISTEMI I POLITIKE

Socijalna politika i socijalni sistemi koju DS predlažu i zagovaraju imaju koren u Programu u kome se navodi: „Država je dužna da unapređuje mehanizme socijalnog staranja, tako da pritekne u pomoć svima kojima je potrebna, ali da ne podstiče pasivnost i predavanje sudbini.”³⁸ Socijalna podrška je viđena kao dodatak ličnoj inicijativi, i kao mehanizam ispravljanja početne pozicije onih koji su igrom slučaja u nepovoljnijoj

³⁸ Program Demokratske stranke, str. 9.

poziciji. U delu o vrednosti pravde, DS kao svoju obavezu vidi unapređenje svih institucija koje štite građane, u to ubrajajući i regulisanje radnog prava, socijalne sigurnosti i penzionog osiguranja. DS i u svom Statutu u članu koji obrazlaže njihova zalaganja navodi socijalnu zaštitu. Ipak, treba imati u vidu i glasače DS koji su kao delimični dobitnici tranzicije liberalniji, odgovara im status quo, pa DS ne odgovara previše redistributivnih politika za očuvanje ovog biračkog tela.

SOCIJALNA POLITIKA I SOCIJALNE SLUŽBE I OSIGURANJE

Ponovo se samopozicionirajući kao socijaldemokratska stranka, DS tvrdi da je privržena principima socijalne pravde i navodi skup principa koji podrazumevaju socijalnu zaštitu i podršku svima u ostvarivanju osnovne egzistencijalne sigurnosti. U vremenu ekonomske krize ističe se posebna važnost socijalne politike usled visoke stope nezaposlenosti i negativnih demografskih trendova (starenje stanovništva, nizak natalitet).

Jedan nivo socijalnih usluga mora da bude obezbeđen u svim opštinama, a jedan od postojećih problema je što su „vaninstitucionalne usluge“ u nadležnosti lokalne samouprave često zanemarene. DS rešenje vidi u podsticanju međuopštinskih usluga. Ceo sistem usluga u socijalnoj zaštiti mora da bude razuđeniji i da odgovara realnim potrebama građana.

SIROMAŠTVO I SOCIJALNA KOHEZIJA

Demokratska stranka je na izborima u maju 2012. ponudila program u kome je jedna od tačaka posvećena smanjenju siromaštva, sa posebnom pažnjom usmerenom na smanjenje siromaštva dece i praćenje adekvatnosti naknada za siromašne porodice koje imaju decu.

Osim klasičnih pasivnih mera podrške siromašnim građanima, DS predlaže uvođenje aktivnih mera i programa pružanja dodatne podrške toj grupi. Dodatna podrška podrazumeva pristup obrazovanju, tržištu rada, zdravstvenim i socijalnim uslugama i rešenje stambenog pitanja. Rešenje pitanja siromaštva DS smatra za međusektorski posao, ali i podrazumeva uključivanje i saradnju javnog, civilnog i privatnog sektora. Dodatna pomoć u popravljajući situacije su i evropski fondovi namenjeni smanjenju siromaštva.

RAD, ZAPOSŁJAVANJE I SOCIJALNI DIJALOG SA SINDIKATIMA I POSLODAVCIMA

Već su pomenute neke od mera koje DS predlaže u cilju podizanja broja zaposlenih (smanjenje nameta na rad, strateško ulaganje u određene sektore, pomoć pri samozapošljavanju i osnivanju porodičnih preduzeća...).

Što se tiče sindikalnog organizovanja i odnosa DS prema sindikatima, ona ih eksplicitno podržava i u Programu, a u Planu za izlazak Srbije iz krize navodi da podržava i njihovo osnivanje u privatnim firmama gde ih gotovo i nema. DS zagovara gransko pregovaranje i aktiviranje lokalnih socijalno-ekonomskih saveta. Partija smatra da sindikati moraju da budu samostalni i nezavisni, kako od institucija, tako i od različitih političkih partija. Radno zakonodavstvo koje DS podržava mora da realno, a ne samo formalno, štiti interese članstva sindikata i radnika. U delu posvećenom sindikatima, Demokratska stranka izričito upućuje poziv na saradnju svim sindikatima.

Puna podrška data je i tripartitnom pregovaranju i kolektivnom pregovaranju kao garanciji za rešavanje potencijalnih socijalnih konflikata. Kolektivno pregovaranje treba da se prebaci na gransko, da bi se smanjila eventualna samovolja poslodavaca

ili nerazumevanje i nedostatak volje. U odnosu na broj sindikata i utvrđivanje reprezentativnosti DS traži usklađivanje zakonodavstva sa preporukama Međunarodne organizacije rada – pojednostavljivanje procedure utvrđivanja reprezentativnosti i smanjenje kriterijuma reprezentativnosti.

DS smatra da posebno treba podsticati zapošljavanje posebno ugroženih grupa (siromašnih, osoba sa invaliditetom, mladih koji napuštaju sistem socijalne zaštite). Podsticanje razvoja javnih radova kao i volonterskog rada i radnog angažovanja teško zaposljivih grupa jedna je od mera.

RODNA RAVNOPRAVNOST I ANTIDISKRIMINATORNE POLITIKE

Antidiskriminatorne politike izdvojena su u delu o ljudskim i manjinskim pravima i slobodama. U svim pravima koje se navode navodi se zabrana diskriminacije i širenja mržnje. Sve marginalizovane grupe našle su se u Planu za izlazak Srbije iz krize – nacionalne manjine, sa posebnim akcentom na romsku populaciju, LGBT populacija, izbeglice i interno raseljeni kao i osobe sa invaliditetom.

Jedan deo ovog dela Plana posvećen je i rodnoj ravnopravnosti. Iznosi se činjenica da jednaka prava ne moraju da znače i jednak položaj, pa DS predlaže mere za izjednačavanje položaja. Jedna od predloženih mera je uvođenje rodnog budžetiranja, što bi omogućilo i obezbeđivanje obaveznog nivoa sredstava za zapošljavanje i samozapošljavanje žena. Prilagođavanje radnog vremena kao podrška majkama i porodici je DS navela kao meru koja podrazumeva i prilagođavanje institucije dečije zaštite i obrazovanja radnom vremenu. Smanjenje nasilja u porodici i aktivna borba protiv njega su takođe navedeni.

PENZIJE I STARA LICA

Demokratska stranka zalaže se za postojanje državnog penzi-onog osiguranja i transparentnog sistema kontrole doprinosa. DS je u Planu za izlazak Srbije iz krize stala na stanovište da će se zalagati za uvođenje dugotrajne zaštite kao petog stuba socijalne sigurnosti. Izgradnja tog sistema i njegova održivost treba da budu bazirani na mešovini državnog i privatnog sek-tora i materijalnog davanja i usluga.

OBRAZOVANJE I NAUKA

Demokratska stranka je na majskim izborima kao jednu od deset tačaka svog programa navela „Investicije u ekonomiju znanja“³⁹ u kojoj je navela plan da do 2016. investicije u nauku budu minimalno 1% BDP. Osim budžetskih izdvajanja za nauku, jedan deo investicije treba da finansira privatni sektor kroz jače povezivanje sa privredom, a DS smatra da privatnike koji učestvuju u ovom finansiranju treba pomoći uvođenjem poreskih olakšica. Stranka kao jednu od mera za dalji razvoj nauke vidi i realizaciju programa za povratak naučnika koji su otišli u inostranstvo.

Obrazovanje i nauka zauzimaju važnu ulogu i u Planu za izlazak Srbije iz krize, a uloga obrazovanja je, osim razvoja ekonomije znanja i ekonomskog preporoda, „da istovremeno promeni sistem vrednosti i jasno podrži demokratsku orijentaciju pojedinaca i društva, razvija smisao za inicijativu i preduzetništvo kao i kulturnu osveštenost i iskazivanje“.⁴⁰ Modernizacija obrazovnog sistema mora da bude praćena razvojem inovativnosti, preduzetničkog duha i stvaranjem novih znanja kroz nauku i istraživanje. DS kao indikator kvaliteta

³⁹ Program za bolji život, str. 28.

⁴⁰ Plan za izlazak Srbije iz krize, str. 31.

obrazovnog sistema navodi i „dostupnost i kvalitet obrazovanja za osetljive kategorije dece”.⁴¹ Budžet za obrazovanje ne sme se smanjivati, i u svom dokumentu „Srbija 2020: Koncept razvoja Republike Srbije do 2020. godine”, DS kao cilj postavlja povećanje budžetskih izdvajanja za obrazovanje na 6% BDP do 2020.

Jedna od zanimljivih mera koje DS predlaže je i zakonsko definisanje obrazovanja kao „javnog dobra (koje ne treba da ostvaruje profit, bez obzira na vlasničku strukturu, već se ostvarena dobit reinvestira u sistem obrazovanja)”.⁴² Ova mera jeste tipična za stranke leve orijentacije. Još jedna mera, po kojoj DS nije jedinstvena, je usklađivanje obrazovanja sa potrebama tržišta rada kako se ne bi obrazovali nepotrebni kadrovi, ili se bar smanjio obim finansiranja određenih obrazovnih profila. Da bi sistem bio održiviji i više novca uloženo u njega DS predlaže da izvori finansiranja budu raznovrsni – sem države treba uključiti privatni sektor, poslovni svet i pojedince. Oni koji pomažu obrazovanje odraslih i ulažu u njega treba da imaju poreske olakšice regulisane zakonom.

U Planu koji se analizira DS ponavlja cilj da do 2020. godine izdvajanja za nauku porastu na 2% BDP, i, kao i u slučaju obrazovanja, sredstva treba da dođu i iz budžeta i iz privatnog sektora. Decidno je navedeno da budžet i privatni sektor treba da učestvuju sa po 1%.

ZDRAVSTVO

Demokratska stranka polazi od sledećeg stava: „Pravo na zdravlje i zdravstvenu zaštitu jedno je od osnovnih ljudskih prava”,⁴³ što je u skladu i sa Programom DS koji proklamuje

⁴¹ Plan za izlazak Srbije iz krize, str. 33.

⁴² Plan za izlazak Srbije iz krize, str. 35.

⁴³ Plan za izlazak Srbije iz krize, str. 74.

zaštitu zdravlja građana. Prva mera koju DS predlaže u cilju veće efikasnosti i smanjena korupcije je izjednačavanje privatnog i državnog sektora u zdravstvu, pre svega za primarnu zdravstvenu zaštitu (domove zdravlja). Za osnovni paket zdravstvenih usluga koji bi bio zakonski definisan Republički fond za zdravstveno osiguranje bi ugovarao iste cene usluga. Za sve cene preko toga ustanove bi mogle da formiraju svoje cene, a pacijenti bi sami birali da li žele da se leče u privatnom ili državnom sektoru. Dopunsko zdravstveno osiguranje još jedna je od opcija, a u ovakvom sistemu bi učestvovala samo akreditovane privatne zdravstvene ustanove. Sistem finansiranja u odnosu na broj pacijenata ustanove treba promeniti tako što će se formula obračuna uskladiti tako da motiviše lekare (??? malo nejasno, uskladiti sa čime). Sistem u kome se plaćalo zdravstvenim ustanovama u skladu sa planovima rada DS bi promenila tako da se plaćanje vrši po broju izvedenih procedura. DS predlaže da se direktori zdravstvenih ustanova biraju na javnom konkursu a da bi jedan od uslova za izbor bila i završena edukacija iz oblasti menadžmenta u zdravstvu.

KULTURA I MEDIJI

Demokratska stranka slobodu vidi kao osnovnu ljudsku vrednost, i u svom programu navodi „slobodu i pravo na sticanje svih potrebnih informacija i argumenata za slobodan izbor“.⁴⁴ Indirektno, informativna uloga medija je ovakvom formulacijom podržana. S obzirom na to da se dalje traži odsustvo manipulacije, demagogije i prikrivanja činjenica možemo da zaključimo da DS podržava slobodne, nezavisne i odgovorne medije. U poslednjem dokumentu, Planu za izlazak Srbije iz krize, DS prihvata pravo na kulturu i informisanje kao deo osnovnih ljudskih prava. U skladu sa praksom stranke u periodu obavljanja vlasti, možemo da zaključimo da je DS na

⁴⁴ Program Demokratske stranke, str. 9.

stanovištu da država ne treba da ima vlasništvo nad medijima i da javni servis mora da postoji i bude nezavistan.

U izbornom programu DS je u okviru poboljšanja uslova života navela da kultura mora da bude demokratska, i bilo tradicionalna ili savremena, dostupna najširem krugu građana. DS ističe i važnost regionalne saradnje na polju umetnosti i važnost povezivanja umetnika na različitim projektima. Stranka smatra da bi „vrhunska kultura“ trebalo da bude zaštićena od komercijalizacije nametnute od strane tržišta. U okviru opštih predloga iz ovog programa tu su i obezbeđivanje stabilnog izvora finansiranja kroz budžetska izdvajanja, stimulativnu poresku, carinsku i kreditnu politiku.

Značajno obeležje kulture za DS je to što je ona nosilac nacionalnog identiteta. Time se briga za kulturu svrstava uz obrazovanje i životnu sredinu kao opštenacionalni interes. Prva predložena mera u Planu tiče se povećanja godišnjih izdvajanja za kulturu na 1,5% planiranog budžeta. Sloboda stvaralaštva i poštovanje prava na kulturu, poštovanje autorskih prava, razvoj kulturnih navika kod mladih, povećanje učešća građana u kulturnim aktivnostima, unapređivanje opšte kulture neki su od ciljeva u narednom periodu.

Demokratska stranka zalaže se za precizno definisanje uloge javnog servisa što podrazumeva odnos pretplate i komercijalnog oglašavanja. Mora se rešiti i pitanje obaveza i kontrole javnog servisa. Kao što je zaključeno na osnovu delovanja i indirektno iz programa, stanovište DS je da „država mora izaći iz svih medija“,⁴⁵ a da se finansiranje iz budžeta može obaviti isključivo putem konkursa.

⁴⁵ Plan za izlazak Srbije iz krize, str. 50.

III ORGANIZACIJA I UNUTRAŠNJI ODNOSI

U prvom delu analize, odnosno pregledu istorije Demokratske stranke uočljivo je da su konflikti oko pravaca politike i rukovodstva bili česti, i da je jedan broj osnivača i kandidata za predsednike stranke napustio DS. Tendencija konflikata i odlazaka nastavila se do danas. Ipak, DS je retka stranka koju je tokom istorije odlikovalo smenjivanje predsednika i funkcionera na partijskim izborima. Takođe, primetna je i centralizacija i zatvorenost partije u smislu da se sve češće može čuti da neki funkcioneri ne žele da iznose komentare o unutarstranačkim odnosima snaga van tela i organa partije, o čemu će još biti reči. Demokratska stranka pored Statuta ima i niz pravilnika koji bliže određuju neke od procedura, i čije će norme po potrebi biti uključene u analizu. Važno je odrediti odnose moći unutar partije što se može uočiti kroz analizu ovlašćenja koja određeni organi imaju.

ČLANSTVO

Treći deo Statuta DS posvećen je članstvu, uslovima članstva, pravima i obavezama i položaju u partiji. Član DS može da postane svaki punoletni građanin Srbije koji dobrovoljno potpiše pristupnicu i prihvati Program i Statut, pod uslovom da nije član neke druge političke organizacije. Ovaj član ne razlikuje se od uslova članstva u drugim partijama i opšte je prihvaćen. Jedino ostaje nejasna formulacija „druge političke organizacije“, pošto politička organizacija ne mora nužno da bude druga partija. Učlanjenje se vrši prijemom pristupnice od strane nadležnog organa stranke.⁴⁶ U slučaju odbijanja članstva lice može da podnese prigovor Okružnom odboru koji

⁴⁶ Organ može da verifikuje pristupnicu ili je u roku od 30 dana odbaci. Ukoliko se odluka ne donese u roku od 30 dana, pristupnica se smatra verifikovanom.

svoj predlog odluke u određenom roku dostavlja Izvršnom odboru koji donosi konačnu odluku.

Prava koja članovi DS imaju su: da biraju i budu birani,⁴⁷ da ravnopravno učestvuju u aktivnostima, slobodno izražavaju svoje mišljenje u okviru stranke, daju predloge i pokreću inicijative, učestvuju u utvrđivanju i ostvarivanju politike stranke. Dva prava koja valja posebno istaći je i pravo člana da dobije zaštitu stranke ako bude ugrožen zbog obavljanja stranačkih aktivnosti i pravo da se politički obrazuje. Sem ova dva prava, ostala prava su, može se reći, standardna prava članstva stranaka u Srbiji.

Dužnosti koje se stiču učlanjenjem u stranku takođe su prilično klasične: zastupanje i ostvarenja programskih načela, političkih stavova i odluka stranke u javnosti, poštovanje Statuta i odluka stranke, rad na unapređenju i očuvanju ugleda stranke, zalaganje za uspeh u izbornoj kampanji, plaćanje članarine, ispunjavanje ostalih obaveza u skladu sa Statutom i opštim aktima stranke i političko obrazovanje.

Član se može pozvati na političku i disciplinsku odgovornost za postupke koji nanose štetu ugledu i interesima stranke. Disciplinski postupak pokreće se za nepoštovanje akata stranke i kršenje Statuta, programskih načela i ciljeva. U vezi sa tim su i prava manjine koja se definišu na sledeći način: „Članovi/ice stranke koji se ne slažu sa odlukom većine, imaju pravo da svoje mišljenje i dalje zastupaju i brane *u okviru organa stranke* (kurziv L. B.).”⁴⁸ Dakle, pravo manjine svodi se na pravo isključivo unutar organa stranke, a neki slučajevi javnog neslaganja sa odlukama završili su se disciplinskim postupkom

⁴⁷ Ali tek šest meseci po prijemu u članstvo.

⁴⁸ Statut Demokratske stranke, član 21.

i izbacivanjem iz DS.⁴⁹ Za izneto mišljenje i glasanje unutar stranke član se ne može pozvati na odgovornost.

Kolektivno članstvo nije definisano kao takvo i pod tim nazivom, ali je naizgled bliska formulacija o „prijemu političkih stranaka i drugih organizacija“ u DS. Ipak, reč je o institutu drugačijem od kolektivnog članstva s obzirom na to da u roku od 90 dana svaki član stranke, udruženja građana ili organizacije koja je pristupila mora lično da popuni pristupnicu DS.

STRUKTURA PARTIJE

Princip organizacije Demokratske stranke je teritorijalni a organizaciju čine: mesne, opštinske, gradske, okružne i pokrajinske organizacije. Demokratska stranka dozvoljava i formiranje ogranaka van teritorije Srbije od strane državljana Srbije koji borave van zemlje ali su članovi DS.

Mesna organizacija deluje na teritoriji mesne organizacije a njeni organi su skupština, mesni odbor i predsednik mesnog odbora. Uslov za formiranje Mesnog odbora je najmanje 10 članova stranke na njegovoj teritoriji.

Opštinska organizacija deluje na teritoriji opštine i čine je svi članovi sa teritorije opštine. Njeni organi su skupština opštinske organizacije, opštinski odbor, predsednik opštinskog odbora, predsedništvo i izvršni odbor opštinskog odbora. Opštinski odbor predsednika bira neposredno na izborima sa pravom glasa svih članova opštinske organizacije. Skupština je nadležna da odlučuje o izveštaju o radu predsednika, bira i razrešava članove stalnog sastava opštinskog odbora, donosi poslovnik i razmatra pitanja od važnosti za stranku na nivou

⁴⁹ Iz stranke su zbog nepoštovanja odluke da kao bivši ministri vrate poslaničke mandate stranci i javnom neslaganju sa tom odlukom izbačeni Dušan Petrović i Vuk Jeremić.

svoje teritorije. Opštinski odbor je politički organ i rukovodi radom opštinske organizacije.

Gradska organizacija formira se na nivou grada, a struktura joj je ista kao i opštinskoj organizaciji. Što se tiče nadležnosti, one su takođe istovetne s tim što gradska organizacija može da predloži Izvršnom odboru raspuštanje opštinskih organizacija na svojoj teritoriji.

Na nivou Pokrajine organizacija se preslikava, a od nadležnosti specifične su predlaganje liste za pokrajinske poslanike Predsedništvu, potvrđivanje liste kandidata za odbornike u opštinama i kandidata za gradske odbornike na svojoj teritoriji i predlaganje Izvršnom odboru da raspusti niže nivoe organizacije na svojoj teritoriji.

Konačno, **okružna organizacija** formira se na nivou okruga. Organi su istovetni kao i u drugim oblicima organizovanja, a ovlašćenja kao i na drugim nivoima – vođenje politike stranke, sprovođenje odluka, predlaganje Izvršnom odboru da raspusti niže nivoe organizacije i predlaganje kandidata za poslanike.

UNUTRAŠNJA ORGANIZACIJA I ORGANI STRANKE

Organi Demokratske stranke su: Skupština, Glavni odbor, Predsednik, Uže Predsedništvo, Predsedništvo, Izvršni odbor, Statutarna komisija, Nadzorni odbor, Politički savet, Etički odbor, Počasni predsednik i Generalni sekretar.⁵⁰

Skupština je najviši organ odlučivanja u DS i ima dva „oblika“ – *izbornu* i (*redovnu*) *radnu* koja se održava jednom godišnje. Kao najviši organ Skupština DS ovlašćena je da donosi Program i Statut, deklaracije, strategije i utvrđuje pravce politike DS.

⁵⁰ Statut Demokratske stranke, član 26.

Skupština može da donese i odluke o udruživanju DS bilo u saveze u Srbiji, bilo na međunarodnom nivou, ali i o spajanju sa drugim strankama u novu stranku ili organizaciju. Za svoj Poslovnik o radu Skupština je sama odgovorna. Predsednik, Statutarna komisija, Politički savet i Nadzorni odbor svoje izveštaje o radu podnose na razmatranje i usvajanje Skupštini. Nadležnosti skupštine koje se tiču biranja i postavljanja funkcionera DS su sledeće: izbor i razrešenje predsednika i potpredsednika,⁵¹ predsednika Političkog saveta, 50 članova stalnog sastava Glavnog odbora, 9 članova Statutarne komisije i 5 članova Nadzornog odbora. Skupština imenuje i Počasnog predsednika DS.

Sastav Skupštine je sledeći: članovi Predsedništva, predsednici gradskih i opštinskih odbora, izabrani predstavnici opštinskih, odnosno gradskih organizacija koji u svom sastavu nemaju opštinske odbore,⁵² republički i pokrajinski poslanici i funkcioneri koje bira Narodna Skupština i skupštine „autonomnih pokrajina“ kao i članovi Vlade RS i Vlade autonomnih pokrajina. Pored njih u sastav ulaze i potpredsednici pokrajinskih i okružnih odbora, poslovni direktor, predsednici i članovi Statutarne komisije, Nadzornog i Etičkog odbora, članovi Predsedništva Demokratske omladine, delegati Demokratske omladine,⁵³ članice Predsedništva Foruma žena, delegatkinje Foruma žena, rukovodilac centra Resornih odbora, predsednici i koordinatori resornih odbora, članovi stalnog sastava Glavnog odbora, potpredsednici i članovi Izvršnog odbora, nosioci najviših funkcija u lokalnoj samoupravi, članovi Političkog saveta i načelnici Upravnih okruga.

DS u rad svoje Skupštine ovakvom strukturom uključuje predstavnike svih organa partije, kao i nosioce visokih funkcija na

⁵¹ Na način koji je bliže utvrđen Pravilnikom o izborima i Poslovnikom o radu Skupštine.

⁵² U srazmeri koju određuje Glavni a predlaže Izvršni odbor.

⁵³ Glavni odbor na predlog Izvršnog odbora utvrđuje njihov broj koji ne može da bude manji od 10%.

lokalnom nivou i predstavnike partije u zakonodavnoj vlasti. Ipak, sem određenog broja delegata koje delegira Demokratska omladina i Forum žena malo je prostora za „obično“ članstvo kome je uloga u izboru najvažnijih funkcija ovako znatno umanjena pa se može reći da to umanjuje motivaciju članstva da participira.

Glavni odbor (GO) je najviši organ odlučivanja Demokratske stranke između dve Skupštine i sastaje se najmanje tromesečno. Sednicu GO mogu da sazovu Predsednik, Predsedništvo ili trećina članova GO. Zadatak GO je da utvrđuje politiku DS i sprovodi u delo odluke Skupštine, zatim da utvrđuje predlog Programa i Statuta i predloge njihovih izmena i dopuna. Na predlog Predsednika stranka GO donosi izborni program stranke i odlučuje o učešću stranke na izborima na svim nivoima. To uključuje i odlučivanje o predizbornim koalicijama, a kasnije i postizbornim (i o učešću stranke u Vladi). Predsednik svoj izveštaj daje na razmatranje i usvajanje i Glavnom odboru, koji može na obrazložen predlog jedne trećine svojih članova da pokrene postupak glasanja o poverenju Predsedniku ili Potpredsedniku.⁵⁴

Zanimljivo ovlašćenje Glavnog odbora je da u izuzetnim slučajevima donese odluku iz nadležnosti Skupštine, kada donošenje neke odluke ne trpi odlaganje a njeno donošenje rešava važna pitanja ili sprečava nastupanje štetno po stranku. Da ne bi došlo do samovolje GO, ova mogućnost mu je ograničena i dvotrećinskom većinom glasova prisutnih članova GO i proceduralnim zahtevima za donošenje odluke na ovaj način. Takođe, ovakvu odluku mora da verifikuje Skupština. Dakle, iako može da bude protumačena kao problematična, ova procedura demokratski je ograničena, pa se čak i izričito navodi da „ovakvom odlukom ne mogu biti derogirana Statutom garantovana prava članica i propisane nadležnosti organa Stranke“.⁵⁵

⁵⁴ Za donošenje odluke o pokretanju ovog postupka potrebna je većina od ukupnog broja članova GO.

⁵⁵ Statut Demokratske stranke, član 33, stav 3.

Glavni odbor čine članovi Predsedništva, predsednici gradskih i opštinskih odbora, republički i pokrajinski poslanici, članovi Vlade Republike Srbije, predsednik, potpredsednici i članovi vlada „autonomnih pokrajina“, nosilac najviše funkcije vlasti, po deset predstavnika ženske i omladinske organizacije, poslovni direktor, predsednici Statutarne komisije, Nadzornog i Etičkog odbora, koordinatori i predsednici Resornih odbora, stalni sastav od 50 članova,⁵⁶ potpredsednici Izvršnog odbora, članovi DS koji su bili narodni ili pokrajinski poslanici u najmanje dva saziva ovih zakonodavnih tela. Dodani članovi⁵⁷ mogu se kooptirati na obrazloženi predlog Predsedništva ali uz dvotrećinsku većinu glasova prisutnih.

Glavni odbor u svoj rad uključuje i jednog predstavnika reprezentativnog sindikata i reprezentativne predstavnike manjinskih grupa i zajednica. Ova dva „člana“ imaju pravo obraćanja Glavnom odboru, nemaju pravo glasa, a predstavnik manjinskih zajednica može prisustvovati samo kada GO na sednici raspravlja o pitanjima od značaja za te manjinske grupe i zajednice. S obzirom na to da je teško pričati o kriterijumu reprezentativnosti za manjinske grupe i zajednice,⁵⁸ ne isključuje se mogućnost da „reprezentativan“ u stvari znači „politički podoban“ ili „blizak“.

Dodatno treba razložiti pitanje pokretanja smene Predsednika koje je ovlašćenje Glavnog odbora. Naime, kako formulacije u Statutu kažu, jedna trećina članstva Glavnog odbora može da predloži postupak izglasavanja nepoverenja uz obrazloženje, ali je u daljem tekstu koji definiše načine odlučivanja ovog organa navedena sledeća formulacija: „Za donošenje odluke o pokretanju postupka za izglasavanje nepoverenja predsedniku i

⁵⁶ Koje bira Skupština.

⁵⁷ Broj kooptiranih članova ne može biti veći od petine ukupnog broj članova GO.

⁵⁸ Ako izuzmemo predstavnike Nacionalnih saveta nacionalnih manjina, teško je utvrditi ko je reprezentativni predstavnik neke zajednice. Takođe, postoje i manjinske grupe i zajednice koje nisu nacionalne.

potpredsednicima, potrebna je većina od ukupnog broja članova Glavnog odbora".⁵⁹ Dakle, većina nije potrebna samo za izglasavanje nepoverenja već i za pokretanje tog postupka na predlog jedne trećine članova. Ostaje nejasno zašto je ovaj postupak formulisan na ovaj način, osim da dodatno zaštititi Predsednika.

Predsednik Demokratske stranke je prilikom donošenja poslednje verzije Statuta DS ostao bez nekih nadležnosti koje su prenete na druge organe u cilju smanjenja ovlašćenja Predsednika i povećanja stepena demokratije u DS. Kao i u svim drugim partijama, na prvom mestu Predsednik predstavlja i zastupa stranku i rukovodi njenim radom. Takođe, Predsednik se stara o izvršavanju odluka Skupštine i GO, sprovodi politiku stranke i utvrđuje i iznosi političke stavove stranke, saziva i predsedava sednicama Glavnog odbora i Predsedništva, saziva Supštinu. Predsednik može i da prenese svoje nadležnosti na druge organe. Ovlašćenje Predsednika da postavlja i razrešava funkcionere odnosi se na postavljanje i razrešenje portparola i imenovanje savetnika. Za druge pozicije, koje on samo predlaže, lista je duža i Predsednik DS predlaže sledeće kandidate – Počasnog predsednika DS, zamenika predsednika, potpredsednike, mandatara za sastav Izvršnog odbora, Generalnog sekretara, sekretara, poslovnog direktora, sekretara Predsedništva, predsednika i članove Političkog saveta i Etičkog odbora, koordinatora Centra za edukaciju DS, Internacionalnog sekretara, članove UO stranačke fondacije, kandidate za narodne poslanike. U nadležnosti Predsednika DS spada i predlaganje izbornog programa Glavnom odboru.

Predsedništvo stranke sastavljeno je od Predsednika stranke, Počasnog Predsednika, potpredsednika, sekretara Predsedništva, predsednika Političkog saveta, predsednika pokrajinskih odbora, gradskih odbora Beograd, Novi Sad, Kragujevac i Niš, predsednice Foruma žena, Demokratske omladine, Izvršnog

⁵⁹ Statut Demokratske stranke, član 35, stav 3.

odbora, generalnog sekretara, sekretara, internacionalnog sekretara, predsednika okružnih odbora, koordinatora Centra za edukaciju DS, šefovi Resornih odbora, portparola stranke i šefa poslaničke grupe. U slučaju obavljanja vlasti u sastav ulaze i Predsednik Srbije, predsednik Narodne skupštine, predsednik Vlade i potpredsednici Vlade. U sastav je moguće kooptirati nekoga ako se za to izjasni dvotrećinska većina, a broj kooptiranih članova ne može preći polovinu stalnog sastava.

Utvrđivanje i vođenje politike DS je prvo ovlašćenje povereno Predsedništvu. Ono u roku od 30 dana od dana donošenja potvrđuje odluke Užeg Predsedništva. Važna uloga je i kontrola predstavnika DS u vlasti, zatim potvrđivanje odluke Užeg Predsedništva o finansijskom planu i imenovanje članova nekih tela i organa DS. Druga ovlašćenja su proceduralne prirode.

Predsedništvo ima i ulogu u odlučivanju o glasanju u Narodnoj skupštini Republike Srbije, koja se ostvaruje kroz raspravu na zajedničkim sednicama sa Poslaničkim klubom DS.

Uže Predsedništvo je organ koji ima operativniju ulogu od Predsedništva i čine ga Predsednik, zamenik, Potpredsednici, Sekretar Predsedništva, predsednik Političkog saveta, počasni predsednik DS, predsednik Izvršnog odbora, Generalni sekretar, šef poslaničkog kluba (bez prava glasa), rukovodilac Centra Resornih odbora i sekretar (bez prava glasa).

Uže Predsedništvo ima prilično široka i važna ovlašćenja – vođenje kadrovske politike stranke, tj. potvrđivanje liste kandidata za poslanike, određuje kandidate za nosioce najviših državnih funkcija na republičkom i pokrajinskom nivou, potvrđuje kandidate za predsednike opština i gradonačelnika. Ovaj organ može da pokrene postupak za razrešenje kooptiranog člana predsedništva, članova stalnog sastava GO, sekretara, predsednice Foruma žena, predsednika Demokratske omladine, rukovodioca Centra Resornih odbora, predsednika kao i

članova užeg sastava Izvršnog odbora. Odluke iz nadležnosti GO može da donese u izuzetnim situacijama, uz verifikaciju GO na sledećoj sednici. Radom ovog organa rukovodi Predsednik DS.

Ova ovlašćenja Uže Predsedništvo pretvaraju u „cara kadrovske politike“ Demokratske stranke, pošto može da pokrene postupak smene i razrešenja gotovo svih važnih funkcionera. Za neke od njih je u suštini Uže Predsedništvo prvostepeni organ, dok konačnu, drugostepenu odluku donosi Predsedništvo (razrešenje kooptiranih članova Predsedništva, internacionalnog sekretara i poslovnog direktora) ili Glavni odbor (sve ostalo). U Statutu je definisano i da „do konačne odluke nadležnih organa, članovima protiv kojih je pokrenut postupak razrešenja miruju prava i obaveze po osnovu funkcije i ne mogu istupati u javnost u svojstvu funkcionera DS [...]“.⁶⁰ Ova norma je jedna od onih koja guši unutarstranačku demokratiju, a uz neke druge pomenute, pokušava da stranačke konflikte zadrži u okvirima tela i organa stranke, daleko od očiju birača pa i članstva.

Izvršni odbor (IO) je izvršno-politički organ Glavnog odbora i Predsedništva koga čine predsednik, potpredsednici i članovi užeg i šireg sastava. Širi sastav čine i predsednici izvršnih odbora okružnih odbora. Predsedništvo predlaže mandatara za sastav IO koji onda predlaže užu sastav i program rada, a sastav i predlog GO prihvata ili odbija u celini.

Izvršni odbor odgovara za sprovođenje odluka GO i Predsedništva i ima ulogu u odlučivanju o organizacionim pitanjima stranke. U širem sastavu potvrđuje i liste za niže nivoe vlasti od pokrajinskog (osim za teritorije opštine i gradova u pokrajini). Sva ovlašćenja koja IO ima suštinski jesu izvršna ovlašćenja koja se tiču organizacije rada, dok dodatno on može raspustiti lokalne odbore i imenovati poverenika i voditi

⁶⁰ Statut Demokratske stranke, član 47, stav 3.

disciplinski postupak u prvom stepenu ukoliko dođe do direktnog kršenja odluke GO.

Statutarnu komisiju čine devet članova i članica i ona je nadležna za tumačenje Statuta i drugih opštih akata DS, daje mišljenje na predloge i nacрте dokumenata i odlučuje u drugom stepenu disciplinskog postupka. **Nadzorni odbor** je kontrolno-nadzorni organ sastavljen od pet članova koji kontroliše prihode stranke, trošenje sredstava i upravljanje imovinom. Zanimljivo je da nadzorni odbor nema ovlašćenje da kontroliše odluke stranke, već se samo bavi stranačkim finansijama. **Politički savet** je savetodavni organ Demokratske stranke, koji razmatra „idejna i politička pitanja“ koja su od važnosti za Demokratsku stranu, predlaže GO i Predsedništvu platformu stranke i daje mišljenje na prednacrt Programa Demokratske stranke i predlaže Predsedniku platformu izbornog programa. **Etički odbor** je kontrolno-nadzorni organ koji vrši nadzor nad radom stranačkih funkcionera, izabраниh, imenovanih i postavljenih lica koje je predložila DS. Etički odbor nadzor vrši u skladu sa Statutom i drugim dokumentima DS i pravilima etike.⁶¹ Dakle, ovaj organ ima nadležnosti koje obično ima Nadzorni odbor. **Počasni predsednik**, funkcija uvedena u Statut u skladu sa dogovorom između Borisa Tadića i Dragana Đilasa, aktuelnog i prethodnog predsednika DS, član je nekih stranačkih organa i ima pravo podnošenja inicijative svim organima stranke. **Forum žena** i **Demokratska omladina** dobrovoljne su organizacije žena odnosno mladih do 30 godina koji su članovi DS. **Centar resornih odbora** okuplja i organizuje rad stručnjaka iz različitih oblasti u cilju unapređenja delovanja stranke i vršenja vlasti. Suštinski, to su tela koja se pominju u Programu kada se kaže da program ne uređuje precizno politiku stranke, već je ona predmet stalne unutarstranačke rasprave stručnjaka. Rukovodioca imenuje Predsednik DS, a koordinateure resornih odbora Predsedniš-

⁶¹ Pravila etike kao kategorija nisu definisana.

tvo na predlog rukovodioca. Od mandata Dragana Đilasa ovi resorni odbori pokušavaju da deluju kao svojevrsna vlada u senci. Centar za edukaciju DS stara se o unapređenju kadrova stranke i razvijanju potencijala članstva. Uže Predsedništvo imenuje koordinatora na predlog Predsednika DS. **Centar za edukaciju Demokratske stranke** ima zadatak da razvija kadrovske potencijale i da se bavi edukacijom članstva. Ovaj organ ima zadatak i da sprovodi testiranje kandidata za javne funkcije, organizuje interna istraživanja, kreira programe edukacije unutar stranke i vodi bazu kadrova.

Poslaničke klubove formiraju poslanici izabrani u predstavnička tela Republike i Pokrajine. Deluju u skladu sa zakonodavstvom, a njihova prava i obaveze bliže se definišu i Pravilnikom koji je unutarstranački dokument. Zaduženi su za sprovođenje politike u skupštinama republike i pokrajine, razmatranje svih pitanja i pokretanje zakonodavne aktivnosti. Poslanički klub stara se i o izboru i predlaganju kandidata za predsednike, potpredsednike i članove stalnog sastava GO koji se biraju na Skupštini DS.

Uprkos aktuelnom zakonodavstvu u Srbiji i postojanju slobodnog mandata koji bi trebalo poslanicima da omogućí da bez pritisaka i ucena donose odluke i glasaju kako oni misle da treba, Statut DS prvo kaže da su Poslanički klubovi dužni da poštuju politiku DS i da sprovode odluke Skupštine, Glavnog odbora i Predsedništva. Dalje, statut kaže sledeće: „Poslanici su dužni da glasaju u skladu sa odlukom Poslaničkog kluba”,⁶² a ukoliko poslanici „grubo” krše svoje obaveze i ne pridržavaju se odluka svog Poslaničkog kluba, on može da traži od Izvršnog odbora sprovođenje prvostepenog disciplinskog postupka. Ako se u obzir uzme to da narodni ili pokrajinski poslanik protiv koga je pokrenut disciplinski postupak nema pravo da javno istupa kao funkcioner DS (zbog drugih članova Statuta) ovo

⁶² Statut Demokratske stranke, član 88. stav 1.

predstavlja ozbiljno narušavanje demokratskog načina odlučivanja. Dakle, ukoliko se poslanik ne slaže sa nekom odlukom i glasa po sopstvenoj savesti i u skladu sa svojim uverenjima, protiv njega biće pokrenut disciplinski postupak. Ovo praktično znači da poslanici Demokratske stranke gotovo nemaju pravo na stav različit od svoje stranke, odnosno da im je pravo na slobodu govora ograničeno.

ZAKLJUČAK

Demokratska stranka, od svog osnivanja do danas, promenila je nekoliko pozicija na političkoj sceni pokušavajući da odgovori na promenu osnovnih političkih pitanja u društvu. Od antikomunističke stranke sa nacionalističkim stavovima polako se kretala ka poziciji liberalizma da bi u jednom trenutku pragmatično donela odluku popunjavanja tada upražnjenog mesta socijaldemokratije. Ipak, Demokratska stranka svojim ponašanjem, pa i programskim načelima, ne pokazuje da je klasična socijaldemokratska stranka ako je uporedimo sa evropskim strankama ove orijentacije. Kao što je i u metodskom pristupu ovog istraživanja navedeno, Demokratska stranka se svrstava u socijal-liberalne stranke, odnosno stranke koje kombinuju umereni društveni liberalizam sa blagim redistributivnim stavovima što nije neobičajeno za tranziciona društva.

Kada su u pitanju politike koje Demokratska stranka predlaže one su u skladu sa socijal-liberalnom pozicijom koja je utvrđena analizom, ali u određenim segmentima postoje izraženiji socijaldemokratski elementi. Ipak, ti elementi nisu dovoljni da se partija pozicionira levlje od trenutne pozicije. Više puta u našoj analizi su navođene kontradiktornosti, ali se one kao takve mogu shvatiti ako se pođe od teze da je DS socijaldemokratska stranka. Ipak, ukoliko DS razumemo kao socijal-liberalnu, onda su neka stanovišta mnogo razumljivija. Aktuelno delovanje DS na momente deluje kao *ad hoc* kritika Vlade,

uprkos postojanju „Plana za izlazak Srbije iz krize“. Problem sa kojim se DS suočava je i to što je Vlada preuzela na sebe neke politike koje je DS zagovarala, ali ih je efikasnije realizovala (na primer, pregovori sa Kosovom). U ovom trenutku DS, sem unutrašnjih previranja, pokušava da se repositionira i nađe jedinstvene teme i ideološki stav o njima. Ipak, teško je dati dobru prognozu zato što će rezultat ovog procesa umnogome zavisiti od poteza Vlade i pitanja održavanja vanrednih izbora.

Što se tiče unutrašnje organizacije Demokratske stranke, kao što je u analizi pokazano, ona nije sasvim demokratska iznutra. Moć je koncentrisana u rukama Užeg Predsedništva kojim rukovodi Predsednik, koji je „car kadrovske politike“ partije, dok je uloga „običnog“ članstva u partijskim izborima gotovo zanemarljiva. Takođe, ne smeju se zaboraviti norme koje diktiraju poslanicima ove stranke kako će glasati u Narodnoj skupštini Republike Srbije i AP Vojvodine. Ono što Demokratsku stranku razlikuje od svih drugih parlamentarnih partija jeste to što je za razliku od njih imala smenljivog predsednika kao i značajan stepen unutarstanačkog takmičenja. Tokom više od dve decenije rada, Demokratska stranka retka je stranka u Srbiji koja je u trci za predsednika partije imala dva ili više kandidata. Ovakvo stanje unutar partije ipak govori da DS nije potpuno zatvorena iznutra, i da određeni sistem takmičenja po fer uslovima postoji.

Globalno posmatrano, Demokratska stranka ostaje jedna od stranaka koja barem „na papiru“ ima uređenje najbliže modernim evropskim uređenjima. Kada govorimo o politikama, iako se stranka samopozicionira kao socijaldemokratska, uočljiva su skretanja ka tržišnom polu koje nam omogućava da je kvalifikujemo kao socijal-liberalnu stranku.

Literatura

Vukomanović, Dijana, (2005) Ideološke matrice političkih partija u Srbiji (1990-2007) u Lutovac (ur.) *Političke stranke u Srbiji*, Beograd: Institut za društvene nauke, Friedrich Ebert Stiftung, Beograd, 2005.

Stojiljković Zoran (2012), Izborna obećanja i postizborna realnost: javne politike u izbornoj ponudi u Srbiji u Stojiljković *et al.*, (2012) Javne politike u izbornoj ponudi, Beograd: Konrad Adenauer Stiftung, Fakultet političkih nauka, Beograd, 2012.

Programska i statutarna dokumenta

Program Demokratske stranke, 2013.

Statut Demokratske stranke.

Plan Demokratske stranke za izlazak Srbije iz krize.

Program za bolji život 2012 – 2016.

Strategija SRBIJA 2020. – Koncept razvoja Republike Srbije do 2020. godine.

Pravilnik o izborima u Demokratskoj stranci.

Web

<http://www.politika.rs/rubrike/Politika/DS-postao-chlan-Socijalistichke-internacionale.lt.html>

<http://www.ds.org.rs/istorija/koreni-ds>

http://www.b92.net/info/izbori2012/vesti.php?yyyy=2012&mm=04&dd=19&nav_id=602064

<http://www.ds.org.rs/medija-centar/vesti/16431-ds-predlaze-izmene-zakona-o-izboru-gradonacelnika-i-odbornika>

Jasna Stanić
Tijana Janković

DEMOKRATSKA STRANKA SRBIJE

Cilj ovog rada je analiza programa i organizacije Demokratske stranke Srbije. U delu koji se tiče analize programa iznose se njegovi aspekti, zastupljenost određenih programskih koncepcija, te zaključci o temeljnosti programa i argumentovanosti njegovih stavki. Za analizu su korišćena tri programska dokumenta stranke: knjiga *Zašto Srbija, a ne Evropska unija*, koja reprezentuje programske koncepte stranke iznete 2012. godine u formi intervjua sa njenim liderom, Vojislavom Koštunicom, formalni program stranke i ekonomski program stranke – „Program razvoja Srbije 2012–2017“.

Programski koncepti biće razloženi kroz tri tematske celine: prvu, koja se tiče vizije stranke o organizovanju države i programskog sistema, drugu, koja se tiče ekonomskog programa stranke i aktivnosti koje stranka smatra da treba da se načine zarad ekonomskog napretka zemlje; i treću, u kojoj će rad obraditi stavove i planove stranke na socijalnom podsistemu društva.

Drugi deo rada se tiče organizacije stranke i njenog unutrašnjeg života. Analiza je vršena na osnovu Statuta Demokratske stranke Srbije. U skladu sa kriterijumima koji određuju

pripadnost stranke jednom od četiri osnovna modela unutar-stranačkih odnosa, analiza se sastoji iz nekoliko delova. Prvi deo je posvećen pravima i obavezama članstva, drugi deo se bavi stepenom (de)centralizacije unutar stranke, naredni deo je posvećen raspodeli ovlašćenja između partijske egzekutive i legislative, dok se poslednji delovi bave kontrolom nad finansijama u stranci i izbornim procesom.

I ISTORIJAT I ODREĐENJE

Demokratska stranka Srbije (u daljem tekstu DSS) je po programskoj orijentaciji konzervativna partija, „nacional-demokratskog, tradicionalističkog desnog centra“ (Stojiljković, 2011: 278). Nekadašnje načelo postepenog približavanja Evropi uz garanciju opstanka Kosova i Metohije zamenila je politikom koja zagovara političku, vojnu i ekonomsku neutralnost zemlje i evroskeptičnom pozicijom. Partija od osnivanja u kreiranju svog identiteta teži da usaglasi demokratske i nacionalne vrednosti. Partija je bila pridruženi član Evropske narodne partije – koja okuplja stranke desnog centra, iz koje je istupila 2012. godine.

Demokratska stranka Srbije jedna je od partija odvojenih od Demokratske stranke (DS), koju su, u jesen 1989. godine, osnovali Vojislav Koštunica, Kosta Čavoški, Borislav Pekić, Dušan Vukajlović, Dragoljub Mićunović, Zoran Đinđić i drugi koji su formirali Osnivački odbor Demokratske stranke. Nekoliko meseci kasnije, početkom 1990, održana je Osnivačka skupština.¹

Sama Demokratska stranka Srbije osnovana je 1992, kada se, zbog sve izraženijih razlika u pogledu programskih načela i taktike, jedno krilo Demokratske stranke odvaja i formira samostalnu partiju, na čelu sa Vojislavom Koštunicom.

¹ <http://dss.rs/dss-izbliza/zasto-postojimo/novo-doba/>

Vojislav Koštunica predsednik je stranke od prve osnivačke skupštine do danas. Prema prvom programu DSS („Naši razlozi“), stranka se prevashodno zalaže za demokratski preobražaj Srbije i uspostavljanje demokratskog parlamentarnog poretka.²

Rezultati prvih višestranačkih parlamentarnih izbora ukazali su na potrebu za bližom saradnjom opozicionih stranaka. Tako je u proleće 1992. godine osnovana koalicija DEPOS – Demokratski pokret Srbije, koga su pored DSS činili i Srpski pokret obnove (SPO), Srpska liberalna stranka i Liberali Srbije.³ DEPOS na izborima 1992. godine osvaja 50 poslaničkih mesta (DSS dobija 18) u skupštini. Kako su se i u okviru DEPOS-a pojavile razlike, već naredne godine DSS napušta koaliciju i samostalno na parlamentarnim izborima 1993. godine osvaja sedam poslaničkih mesta. Koalicija „Zajedno“ naredni je savez kojem je stranka pristupila, ponovo sa Srpskim pokretom obnove i Građanskim savezom Srbije. Na izborima 1996. godine DSS osvaja 4 mandata. Ipak, na lokalne izbore iste godine DSS je izašla samostalno.⁴

U januaru 2000. godine, zajedno sa još 18 stranaka DSS formira koaliciju Demokratska opozicija Srbije (DOS). Iste godine predsednik DSS-a, Vojislav Koštunica, istupa kao kandidat koalicije DOS na vanrednim predsedničkim izborima, 24. septembra (pored vanrednih predsedničkih, održani su i redovni lokalni i parlamentarni izbori za skupštinu SR Jugoslavije – na kojima DSS osvaja 10 mandata). On odnosi izbornu pobedu nad tadašnjim predsednikom Savezne republike Jugoslavije, Slobodanom Miloševićem, ali izborna komisija nije priznala tu pobedu, tvrdeći da kandidat nije ostvario 50% glasova neophodnih za pobedu u prvom krugu, te raspisuje drugi krug izbora. Ovakva odluka rezultira protestima širom zemlje, koji su kulminirali u Beogradu, 5. oktobra. U prestonici se okupi-

² <http://dss.rs/nasi-razlozi/> 15.04.2013.

³ <http://dss.rs/dss-izbliza/zasto-postojimo/novo-doba/>

⁴ <http://www.vreme.rs/cms/view.php?id=1062449&print=yes> 15.04.2013.

lo nekoliko stotina hiljada građana na centralnom protestu, nakon čega su građani upali u Narodnu skupštinu, a kasnije i u zgradu Radio televizije Srbije. Narednog dana Slobodan Milošević priznaje izborni poraz, a 7. oktobra 2000. kandidat DOS i lider DSS-a stupa na dužnost predsednika Savezne Republike Jugoslavije.⁵ Na vanrednim izborima za Skupštinu Srbije u decembru 2000. godine, stranka je takođe učestvovala u okviru koalicije DOS i pripalo joj je 45 mandata.⁶

Nakon parlamentarnih izbora 2000. DOS osvaja dvotrećinsku većinu u parlamentu, ali ubrzo dolazi do sukoba u koaliciji. DSS napušta vladu, optužujući je za veze sa organizovanim kriminalom. Izlaskom iz vlade prekinuta je i saradnja sa DOS-om, pa je tako na predsedničkim izborima 2002. DSS kandidovao Vojislava Koštunicu, dok je kandidat ispred ostatka DOS-a bio Miroljub Labus. Oba kandidata ušla su u drugi krug izbora, Koštunica je odneo veći broj glasova, ali je samo glasanje bilo neuspešno, jer nije izašao dovoljan broj glasača.

Naredne godine, nakon ubistva premijera Đinđića, DSS učestvuje u rušenju vlade Zorana Živkovića, nakon čega slede novi parlamentarni izbori na kojima stranka dobija 53 poslanička mesta i kotira se na drugom mestu po broju glasova.

Ovaj uspeh DSS-a na izborima posmatra se kao produkt razočaranja građana prvim rezultatima tranzicije, ali i nedostatka želje da se ponovo glasa za predstavnike starog režima, što DSS stavlja u središnju poziciju. DSS formira manjinsku vladu sa G17 Plus, Srpskim pokretom obnove i Novom Srbijom, uz podršku Socijalističke partije Srbije, čiji poslanici nisu dobili ministarska mesta, ali stranka „ovim postupkom čini prvi korak

⁵ <http://dss.rs/dss-izbliza/zasto-postojimo/novo-doba/> 15.04.2013.

⁶ Dos je dobio ukupno 176 poslaničkih mesta (od 240), DS-u i DSS-u je dodeljeno po 40 mesta, a ostatak je dodeljen drugim članovima koalicije. (<http://dss.rs/dss-izbliza/zasto-postojimo/novo-doba/> 15.04.2013).

ka prevazilaženju statusa stranke starog režima" (Spasojević, 2011: 113). Lider DSS-a Vojislav Koštunica postaje predsednik vlade 3. marta 2004. godine.⁷

DSS aktivno učestvuje u pisanju i donošenju Ustava Republike Srbije 2006. godine. DSS u svojim javnim nastupima iznosi kako je ovaj Ustav „vrhunac državotvornosti ove stranke”.⁸ Preambula Ustava naglašava da je Kosovo i Metohija deo Srbije, ali se ovaj akt bavi i denacionalizacijom državne imovine, reizborom sudija, nezavisnošću Narodne banke Srbije, ekonomskom autonomijom Vojvodine i drugim pitanjima.

Na parlamentarnim izborima u januaru 2007. stranka u koaliciji sa Novom Srbijom osvaja 47 mesta u parlamentu i ulazi u vladu sa DS-om i G17 plus, a Vojislav Koštunica ponovo dobija mandat premijera. Nakon proglašenja nezavisnosti Kosova i Metohije, 2008. godine, javljaju se nesuglasice u vladi u vezi sa nastavkom pregovora za ulazak u Evropsku uniju. Naime, DS i G17 Plus su bili za nastavak pregovora, dok je DSS smatrao da se pregovori ne mogu nastaviti ako Evropska unija ne stane na stranu teritorijalnog integriteta Srbije.

Predsednik republike raspisuje vanredne parlamentarne izbore, gde u koaliciji sa Novom Srbijom DSS dobija 30 mandata (21 mandat dobija DSS). Demokratska stranka formira vladu zajedno sa G17 Plus i SPS, a DSS ovog puta ostaje u opoziciji, što je njihova pozicija do danas.

Poslednji parlamentarni izbori održani su 6. maja 2012. godine. S obzirom na to DSS smatra da rezultati izbora nisu tačni i da bi na mnogim biračkim mestima morali biti ponovljeni, stranka, usled svoje evroskeptične pozicije, ne ulazi u koali-

⁷ <http://dss.rs/dss-izbliza/zasto-postojimo/novo-doba/> 15.04.2013.

⁸ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Politika/1146536/Ko%C5%A1tunica%3A+DSS+posejao+seme+neutralnosti.html> 16.04.2013.

cije za formiranje vlade iako je na ovim izborima osvojila 21 mandat.⁹

Vrednosni profili pristalica DSS-a varirali su tokom godina. Oko 2000. godine pristalice ove partije izražavale su vrednosti karakteristične za više i srednje slojeve, a nakon samih izbora, kada postaju najveća partija, taj profil se menja i privlače i KV, VKV radnike i poljoprivrednike. Nakon 2003. godine sa padom popularnosti, partija je ponovo „intelektualizovana“ sudeći po profilu pristalica (Orlović, 2011: 32-33).

II PROGRAMSKA ORIJENTACIJA PARTIJE

Uoči parlamentarnih izbora 2012. godine predstavljen je program Demokratske stranke Srbije u obliku knjige pod nazivom *Zašto Srbija, a ne Evropska unija*. Knjiga izlaže celokupnu programsku koncepciju stranke u formi intervjua sa Vojislavom Koštunicom, liderom partije. Knjiga/intervju se formalno sastoji od uvoda posle koga slede stavke programa. Već sam uvod ovog dokumenta ukazuje na autoritativan karakter ove stranke, njenu okrenutost lideru kao epicentru, kako ideologije tako i delanja.

1. DRŽAVA I POLITIČKI SISTEM

Programom dominira stav o važnosti doslednosti u nacionalnoj politici. Naglašava se da je postizanje konsenzusa unutar države neophodno, a stranka neskromno tvrdi da je u novijoj istoriji potpuna saglasnost u vladi postignuta jedino u periodu od 2004. do 2008. godine kada je Koštunica bio predsednik vlade, ali i da je tu ravnotežu poljuljalo proglašenje nezavisnosti Kosova i Metohije. Potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i

⁹ <http://dss.rs/dss-izbliza/zasto-postojimo/novo-doba/> 15.04.2013.

pridruživanju sa zemljama članicama Evropske unije smatra se činom koji simbolizuje odobravanje priznavanja nezavisnosti KiM, kao i amnestiranje zemalja EU od odgovornosti za bombardovanje NATO-a 1999. godine.¹⁰ Stav DSS je da je postavljanje ideje ulaska u Evropsku uniju na pijedestal političkih ciljeva Srbije pogrešno, te da je razvoj zemlje moguć i u kontekstu političke neutralnosti prema EU i vojne neutralnosti u odnosu na NATO. Dalje se ističe značaj nacionalnih vrednosti, te specifičnog geopolitičkog položaja Srbije i potrebe za nacionalnom samosvešću.

I spoljna politika stranke u skladu je sa navedenim stanovištima. Stav DSS-a o odnosima sa Sjedinjenim Američkim Državama je fleksibilan, iznova se ističe neophodnost neutralnosti, ali i pozitivan primer izbalansiranosti politike SAD prema Balkanu na primeru Dejtonskog sporazuma. Neutralnost, kako iznose, treba da postoji i u odnosu na Rusiju, ali se ističe i potreba za različitim vidovima saradnje, te istorijsko savezništvo između dve zemlje.¹¹ DSS smatra da je problem Kosova prelomna tačka u politici Srbije, jer ono predstavlja odnos „kako stranih sila prema zemlji, tako i same Srbije prema sebi“.¹²

U programu se ne nazire konkretno rešenje problema KiM, već je istaknuta moć Srbije da upravlja ovim pitanjem – ne učestvovanjem u legitimizaciji samoproglašene države, odustankom od ulaska u EU i zamrzavanjem pitanja dok se ne pojavi pogodniji istorijski trenutak. DSS, naime, smatra da „zamrzavanje problema“ ide na štetu isključivo državi Kosovo, usled njene nemogućnosti da uđe u Ujedinjene nacije. Takođe naglašavaju neophodnost pomaganja srpskom narodu na toj teritoriji. Lider DSS-a izjavljuje da razgovore na relaciji Beograd–Priština, i sam pristanak ovdašnjih vlasti na njih vidi kao posredno priznavanje Kosova, te uspostavljanje „dobrosused-

¹⁰ Program Demokratske stranke Srbije, strane 11–15.

¹¹ Program Demokratske stranke Srbije str. 25.

¹² Program Demokratske stranke Srbije str. 27.

skih odnosa".¹³ Prema njegovim rečima, stav da „Evropa nema alternativu“ vodi budućem odvajanju Vojvodine i Raške, što argumentuje Statutom Vojvodine, „kojim se uvodi država u državi“. Statut Vojvodine, prema njegovim rečima, put je ka stvaranju vojvođanske nacije, jezika i crkve.¹⁴ Što se tiče Raške, on smatra da je potvrđan stav Bošnjaka na referendumu za Ustav dokaz dobrog odnosa Srba i Bošnjaka, i da ideje o odvajanju ovog dela zemlje dolaze gotovo isključivo spolja.¹⁵

Program se takođe bavi važnošću Dejtonskog sporazuma i naglašava stav da je isticanje jedino zločina u Srebrenici pogrešno, te da se na pomirenju mora aktivno raditi otkrivanjem svih žrtava rata.¹⁶

Što se tiče državne uprave naglašena je neophodnost reforme i stalnog nadzora vlasti, čiju kontrolu umnogome omogućuje institucija Zaštitnika građana. Takođe se navodi korisnost uvođenja elektronskog servisa.¹⁷

U okviru programa navodi se ključna uloga Demokratske stranke Srbije u donošenju Ustava, kao garanta zaštite ljudskih prava. Naglašeno je da pravna zaštita mora biti obezbeđena siromašnom stanovništvu. Jamči se pravo informisanja u okviru koga se iznosi stav da treba da postoji državna novinska agencija. Naglašena je i zabrana zloupotrebe službenog položaja.¹⁸

Što se tiče reforme sudskog sistema smatraju da je potrebno uspostaviti efikasniji sistem sa jasnim kriterijumima za izbor i reizbor nosilaca funkcija.¹⁹ Navodi se i važnost Zakona o

¹³ *Zašto Srbija, a ne Evropska Unija*, Vojislav Koštunica, Fond *Slobodan Jovanović*, Beograd, str. 31.

¹⁴ *Zašto Srbija, a ne Evropska Unija*, Vojislav Koštunica, Fond *Slobodan Jovanović*, Beograd str. 33.

¹⁵ Program Demokratske stranke Srbije str. 38.

¹⁶ Program Demokratske stranke Srbije str. 42.

¹⁷ Program Demokratske stranke Srbije. str. 139–140.

¹⁸ Program Demokratske stranke Srbije, str. 37, 38, 40, 48, 50–51.

¹⁹ Program Demokratske stranke Srbije, str. 137.

rehabilitaciji donetog 2006. godine, te značaj rehabilitacije osuđenih tokom komunističkog režima.²⁰

DSS ističe protivljenje ideji regionalizacije Srbije u prilog razvoju lokalnih samouprava kao garanta ravnomernog razvoja. U regionalizaciji vide put ka stvaranju veštačkih tvorevina, „država u državi”.²¹ U svrhu podjednakog razvoja smatraju da određeni broj državnih institucija treba prebaciti iz prestonice u unutrašnjost zemlje.²²

U skladu sa tradicionalističkom orijentacijom partije, tema nacionalnog identiteta provlači se kroz različite stavke programa. Tako se navodi njihovo zalaganje za ekonomsko, kulturno i duhovno jedinstvo srpskog naroda i izvan granica Srbije, kao i prenebregavanje identitetskih razlika kod naroda koje su se javile usled različitih istorijskih okolnosti. Takođe se zalažu za očuvanje srpskih kulturno-istorijskih spomenika u bivšim jugoslovenskim republikama, kao i za saradnju sa dijasporom.²³

Ističe se potreba duhovne obnove naroda, njegove samosvesti, te borbe protiv „nacionalnog nihilizma” koji oni vide kao posledicu komunističkog režima i „zablude jugoslovenstva”.²⁴ Dalje se navodi potreba za nacionalnim vaspitanjem,²⁵ a potom uloga Srpske pravoslavne crkve u očuvanju kohezije naroda i kulture. Garantuje se pravo drugim verskim zajednicama da ispoljavaju sopstvenu duhovnost. Zalažu se za versko obrazovanje u školama.²⁶

Manjinskim zajednicama garantuju se prava priznata međunarodnim pravnim aktima i naglašava se jednakost u pravima

²⁰ Program Demokratske stranke Srbije, str. 43.

²¹ Program Demokratske stranke Srbije, str. 56.

²² Program Demokratske stranke Srbije, str. 139–140.

²³ Program Demokratske stranke Srbije, str. 173, 126.

²⁴ Program Demokratske stranke Srbije, str. 129.

²⁵ Program Demokratske stranke Srbije, str. 129.

²⁶ Program Demokratske stranke Srbije, str. 167.

svih manjinskih zajednica, kao i potreba obezbeđivanja osnovnog i srednjeg obrazovanja na maternjim jezicima.²⁷

Teritorijalni integritet te njegovo očuvanje u DSS smatraju značajnim za bezbednost zemlje. Zalažu se za profesionalizaciju vojske i reformu u njenoj organizaciji, kao i za modernizaciju naoružanja. Iznose da vojsku treba da kontroliše parlament. Smatraju da je pristupanje Partnerstvu za mir u skladu sa državnim interesima za razliku od pristupanja NATO paktu. DSS naglašava svoj dobro poznati stav o neophodnosti vojne i političke neutralnosti zemlje i tvrde da svaki međunarodni integrativni proces mora biti potvrđen referendumom, a učešće u oružanim sukobima izvan zemlje mora odobriti Narodna skupština.²⁸

Kao tri nužna preduslova za borbu protiv korupcije navedeni su poštenje državnog vrha, dobri zakoni i upornost i nepotkupljivost ljudi koji su na funkcijama na kojima treba da se bore protiv korupcije. Naglašava se i uloga bivšeg ministra policije, a člana DSS-a, Dragana Jočića, u borbi protiv korupcije bez navođenja konkretnih akcija koje je preduzeo. Dalje u tekstu partija obećava nastavak borbe protiv korupcije, organizovanog kriminala, proizvodnje i stavljanja u promet narkotika, kao i trgovine ljudima, gde naglašavaju i međunarodnu saradnju.²⁹ Istaknut je značaj kontrole rada policije i drugih bezbednosnih službi, te neophodnost transparentnosti i informisanja javnosti o ovoj oblasti. U ekonomskom programu stranke najavljuje se smanjenje iskušenja javnih službenika da podlegnu korupciji putem uvođenja transparentnosti javnih nabavki, elektronskih nabavki i sprovođenjem strogih kontrola. Takođe najavljuju obezbeđivanje najsavremenije tehnike antikoruptivnim telima, kao i obezbeđivanje neophodnih administrativnih uslova za uspešnu borbu protiv korupcije.³⁰

²⁷ Program Demokratske stranke Srbije, str. 168.

²⁸ Program Demokratske stranke Srbije, str. 134–135.

²⁹ Program Demokratske stranke Srbije, str. 57.

³⁰ Program Demokratske stranke Srbije, str. 138.

Program ni u jednoj tački ne pominje nevladine organizacije ali je naglašen značaj sindikata. Smatra se da se sindikati moraju organizovati potpuno slobodno i nezavisno od države kako bi se borili za prava radnika.³¹

2. EKONOMSKI SISTEM I POLITIKA

Ekonomska neutralnost ključni je programski stav DSS-a. Smatraju da Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju može samo negativno da se odrazi na ekonomiju zemlje, da dovede do još većih i češćih zajmova te naruši nezavisnost države. U uslovima krize, najbolje rešenje se vidi u postizanju produktivnosti ulaganjem u nove tehnologije, što bi ujedno značilo i ulaganje u nova radna mesta.³²

Takođe, smatraju značajnim da država kontroliše cene javnih usluga, ali i cene namirnica, koje moraju biti primerene posledicama krize. Pri plaćanju javnih usluga najsiromašniji slojevi stanovništva primali bi blage subvencije. Ističu neophodnost da strani investitori ulažu u zemlju pod istim uslovima kao i domaći. Zalažu se za punu primenu Zakona o javno-privatnom preduzetništvu, uz obaveznu promenu zakona koji odvrćaju strane investitore od ulaganja u neke segmente privrede kao što su železnički, avio i vodni saobraćaj i telekomunikacije. Obećavaju skraćanje trajanja procesa za dobijanje građevinskih dozvola.³³

Određene grane privrede, poput poljoprivrede i metalurgije, obeležene su kao najproduktivnije i kao one koje treba da budu dodatno podržane. Najavljuje se formiranje interventnog fonda za preduzeća koja su više pogođena finansijskom krizom. Program obećava povećanje konkurentnosti sektora

³¹ Program Demokratske stranke Srbije, str. 157.

³² „Program razvoja Srbije 2012–2017“, dss.rs/program-razvoja-srbije, str. 16.

³³ „Program razvoja Srbije 2012–2017“, dss.rs/program-razvoja-srbije, str. 16.

koji na tržište iznose nove proizvode i stimulaciju korišćenja obnovljivih izvora energije.³⁴

Zalažu se za koncept štedljive državne administracije koja bi bila pod strogom kontrolom Narodne skupštine i javnosti. To bi se postiglo potpunom transparentnošću budžetskog sistema zahvaljujući redovnom podnošenju završnih računa državne administracije i lokalnih samouprava. Smatraju da budžete treba pripremati za period od tri godine, da direktna ulaganja u preduzeća treba smanjiti, kao i da javna potrošnja mora biti svedena na racionalne mere. Obećavaju sveobuhvatnu fiskalizaciju.³⁵

Zalažu se za restriktivnu i realnu monetarnu politiku koja će dovesti do stabilizacije kursa, a i do postepenog pada inflacije zahvaljujući rastu investicija. Rad trezora takođe treba da bude transparentan, najavljuju i stvaranje banke specijalizovane za pomoć privrednicima koji planiraju da izvoze svoje proizvode, a pored već postojećeg Fonda za razvoj Srbije, žele da osnuju i nacionalnu razvojnu banku. U području izvoza smatraju da se treba usmeriti na zemlje EU, CEFTE, Rusiju, Kinu, srednji i bliski istok, Severnu Ameriku i Indiju.³⁶

Podržavaju proces privatizacije ali smatraju da ključna javna preduzeća moraju ostati pretežno državna. Smatraju da cena javnih usluga mora biti usklađena sa zaradama građana.³⁷

Put ka razvoju poljoprivrede vide u obnovi mehanizacije. Popravljanje sistema za navodnjavanje takođe je jedan od prioriteta, pa tako smatraju da se u Vojvodini ne koriste puni

³⁴ „Program razvoja Srbije 2012–2017“, dss.rs/program-razvoja-srbije, str. 16, 18.

³⁵ „Program razvoja Srbije 2012–2017“, dss.rs/program-razvoja-srbije, str. 17.

³⁶ „Program razvoja Srbije 2012–2017“, dss.rs/program-razvoja-srbije str. 17, 20.

³⁷ „Program razvoja Srbije 2012–2017“, dss.rs/program-razvoja-srbije str. 21.

potencijali kanala Dunav-Tisa-Dunav, što bi se popravilo sanacijom prevodnih cevi. Pored toga, država treba da ulaže i u đubrenje zemljišta. Obećavaju da će stvoriti dva puta veći agrarni budžet od trenutnog. Smatraju da bi trebalo raditi na povećanju znanja poljoprivrednika kako bi se koristile nove tehnologije i da cena opreme za rad mora biti niža.³⁸

U oblasti rudarstva i energetike zalažu se za racionalniju upotrebu električne energije, kao i za realizaciju projekta Južni tok i gasifikaciju Srbije. Kao ključne probleme u ovoj oblasti vide zagađenje, loše zakone i ukidanje zasebnog ministarstva koje se bavi ovom oblašću. Konkretna rešenja koja predlažu su izgradnja nove hidrocentrale, izgradnja dva nova termokapaciteta na kolubarski ugalj, prelazak Elektroprivrede Srbije na tržišni način poslovanja i korporatizacija, zaštita suvereniteta zemlje nad prirodnim bogatstvima i zaštita zaposlenih radnika elektroprivrede sa Kosova i Metohije.³⁹

Smatraju ključnim stvaranje jedinstvenog ministarstva urbanizma i prostornog planiranja, kao i skraćenje procesa za dobijanje građevinskih dozvola. Najavljuju rekonstrukciju neracionalnih delova gradova i uključivanje privatne inicijative putem ugovora sa državom.⁴⁰

Zalažu se za razvoj sistema upravljanja otpadom, njegovim ponovnim korišćenjem reciklažom, pretvaranjem u izvor energije ili širenjem znanja, kako bi se smanjilo nastajanje otpada. Smatraju da bi sistem upravljanja otpadom mogao doneti veliki profit državi i omogućio bi otvaranje novih radnih mesta. Jedan od delotvornih načina upravljanja otpadom je, po formalnom programu, stvaranje regionalnih deponija. Smatraju

³⁸ „Program razvoja Srbije 2012–2017“, dss.rs/program-razvoja-srbije str. 23.

³⁹ „Program razvoja Srbije 2012–2017“, dss.rs/program-razvoja-srbije str. 23–24.

⁴⁰ Program Demokratske stranke Srbije, str. 144.

da bi trebalo uspostaviti strožu kontrolu industrije i napraviti katastar zagađivača, te uspostaviti saradnju sa nevladinim sektorom iz ove oblasti.⁴¹

3. SOCIJALNI SISTEMI I POLITIKE

Programski stav je da društvo i demokratija moraju počivati na socijalnoj pravdi. Istaknuto je ali ne i konkretizovano rešavanje problema izbeglica, te je rečeno samo da smatraju neophodnim pronalaženje trajnog i celovitog rešenja. U zvaničnom delu programa pomenuta je i stavka izgradnje stanova za mlade bračne parove, izbeglice i socijalnih stanova.⁴²

Problem siromaštva se kao pojava obrađuje samo posredno. Sistem socijalne zaštite, prema programu, treba da bude organizovan tako da odgovori na potrebe marginalnih grupa kao i da odgovori na potrebe građana u novim okolnostima i onih koji svojim ekonomskim aktivnostima nisu u mogućnosti da obezbede svoju egzistenciju kako bi se postigla kohezija u društvu.⁴³ Ipak, veliki deo programa bavi se problemom nezaposlenosti čije bi rešavanje neposredno uticalo na smanjenje siromaštva.

Zalažu se za usklađivanje radnog zakonodavstva sa tržišnim uslovima rada. Obećavaju donošenje godišnjih programa politike zapošljavanja i reformu Nacionalne službe za zapošljavanje. Problem viška zaposlenih planiraju da reše organizacijom stručnih obuka, prekvalifikacijama i dokvalifikacijama. Tvrdi da će unaprediti fleksibilnost rada tako što će ohrabrivati privremena zapošljavanja. Obećavaju ohrabrivanje zapošljavanja osoba sa invaliditetom, žena i uopšteno borbu protiv bilo kog vida diskriminacije pri zapošljavanju. Govore i o zaštiti rodi-

⁴¹ „Program razvoja Srbije 2012–2017“, dss.rs/program-razvoja-srbije str. 285–293.

⁴² Program Demokratske stranke Srbije, str. 143.

⁴³ Program Demokratske stranke Srbije, str. 157.

telja sa decom koja su teško obolela, kao i o zaštiti na radu i usklađivanju materinstva sa profesionalnim angažmanom. Naglašena je i neophodnost reforme plata u javnim službama kako bi se privukli stručnjaci.⁴⁴

Kao najugroženije grupe navode se niskoobrazovane, ali i žene sa srednjom stručnom spremom, mlade majke, ali i žene koje zbog godina gube posao. Smatraju važnim donošenje novih zakona koji regulišu ovu oblast u radnom zakonodavstvu, kao i stimulisanje ženskog preduzetništva i samozapošljavanja.⁴⁵

Najavljuju reformu penzijske administracije i uvođenje Centralnog registra osiguranika i korisnika prava, kao i poboljšanje administrativnih kapaciteta za naplatu doprinosa za socijalno osiguranje i poreza na zarade. U dužem roku, građani treba da se stimulišu da otvaraju privatne penzione fondove, te da taj sistem polako umanjí teret državnih fondova.⁴⁶

Što se socijalne pomoći tiče smatraju da direktnu finansijsku pomoć treba podrediti meri zapošljavanja i osposobljavanja za rad ugroženih. Radna mesta mogu se otvoriti preko javnih radova. Najavljuju i uvođenje produžetka trajanja novčane naknade za nezaposlenost.⁴⁷

Obrazovanje ističu kao važan strateški cilj i smatraju da je neophodna reforma prosvete koja bi uskladila privredu i obrazovanje, dakle usmerila obrazovanje na potrebe zemlje. Pravac obrazovanja bi utvrđivao Nacionalni prosvetni savet izabran od strane Narodne skupštine, a nastavne planove i programe bi radio Zavod za unapređenje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja i stručna društva. Naglašena je neophodnost negovanja ćirilice

⁴⁴ Program Demokratske stranke Srbije, str. 158–160.

⁴⁵ „Program razvoja Srbije 2012–2017“, dss.rs/program-razvoja-srbije, str. 47–52.

⁴⁶ Program Demokratske stranke Srbije, str. 159–160.

⁴⁷ Program Demokratske stranke Srbije, str. 158.

u obrazovnom procesu, a smatraju i da učenicima treba da se ponudi verska nastava, građansko vaspitanje i razvijanje svesti o očuvanju životne sredine.⁴⁸

Prilozi univerzitetima, kao i zaveštanja, bili bi izuzeti od svih vrsta dažbina i taksí. Podržavaju formiranje interdisciplinarnih studijskih programa, kao i različite vidove umrežavanja fakulteta i univerziteta. Darovitim učenicima bile bi obezbeđene stipendije, kao i posebni programi za njihovo školovanje. Studentima sa prosekom iznad devet bile bi obezbeđene stipendije, kao i učešće u naučno-istraživačkim projektima, uz uslov da se nakon studija zaposle u zemlji. Ne nazire se izjašnjavanje po pitanju inkluzije u obrazovanju, jedino navedeno je to da bi učenicima sa smetnjama u praćenju nastave bila posvećena posebna pažnja. Takođe se zalažu za otvaranje privatnih škola koje bi podlegle standardizaciji.⁴⁹

SANU, Matica srpska i ostale visokoobrazovne i naučne ustanove dobile bi status institucija od posebnog nacionalnog značaja.⁵⁰ Zalažu se da se svake godine bar za deset procenata povećaju sredstva koja se izdvajaju za realizaciju naučnih projekata. Smatraju da je zemlji potrebna strategija naučno-istraživačkog i tehnološkog razvoja.⁵¹

Država treba da se potpuno odrekne dividendi na prihod naučnih institucija, te taj novac treba da ostane institucijama kako bi im bio omogućen dalji razvoj. Smatraju da je potrebno digitalizovati naučno nasleđe – za početak Rečnik Sanu i Srpski biografski rečnik, a trebalo bi osnovati i Srpski leksikografski zavod. Zalažu se za finansiranje naučnih časopisa i organizovanje baze podataka o našim istraživačima koji delaju van granica zemlje.⁵²

⁴⁸ Program Demokratske stranke Srbije, str. 166–167.

⁴⁹ Program Demokratske stranke Srbije, str. 167–172.

⁵⁰ Program Demokratske stranke Srbije, str. 168.

⁵¹ Program Demokratske stranke Srbije, str. 170.

⁵² Program Demokratske stranke Srbije, str. 170.

Ističe se značaj negovanja sporta u školama. Obećava se podsticanje osnivanja različitih sportskih sindikata koji bi se bavili pravima sportista. Sredstvima iz budžeta, poreskim sredstvima, kao i novcem od taksi na duvan, alkohol i benzin, finansirala bi se masovna sportska kultura i vrhunski sport, a privatne donacije uživale bi poreske olakšice. Takođe se zalažu za stvaranje sportskih interesnih grupa.⁵³

Tvrde da sistem zdravstvene zaštite treba organizovati na tri nivoa: primarni (domovi zdravlja, apoteke, zavodi), sekundarni (bolnice) i tercijalni (kliničko-bolnički i klinički centri, instituti).

Primarna zdravstvena zaštita, prema programu DSS-a, treba da bude zasnovana na principu izabranog lekara, kao i decentralizaciji. Smatraju da je neophodno jasnije definisati mesto privatnih ustanova u zdravstvenom sistemu. Zalažu se za stalni proces licenciranja zdravstvenih radnika u čemu bi lekarske komore igrale ključnu ulogu. Skrenuta je posebna pažnja na potrebu smanjenje broja studenata koje se primaju na medicinske fakultete kako bi se smanjio broj nezaposlenih lekara.⁵⁴

Posebnu pažnju posvećuju merama povećanja nataliteta, pa postoji i zaseban deo programa koji se bavi demografskim pitanjima. Ističu da je njihov cilj da natalitet povećaju sa 1,6% na najmanje 2,1 procenata.⁵⁵

Kultura je veoma zastupljen aspekt programa – značajnim se smatra očuvanje duhovnih tekovina srpskog naroda bez obzira na njihov geografski položaj sa posebnim akcentom na teritoriju Kosmeta. Iznose da se protive i da će se sistemski boriti protiv svakog oblika šunda. Sve zadužbine i legati podležu poreskim olakšicama, a privatna i pravna lica koja bez zarade ulažu u kulturu treba da budu oslobođena poreza.

⁵³ Program Demokratske stranke Srbije, str. 181–183.

⁵⁴ Program Demokratske stranke Srbije, str. 163–165.

⁵⁵ Program Demokratske stranke Srbije, str. 161.

Protive se tome da kultura i umetnost potpadaju pod zakone tržišta. Zalažu se za donošenje posebnog zakona o srpskom jeziku o čemu ne daju više informacija.⁵⁶

Što se medija tiče, tvrde da se zalažu za potpunu slobodu medija i neskromno navode da je za vreme njihovog angažmana u vladi ona bila ostvarena. U formalnom delu programa naglašavaju da Srbija treba da ima svoju novinsku agenciju bez dodatnog objašnjenja da li smatraju da ta agencija treba da bude u obliku javnog servisa ili u vlasništvu države.

4. ANALIZA PROGRAMA

Centralna tačka programa DSS-a, i pored obimnog ekonomskog programa, ipak je identitetsko pitanje i temeljan stav da je očuvanje suvereniteta države, dakle Kosova i Metohije u granicama iste, iznad svakog drugog političkog problema. Politika vojne, ekonomske i političke neutralnosti proizlazi iz tog pitanja, a tek naknadno se razlažu moguće blagodeti neutralnog smera delanja, pa se tako u neutralnosti vidi ekonomska nezavisnost zemlje.

Drugi sveprisutni identitetski element programa je očuvanje kulturnog identiteta srpskog naroda i hrišćanskih vrednosti, kao kohezione snage države. Nacionalni aspekt prisutan je kako u delu programa koji se tiče socijalnih sistema i kulture, tako i u programskim aspektima vezanim za državu i ekonomiju. Smatraju da u uređenju države treba biti vođen nacionalnim interesima, u kulturnoj sferi očuvanjem tradicije, u prosveti očuvanjem ćirilnog pisma, jezika i nacionalne kulture u užem smislu, a u ekonomskoj sferi neutralnošću. Uprkos pozivanju na naciju jezički se zaobilaze zavodljive fraze i neumerena mitologizacija.

⁵⁶ Program Demokratske stranke Srbije, str. 173–175.

Pitanje drugoga neobrađeno je pitanje programa – nacionalnim manjinama se garantuju sva prava koja im garantuju međunarodne konvencije, kao i obrazovanje na maternjem jeziku i negovanje sopstvene duhovnosti i kulture. Ipak, pitanjem interkulturalnosti se ne bave, a marginalizovane grupe sa specifičnim problemima, poput pripadnika LGBT populacije i romske nacionalne manjine, se ne pominju. Takođe, premda se program poziva na ustavni garant prava na okupljanje, on ne obrađuje u medijima veoma aktuelnu temu Parade ponosa protiv koje su se oglašavali pojedini predstavnici partije.⁵⁷

Pored identitetskih pitanja, obiman politički program stranke zahvata i druge sfere, pa je tako sfera obrazovanja jedna od najobrađenijih programskih tema. I pored isticanja obrazovanja kao podsistema kojim se najjače promovise nacionalna ideja, obrađene su i praktične tačke obrazovanja, poput stipendiranja studenata, uključivanja univerziteta u naučne projekte, do zagovaranja planskog školstva koje je u kontaktu sa realnim potrebama države.

Ekonomski program, kojim su se prilično temeljno pozabavili uoči izbora 2012. godine, sadrži detaljnu kritiku dosadašnjeg smera vođenja ekonomije zemlje i neumerenog zaduživanja kod svetskih banaka. Ipak, navode nekoliko pozitivnih primera zajmova od Rusije koju vide kao strateškog partnera zemlje, što je vrlo zastupljeno i u predizbornoj kampanji ove stranke, gde se čak navodi konkretna pozajmica od 10 milijardi evra (Stojiljković, 2012, str. 25).

Zalažu se za nastavak privatizacije i borbu protiv korupcije, ali ne konkretizuju dovoljno ni jedno ni drugo pitanje, pa se tako nigde ne pominje rešavanje slučajeva spornih privatizacija. DSS takođe zagovara intervencionističku politiku – te

⁵⁷ <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Politika/1403751/Omladina+DSS-a+protiv+Parade+ponosa.html> 1. 10. 2013.

tako smatra da bi država trebalo da pomaže poljoprivrednike i preduzetnike, a takođe striktno naglašavaju da se oblast umetnosti nikako ne sme prepustiti tržišnim zakonima. Stranka takođe iznosi rešenost da što je moguće više stimuliše izvoz u privredi, kao i da u periodu krize ulaže u inovacije u privredi.

Tema socijalne pravde temeljno je obrađena u programu, pa bi se u tom pogledu moglo reći da program stranke naginje levo – garantuju se različiti oblici socijalne pomoći mladim porodicama, nezaposlenima, niskoobrazovanim i ističe se u prvi plan prioritet države da obezbedi jednake mogućnosti za sve. Takođe se ohrabruje organizovanje radničkih sindikata i privrednih komora. Obrađeni su i specifični problemi žena i osoba sa invaliditetom na području zapošljavanja, ali se program nedovoljno bavi ostalim marginalnim grupama.

Određena pažnja posvećena je i zaštiti životne sredine, upravljanju otpadom u kome uočavaju ekonomski potencijal, kao i korišćenju obnovljivih izvora energije za šta predlažu i konkretna rešenja. U formalnom telu programa pomenuta je zabrana uvoza i proizvodnje genetski modifikovanih organizama, ali se ova, u medijima sve prisutnija tema, ne obrađuje detaljnije.

Program se ne bavi civilnim društvom, a od institucija „četvrte grane vlasti“ pomenuta je jedino institucija Zaštitnika građana, premda se stalno ističe zahtev za transparentnošću u delanju javnih službi, kao i potreba za stalnom kontrolom državne administracije i lokalnih samouprava. Područje medija takođe je nedovoljno detaljno razrađeno – ističe se zalaganje za potpunu slobodu medija ali ne i stav o javnom servisu. Deo programa čak ističe da se zalažu za to da država ima svoju novinsku agenciju, ne naznačavajući pritom da li bi ona bila u potpunom državnom vlasništvu, te kako bi se u tom slučaju sprečio uticaj na nju. Sve uticajniji internet, koji je prodro u programe brojnih stranaka izvan Srbije, još uvek nije našao svoj put do programa domaćih stranaka.

III ORGANIZACIJA DEMOKRATSKE STRANKE SRBIJE

Politički život jedne zemlje nije samo međustranačka borba već ga čine i unutarstranački odnosi. Svaka politička partija ima veoma složenu organizaciju i razvijenu infrastrukturu. Kako Slobodan Jovanović kaže, glavna snaga savremenih partija leži u njihovoj organizaciji, tako da ako se i kada ugasi njihov unutrašnji život, one postaju mašine za osvajanje vlasti (Orlović, 2002: 146). Od veza između članstva i organa stranke zavisi i raspodela moći unutar nje.

Statutom, kao najvišim aktom, Demokratska stranka Srbije se određuje kao „politička organizacija koja se vršenjem vlasti i na drugi način zalaže za uspostavljanje i očuvanje demokratskog poretka u državi, koristeći sva raspoloživa ustavom i zakonom dozvoljena sredstva“.⁵⁸

Demokratski preobražaj države, napredak društva i sveukupna dobrobit građana Srbije se postavljaju kao najviši politički ciljevi partije. U delu o programskim načelima stranke govori se više o zalaganju stranke za nezavisnu spoljnu politiku Republike Srbije. U ostvarivanju ovih ciljeva učestvuju istovremeno i organi i članovi stranke.

1. PRAVA I OBAVEZE ČLANSTVA DEMOKRATSKE STRANKE SRBIJE

Da li stranka pripada nedemokratskom, participativno-demokratskom modelu transparentnih partija, kompetitivno-elitističkom ili predstavničkom, poliarhijskom modelu, zavisi, između ostalog, i od prava i obaveza njenih članova. Partijsko članstvo se smatra pokazateljem popularnosti i uspeha partije.

⁵⁸ Statut Demokratske stranke Srbije.

Od petooktobarskih promena 2000. godine članstvo DSS se primetno povećavalo jer je njen lider Vojislav Koštunica bio nosilac promena. Ipak, nakon pada, broj članova se stabilizovao na oko 60.000 članova (Stojiljković, 2007: 209).

Član DSS može postati svaki punoletni građanin Republike Srbije, koji se slaže sa programskim načelima i ciljevima stranke, kao i Statutom, a da pritom nije član druge političke partije, niti je na bilo koji način profesionalno ili politički kompromitovan.⁵⁹

Da bi se moglo govoriti o modelima unutarpartijskih odnosa, od velikog značaja su mogućnosti i kapaciteti članstva da ta svoja prava i obaveze ostvari. Svaki član DSS ima pravo da učestvuje u delovanju stranke, da iznosi svoje mišljenje o svim pitanjima i, sve dok je to u skladu sa Programom i Statutom stranke, daje predloge i inicijative.⁶⁰

Pristupanjem DSS, članovi stižu pravo da biraju organe stranke, dok je za sticanje prava da budu birani u iste neophodno da prođe šest meseci od dana pristupanja stranci. Osim toga, u slučaju da članu budu ugrožena neka prava zbog stranačkog angažmana, on ima pravo na odgovarajuću zaštitu. Članovi treba da šire ideje stranke i učestvuju u sprovođenju njene politike, zalažu se za uspeh na izborima, čuvajući i unapređujući njen ugled. Oni plaćaju redovnu članarinu.

Osim što pismenom izjavom može istupiti iz stranke, član može biti izbrisan ili isključen iz članstva. Ukoliko pristupi drugoj stranci ili javno zastupa stavove druge stranke, samoinicijativno se kandiduje na izborima, povredi odluke stranke o osnivanju, sastavu ili načinu glasanja u poslaničkoj ili odborničkoj grupi ili ako ne vrši obaveze koje ima kao član stranke, može biti izbrisan iz evidencije članova. Član može

⁵⁹ Statut Demokratske stranke Srbije.

⁶⁰ Statut Demokratske stranke Srbije.

biti isključen, i to nakon pismene opomene, koja se izriče u slučaju delovanja suprotnog Programu i Statutu, nanošenja štete stranci, neizvršavanja odluka stranke i iznošenja materijala sa sednica u javnost.⁶¹

Imajući u vidu da se DSS zalaže za političku i vojnu neutralnost Srbije, za očuvanje nacionalnog identiteta, nepristupanje Evropskoj uniji i NATO paktu, kao i da na prethodnim izborima stranka nije pristala na kompromis ni sa jednom strankom zarad boljih rezultata, i da se po svemu tome razlikuje od ostalih partija, čini se da su njeni članovi programski opredeljeni. Sa druge strane, dominacija predsednika stranke, Vojislava Koštunice, naročito njegova leaderska funkcija od samog osnivanja stranke pokazuju da su članovi i pristalice stranke i harizmatiski opredeljeni. Zoran Stojiljković smatra da su stranke sa liderom osnivačem na čelu bliže leaderskom modelu rukovođenja strankom (Stojiljković, 2007: 209), a to onda ukazuje i da su mu birači privrženi, pa je to jedan od motiva opredeljenja birača. Dakle, kada je motivacija članstva DSS u pitanju, reklo bi se da su na delu kombinacija programskog i harizmatiskog opredeljenja. Međutim, pitanje je šta je sa ličnim interesima koji motivišu i pokreću članove klijentelističkih partija. Čini se da su oni kod velikog dela članstva svih političkih partija na delu. Dakle, mogli bismo da zaključimo da DSS ima elemente kako programskih, tako i harizmatiskih, ali i klijentelističkih partija. Diskutabilno je koji od ova tri motiva preovlađuje, jer to zavisi kako od svakog člana ponaosob, tako i od konkretne situacije.

2. CENTRALIZACIJA ILI DECENTRALIZACIJA U PROCESU INTERNOG DONOŠENJA ODLUKA U DSS

Od dominacije principa subsidijarnosti ili subordinacije takođe zavisi kom modelu unutarpartijskih odnosa stranka pripada.

⁶¹ Statut Demokratske stranke Srbije.

Princip subordinacije podrazumeva da su lider partije ili partijski vrh oni koji odlučuju o svemu. Sa druge strane, subsidijarnost, odnosno decentralizatorska tendencija podrazumeva da se određene ingerencije u odlučivanju prepuste nižim nivoima organizovanja.

Funkcionalna organizacija Demokratske stranke Srbije

Skupština, Glavni odbor, predsednik, potpredsednici, Predsedništvo, Izvršni odbor, Politički savet i direktor su centralni organi Demokratske stranke Srbije i njihova nadležnost se prostire na teritoriji čitave zemlje.

Najviši organ Demokratske stranke Srbije je Skupština, koja donosi Program i Statut stranke, odluke, deklaracije i preporuke, vrši izbor Glavnog odbora, predsednika i potpredsednika stranke i odlučuje o prestanku rada stranke. Čini je najviše 600 skupštinaru. Radna skupština se može održavati jednom godišnje, dok se Izborna skupština održava najmanje jednom u četiri godine.

Između dva zasedanje Skupštine najviši organ je Glavni odbor stranke. On predlaže Skupštini Program i Statut stranke, ali odlučuje i o učešću na izborima, koalicijama na nivou zemlje, stupanju i istupanju iz republičkih organa, udruživanju u šire političke saveze, kako u zemlji, tako i u inostranstvu. Glavni odbor zaseda najmanje jednom u tri meseca.

Predsednik i potpredsednici stranke su istovremeno predsednik i potpredsednici Glavnog odbora. Oni su, pored članova Predsedništva, predsednika Izvršnog odbora, predsednika Političkog saveta i predsednika Omladine Demokratske stranke Srbije, članovi Glavnog odbora po funkciji. Skupština bira još 170 članova, i to sa konačnih lista izbornih područja i sa liste

Omladine DSS. Glavni odbor bira 24 kooptirana člana, kao i kooptirane članove iz inostranstva, koji prilikom odlučivanja ne ulaze u kvorum. Odsustvovanjem sa tri sednice, bez opravdanja, članu prestaje mandat u Glavnom odboru.

Predsednik Demokratske stranke Srbije predstavlja i zastupa stranku u zemlji i inostranstvu, rukovodi organizacijom i usklađuje i nadzire delovanje stranke.

Da bi se neki član stranke kandidovao za predsednika stranke mora ga predložiti najmanje deset opštinskih odbora ili 50 skupština, a bira se tajnim glasanjem, tako što je izabran onaj koji u prvom krugu glasanja osvoji većinu glasova ukupnog broja skupština. Ukoliko nijedan kandidat ne osvoji potrebnu većinu glasanje se ponavlja, s tim što učestvuju samo ona dva kandidata koja su u prvom krugu glasanja osvojila najviše glasova. Prilikom kandidovanja za predsednika kandidat predlaže i program koji se usvaja njegovim izborom za predsednika stranke i određuje broj potpredsednika koji će mu pomagati u obavljanju svojih nadležnosti, a glasanjem za njega glasa se i za potpredsednike.⁶²

Predsednik DSS od samog osnivanja stranke do danas je Vojislav Koštunica.

Predsedništvo Demokratske stranke Srbije, osim predsednika i potpredsednika stranke, čine i predsednik Izvršnog odbora, predsednik Političkog saveta, predsednik poslaničke grupe u Narodnoj skupštini, direktor stranke, predsednik Omladine DSS, kao i izabrani članovi. Svi oni učestvuju u stvaranju i vođenju politike stranke i propisuju uslove koje kandidati za poslanike, članove Vlade, funkcionere u organima vlasti i javnim preduzećima moraju da ispune.

⁶² Statut Demokratske stranke Srbije.

Izvršni odbor DSS čine predsednik i onoliko članova koliko kandidat za predsednika Izvršnog odbora predloži, s tim što bar jedan mora imati manje od 29 godina. Izvršni odbor je zadužen za nadziranje rada lokalnih organa stranke, pa tako može raspustiti teritorijalni odbor ili razrešiti predsednika odbora. Dakle, Izvršni odbor odlučuje o organizaciji i širenju stranke.

Politički savet Demokratske stranke Srbije je zadužen za razmatranje strateških i aktuelnih političkih pitanja značajnih za stranku. Čine ga i nestranačke ličnosti a njegovu nadležnost određuje Predsedništvo.

Direktor stranke se bavi finansijskim poslovima, podnosi izveštaje i vodi knjiga stranke, a bira ga i razrešava Predsedništvo stranke.

Teritorijalno uređenje Demokratske stranke Srbije

Teritorijalno uređenje stranke još je jedan pokazatelj dominacije centralizirajuće ili decentralizirajuće tendencije u procesu internog donošenja odluka. U ovom pogledu, Demokratska stranka Srbije ima ustanovljene pokrajinske, gradske, opštinske i mesne ogranke, a svaki član stranke, na osnovu mesta prebivališta, pripada određenom ogranku.

Pokrajinski odbor sprovodi politiku DSS na teritoriji autonomne pokrajine. Na spisku nadležnosti pokrajinskog odbora su, između ostalih, određivanje kandidata za pokrajinske poslanike, funkcionere u pokrajinskim organima, javnim preduzećima i ustanovama, predlaganje odluke o stupanju i istupanju iz koalicija na pokrajinskom nivou, kao i iz pokrajinskih organa.

Skupština pokrajinskog odbora je nadležna za usvajanje izveštaja o radu pokrajinskog odbora i za izbor i razrešavanje članova Pokrajinskog odbora i saziva se najmanje jednom u četiri godine.

Okružni odbori DSS sastavljeni su od predsednika okružnog odbora i predsednika opštinskih i gradskih odbora koji pripadaju tom okrugu. Odbor je nadležan za organizaciona pitanja na nivou okruga. Nadzire rad opštinskih odbora na svojoj teritoriji i usaglašava njihove interese sa interesima okruga.

Opštinski ogranak DSS čine svi članovi stranke sa teritorije jedne opštine. Skupština je najviši organ opštinskog ogranka.

Opštinski odbor rukovodi radom opštinskog ogranka između dve skupštine i osniva se u opštinskom ogranku koji ima najmanje 30 članova. Nadležan je za organizaciju stranke i sprovođenje politike na teritoriji opštine, rešavanje lokalnih problema, prikupljanje informacija o lokalnim prilikama itd. Članstvo stranke sa teritorije opštine se mora sastati najmanje jednom u šest meseci, kako bi se informisalo o budućem delovanju stranke.

Predsednik opštinskog odbora predstavlja i zastupa opštinski odbor i odgovoran je za njegov rad.

Gradski ogranak čine svi članovi DSS sa teritorije grada. Ukoliko grad nema više gradskih opština, on funkcioniše po pravilima za funkcionisanje opštinskog ogranka. Organi koji učestvuju u delovanju gradskog ogranka su Skupština, Gradski odbor, predsednik Gradskog odbora i Gradski izvršni odbor.

Skupština je najviši organ gradskog ogranka i nadležna je za izbor i razrešavanje predsednika, potpredsednika i članova gradskog odbora.

Gradski odbor rukovodi radom gradskog ogranka između dva zasedanje skupštine i njime rukovodi predsednik odbora, usklađujući njegovo delovanje sa delovanjem gradskih opštinskih odbora. Odgovara okružnom odboru, Izvršnom odboru, a ukoliko je na teritoriji pokrajine i pokrajinskom odboru.

Gradski opštinski odbor sprovodi politiku DSS na teritoriji gradske opštine i za to odgovara Gradskom odboru.

Mesni ogranak čine svi članovi DSS sa teritorije jednog ili više sela, naselja ili delova opština, ako opštinski odbor odluči da se oni organizuju kao mesni ogranak. Rukovodi strankom na teritoriji ogranka i dužan je da sprovodi odluke opštinskog odbora.

Postojanje lokalnih odbora govori u prilog decentralizirajuće tendencije jer su mnoge odluke prepuštene nižim organima.

Socijalna organizovanost Demokratske stranke Srbije

Socijalna organizovanost stranke takođe pokazuje koliko je stranka centralizovana, odnosno decentralizovana u procesu internog donošenja odluka, što opet utiče na određenje partijskog modela.

Omladina Demokratske stranke Srbije (ODSS) se određuje kao „organizacija članova stranke mlađih od 29 godina”.⁶³ Osnovana je sa ciljem da se bori za širenje ideja Demokratske stranke Srbije, naročito među mladim ljudima u Srbiji.⁶⁴ Kao deo stranačke organizacije, Omladina DSS treba da bude „mesto rađanja novih ideja usmerenih ka unapređenju stranačke organizacije i boljitku države i društva”.⁶⁵

Nastala je u septembru 1992. godine i zvala se Savez demokratske omladine Srbije. Prvi predsednik bio je Aleksandar Đorđević. Na prvoj skupštini SDOS za predsednika je izabran Aleksandar Popović, tada student Hemijskog fakulteta i državni reprezentativac u atletici. Juna 2003. Savez Demokratske

⁶³ Statut Demokratske stranke Srbije.

⁶⁴ Poslovnik o radu Omladine Demokratske stranke Srbije, str. 1.

⁶⁵ Programska deklaracije Omladine Demokratske stranke Srbije, str. 4.

omladine Srbije novim Statutom menja naziv u Omladina Demokratske stranke Srbije, a za njenog predsednika imenovan je Borko Ilić (Daničić, 2012: 101).

Omladina DSS učestvuje u svim stranačkim aktivnostima, sprovodi odluke svojih organa, Predsedništva, Izvršnog odbora i opštinskih odbora stranke. Njeni članovi imaju pravo da biraju organe ODSS, ali i da budu birani u iste, do dvadeset osme godine života.

Skupština je najviši organ ODSS i ona donosi Poslovnik o radu ODSS i donosi programsku deklaraciju. Nadležna je za donošenje odluka, preporuka i deklaracija, kao i izbor predsednika i Predsedništva ODSS. Predsedništvo je najviši organ ODSS između dve skupštine i rukovodi radom ODSS zajedno sa njenim predsednikom. Predsedništvo predlaže Skupštini Programsku deklaraciju i Poslovnik o radu ODSS. Izvršnom odboru DSS predlaže usklađivanje akata Omladine sa aktima stranke. Osim toga, učestvuje u aktivnostima stranke. Predsednik predstavlja ODSS pred organima DSS. Izvršni odbor ODSS sprovodi u delo odluke Predsedništva ODSS, obavlja poslove iz svoje nadležnosti i poslove koje mu poveri Predsedništvo ODSS.

Postojanje i delovanje Omladine DSS govori o dominaciji decentralizirajuće tendencije u stranci. Ipak, iako ODSS ima određena ovlašćenja, ona jednom u tri meseca Predsedništvu DSS podnosi izveštaj o svom radu, a i sva akta ODSS podležu odobrenju Predsedništva DSS.

Kada je reč o ženama u Demokratskoj stranci Srbije, Predsedništvo je nadležno da prilikom utvrđivanja kadrovske politike vodi računa o ravnomernoj zastupljenosti polova, ali i da donosi Plan delovanja sa posebnim merama za podsticanje i unapređenje ravnomerne zastupljenosti žena i muškaraca u organima stranke, kao i prilikom predlaganja kandidata za izbor poslanika i odbornika.

Postojanje različitih oblika funkcionalne, teritorijalne i socijalne organizacije, odnosno dominacija principa subsidijarnosti i centralizatorske tendencije u procesu odlučivanja u stranci pokazuju da je stranka dobro socijalno utemeljena. Prepuštanje donošenja nekih odluka različitim nivoima organizovanja pokazuje da se Demokratska stranka Srbije može odrediti kao participativno-demokratski model transparentnih partija.

3. PODELA VLASTI I OVLAŠĆENJA IZMEĐU PARTIJSKE LEGISLATIVE I EGZEKUTIVE NA RAZLIČITIM NIVOIMA ORGANIZOVANJA

Često izvršni organi u partijama imaju presudnu ulogu u donošenju partijskih odluka, a uloga statutarno viših organa je svedena samo na ratifikaciju. Zakonodavni organi političkih partija su Skupština i Glavni odbor, izvršni organi su šef stranke, izvršni odbor i stranački aparat, dok su organi sa kontrolno-sudskom funkcijom nadzorni i statutarni odbori.

Važan je odnos između partijske centrale i poslaničke grupe. Poslanici su članovi stranke koji je predstavljaju i sprovode njene stavove u Narodnoj skupštini RS i u pokrajinskoj skupštini. To su ljudi koji su se svojim radom u stranci istakli, ljudi od ugleda u sredini u kojoj žive i u stručnim krugovima, koji poseduju organizacione i političke sposobnosti i koji su zdravstveno sposobni kako bi stavove stranke adekvatno zastupali. Parlamentarna grupa, iako nije deo strukture stranke u užem smislu, važan je centar moći i ima određena proceduralna prava u radu parlamenta.

Poslanici su dužni da učestvuju u delovanju stranke, šire ideje stranke i sprovode njene odluke, rade na pridobijanju novih članova i simpatizera. Njihove obaveze propisuje Predsedništvo stranke. Poslanici, kao i svi plaćeni funkcioneri u organima vlasti, javnim preduzećima i ustanovama imaju obavezu da materijalno pomažu stranku.

Šefa poslaničke grupe DSS bira Predsedništvo, a on predlaže svog zamenika. Predsednik ili njegov zamenik su dužni da Predsedništvo obaveste o predloženim tačkama dnevnog reda sednica, kao i da Predsedništvu po potrebi ili na zahtev podnesu izveštaj o radu poslaničke grupe.

4. IZBORNI PROCES DEMOKRATSKE STRANKE SRBIJE

Izborni proces političke partije podrazumeva mogućnost, odnosno nemogućnost predsednika stranke ili stranačkog vrha da prilikom izbora rukovodstva i svojih saradnika nametnu svoje mišljenje i izbore, bez pregovora sa lokalnim predstavnicima. U zavisnosti od toga koliku slobodu u tom izboru predsednik ima, može se govoriti o određenom tipu odnosa u stranci.

Sistem odlučivanja i raspodele moći u partiji određen je statutom, ali je čest slučaj da u stvarnom funkcionisanju partije moć odlučivanja pripada drugima. Članstvo je važan element partije, ali nema moć da donosi važne odluke. Tu se najviše ogleda značaj rukovodstva stranke. Slabi su oni lideri koji raspolažu samo koordinaciono-reprezentativnim ingerencijama, a jaki su oni koji i formalno poseduju prava na predlaganje, izbor i imenovanje svojih saradnika.

Ako se u analizi izborne procedure DSS krene od ovlašćenja koja u tom pogledu ima predsednik stranke, on je nadležan da predlaže Skupštini kandidate za potpredsednike, kao i svoje najbliže saradnike i samim tim može da predloži i njihovo razrešenje. Kada on nije u mogućnosti da obavlja neku svoju dužnost, menja ga onaj potpredsednik koga on odredi.

Kroz Predsedništvo, predsednik DSS učestvuje u određivanju kandidata za članove Vlade i funkcionere u organima vlasti, javnim preduzećima i ustanovama u zemlji, u biranju i razrešavanju predsednika poslaničke grupe u Narodnoj skupštini,

u izboru i razrešavanju direktora stranke, kao i predsednika i članova Političkog saveta.

Uzimajući u obzir statutarne nadležnosti predsednika Demokratske stranke Srbije, kao i Goatijevu (Goati, 2007) podelu na slabe i jake lidere, vidi se da on poseduje neka ovlašćenja koja bi ga odredila kao jakog lidera. Ne samo što sam bira svoje najbliže saradnike, već predlaže i rukovodstvo stranke, učestvuje u izboru i razrešavanju stranačkih organa i funkcionera. Ipak, on nije samostalan u svim tim ovlašćenjima, već ih donosi i kao član Predsedništva, a Predsedništvo osim njega čine i potpredsednici, izabrani članovi (koje bira Glavni odbor, na predlog predsednika), predsednik Izvršnog odbora, predsednik Političkog saveta, predsednik poslaničke grupe u Narodnoj skupštini, direktor stranke i predsednik Omladine DSS. Pitanje je koliko oni mogu da mu se suprotstave kada ih on sam predlaže.

Razmatrajući karakter unutrašnjih odnosa u političkim partijama u Srbiji, Stojiljković je primetio da su gotovo sve relevantne partije u Srbiji daleko bliže hijerarhijskoj strukturi moći, sa ključnom ulogom lidera, nego što su ostvarene statutarne odredbe o pravima i uticaju članstva i njihovih organizacija. Sa druge strane, primetno je i da su lideri sve više u situaciji da uđu u složen proces horizontalnih i vertikalnih podela u stranci i da je njihova moć prevashodno moć koordinacije. Takođe, on napominje da su stranke sa liderom osnivačem na čelu, među kojim je i DSS, bliže liderskom modelu rukovođenja strankom (Stojiljković, 2007: 209).

Predsednik ne učestvuje u izboru funkcionera lokalnih stranačkih organa. Uticaj članstva je mnogi više primetan na lokalnom nivou, posebno u mesnim i opštinskim ograncima, ali on nije toliki da bi se moglo govoriti o participativno-demokratskom modelu.

IV ZAKLJUČAK

Programom DSS dominira identitetska politika, oličena u težnji za očuvanjem nacionalnog jedinstva, te vođenjem politike koja Kosovo i Metohiju stavlja na pijedestal političkih ciljeva. Ovakva struktura programa u saglasnosti je sa imidžom stranke u javnosti. Usled takve pozicije, stranka se zalaže za političku, vojnu i ekonomsku neutralnost zemlje, čije prednosti naknadno razlaže. Program se veoma opširno bavi i drugim temama i temeljno ih obrađuje. U nekima se, poput socijalne politike, u stavovima o socijalnim davanjima i subvencijama u privredi uočava blago odstupanje od desne pozicije partije.

Ipak, stavovi stranke koji se čuju u javnosti najčešće su oni koji se tiču isključivo identitetskih pitanja i politike neutralnosti. Snaga programa ove stranke ogleda se u odnosu na ostale konzervativne partije u Srbiji – budući da je ona jedina stranka desnog bloka koja ima mesto u Narodnoj skupštini. Evroskepticizam partije je ujedno i njena slabost u odnosu na ostale parlamentarne partije, budući da je stavlja u položaj neželjenog koalicionog partnera. Što se tiče odnosa sa dve trenutno najjače partije, nekadašnja prirodna povezanost sa Demokratskom strankom proistekla iz koalicije DOS, u potpunosti je prekinuta usled različite programske orijentacije, a saradnja sa Srpskom naprednom strankom opcija je koju je DSS, sudeći po navodima iz medija, razmatrala, ali do takve koalicije nije došlo. Socijalistička partija Srbije i DSS prirodno stoje na suprotnim polovima, a najtemeljnije programske razlike DSS-a postoje u odnosu na Liberalno demokratsku partiju.

Program DSS-a je opširan, dotiče gotovo sve najvažnije sfere političkog života, a sam diskurs nije zapaljiv, prijemčiv masama, već deluje kao da se obraća uskoj ciljnoj grupi, sačinjenoj od pristalica partije. Pozicija stranke u odnosu na vlast u budućnosti je, uprkos narastajućem evroskepticizmu kod građana, neizvesna, ali njen položaj svakako čuva stabilno biračko telo.

Kada je reč o unutrašnjoj organizaciji Demokratske stranke Srbije, prema svim kriterijumima i indikatorima, najbliži joj je predstavnički, poliarhijski model. Nedemokratski i participativno demokratski modeli su idealtipski modeli i veoma su retki. Ako treba odrediti da li je Demokratska stranka Srbije bliža poliarhijskom ili kompetitivno-elitističkom modelu, interni stranački odnosi i organizacija stranke, onako kako su Statutom određeni, ukazuju da je to ipak poliarhijski, predstavnički model. Iako u stvarnosti ne mora sve da funkcioniše onako kako Statut predviđa, reč je o najvažnijem dokumentu stranke.

Prava i obaveze članova Demokratske stranke Srbije i njihova motivacija prilikom izbora političke opcije, teritorijalna, funkcionalna i socijalna organizacija stranke, tj. decentralizirajuća tendencija u ovim oblicima organizovanosti, partijski izborni proces i drugi kriterijumi ukazuju da je Demokratska stranka Srbije najbliža poliarhijskom modelu političkih partija.

Literatura

- Goati, Vladimir, *Političke partije i partijski sistemi*, Friedrich Ebert Stiftung i Centar za monitoring – CEMI, Podgorica, 2007.
- Koštunica, Vojislav, *Zašto Srbija, a ne Evropska unija*, Fond Slobodan Jovanović, Beograd, 2012.
- Orlović, Slaviša, *Političke partije i moć*, Jugoslovensko udruženje za političke nauke, Beograd, 2002.
- Spasojević, Dušan, *Dinamika političkih rascepa u Srbiji 2000–2010*. u *Partije i izbori u Srbiji*, 20 godina, Freidrich Ebert Stiftung i Fakultet političkih nauka, Beograd, 2011.
- Statut Demokratske stranke Srbije
- Stojiljković, Zoran, *Političke grupacije u Evropi*, Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, 2011.
- Stojiljković, Spasojević, Lončar, *Izborna ponuda i profilisanje stranačka u Srbiji*, Fakultet političkih nauka i Konrad Adenauer Stiftung, Beograd

Stojiljković Zoran, Spasojević Dušan, Lončar Jelena, Stojiljković Ana, *Javne politike u izbornoj ponudi, Izbori i formiranje vlasti u Srbiji 2012. godine*, Konrad Adenauer stiftung, Beograd, 2012.

Stojiljković, Zoran, *Političke partije i politička participacija*, u: *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, Univerzitet u Beogradu – Fakultet političkih nauka, Beograd, 2007.

Daničić, Dragan, *Podmladak Demokratske stranke Srbije*, u *Iskustvo državotvorne politike – Dvadeset godina Demokratske stranke Srbije*, Fond Slobodan Jovanović, Beograd, 2012.

<http://dss.rs/dss-izbliza/zasto-postojimo/novo-doba/> 15.04.2013.

<http://dss.rs/dss-izbliza/program/> 05.04.2013

dss.rs/program-razvoja-srbije 05.04.2013.

Dragiša Čolić

Milenko Elez

JEDINSTVENA SRBIJA

U ovom tekstu će, nakon kraćeg istorijata, biti analizirani program i statut stranke Jedinostvena Srbija u skladu sa metodološkom postavkom zajedničkom za čitavo ovo istraživanje, zatim ponašanje ove stranke na političkoj sceni kroz neke konkretne delatnosti koje sprovodi, a sve u cilju identifikovanja ideologije i programskih ciljeva ove političke partije. U poslednjem delu analiziraćemo njen organizacioni segment, dakle partijsku strukturu, organizaciju, unutarpartijske odnose moći, itd. Analiziraćemo viđenje ekonomske politike, socijalne i u okviru nje obrazovne politike, zatim ideje koje se tiču države i političkog sistema, konkretno pitanja spoljne i unutrašnje politike, pitanje dominantne nacije i prava nacionalnih manjina, kao i političku praksu ove partije, što će nam poslužiti u dokazivanju teze da ova stranka više teži konzervativizmu (u ideološkom smislu) nego srednjem putu „koji izbegava i antikapitalizam levice i konzervativizam desnice“ (Orlović, 2010: 124), odnosno da zauzima autoritarno-tržišnu poziciju. Za prostorno pozicioniranje stranke se koristi Kičeltov (Kitschelt, 1995) model baziran na koordinatnom sistemu čije ose čine politička/tržišna alokacija i liberalno-kosmopolitske/autoritarno-partikularističke politike. Zatim će se pažnja usmeriti na organizacioni aspekt

partije kako bi upotpunili i zaokružili celinu predstavljanja ove političke partije i odatle, eventualno, izveli potrebne dokazi o konzervativnoj odnosno autoritarno-tržišnoj poziciji ove političke partije.

ISTORIJAT

Jedinstvena Srbija je relativno mlada politička partija osnovana 15. februara 2004. godine na, kako ova stranka posebno ističe, pravoslavni praznik Sretenje.¹ Sedište stranke je u Jagodini, a „osnivač stranke je Dragan Marković Palma, uspešan preduzetnik iz Jagodine.”² Što se učešća na izborima tiče, već 13. juna 2004. godine na predsedničkim izborima ističe svog kandidata, u to vreme potpredsednicu stranke – Ljiljanu Aranđelović, međutim, kandidatkinja ne ulazi u drugi krug izbora. Na vanrednim izborima za narodne poslanike 2007. godine učestvuje u okviru koalicije DSS-NS koja osvaja 16,55% glasova. Nakon toga, na parlamentarnim izborima 2008. godine nastupa u koaliciji sa SPS-om i PUPS-om pod sloganom „Ustani Srbijo!” na kojim, prema podacima RIK-a, osvaja 7,57% glasova i ulazi u vladu u koaliciji sa listom „Za evropsku Srbiju” u kojoj, za razliku od koalicionih partnera, ova stranka ne dobija nijedan resor. Važno je napomenuti da samoodređenje ove stranke kao partije centra³ i isticanje svog (ne)ideološkog stanovišta pozivajući se na reči lidera Dragana Markovića – „patriotizam se ne sipa u traktore”⁴, predstavlja pragmatičnu orijentaciju koja je možda i ključni faktor tesnog formiranja proevropske vlade te godine. Ovakvo samopozicioniranje i (ne)ideološko stanovište se u ovom radu želi i proveriti, a ono je naročito zanimljivo zbog

¹ Videti na zvaničnom sajtu stranke, na: <http://www.jedinstvenasrbija.org.rs/index.php?action=o-nama>, pristupljeno: 18.05.2013.

² Isto.

³ Videti u: Statut stranke Jedinstvena Srbija, na: <http://www.jedinstvenasrbija.org.rs/index.php?action=statut-stranke>, pristupljeno: 04.02.2013.

⁴ Predstavljanje stranke Jedinstvena Srbija, na: <http://www.jedinstvenasrbija.org.rs/index.php?action=o-nama>, pristupljeno: 04.02.2013.

prethodnog političkog delovanja lidera i pojedinih članova ove stranke, koja je i nastala usled odvajanja grupe poslanika na čelu sa Draganom Markovićem od Stranke srpskog jedinstva (SSJ) – partije koja se u svojim nastupima na različite načine služila Kosovom (videti u: Slavujević, 2007: 290 i 296). Nakon toga, JS sa istim predizbornim koalicionim partnerima izlazi i na parlamentarne izbore 2012, pod sloganom „Čvrsto, jasno, odlučno za Srbiju“ gde ova koalicija sada osvaja 14,51% glasova i biva trećeplasirana. Ivica Dačić dobija mandat za sastav vlade, a stranka Jedinствene Srbije ponovo ne dobija nijedno ministarsko mesto, ali formira sopstveni poslanički klub sa Draganom Markovićem kao predsednikom kluba. Što se teritorijalne rasprostranjenosti tiče, trenutno ima 156 opštinskih odbora širom Srbije, osim u Pećkom i Prizrenskom upravnom okrugu.⁵

PRIKAZ I RAZMATRANJE PROGRAMA

Ova politička partija, odnosno njena ideološko-programska pozicija se, u politikološkoj literaturi, uglavnom procenjuje na osnovu učešća u koaliciji sa SPS-om i PUPS-om u protekla dva izborna ciklusa, kao i na osnovu pretpostavljenog nasleđenog „prtijaga“ od prethodne SSJ nastale od prorežimske grupe građana „Željko Ražnjatović Arkan“ (Slavujević, 2007: 290). Smatramo da se JS sa koalicionim partnerima poklapa u ovoj autoritarnoj dimenziji,⁶ no smatramo da ova partija više od svojih koalicionih partnera iskazuje naklonost tržišnoj utakmici. U svrhu dokazivanja ove teze analiziraćemo program stranke Jedinствena Srbija i to tako što ćemo analizu podeliti u nekoliko celina zasnovanih na stanovištima ove političke partije vezanih za ekonomski sistem i ekonomsku politiku, zatim socijalni sistem i socijalnu politiku koja obuhvata i obrazovnu politiku i,

⁵ Videti na: <http://www.jedinstvenasrbija.org.rs/index.php?action=opstinski-odbori>, pristupljeno: 18.05.2013.

⁶ Oslanjajući se na Kičeltov dvolinijski model – osa liberalno-kosmopolitske/autoritarno-partikularističke politike i osa politička/tržišna alokacija.

najposle, ideje vezane za državu i politički sistem koje obuhvataju spoljnu i unutrašnju politiku, a u okviru potonje i politiku pravde i ljudskih prava. Ovakav redosled analize nametnut je samim značajem koji ova politička partija pridaje ovim temama što se naročito ogleda u zastupljenosti ideja vezanih za svaku od ove tri celine u zvaničnom programu.

Što se ekonomske politike tiče, program se njome bavi u šest tačaka. Prve dve od tih šest tačaka se odnose na donošenje Zakona o denacionalizaciji i privatizaciji društvene imovine.⁷ Poštovanje privatne svojine je jedna od osnovnih vrednosti koje zagovara konzervativizam. Ona je, takođe, i osnovna vrednost liberalizma odnosno ideologija okrenutih ka tržišnoj preraspodeli sredstava. Međutim, „nakon 1989. godine i simboličkog pada Berlinskog zida i nekadašnji komunisti ulaze u široki luk stranaka koje polaze od liberalnodemokratskih vrednosti (Stojiljković, 2011: 117).“ Dakle, stranke leve političke orijentacije su počele da preuzimaju ove ekonomske vrednosti shvativši njihov značaj ili rezultate, međutim, takve stranke se svrstavaju u stranke centra, odnosno „levog-centra“. Međutim, ova stranka se u narednim tačkama programa opredeljuje za „vođenje politike ekonomskog nacionalizma“,⁸ a okrenutost naciji je, kako Endrju Hejvud (Heywood, 2005) smatra, jedna od ključnih odlika konzervativizma koja proizilazi iz organicističkog pogleda na društva.⁹ Neke od mera za koje se ova partija u svom programu zalaže bile bi „donošenje zakona o zaštiti domaćih privrednih resursa, kao što su rude, mineralne vode, nacionalni parkovi i slično, koji ne mogu biti predmet privatiza-

⁷ Vidi u: Program stranke Jedinstevena Srbija, na: <http://www.jedinstvena-srbija.org.rs/index.php?action=program-stranke>, pristupljeno: 04.02.2013, tačke programa: 10. i 11.

⁸ Isto, tačka programa: 13.

⁹ „Najzad, organicizam objašnjava zašto konzervativci cene naciju. Nacije su, kao i porodice, formirane prirodno, u ovom slučaju iz prirodne naklonosti koja se razvija među ljudima koji dele isti jezik, istoriju, kulturu i tradiciju (Hejvud, 2005: 83).“

cije, već dokapitalizacije".¹⁰ Takođe, stranka se zalaže za veće oslanjanje ekonomije Srbije na poljoprivredu, njeno učešće od trideset procenata u budžetu Vlade Republike Srbije,¹¹ „uz donošenje zakona o zaštiti domaće privrede kroz restriktivne mere uvoza određenih agrarnih proizvoda“,¹² zabranu uvoza strateških poljoprivrednih proizvoda sa kojima raspolaže srpski agrar i kreditiranje i subvenciju domaće poljoprivrede.¹³ Samim tim program uključuje i „zalaganje za razvoj sela i zadržavanje mladih na selu“.¹⁴ Poslednja odredba u programu ove stranke koja se tiče ekonomske politike odnosi se na „zalaganje za otvaranje novih i jačih malih i srednjih preduzeća, kroz savremenu i otvorenu tržišnu privredu i njihovo povezivanje sa svetom“. ¹⁵ Orijentacija ka otvorenoj tržišnoj privredi i privatizaciji svakako znači i prihvatanje neoliberalnih vrednosti, ali i ovakva ekonomska politika sa elementima merkantiliističke ekonomske teorije koja preferira zaštitne tarife i kvote za nacionalnu privredu stvara potrebu modifikovanja početne teze o **tržišnom** pozicioniranju ove partije na ekonomskoj osi. Naime, smatramo da, iako predložene mere zaštite domaće privrede pretenduju da „povuku“ ovu stranku na antitržišnu orijentaciju, takođe postoji jasno izraženo opredeljenje i za tržišne principe putem denacionalizacije imovine, privatizacije, itd., te JS ipak pozicioniramo na tržišnu stranu ose, ali ne toliko udaljenu od centra. Zanimljiva je i formulacija „zalaganje za zadržavanje mladih na selu“ koja se može tumačiti u smislu da je nesporno da je komparativna prednost Srbije agrar te da se ljudi rođeni na selu moraju (odnosno bilo bi potrebno) tamo zadržati jer je njihova društvena funkcija da održavaju

¹⁰ Program stranke Jedinствena Srbija, na: <http://www.jedinstvenasrbija.org.rs/index.php?action=program-stranke>, pristupljeno: 04.02.2013, tačka programa 16.

¹¹ Isto, tačka programa 14.

¹² Isto, tačka programa 13.

¹³ Isto, tačka programa 14.

¹⁴ Isto, tačka programa 15.

¹⁵ Isto, tačka programa 17.

tu komparativnu prednost nacionalne privrede, što bi takođe išlo u prilog tezi o opredeljenosti JS za političku, a ne tržišnu alokaciju.¹⁶ Međutim, ovaj argument se krajnje uslovno mora shvatiti, jer se ova formulacija pre može tumačiti u okviru društveno-vrednosne skale gde se prednost daje negovanju seoskog, tradicionalnog, konzervativnog načina života, dakle autoritarno-partikularistički.

Jasnije određenje se može uspostaviti analizom ostalih segmenata programa s obzirom na to da, ukoliko posmatramo formalna programska opredeljenja stranaka, u Srbiji postoji poprilično nedefinisan partijski spektar (Stojiljković, Lončar & Spasojević, 2012).

Obrazovnom politikom stranka Jedinствена Srbija se u svom programu bavi samo u poslednjoj tački gde smatra da je neophodno „donošenje zakona o planiranju srednjeg i visokog obrazovanja, tako što će se učenici usmeravati na zanimanje shodno potrebama srpske države i srpske privrede“.¹⁷ Obrazovanje, smatraju, trebalo bi da bude besplatno. Ovakvo viđenje obrazovanja je vidno korespondirajuće sa viđenjem konzervativizma o organskom društvu gde je vršenje dužnosti krajnji izraz slobode.¹⁸ Dakle, po ovom pitanju Jedinствена Srbija ima vidno autoritarno-partikularistički karakter. Ovde je važna i formulacija „srpska država i srpska privreda“, no o tome će kasnije biti reči.

¹⁶ U ovom argumentu se ne cilja samo na privrženost naciji, već samim tim što je nacija shvaćena kao organska celina, a pojedinci kao nesavršeni i zavisni, sledi da im je potrebna neka vrsta pripadnosti zajednici i određen vid usmeravanja koje iz te pripadnosti proizlazi, što govori u prilog tezi o opredeljenosti JS konzervativnoj ideologiji. Konzervativci prihvataju, ono što Isaija Berlin naziva, koncept „pozitivne slobode“. „Sloboda podrazumeva 'vršenje svoje dužnosti'“ (Hejvud, 2005: 80).

¹⁷ Program stranke Jedinствена Srbija, na: <http://www.jedinstvenasrbija.org.rs/index.php?action=program-stranke>, pristupljeno: 04.02.2013, tačka programa 26.

¹⁸ Vidi fusnotu broj 16.

Ostali aspekti socijalne politike u programu i praksi ove političke partije zauzimaju možda i najznačajnije mesto i predstavljaju glavnu tačku biračke podrške ove partije. Ova se stranka zalaže za „donošenje zakona kojim se reguliše odlazak u penziju muških lica sa 60 godina, a ženskih sa 55”,¹⁹ međutim, glavni pravac njene brige i pažnje usmeren je na očuvanje nacije borbom protiv bele kuge.²⁰ U tu svrhu, stranka Jedinostvena Srbija zalaže se za „donošenje zakona o izjednačavanju prava majki na selu sa onima u gradu kroz trudničko bolovanje i besplatnu zdravstvenu zaštitu”.²¹ Ova mera, osim što doprinosi većoj rešenosti ljudi na selu da prošire porodicu a samim tim i naciju, odgovara i prethodno pomenutom zalaganju za zadržavanje mladih na selu. Pored toga, ova stranka se zalaže za „formiranje Ministarstva za porodicu, finansiranje trudničkog i porodiljskog bolovanja nezaposlenih majki, finansijsku pomoć porodicama sa više dece i penzije za majke sa više od tri deteta u sredinama gde je natalitet u opadanju”.²² Ovakve mere u potpunosti odgovaraju konzervativnim shvatanjima o porodici kao osnovnoj jedinici društva i očuvanju nacije kroz porodicu.²³ Preostala dva cilja koje stranka Jedinostvena Srbija ističe u programu predstavljaju „zalaganje da se radnici ne otpuštaju sa posla,²⁴ a ako je to neminovno, onda država mora ponuditi istima novi posao”²⁵ i „zalaganje za državu socijalne

¹⁹ Program stranke Jedinostvena Srbija, tačka programa 18.

²⁰ Isto, tačka programa 19.

²¹ Isto, tačka programa 18.

²² Isto, tačka programa 19.

²³ Videti fusnotu 9.

²⁴ Ovde se privrženost radnicima ne treba tumačiti u smislu privrženosti partije „levici” jer u okviru paternalističkog konzervativizma kao jednog od usmerenja ove ideologije se razvija i „konzervativizam jedinstvene nacije” koja se pripisuje Bendžaminu Dizraeliju. Značaj ovog usmerenja je što pod svoje okvire uključuje i radničku klasu. Ideja „jedne nacije” koja se tako razvila je počela da proizvodi spajanje svih društvenih klasa u jedinstvenu zajednicu, doprinoseći blagostanju i socijalnoj zaštiti celom društvu, a što je još važnije, sigurnosti poretka (Hejvud, 2005: 89). Ovakva praksa se može zapaziti u radu partija hrišćanskodemokratske orijentacije poput Nemačke CDU i drugih.

²⁵ Program stranke Jedinostvena Srbija, na: <http://www.jedinstvenasrbija.org.rs/index.php?action=program-stranke>, pristupljeno: 04.02.2013, tačka programa 20.

pravde sa jednakim mogućnostima za sve građane. Obezbeđivanje maksimalne zaštite starih, bolesnih i hendikepiranih lica sa posebnom zaštitom dece i omladine".²⁶

Ova partija, dakle, u ostvarenju svojih ciljeva podrazumeva jaku i paternalističku autoritarnu državu koja čuva poredak i brine o svojim građanima u čemu prepoznajemo tradicionalni paternalistički konzervativizam, što u suštini znači da i konzervativci mogu odobravati državu blagostanja. Kako Orlović tvrdi: „Po njima (tradicionalnim konzervativcima – D. Č.) jaka država jeste instrument poretka (reda), ali mnogi od njih prihvataju program države blagostanja. Za one koji su protiv *welfare state*, razlozi nisu socijal-liberalnog karaktera ili socijalističkog već je to zbog uticaja aristokratske tradicije (Orlović, 2010: 123).“

Jedinstvena Srbija se na polju spoljne politike zalaže za pristupanje Srbije Evropskoj uniji kao i Partnerstvu za mir,²⁷ međutim, ovo su načela koja krasi veliki deo partija na političkoj sceni Srbije (ako ne i sve izuzev DSS-a). Zanimljivo je da je, prema nekim istraživanjima, biračko telo ove stranke većinom protiv pristupanja Srbije EU,²⁸ što samo govori o tome koliko je imidž koji stvara stranka značajniji od programa, ali takođe pokazuje i to da birači ovu stranku percipiraju kao pretežno konzervativno-desničarsku. Takođe, birači ove partije sebe pretežno vide kao nižu odnosno srednje nižu klasu²⁹ koja je u Srbiji po pravilu konzervativnija. To potvrđuju i istraživanja koja pokazuju da su „skloniji tradicionalnim vrednostima ... ispitanici nižeg obrazovanja, domaćice i KV radnici, i osobe koje žive na selu“ (Žegarac, 2012: 153), dakle osobe koje spadaju u nižu ili srednje nižu klasu.

²⁶ Isto, tačka programa 21.

²⁷ Isto, tač. programa 3. i 6.

²⁸ Vidi na: <http://www.nspm.rs/istrazivanja-javnog-mnjenja/istrazivanje-qsrubija-decembar-2011q.html>, pristupljeno: 04.02.2013.

²⁹ Isto.

Što se unutrašnje politike tiče, ova stranka se zalaže za samostalnu Republiku Srbiju bez promene granica i sa postojećim autonomnim pokrajinama Vojvodinom i Kosovom i Metohijom, zatim rešavanje problema Kosova i Metohije dijalogom uz poštovanje Rezolucije 1244 SBUN pri čemu niko nema pravo da prizna nezavisnost ove pokrajine.³⁰ I oko ovoga postoji dosta široki konsenzus u Srbiji. Dalje, ova politička partija zalaže se za decentralizaciju Srbije sa jačanjem ovlašćenja lokalnih samouprava i donošenje izbornog zakona kojim bi se omogućilo adekvatno predstavljanje nacionalnih manjina u Skupštini Republike Srbije.³¹ Decentralizacija je takođe jedna od važnijih ideja ove stranke, koja smatra da se najveći odlivi mozgova dešavaju zapravo unutar zemlje i to od unutrašnjosti ka prestonici.³² Iz tog razloga JS predlaže odgovorniju politiku prema obrazovanju, mladima i porodici uopšte, i to preko većih ovlašćenja lokalnih samouprava, kako ljudi ne bi bili prinuđeni da napuštaju svoje domove.³³ Kao primer ovakve dobre prakse navode Jagodinu koja, kao čvrsto lokalno uporište ove partije, daje široki prostor za ispunjavanje formalno zadatih ciljeva ali i za razne druge političke manevre, o čemu će naročito biti reči u narednom poglavlju.

U daljoj analizi programa posebno su zanimljive dve odrednice vezane za upravljanje državom. Naime, ova stranka se zalaže za to da ministri u Vladi Republike Srbije mogu biti izabrani na čelo određenog resora ukoliko su 10 prethodnih godina bili u toj struci, a „predsednik Vlade Republike Srbije mora biti čovek iz privrede sa najmanje 10 godina uspešnog rukovodećeg rada u značajnom privrednom subjektu“.³⁴ Iza ovih načela se

³⁰ Vidi u: Program stranke Jedinствена Srbija, na: <http://www.jedinstvena-srbija.org.rs/index.php?action=program-stranke>, pristupljeno: 04.02.2013, tačke programa: 1. i 4.

³¹ Isto, tač. 7. i 12. programa.

³² Videti na zvaničnom sajtu stranke, na: <http://www.jedinstvenasrbija.org.rs/index.php?action=o-nama>, pristupljeno: 18.05.2013.

³³ Isto.

³⁴ Vidi u: Program stranke Jedinствена Srbija, na: <http://www.jedinstvena-srbija.org.rs/index.php?action=program-stranke>, pristupljeno: 04.02.2013, tačka programa: 23. i 24.

jasno krije ideja o tehnokratiji/meritokratiji odnosno o tome da svako treba da radi posao za koji je stručan i u kome je uspešan, a uopšteno govoreći, svako treba da ispunjava svoju društvenu funkciju, naročito ako se posmatra zajedno sa viđenjem obrazovanja koje ima ova politička partija. Tu se može svrstati i podrška profesionalizaciji vojske.³⁵ Mada, ne treba gubiti iz vida da je i ova potonja ideja već široko prihvaćena na partijskoj sceni Srbije.

Po pitanju politike pravde, stranka Jedinствена Srbija takođe ima vidno autoritarno-partikularistički karakter. „Zalaganje za procesuiranje haških slučajeva pred domaćim sudovima“ kao i „borba protiv korupcije i organizovanog kriminala kao i svih drugih vidova kriminala kroz pooštavanje kaznenih mera“³⁶ dve su tačke programa koje predstavljaju očiglednu partikularističku orijentaciju ove partije ka davanju prednosti nacionalnom u odnosu na internacionalno, što se konkretno odnosi i na nacionalno zakonodavstvo u odnosu na međunarodno. Takođe, ova druga ideja, o „čvrstoj ruci“ koja sve rešava, umesto modernih metoda kaznene i korekcionе politike poput rehabilitacije, poklapa se sa stanovištem konzervativaca o nesavršenoj ljudskoj prirodi te da se ljudi mogu civilizovati strahom od kazne.

Posebno je važna relacija dominantna nacija-nacionalne manjine. Ova stranka poštuje sva prava nacionalnih manjina zagarantovana međunarodnim aktima. Takođe se zalaže za konkretno definisanje nacionalnih manjina i njihovo adekvatno predstavljanje u Skupštini.³⁷ Prava nacionalnih manjina su već postala opšteprihvaćena na političkoj sceni i služe kao osnova konstituisanja stabilnog demokratskog sistema. O tome govori i Sartori koji, osvrćući se na ovo pitanje, kaže: „Tu se, dakle, pojavljuje ono što (kad se pozivam na konstitucionalne demokracije) nazivam konstitucionalnim kriterijem, prema

³⁵ Isto, tačka programa 25.

³⁶ Isto, tač. 8 i 9 programa.

³⁷ Isto, tač. 5. i 7. programa.

kojemu ekstremna ljevica i ekstremna desnica služe kao putokazi za protusistemska opozicija... (Sartori, 2002: 293).“ Međutim, drugom tačkom programa po kojoj se Srbija definiše kao „država srpskog naroda i svih ostalih koji u njoj žive na ravnopravnim osnovama“³⁸ stavlja srpsku većinsku populaciju u dominantniji položaj samim tim što ih posebno ističe. Nije potrebno posebno obrazlagati zbog čega je ova ideja na dijametralno suprotnoj strani od liberalno-kosmopolitske pozicije.

IZJAVE I PRAKTIČNE DELATNOSTI STRANKE

Po pitanju konkretnog delovanja kojim stranka Jedinствена Srbija sprovodi odredbe svog programa, najznačajnije je usmerenje ka ostvarivanju predviđenog socijalnog programa. Neke od aktivnosti koje ova stranka sprovodi u Jagodini i opštinama gde ima svoje odbornike su finansijska pomoć trudnicama, pomoć za novorođene bebe kao i za svako četvrto dete u porodici, besplatna letovanja učenika, kao i podela besplatnih udžbenika...³⁹ Prioritet je očuvanje porodice pa se u Jagodini obezbeđuje „zapošljavanje jednog bračnog druga, ukoliko je oboje nezaposleno i to najkasnije 15 dana od sklapanja braka, kao podrška očuvanju porodice i borbi protiv bele kuge.“⁴⁰ Sledeće reči predsednice opštinskog odbora Jedinствене Srbije Kovin najbolje odražavaju opredeljenost stranke konzervativnoj ideologiji: „Mi moramo da stvaramo uslove da se rodi što više dece kao i da im olakšamo detinjstvo, što je osnovna stvar i naš cilj. Zdrava porodica je stub društva.“⁴¹ Iako se ova stranka promovira kao pragmatična stranka bez ideologije, a njen predsednik izjavljuje: „U Srbiji je prestala da važi politička ideologija

³⁸ Isto, tačka 2 programa.

³⁹ Videti sajtove: <http://www.jedinstvenasrbija.org.rs>, <http://www.jedinstvenasrbija-apv.rs> ...

⁴⁰ Socijalni program stranke Jedinствена Srbija, na: <http://www.jedinstvenasrbija.org.rs/index.php?action=socijalni-program>, pristupljeno 04.02.2013.

⁴¹ Na: <http://www.jedinstvenasrbija-apv.rs/kovin-jedinstvena-srbija-ispunila-obecanje/>, pristupljeno 04.02.2013.

onda kada su SPO i SPS napravili koaliciju. Bitan je ekonomski patriotizam, pragmatični patriotizam⁴² ili „patriotizam se ne sipa u traktore“⁴³, ova stranka se održavanjem pravoslavnih običaja i medijskom borbom za zabranu „parade ponosa“, odnosno „parade srama“ (kako je nazivaju), nedvosmisleno zalaže za očuvanje svetosavske tradicije u Srbiji i tradicionalnog javnog morala što je teorijski pozicionira u neokonzervativne partije.⁴⁴ Takođe, postoji paternalistički konzervativizam kao usmerenje koje prihvata promene nastale pragmatičnim vođenjem politike, ne rušeći temeljne vrednosti.⁴⁵

Kao što smo već napomenuli, za celovitu analizu ove partije jako je važno razumeti čitav kontekst u okviru koga ova partija deluje. Opština Jagodina, smatramo, predstavlja izuzetno dobru podlogu za razvoj i promociju ove partije i to na više načina. Kao prvo, Jagodina je jako lokalno uporište ove stranke još od njenog osnivanja, samim tim, uspešni projekti poput zapošljavanja ljudi, pomaganja đaka i studenata, pomaganje trudnica, zatim privredni uspesi povezani sa posetama Beču, Minhenu, Veroni, Rimu, Moskvi i drugim evropskim gradovima i dovođenje investitora,⁴⁶ kao i drugi lokalni projekti poput izgradnje

⁴² Sa sajta: <http://istinomer.rs/izjava/u-srbiji-nema-ideologije/>, pristupljeno 04.02.2013.

⁴³ Predstavljanje stranke Jedinствена Srbija, na: <http://www.jedinstvenasrbija.org.rs/index.php?action=o-nama>, pristupljeno 04.02.2013

⁴⁴ Ovde se radi metodološke preciznosti ponovo možemo pozvati na Hejvuda koji kaže: „Neokonzervativizam kao usmerenje se tumači kao jedan oblik ‘autoritarnog populizma’ koji izražava široko rasprostranjenu zabrinutost naroda zbog labavljenja moralnog standarda i slabljenja autoriteta u društvu i daje odgovor na njih“. „Tri glavne stvari za koje je zainteresovana konzervativna nova desnica su: zakon i poredak, javni moral i nacionalni identitet (Hejvud, 2005: 101–102).“

⁴⁵ Endru Hejvud prepoznaje i paternalistički konzervativizam koji je, kako kaže, „jedna fleksibilnija i, konačno, uspešnija anglo-američka tradicija koja seže unazad do Edmunda Berka“. Ovo stanovište nije nužno protiv promene već protiv nagle promene. Promene su, dakle, neminovne ali će se prethodno pomenute vrednosti očuvati tek *pragmatičnim vođenjem politike u zavisnosti od političkih okolnosti* koje vladaju u tom trenutku (Hejvud, 2005: 88).

⁴⁶ Videti na: <http://www.blic.rs/Vesti/Ekonomija/385808/Palma-Trazim-od-Vlade-da-me-zaduzi-da-idem-po-Evropi-i-dovodim-investitore>, pristupljeno 07.07.2013.

zoo vrta i akvaparka i uspešno očuvanje tradicionalne manifestacije „Dani komedije“, stvaraju sliku o Jedinstvenoj Srbiji kao odgovornoj partiji koja ispunjava svoja obećanja, a samim tim postaju veoma jako pokriće za politiku decentralizacije koju vodi ova stranka. Sa druge strane, uspesi i podrška birača u ovoj opštini stvaraju idealan teren za populizam i promociju stranke i njenog lidera na razne moguće načine, koristeći različite vrste (kvazi)političkih manevara. Neki od primera su i izjave Dragana Markovića povodom pobede FK Jagodina u finalu Kupa Srbije kojima se naglašava opredeljenost ove partije za ulazak u Evropu.⁴⁷ Među takvim vidno populističkim potezima je svakako i fama oko dovođenja žirafa u zoo vrt u Jagodini, pa i organizacija ceremonije njihovog venčanja praćena govorom o požrtvovanju ove partije u borbi protiv „bele kuge“ i kod životinja.⁴⁸ Očigledno je da podrška koju Jedinstvena Srbija ima u ovoj opštini omogućava široko ostvarivanje politike ove stranke, takođe je očigledna i reprodukcija te podrške putem raznih populističkih izjava i organizacija, u neku ruku, burlesknih događaja. Stoga, čitava atmosfera koju je Jedinstvena Srbija (a naročito njen lider) izgradila tamo ostavlja prostor za pošalice Dragana Markovića poput one: „(na kik-boks turniru u Končarevu) Neće doći samo Obama jer ga nisam pozvao“.⁴⁹

Pored toga, slogan koalicije SPS-PUPS-JS na prethodnim izborima „Čvrsto, jasno, odlučno za Srbiju“ otkriva imidž lidera

⁴⁷ „Mi Jagodinci bez datuma i dogovora u Briselu smo ušli u Evropu zahvaljujući ovim momcima. Jagodina se bori za decentralizaciju. Uspeli smo da decentralizujemo turizam, prosvetu, Jagodina je postala univerzitetski grad, a sinoć smo pokazali da smo sportski centar u Srbiji.“ ili „Stekli su se infrastrukturni, industrijski, socijalni uslovi, a za ulazak u Evropsku uniju su to ključna pitanja. Sportski smo uveli Jagodinu u Evropu“, preuzeto sa: <http://sport.blic.rs/Fudbal/Domaci-fudbal/232842/Jagodinci-stigli-dabldekerom-na-proslavu-Kupa-Palma-najavio-ulazak-u-Ligu-Evroe>, pristupljeno: 07.07.2013. i sa: <http://sport.blic.rs/Fudbal/Domaci-fudbal/232819/Palma-Istorijski-uspeh-Jagodine-igracima-slede-simbolicne-nagrade>, pristupljeno 07.07.2013.

⁴⁸ Videti na: <http://www.blic.rs/Vesti/Srbija/346879/Palma-vencao-zirafe-i-poslao-poruku-gejevima>, pristupljeno 07.07.2013.

⁴⁹ Preuzeto sa: <http://www.blic.rs/Vesti/Srbija/392132/Markovic-Samo-Obama-nece-doci-u-Koncarevo-nisam-ga-pozvao>, pristupljeno 07.07.2013.

ovih stranaka koji je vidno autoritaran (Slavujević, 2012: 15). „U skladu sa proklamovanom pozicijom zaštite radnika i siromašnih koalicija oko Socijalističke partije Srbije (PUPS i JS) u prvi plan je istakla državni intervencionizam i njime rezultirajuću reindustrijalizaciju, veću potrošnju naspram štednje, kao i zalaganje države da popravi probleme nastale lošom privatizacijom. Operativni deo ponude čine rast standarda penzionera, rešavanje problema nezaposlenosti, poljoprivredni budžet od najmanje milijardu evra, razvoj agroindustrije i privredne proizvodnje (Stojiljković, 2012: 10).“ Iz prethodne analize ekonomskog dela programa Jedinственe Srbije i konkretnih ideja koje je ova partija sa svojim koalicionim partnerima ponudila jasno je da se ova partija slaže sa SPS-om i PUPS-om u ideji neophodnosti državnog intervencionizma, pa ipak, ono što je razlikuje od ostala dva člana koalicije je zalaganje za državni intervencionizam u onom smislu da on mora ne samo da ispravi mane tržišta, već da podstakne razvoj privrede zasnovane na privatnom vlasništvu i učešću na svetskom tržištu. Bilo kako bilo, koalicioni aranžmani možda i nisu najbolje sredstvo za procenu ideologije odnosno prostorno pozicioniranje partija, ukoliko uzmemo u obzir da je borba za vlast jedna od glavnih odlika jedne političke partije.

Potrebno je na kraju pomenuti da je na svom zvaničnom sajtu Jedinственa Srbija među ciljeve i zadatke stranke pored onih propisanih programom uvrstila i „političko usmeravanje građana Srbije ka razmišljanju logikom pojedinca, a ne logikom teritorija. Pojedinac je iznad svega i država Srbija se za svakog građanina mora boriti, jer bez jakih pojedinaca nemi ni jake države“, kao i „zalaganje za političko delovanje desnog centra“⁵⁰ što se može tumačiti kao pokušaj ublažavanja prethodnih stavova i postojanje svesti u stranci o vidno autoritarnoj orijentaciji koja se pokušava ublažiti.

⁵⁰ Ciljevi i zadaci stranke Jedinственa Srbija, na: <http://www.jedinstvenasrbija.org.rs/index.php?action=ciljevi#>, pristupljeno 04.02.2013.

ORGANIZACIONA STRUKTURA

Da bi zaokružili celinu predstavljanja i analize političke partije Jedinствена Srbija potrebno je dati i kratak osvrt na organizaciju ove stranke, njene organe, horizontalnu i vertikalnu distribuciju moći unutar partije, itd. Pritom, analiziraće se samo određeni segmenti, ne i čitav način organizovanja iz razloga što određeni delovi, koji će ovde biti samo pomenuti, odgovaraju standardnom modelu organizovanja partija, barem na političkoj sceni Srbije.

Što se teritorijalne organizacije tiče, ova stranka je organizovana po mesnim, opštinskim, okružnim i pokrajinskim odborima. Ipak, ono što odudara od utiska o ovoj partiji kao konzervativnoj je to što u okviru strukture ove političke partije postoji tzv. socijalna decentralizacija u vidu Aktiva žena i Podmlatka stranke.⁵¹ Međutim, već član 12. Statuta propisuje da Izvršni odbor donosi bliža uputstva o njihovom radu, što definitivno kvari utisak decentralizacije.⁵²

„Organi stranke Jedinствена Srbija su: Skupština, Glavni odbor (GO), Izvršni odbor (IO), Predsedništvo i Nadzorni odbor.”⁵³ Skupština ima standardne funkcije. Ona, između ostalog, bira i razrešava predsednika, zamenika predsednika i potpredsednike Stranke, članove GO, IO i Nadzornog odbora. Međutim, član 21. propisuje da broj delegata Izborne skupštine utvrđuje Predsedništvo. Izbor najviših funkcija se prema članu 36. vrši tajnim glasanjem, dok član 23. propisuje da glasanje može biti javno o čemu odlučuje Skupština pre glasanja, što ostavlja prostor manipulisanju unutarstranačkim izborima.⁵⁴ Takođe, sednicu Skupštine saziva predsednik stranke, dok predlog

⁵¹ Statut stranke Jedinствена Srbija, na: <http://www.jedinstvenasrbija.org.rs/index.php?action=statut-stranke>, pristupljeno 04.02.2013, član 8.

⁵² Isto, član 12.

⁵³ Isto, član 18.

⁵⁴ Isto, čl. 20, 21, 23. i 36.

dnevnog reda utvrđuje Izvršni odbor.⁵⁵ Vidan je, dakle, uticaj izvršnih organa stranke na zakonodavne i izborne organe.

Glavni odbor je najviši organ između dve sednice Skupštine i njime rukovodi Predsedništvo stranke, a predsedava predsednik ili neko od članova Predsedništva. Inače, ovaj organ čine dva predstavnika opštinskih odbora, odbornici SO, poslanici i članovi Predsedništva, dok opštinski odbori koji imaju veći broj članova i bolje rezultate imaju pravo na veći broj članova GO.⁵⁶ Neke od funkcija GO koje valja kasnije prokomentarisati su: utvrđivanje predloga politike i programa Stranke koji se upućuju Skupštini na usvajanje, odluka o učešću stranke na izborima samostalno ili u koaliciji **na svim nivoima**, utvrđuje organizacionu šemu stranke, usvaja finansijski izveštaj, razmatra inicijative za razrešenje predsednika, zamenika predsednika, potpredsednika i članova IO stranke.⁵⁷

Izvršni odbor predstavlja najviši izvršni organ stranke koji bira Skupština na predlog Predsedništva. Članovi IO su po funkciji: članovi Predsedništva, predsednik Aktiva žena i predsednik Podmlatka stranke.⁵⁸ Neke od funkcija koje obavlja ovaj organ stranke su sledeće: utvrđuje konačnu listu kandidata za predsednika, zamenika predsednika i potpredsednike stranke, predlaže Predsedništvu kandidate za poslanike, odbornike i druge funkcije, donosi odluke o formiranju ili raspuštanju opštinskih odbora i određuje poverenike po opštinama, stara se o obezbeđivanju finansijskih sredstava za rad stranke...⁵⁹ IO saziva predsednik Stranke, a radom rukovodi predsednik ili član Predsedništva koga ono odredi.⁶⁰

⁵⁵ Isto, član 22.

⁵⁶ Isto, član 24.

⁵⁷ Isto, član 25.

⁵⁸ Isto, član 26.

⁵⁹ Isto, član 27.

⁶⁰ Isto, član 28.

Predsedništvo čine predsednik, njegov zamenik i pet potpredsednika.⁶¹ Ovaj organ predlaže politiku stranke za naredni period organima Stranke, odlučuje o postizbornim koalicijama **na svim nivoima**, utvrđuje konačnu listu kandidata Stranke za poslanike, odbornike i druge funkcije, priprema sednice IO i GO, donosi konačnu odluku o isključenju iz stranke funkcionera, predlaže IO kandidate za najviše funkcije u stranci...⁶² Predsedništvo saziva predsednik ili njegov zamenik. Predsednik ne može donositi odluke bez konsultovanja Predsedništva, a potpredsednici su za svoj rad odgovorni predsedniku, zameniku predsednika i Skupštini.⁶³ Zanimljivo je da se odgovornost ostalih članova Predsedništva Skupštini ne pominje. Nadzorni odbor ima standardne funkcije a pominje se i Statutarna komisija koju bira Skupština na predlog Predsedništva.⁶⁴

Iz organizacione šeme Jedinствene Srbije se jasno može zaključiti postojanje prevelike dominacija izvršne vlasti, i to Predsedništva konkretno, po pitanju horizontalnog nivoa podele moći, dok se na planu vertikalne podele moći zapaža jak uticaj centra i velika podređenost „lokala“, naročito u odredbama kojima se propisuje da „centrala“ stranke odlučuje o postizbornim i postizbornim koalicijama na svim nivoima. Predsednik saziva skupštinu stranke, a IO utvrđuje predlog dnevnog reda čime izvršna vlast vidno kontroliše skupštinu. Takođe, predsedništvo utvrđuje konačne liste kandidata za poslanike, odbornike, najviše funkcije i druge funkcije stranke, na predlog IO, i odlučuje o broju delegata izborne skupštine čime očigledno može kontrolisati rad Skupštine, Izvršnog odbora, čiju većinu čine članovi Predsedništva, GO i drugih organa stranke kao i manipulirati izborima unutar stranke. To potkrepljuje odredba po kojoj ovaj organ daje konačnu odluku o isključenju

⁶¹ Isto, član 29.

⁶² Isto, član 30.

⁶³ Isto, čl. 33. i 35.

⁶⁴ Isto, član 41.

funkcionera iz stranke. Takođe, ovaj organ rukovodi radom i priprema sednice GO i IO, a preko njih upućuje predlog stranačke politike skupštini na usvajanje. Zanimljivo je i da ne postoji odredba o odgovornosti predsednika stranke i njegovog zamenika Skupštini ili nekom drugom organu.

Na planu vertikalne podele moći, GO kontroliše predizborne, a Predsedništvo postizborne radnje na svim nivoima. Zatim, IO, gde su članovi Predsedništva većina, donosi odluku o formiranju ili raspuštanju opštinskih odbora.

Takođe je zanimljivo osvrnuti se na poslanički klub Jedinствene Srbije u trenutnom sazivu Narodne skupštine čiji je šef njen predsednik Dragan Marković Palma. Poslanički klub, iako nije deo organizacione strukture partije (bar ne direktno), ipak predstavlja jedan od izvora moći u rukama poslanika pa samim tim i „opasnost“ od potencijalnog frakcionarstva. Većina stranaka postavlja svoje rukovodioce na čelo poslaničkih klubova, kao što je i u ovom slučaju reč, kako bi predupredila potencijalno „krivudanje“ i zadržala primat u donošenju odluka. Ovakav stav većine partija dovodi dalje do otvaranja rasprave o tome čije interese predstavljaju narodni poslanici – interese svojih birača ili svoje partije.

Čitav ovaj sistem, videli smo, odgovara shvatanjima konzervativizma o autoritetu i hijerarhiji.⁶⁵ Naravno, objašnjenje se može tražiti i u dominantnoj političkoj kulturi među partijskim liderima Srbije koja se ogleda u nespemnosti da dele moć odnosno prihvate konkurenciju, što se u krajnjoj liniji opet može svesti na temeljno konzervativno/autoritarno stanovište političkih elita Srbije.

⁶⁵ *Hijerarhija i autoritet* su nešto što nastaje i dolazi prirodno, iz tradicije, pa je nužno poštovati ih. „Autoritet, u svojim različitim vidovima, vidi se kao rešenje za fragmentaciju i nered, pošto on deluje kao jedna vrsta ‘društvenog lepka’ koji vezuje ljude, dajući im osećaj ko su i šta se od njih očekuje“ (Hejvud, 2005: 101).

ZAKLJUČAK

Teorijsko određenje konzervativizma prepoznaje tradiciju, verovanje u ljudsku nesavršenost, organsko društvo, hijerarhiju i autoritet i svojinu kao osnovne vrednosti koje čine suštinu ove ideologije, a kojima valja dodati i očuvanje reda, zakona i morala, privrženost porodici i naciji, sa kojima su korespondentna verovanja, ideje, organizacija i praksa Jedinствene Srbije. Analizom programa ove partije utvrdili smo da se ova partija zalaže za privatnu svojinu i slobodno tržište uz donošenje izvesnih protekcionističkih mera za zaštitu nacionalne privrede, kao i okretanje poljoprivredi kao komparativnoj prednosti Srbije po pitanju ekonomske politike; zatim, zakonsko usmeravanje obrazovanja pojedinca ka potrebama države i privrede, po pitanju obrazovanja; jačanje porodice kao osnovne jedinice društva osnivanjem Ministarstva za porodicu kao i finansijskom pomoći trudnicama, porođiljama, porodicama sa više dece i deci direktno, obezbeđivanje posla nezaposlenima, potpunu brigu o starijima i deci, po pitanju socijalne politike; strožu politiku pravde i isticanje da je Srbija država srpskog naroda ali i obezbeđivanje svih prava manjinama, itd.

Time smo dali prikaz ideja za koje se ova stranka zalaže, a koje nisu preterano poznate široj javnosti i utvrdili da načela programa političke partije Jedinствena Srbija odgovaraju opštim načelima ideologije konzervativizma. Isti slučaj je i sa organizacionom šemom ove političke partije, koja podržava hijerarhiju ali pre svega autoritet, u ovom slučaju predsednika partije koji kao predstavnik izvršne vlasti po statutu ima mogućnost vršenja uticaja na ostale grane vlasti kao i na niže jedinice vlasti u vertikalnoj organizaciji partije. Takođe, prikazali smo konkretne delatnosti koje ova partija sprovodi na svim nivoima vlasti gde ima uticaj, a koje su uglavnom usmerene na očuvanje porodice kao glavnog stuba društva, kao i zalaganje za očuvanje tradicije i javnog morala oblikovanih pod uticajem srpske verzije pravoslavlja što predstavlja još jedan dokaz o

postojanju dominantno izražene konzervativne i autoritarne dimenzije ove partije.

Što se tiče njenog pozicioniranja na Kičeltovom dvolinijskom modelu, nesumnjivo je, na osnovu svega što je u ovom radu prikazano, vezano i za program, praksu, organizaciju ali i za samu percepciju birača, da ova partija zauzima izrazito autoritarno-partikularističku poziciju, poprilično daleko od liberalno-kosmopolitske orijentacije. Međutim, kada je pozicioniranje na drugoj osi u pitanju, ova politička partija iako pozicionirana na tržišnoj strani ose uz otvoreno zalaganje za privatizaciju i okretanje tržišnoj privredi, ipak ne stremlji previše u tom pravcu (dozvoljava određene protektivne mere usmerene protiv slobodnog tržišta, naročito za poljoprivredu). U svakom slučaju naša početna teza o autoritarno-tržišnom karakteru ove partije se na kraju ipak pokazuje kao ispravna.

Literatura

- Hejvud, Endru, *Političke ideologije – uvod*, treće izdanje, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2005.
- Orlović, Slaviša, *Politikološki ogledi – Politička sociologija i politička teorija*, Službeni glasnik, Beograd, 2010.
- Sartori, Đovani, *Stranke i stranački sustavi*, Politička kultura, Zagreb, 2002.
- Slavujević, Zoran Đ., *Izborne kampanje: Pohod na birače – Slučaj Srbije od 1990. do 2007. godine*, Fridrich Ebert Stiftung, Beograd, 2007.
- Slavujević, Zoran Đ., *O činiocima koji opredeljuju izbornu odluku – uopšte i konkretno*, u: Stojiljković, Z. (ur.), *Zašto glasam, kako glasam, ako uopšte glasam*, Fridrich Ebert Stiftung, Beograd, 2012.
- Stojiljković, Zoran, *Političke familije u Evropskom parlamentu*, u: Stojiljković Z. (ur.), *Političke grupacije u Evropi*, KAS i Evropski pokret u Srbiji, Beograd, 2011.

Stojiljković, Zoran, *Izborna obećanja i postizborna realnost: Javne politike u izornoj ponudi u Srbiji*, u: Stojiljković Z, Spasojević D., Lončar J., Stojiljković, A., *Javne politike u izornoj ponudi – Izbori i formiranje vlasti u Srbiji 2012. godine*, KAS, Beograd, 2012.

Stojiljković, Zoran, Lončar, Jelena & Spasojević, Dušan, *Izborna ponuda i ideološko profilisanje stranaka u Srbiji*, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, Beograd, 2012.

Žegarac, Jelena, *Sociodemografski pristup izučavanja izbornog ponašanja u Srbiji*, u: Stojiljković, Z. (ured.), *Zašto glasam, kako glasam, ako uopšte glasam*, Fridrich Ebert Stiftung, Beograd, 2012.

<http://www.jedinstvenasrbija.org.rs>,

<http://www.jedinstvenasrbija-apv.rs>

<http://www.nspm.rs/istrazivanja-javnog-mnjenja/istrazivanje-qsrbi-ja-decembar-2011q.html>

<http://istinomer.rs/akter/dragan-markovic-palma/>

<http://blic.rs>

Boban Stojanović

Milica Jović

LIBERALNO DEMOKRATSKA PARTIJA

Ovaj rad ima za cilj da analizira poziciju Liberalno demokratske partije, preciznije – da odredi njenu poziciju na partijskoj sceni Srbije i približi čitaocu njen istorijat i unutrašnju organizaciju. LDP je nastala 2005. godine, a od tada se predstavlja kao liberalna partija okrenuta evroatlantskim vrednostima. Njenu liberalnu poziciju ispitujemo kroz analizu političkih familija. Klaus fon Bajme nam prikazuje tri kriterijuma prema kojima utvrđuje pripadnost određene partije pojedinoj ideološkoj familiji, a to su: 1) geneza društvenih sukoba, 2) pripadnost nadnacionalnim federacijama partija i 3) programska orijentacija partija. Pripadnost nadnacionalnim federacijama nam govori da su partije same odredile svoju pripadnost i da su im to priznale federalne „sestrinske partije“ (von Beyme, 2002: 62–63). Polazimo upravo od ovog kriterijuma i potvrđujemo liberalnu poziciju LDP-a. Ova partija je 2008. godine postala punopravna članica Asocijacije evropskih, liberalnih i demokratskih političkih partija (ELDR), koja okuplja liberalne partije i partije centra širom Evrope. Njihova saradnja se temelji na ideologiji liberalizma i zasniva se na zaštiti individualnih sloboda i promociji slobodne tržišne ekonomije. Što se tiče partijskog određivanja prema programskoj orijentaciji partija, posebnu pažnju programu LDP-a posvećujemo u nastavku teksta.

Sa druge strane, Stojiljković (2012: 11) u tipologiji partijskih familija polazi od četiri kriterijuma klasifikacije, a to su: 1) političko samopozicioniranje, 2) stečeni imidž u stručnoj i opštoj javnosti, 3) socijalna ukorenjenost i izborna podrška i 4) interpretacija ključnih političkih vrednosti (tržišta, demokratije, slobode, pravde, nacionalne države, obima državnih funkcija). Naš rad će se zadržati samo na analizi političkih vrednosti sadržanih u programima ove partije za koje smatramo da su najbitnije prilikom određivanja njene pozicije. Naravno, ukoliko partija ima mogućnost da učestvuje u vladi onda definitivno prilikom njene analize moramo uzeti u obzir i pitanje u kojoj meri se sprovodi program i šta je od svojih programskih stanovišta partija unela u koalicioni sporazum vlade, imajući u vidu da su koalicione vlade neminovnost institucionalnog dizajna u Republici Srbiji. Ipak, LDP do sada nije imala priliku da bude deo republičke vlade, pa nam je sa te strane lakše da analiziramo njenu programsku poziciju. LDP bi se prema Kičeltovom (2004: 2) modelu razlikovanja političkih preferencija nalazila izrazito visoko na vertikalnoj osi liberalno-kosmopolitskih politika nasuprot autoritarnih politika i desno na horizontalnoj osi koja označava tržišnu alokacije resursa nasuprot političkoj.

ISTORIJAT

Liberalno demokratska partija osnovana je 5. novembra 2005. godine. Pre osnivanja delovala je kao Liberalno demokratska frakcija Demokratske stranke. Osnivač LDP-a je Čedomir Jovanović, bivši potpredsednik Vlade Srbije, koji je isključen iz Demokratske stranke.

U februaru 2004. godine u Beogradu Čedomir Jovanović se na Skupštini DS-a suprotstavio Borisu Tadiću oko tema vezanih za političku saradnju sa Vojislavom Koštunicom. Sa ciljem da afirmiše vrednosti moderne politike, uspostavljanje efikasne

parlamentarne demokratije i zaštitu osnovnih ljudskih prava i sloboda, 17. marta 2004. osnovana je NVO Centar za modernu politiku. Čedomir Jovanović je u pismu upućenom Borisu Tadiću 04. oktobra 2004. godine preporučio potpuni razlaz s Vladom Srbije i politikom Vojislava Koštunice. Na glavnom odboru Demokratske stranke 24. novembra 2004. godine zatraženo je formiranje Liberalno demokratske frakcije; ovaj zahtev rezultirao je isključenjem Čedomira Jovanovića iz Demokratske stranke 3. decembra 2004. godine. Disciplinski postupak protiv Jovanovića pokrenulo je 11 funkcionera Demokratske stranke smatrajući da je on u javnim nastupima „iznosio teške kvalifikacije o političkom delovanju stranke i njenog predsednika“ i time povredio stranačku disciplinu.

U februaru 2005. godine predstavljeni su prvi menadžeri Liberalno demokratske frakcije. Liberalno demokratska frakcija osnovala je 53 odbora u Srbiji. Započeta je prva kampanja Liberalno demokratske frakcije pod sloganom „Srbiji se žuri“ 12. maja 2005. godine. Konačno, 5. novembra 2005. godine, osnovana je Liberalno demokratska partija.

U martu 2006. godine predstavljen je program „Srbiji se radi“ sastavljen od 10 poslova koji moraju biti urađeni u Srbiji.

Prva izborna pobeda Liberalno demokratske partije dogodila se 19. juna 2006. godine. Na izborima za predsednika opštine Novi Bečej kandidat LDP Milivoj Vrebalov pobedio je kandidata Srpske radikalne stranke.

U aprilu 2007. godine na Skupštini stranke donosi se odluka o ujedinjenju sa Građanskim savezom Srbije. Za predsednika je ponovo izabran Čedomir Jovanović, za potpredsednicu Nataša Mičić, a za predsednicu Političkog saveta Vesna Pešić.

Na izborima 2007. godine LDP je potpisao predizborni koalicioni sporazum sa Građanskim savezom Srbije, Socijaldemo-

kratskom unijom i Ligom socijaldemokrata Vojvodine, a na njihovoj izbornoj listi za izbore 21. januara 2007. godine se nalazi i Vladan Batić iz Demohrišćanske stranke Srbije. Na tim izborima LDP, zajedno s drugim strankama koalicije osvaja preko 5% glasova te ulazi u Narodnu skupštinu Srbije sa 15 poslaničkih mesta.

U aprilu 2007. godine predstavljen je prvi program usvojen na redovnoj Skupštini Liberalno demokratske partije pod nazivom „Drugačija Srbija“ u kojem je predstavljen stav o menjanju trenutnog stanja u Srbiji, o evropeizaciji društva i o sistemu vrednosti koji poštuje omladinu Srbije, žene i nacionalne manjine. U okviru programa, kao uvod, nalazi se „Povelja slobode“ koja sadrži osnovne ideološke principe koje je potrebno slediti.

U januaru 2008. godine Čedomir Jovanović, kandidat Liberalno demokratske partije sa kampanjom „Život je zakon“ na izborima za predsednika Republike Srbije osvaja 5,2% glasova. Na izborima 2008. LDP je nastupila zajedno sa SDU i DHSS, osvojivši 216.902 glasova i 13 mandata u Narodnoj skupštini.

Na izborima za narodne poslanike Narodne skupštine Republike Srbije 11. maja 2008. godine LDP osvaja 11 poslaničkih mandata. Na izborima za Skupštinu grada Beograda LDP osvaja 7 odborničkih mandata i manjinski podržava gradsku vlast. Mnogi su odluku LDP-a da podrži gradsku vlast demokrata i socijalista videli kao pogrešnu za budućnost ove partije, ali pet godina kasnije rukovodstvo LDP-a smatra da je to bila dobra odluka pre svega za grad Beograd i da su danas u istoj poziciji, LDP bi učinio isto.¹

¹ Intervju sa Bojanom Đurićem, potpredsednikom LDP-a, 20. avgust 2013. godine.

Na parlamentarne izbore 2012. godine LDP izlazi u okviru koalicije PREOKRET² čiji je stožer. Ovu koaliciju su činili osim LDP-a i SPO, SDU, ASNS, Pokret poljoprivrednika i privrednika Bogata Srbija i nekoliko manjinskih partija. Ova koalicija je osvojila 255.546 glasova, odnosno 6,53% glasova što im je donelo 20 mandata.

KLJUČNA PROGRAMSKA STANOVİŠTA

U okviru analize programskih stanovišta LDP-a koristimo pre svega njihov prvi osnovni program pod nazivom „Drugačija Srbija“, zatim „Povelju slobode evropske Srbije“ koja je integralni deo tog programa, kao i ekonomski program pod nazivom „Ekonomija bez granica“ i izborni program pred izbore 2012. godine pod imenom „Deklaracija Preokret“.

Ova partija u svom statutu sebe definiše na sledeći način: „Liberalno demokratska partija je politička stranka formirana sa ciljem ostvarivanja načela parlamentarne demokratije, vladavine prava, ljudskih sloboda, socijalne pravde, privatne svojine kao osnovnog oblika svojine, održivog i dinamičnog privrednog i ekonomskog razvoja, prava na posebnost, različitost i individualnost, afirmacije ravnopravnosti polova, zaštite prava nacionalnih manjina, evropske orijentacije, decentralizacije i regionalnog razvoja, ostvarivanja suštinske autonomije pokrajina, principa ravnopravnosti i jednakih mogućnosti i poštovanja podele vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku.“³

² Videti više o predizbornoj koaliciji Preokret u: (Stojanović, 2013: 128).

³ Statut LDP, čl. 2.

1. DRŽAVA I POLITIČKI SISTEM

Političke institucije i odgovornost vlasti (organizacija i podela i kontrola vlasti, „četvrta grana vlasti)

LDP se pre svega zalaže za donošenje novog Ustava⁴ koji bi imao za cilj kreiranje ustavne demokratske zajednice svih građana i građanki u kojoj je ljudsko dostojanstvo osnovna vrednost. Oni se zalažu za republiku kao oblik vladavine, za svetovnu državu u kojoj je sloboda veroispovesti zagarantovana, a verske zajednice odvojene od države. Oni tvrde da država mora da bude neutralna, odnosno da se uređenje ne zasniva ni na kojoj ideologiji, nacionalnom identitetu ili pogledu na svet. Takođe, smatraju da su ljudska prava ključna vrednost i da njihovu zaštitu moraju da obezbeđuju sudovi, ustavni sud, ombudsman, kao i nadležne međunarodne institucije. Zalažu se za podelu vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku, ali naglašavaju nezavisnost sudske vlasti kako od zakonodavne i izvršne vlasti, tako i od bilo kog drugog aktera. Smatraju da građani moraju imati pravo na delotvorno učešće u vršenju javne vlasti, a sistem mora da se zasniva na političkom pluralizmu i slobodi osnivanja i delovanja političkih partija.

U okviru organizacione strukture, zalažu se za zakonodavnu vlast koja je poverena Skupštini kao neposredno izabranom predstavništvu građana, a smatraju da se mora garantovati pravo na ravnopravnu zastupljenost polova i štiti prava nacionalnih manjina i teritorijalnih zajednica. Izvršna vlast prema LDP-u treba da pripada vladi i predsedniku Republike,⁵ a Skup-

⁴ Potpredsednik LDP-a Bojan Đurić smatra da je Ustav RS pokazao toliko manjkavosti i problema da je neophodna potpuna promena Ustava. Intervju sa Bojanom Đurićem, potpredsednikom LDP-a, 20. avgust 2013. godine.

⁵ Potpredsednik LDP-a Bojan Đurić smatra da je potrebno ukidanje neposredno izabranog predsednika, odnosno da bi predsednika trebalo da bira Narodna skupština, a njegova ovlašćenja bi trebalo da budu isključivo ceremonijalne prirode. Intervju sa Bojanom Đurićem, potpredsednikom LDP-a, 20. avgust 2013. godine.

ština mora da ima instrumente parlamentarne kontrole vlade. Sudska vlast prema LDP-u je nezavisna i poverena sudovima, a zaštita ustavnosti se poverava Ustavnom sudu. Sa druge strane, kontrola uprave i zaštita ljudskih prava se poverava ombudsmanu kao četvrtoj grani vlasti.⁶ U deklaraciji Preokret, LDP se takođe zalaže za promenu ustava i uspostavljanje novog sistema ustavne vladavine. Takođe, LDP smatra da život u Srbiji poskupljuje skupa i nesposobna država i smatraju da je Srbiji potrebno najviše 12 ministarstava, a tvrde da je vlada sa više ministarstava proizvod nerazumnih koalicionih aranžmana između partija. LDP vidi 12 ministarstava kao optimalan broj jer vlada treba da bude odraz potreba društva i da obuhvata samo najneophodnije resore koji mogu da garantuju efikasnu i ekonomičnu javnu upravu. Takva vlada omogućava jasno političko upravljanje, efikasniji rad, normalnu međusobnu komunikaciju i brže i fleksibilnije reagovanje na iznenadne izazove.⁷

Vladavina prava i reforma pravosuđa

LDP smatra da „Vlast mora biti podvrgnuta ograničenju, stavljena u granice prava i učinjena odgovornom prema građanima”.⁸ Oni se zalažu za poštovanje vladavine prava u kojoj su Ustav i zakoni jedini osnov, ali i ograničenje postupanja državnih organa. Imajući u vidu prirodu vladavine u periodu pre 2000. godine, LDP smatra da sistem mora da omogući totalnu vladavinu prava, umesto totalne vladavine. Kada govorimo o pravosuđu, LDP smatra da je pravosuđe jedno od ključnih mesta koje se mora reformisati da bi se Srbija iz nacionalne i partijske transformisala u pravnu državu.

Pravosuđe je decenijama stvarano na partijskim i poslušničkim odnosima, kao i na političkim pritiscima za vreme Miloševića,

⁶ Videti više u: Program LDP: Drugačija Srbija, 2007, str. 30-32.

⁷ Deklaracija Preokret, str. 17.

⁸ Drugačija Srbija, str. 27.

pa se danas sudijski otpor takvoj vrsti pritisaka smatra hrabrošću a ne normalnim postupkom profesionalnih sudija. LDP smatra da reforme pravosuđa nema bez potpunog sprovođenja Zakona o lustraciji i da se rad sudstva mora posmatrati kroz principe kvaliteta, rada i odgovornosti, i da ti principi moraju da važe za tužioce i sudije. Pravosudne institucije moraju svoj legitimitet da grade na poverenju i poštovanju koje u njih imaju građani. LDP se zalaže za ekonomsku nezavisnost pravosuđa i za sopstveno odlučivanje o budžetu koje će time podstaknuti i odgovornost istog. LDP se takođe zalaže za stvaranje odvojene pravosudne administracije pri Visokom savetu sudstva, koja bi vršila upravnu funkciju u sudstvu.⁹

Regionalizacija, decentralizacija i lokalna vlast

LDP smatra da je potrebno usvojiti novi Ustav koji bi bio osnov regionalizacije i decentralizacije Srbije. Dobro vladanje pretpostavlja i „spuštanje“ nivoa vladanja, odnosno prepuštanje nadležnosti i resursa lokalnim vladama ne bi li se građanima približila vlast (Shabbir, 2005: 5). LDP predlaže savremeni metod razvoja društva, a kao taj metod oni vide upravo decentralizaciju i regionalizaciju, kao i vraćanje moderne autonomije Vojvodini, ali predlažu i mogućnost autonomije za Rašku oblast i jug Srbije. Oni smatraju da se građanima Vojvodine, Raške oblasti i juga Srbije mora dopustiti pravo na specifične odgovornosti koje će im pomoći da ostvaruju svoje interese u okviru regionalne ili pokrajinske autonomije. Ovde vidimo namere LDP-a da se uvedu neke vrste regiona i oni smatraju da se ovakvim načinom organizacije zaustavlja proces dezintegracije zemlje.¹⁰

⁹ Drugačija Srbija, str. 41–43.

¹⁰ Drugačija Srbija, str. 27.

LDP u svojoj izbornoj platformi „Preokret“ potencira problem sela i migracija, i tvrdi da je preokret sveobuhvatna politika regionalnog razvoja. Istovremeno, LDP opet potencira novi Ustav koji bi omogućio efikasnu decentralizaciju koja podrazumeva garanciju izvornih prihoda i vlasništva nad imovinom i prenos nadležnosti za lokalni razvoj na opštine i gradove.¹¹ „LDP smatra da je potrebno uspostaviti najviši nivo fiskalne decentralizacije i konkurencije kroz davanje mnogo većih nadležnosti opštinama i gradovima, kojima se moraju omogućiti ozbiljni izvorni prihodi.“¹²

LDP smatra da bi na lokalnim izborima trebalo uvesti neku vrstu preferencijalnog glasanja za odbornike, ali se protive neposredno izabranom gradonačelniku (predsedniku opštine) zbog problema koje ovakav sistem može da stvori u slučaju da gradonačelnik nema skupštinsku većinu što može dovesti do blokade lokalnih samouprava.¹³

Bezbedonosne strategije i reforma i civilna kontrola vojske i policije

Kada je reč o bezbednosti, LDP smatra da se oblast javne bezbednosti mora redefinisati u skladu sa promenama uloge države u periodu tranzicije. Kada se radi o policiji predlažu se sledeće mere: dalja demilitarizacija, depolitizacija i profesionalizacija policije, decentralizacija rada policije, jačanje policije opšte nadležnosti i kriminalističke policije, osposobljavanje i opremanje pogranične policije, stvaranje istinski nezavisne unutrašnje kontrole i zakonsko uređivanje i jačanje privatnog sektora bezbednosti i njegova implementacija u

¹¹ Deklaracija Preokret, 2012, str. 1.

¹² Ekonomski program: „Ekonomija bez granica“, 2008, str. 5.

¹³ Intervju sa Bojanom Đurićem, potpredsednikom LDP-a, 20. avgust 2013. godine.

sistem bezbednosti Srbije. LDP smatra da se policija mora koncentrisati na borbu protiv organizovanog kriminala, ratnih zločina, korupcije, trgovine drogom i na suzbijanje trgovine ljudima.¹⁴

*Međunarodni odnosi, regionalna saradnja,
Kosovo i EU integracije*

U odnosu prema ovim pitanjima LDP ima specifičnu ulogu na partijskoj sceni Srbije. Ciljevi spoljne politike Srbije prema LDP-u moraju biti: odlučno pristupanje evropskim integracijama kako bi Srbija što pre postala članica EU. LDP proces pridruživanja EU vidi i kao šansu za ekonomski napredak. Naglašavajući da je EU najveći trgovinski partner Srbiji čiji se poredak zasniva na tržišnoj demokratiji, LDP smatra da je EU šansa Srbije bez alternative. „Ulazak u EU nije proces gde se može preskočiti ijedan korak niti je zbir lepih želja, nego predan rad na menjanju sebe i društva“.¹⁵

Prema tome, LDP vidi put u EU kao korak ka modernizaciji i menjanju Srbije. LDP se jedini na partijskoj sceni Srbije zalaže za priključenje evroatlantskoj bezbednosnoj strukturi – NATO-u. LDP vidi NATO pre svega kao političku organizaciju koja promoviše i štiti zajedničke interese i vrednosti demokratskog društva i slobodnog tržišta. Ova partija tvrdi da će Srbija ostati večiti kandidat za članstvo u Evropskoj uniji ukoliko ne donese odluku o ulasku u članstvo NATO saveza. Za zemlju kao što je Srbija, ulazak u NATO je preduslov brzog članstva u EU.¹⁶ Takođe, LDP insistira na jačanju regionalne saradnje sa ciljem povratka pozicije ključnog političkog faktora na Balkanu. Ova partija smatra da Srbija mora da preuzme vodeću ulogu u procesima pomirenja i ponovne saradnje država bivše Jugoslavije.

¹⁴ Drugačija Srbija, str. 51–52.

¹⁵ Ekonomija bez granica, str. 5.

¹⁶ Deklaracija Preokret, str. 7.

LDP smatra da je neophodno sarađivati sa svim relevantnim međunarodnim faktorima u funkciji realizacije postavljenih ciljeva.¹⁷

Kada je reč o Kosovu, LDP smatra da je Srbija suverenitet na Kosovu izgubila još 1999. godine i predložila je da se status Kosova reši tako što će se prepustiti svim građanima Kosova pravo na upravljanje teritorijom na kojoj žive. LDP je u cilju rešavanja problema Kosova 2005. godine ponudio plan „2K – Teritorija za ravnopravnost“, a cilj plana jeste razvijanje i jednog i drugog naroda, prestanak ratovanja i mogućnost da svi građani Kosova upravljaju teritorijom na kojoj žive, kako Albanci tako i Srbi. Ovaj plan bi se ostvarivao kroz konstitutivnost – ravnopravnost Srba i Albanaca i kroz konsensualnost – garanciju da će se do svakog rešenja doći međusobnim dogovorom, a ne samovoljom većine.¹⁸

Borba protiv korupcije i organizovanog kriminala

Ova partija korupciju posmatra kao odgovor pojedinaca na uplitanje države u privredu. Smatra se da u Srbiji ne samo što opstaju ustanove starog sistema koje generišu korupciju, već se stvaraju i nove koje podstiču korupciju. LDP se zalaže za borbu protiv korupcije tako što će se jačati tržišni odnosi i konkurencija, odnosno tako što će se političarima oduzeti mnoge nadležnosti u privredi, jer je nivo korupcije u jednom društvu u direktnoj vezi sa udelom državne svojine i stepenom regulisanosti privrede. Oni smatraju da nezavisne institucije koje se bave borbom protiv korupcije nisu loše, ali kao ključnu meru borbe vide ukidanje državnih agencija koje imaju diskreciona ovlašćenja i koje mogu da utiču na raspodelu resursa.

¹⁷ Drugačija Srbija, 53–58.

¹⁸ Drugačija Srbija, str. 8–9.

U skladu sa tim, oni navode da je neophodno da se što je moguće više smanji obim poslova koje država obavlja što će nužno dovesti do smanjenja broja ministarstava i regulatornih tela.¹⁹

Partijski i izborni sistem

LDP smatra da je postojeći izborni sistem optimalan za Republiku Srbiju. Protive se uvođenju većinskog izbornog sistema koji bi prema njima uzrokovao probleme u kreiranju i prekrajanju izbornih jedinica, a eventualne promene u izbornom sistemu se mogu izvršiti samo sa ciljem uvođenja preferencijalnog glasanja, ali bi to takođe otvorilo mnoge probleme. Takođe, sistem sa potpuno zatvorenim listama za partije (koji se primenjuje od izbora 2012. godine) se pokazao prema LDP-u kao neracionalno rešenje za neke druge probleme političkog sistema.²⁰

2. EKONOMSKI SISTEM I POLITIKA

LDP svoju ekonomsku politiku naziva modernom ekonomijom baziranom pre svega na slobodnom i konkurentnom tržištu zasnovanom na privatnom preduzetništvu. Oni smatraju da samo uspešna privatna preduzeća mogu biti pravi pokretač stvaranja novih radnih mesta i oporavka privrede. Prema tome, takva moderna ekonomija ne dozvoljava mešanja politike, već stvara ambijent u kome posao i zarade ne zavise od političara nego od znanja, sposobnosti, lične inicijative i preduzetničkog duha.

LDP poseban naglasak stavlja na promenu institucija i smatra da su institucije od ključne važnosti za ekonomiju, jer tržišna ekonomija ne funkcioniše bez vladavine prava, individualnih sloboda, nezavisnog sudstva i zaštite privatne svojine i u skla-

¹⁹ Ekonomija bez granica, str. 5.

²⁰ Intervju sa Bojanom Đurićem, potpredsednikom LDP-a, 20. avgust 2013. godine.

du sa tim predlažu sledeće mere: ubrzanu tranziciju, privatizaciju i denacionalizaciju. Oni potenciraju otklon od dominantnih ekonomskih politika i tvrde: „Dok populisti obećavaju blagostanje, liberali obećavaju mogućnosti za rad i napredak.“²¹ LDP smatra da privatizacija nije bila urađena kako treba, jer nije postojao dobar zakonski okvir za nju. Isto tako, privatizacija mora biti nastavljena, jer se tržišna privreda zasniva na privatnoj svojini koja ne sme da trpi pritiske od državne svojine i javnog sektora. Povezana sa procesom privatizacije jeste i denacionalizacija, jer se povećanje sigurnosti privatizacije i ulaganja postiže sprovođenjem denacionalizacije. Mora se obezbediti sigurnost privatne svojine odvrćajući buduće vlade od namere da krše pravo privatnog vlasništva pozivanjem na javni ili državni interes.

Kada govorimo o funkcijama države u ekonomiji, LDP smatra da država ne bi trebalo na sebe da preuzima ulogu preduzetnika, vlasnika, menadžera i trgovca osim u ograničenom broju slučajeva kada se radi o prirodnom monopolu. Osim u takvim slučajevima, privredu bi trebalo prepustiti privatnim licima i preduzećima, dok bi država regulisala privredne tokove sa ciljem stvaranja savršene konkurencije. LDP preokret u ekonomiji vidi kao ekonomiju koja neće biti izrabljivanje privrede, nego šansa da uspeju i zarade najsposobniji.²² LDP smatra da se država bavi poslovima van svog domena, jer je preuzela ulogu tržišta, pa ne samo što finansira dobar deo proizvodnje, već održava u životu privredne gubitnike (Vuletić, 2012: 84).

Mere koje LDP predlaže u cilju prelaska ka modernoj ekonomiji su:²³ 1) liberalizacija cena jer država kontroliše skoro 45% cena, a taj udeo se mora drastično smanjiti; 2) privatizacija javnih preduzeća – LDP smatra da je nepotrebna državna svojina i državno upravljanje u velikim sistemima kao što su

²¹ Drugačija Srbija, str. 13.

²² Deklaracija Preokret, str. 4.

²³ Drugačija Srbija, str. 15–16.

poljoprivreda, energetika, saobraćaj, telekomunikacije, naftna industrija i sl. LDP smatra da državno vlasništvo u ovim, čisto komercijalnim sektorima, ima za cilj samo partijsku kontrolu nad javnim sredstvima i vidi široko rasprostranjene mogućnosti za korupciju. Sve subvencije propalim velikim društvenim sistemima treba odmah ukinuti, a njih privatizovati po hitnom postupku, tenderskom prodajom ili postupkom stečaja;²⁴ 3) uvođenje konkurencije u sektor javnih i komunalnih usluga, a osnovni cilj uvođenja konkurencije jeste povećanje kvaliteta i koristi za potrošače jer konkurencija osigurava bolji kvalitet; 4) uklanjanje prepreka preduzetništvu i otvaranju novih preduzeća; 5) ulaganje u infrastrukturu i obrazovanje uz značajnu ulogu privatnog sektora kroz privatno javna partnerstva. Cilj ovih mera prema LDP-u jeste da se smanji nezaposlenost jer smatraju da visoka nezaposlenost podriva državni legitimitet i socijalni mir i posledično utiče na pojavu drugih negativnih efekata. U cilju rasta zapošljavanja, smatraju da je potrebno izvršiti nekoliko reformi, a to su: promena Zakona o radu koji mora biti fleksibilniji i staviti u ravnopravan položaj postojeće zaposlene i nezaposlene, zatim se mora raditi na aktivnoj politici zapošljavanja, kao i na reformi i modernizaciji sistema obrazovanja.

Kada se radi o javnoj potrošnji i oporezivanju, za ovu partiju ona se mora dugoročno planirati, a visina javne potrošnje se u roku od pet godina mora smanjiti ispod 40% BDP-a (zarad bržeg ekonomskog rasta, mora biti sveden na otprilike 35%).²⁵ Javna potrošnja je u direktnoj vezi sa porezima, jer se poresko opterećenje ne može smanjiti bez smanjenja javne potrošnje. LDP smatra da se javna potrošnja mora usmeriti na školstvo, zdravstvo i socijalno staranje, a da se subvencije, diskreciona potrošnja i veliki izdaci za zaposlene u državnom sektoru moraju ukinuti ili smanjiti.

²⁴ Ekonomija bez granica, str. 6.

²⁵ Ekonomija bez granica, str. 6.

Kada se radi o fiskalnoj politici, odnosno o rashodnoj strani budžeta, za LDP ono predstavlja jednu vrstu društvenog ugovora o tome na koji način se troše sredstva građana. Oni smatraju da bi društveni ugovor izrazio javno shvatanje o socijalnoj pravdi. LDP, iako ističući ulogu u obezbeđivanju javnih dobara, smatra da se preveliki deo novca odvaja za bezbednost, smatrajući da se novac ovde može uštedeti kroz jačanje vladavine prava i nezavisnost sudstva. LDP smatra da bi zemlje u razvoju, kakva je Srbija, trebalo da ulažu novac u infrastrukturne projekte kao i u osnaživanje ljudskog kapitala.

Što se tiče prihodne strane, odnosno prikupljanja poreza, poreski sistem treba da se rukovodi načelima efikasnosti, odnosno da ne utiče na tržišnu alokaciju resursa. LDP smatra da reforma poreskog sistema treba da ide u pravcu optimalnosti, jednostavnosti i ujednačenosti, a to bi predstavljalo sistem sa malim brojem poreskih stavki koje su manje-više iste za sve i koje se pretežno usmeravaju na potrošnju, što predstavlja generalizaciju poreza na dodatnu vrednost (PDV).

Što se tiče monetarne politike, LDP smatra da se monetarna politika najbolje vodi kroz instituciju nezavisne Narodne banke koja bi imala zadatak da održava nisku i stabilnu inflaciju na nivou od oko 2%, a odgovornost za (ne)učinjeno bi snosilo rukovodstvo centralne banke (NBS). Utvrđivanje kursa i kamatnih stopa, prema ovoj partiji – trebalo bi da određuje tržište, a Narodna banka treba da utiče na inflaciju svojim intervencijama na tržištu novca. U ovom slučaju, rast kredita bi mogao da bude u skladu sa zahtevima tržišta, a Narodna banka bi gledala da održava inflaciju na odgovarajućem nivou.²⁶ LDP se takođe zalaže za privatizaciju preostalog dela bankarskog sistema i liberalizaciju finansijskih transakcija sa svetom što bi uključivalo slobodan unos i iznos deviza i slo-

²⁶ Drugačija Srbija, str. 18.

bodno iznošenje profita koji se stekne na teritoriji Srbije.²⁷ LDP se takođe zalaže za uvođenje dvovalutnog sistema u kome bi evro bio regularno zakonsko sredstvo plaćanja.²⁸

U pogledu spoljne trgovine i odnosa uvoza i izvoza kao i zaštite određenih sektora, LDP se zalaže za potpunu liberalizaciju trgovine sa celim svetom, jer tvrde da nema potrebe ograničavati konkurenciju i da Srbija treba da iskoristi svoje komparativne prednosti.²⁹ Prema ovom stavu, LDP misli da Srbija treba da ukine sve carine i većinu vancarinskih barijera slobodnoj trgovini, jer je trgovinski protekcionizam štetna ekonomska politika kojom se štite domaći monopoli i neefikasna preduzeća, a sav teret snose domaći potrošači koji plaćaju skuplje, a lošije proizvode.³⁰

LDP smatra da postoje tri moguća izvora investiranja u ekonomiju: domaća štednja, privlačenje investicija iz sveta koji ima raspoloživ novac i poslovnu ambiciju i i tranzicioni fondovi EU. Kada se radi o investicijama iz inostranstva, LDP smatra da država mora odustati od demagogije kojom nas vraća u komandnu privredu, u sistem koji milijardama budžetskih subvencija večno štiti propale državne firme i tera investitore poreskom politikom koja se menja iz dana u dan. Ova partija tvrdi da niko ozbiljan neće ulagati u zemlju gde se budžet usvaja poslednjih dana decembra, a onda se ispostavi da je inflacija dvostruko veća od najavljene, a privredni rast upola manji od projektovanog. Investitori traže političku i ekonomsku stabilnost, čvrste, jasne i efikasne institucije i stabilne zakone.³¹ U cilju stvaranja ambijenta koji će olakšati poslovanje u Srbiji, LDP je 2012. godine izbacio set mera koje bi trebalo preduzeti:

²⁷ Ekonomija bez granica, str. 7.

²⁸ Ekonomija bez granica, str. 7.

²⁹ Drugačija Srbija, str. 19.

³⁰ Ekonomija bez granica, str. 6.

³¹ Deklaracija Preokret, str. 9.

1) upola niži porezi i doprinosi na sve plate i primanja koja se isplaćuju do iznosa prosečne plate. LDP smatra da bi ova mera omogućila prijavljivanje većine radnika koji trenutno rade „na crno“; 2) novi Zakon o radu koji će ukinuti lažnu zaštitu radnika i prava koja su 20 godina mrtvo slovo na papiru; 3) strogo kažnjavanje svakog pokušaja izbegavanja plaćanja doprinosa za radnike; 4) promena sistema ugovaranja i strukture plata i slobodan dogovor između poslodavca i radnika o plati i bonusima; 4) oslobađanje od plaćanja poreza na doprinose koje zaposleni uplaćuju u privatno penziono osiguranje do iznosa od 5.000 dinara; 5) produžavanje maksimalnog trajanja ugovora o radu na određeno vreme sa 12 na 24–36 meseci; 6) podrška udruživanju i klasterima malih i srednjih preduzeća za razvoj i izvoz; 7) ukidanje diskriminacije u položaju radnika u državnim firmama i u privatnim preduzećima; 8) ukidanje sadašnjeg oblika Nacionalne službe za zapošljavanje; 9) podsticaj za privatne agencije i biroe za zapošljavanje i firme za upravljanje ljudskim resursima.³²

3. SOCIJALNI SISTEMI I POLITIKE

Naredni deo rada bavi se socijalnim sistemima i politikama koje LDP predlaže u svojim programskim dokumentima.

Socijalna politika i socijalne službe i osiguranje

LDP smatra da je „socijalna država“ koja je funkcionisala u Republici Srbiji pre svega neefikasna, podložna korupciju, sa problemima u mehanizmima kontrole i, kako se ističe, bahato nepažljiva prema novcu građana, preskupa i neodrživa za naše društvo. Ova partija tvrdi da država može uz pomoć

³² Deklaracija Preokret, str. 9–10.

novca svojih građana da obezbedi ravnopravnost u pristupu u uslugama socijalnog sektora i adekvatnu zaštitu ugroženih grupa, na nivou evropskih standarda, ali je potrebno da pobedi korupciju, da se siva ekonomija uvede u redovne tokove, da se smanje obaveze poslodavaca prema državi, kao i da se uveća broj redovnih poreskih obveznika, ali i da se podstakne socijalna odgovornost privatnog sektora prema zajednici. Takođe, navodi se bitna uloga nevladinog sektora i ulaganje u njihove projekte koji bi doveli do lakšeg i boljeg ciljanja krajnjih korisnika usluga.³³ LDP smatra da država ne treba da deli šakom i kapom, već da se ovakve usluge moraju usmeriti isključivo na one kojima su neophodne. Potrebno je smanjiti broj onih koji zloupotrebljavaju i ismevaju solidarnost, jer solidarnost građana je mera civilizovanosti našeg društva, a ne osnova za bogaćenje oligarha.

Na pitanje kakav je to socijalni program koji LDP nudi, dobijamo poprilično nesvakidašnji odgovor za partiju liberalne orijentacije, makar u zvaničnom programu partije. Kako se navodi u programu, LDP se zalaže za jak socijalni program moderne leve orijentacije u kome država igra važnu, ali sasvim drugačiju ulogu.³⁴ Ipak, u nastavku se tvrdi da je država tu da definiše pravila i garantuje kvalitet i pravednost sistema, a radi u partnerstvu sa ostalim sektorima u društvu i odriče se monopola na socijalnu brigu. Ono što je bitno navesti, jeste da je LDP protiv tutorskog odnosa države prema građanima, i smatraju da je srpsko društvo nepravedno i da razlike među građanima rastu, ali naglašavaju da se to ne dešava u uslovima ravnopravne tržišne utakmice u kojoj bi razlike bile proizvod veće sposobnosti jednih. „Osnova našeg programa su kvalitetne, odmerene i dobro usmerene usluge usklađene sa potrebama korisnika i mogućnostima srpske ekonomije, uz jake mehanizme kontrole i stalne inovacije kojima se poboljša-

³³ Drugačija Srbija, str. 44.

³⁴ Drugačija Srbija, str. 44.

vaju efikasnost, obuhvat, kvalitet ili kreativna pilot rešenja".³⁵ LDP ističe ulogu Ministarstva finansija, za koje kaže da ne sme da bude udaljeni centar moći koga „moljakaju“ ugrožene kategorije. Ono mora da bude učesnik-saučesnik koji nastoji da novac poreskih obveznika, koji mu je poveren na upravljanje, raspodeli pravedno, jasno i javno u dogovoru sa građanima i Vladom, uz pažljivo vaganje između prioriteta.

Siromaštvo i socijalna kohezija

LDP navodi da mora da se reši problem siromaštva u Srbiji jer svuda oko nas ima samohranih roditelja, sredovečnih građana koji su ostali bez posla, mladih koji tek treba da izađu na tržište rada. LDP smatra da institucije naše zemlje ne umeju da prepoznaju građane zbog kojih su osnovane i smatraju da država može mnogo da uradi, posebno u stvaranju povoljnog i podsticajnog okruženja i otvaranju tržišta.

U svom programu, LDP navodi da je samo 13% građana upućeno u nacionalnu strategiju za smanjenje siromaštva, a tu strategiju vide kao priliku da se najsiromašniji uključe u razvoj Srbije. LDP kao meru vidi uključivanje cele Srbije u realizaciju strategije, a ona predstavlja osnovu socijalnog programa LDP. Ova partija tvrdi da će strategiju realizovati javno, uz konsultacije, učešće i nadzor građana.

Rad, zapošljavanje i socijalni dijalog sa sindikatima i poslodavcima

LDP smatra da se mora garantovati sindikalno organizovanje i u privatnim kompanijama, ali da to organizovanje bude na

³⁵ Drugačija Srbija, str. 46.

onim osnovama na kojima su organizovani sindikati u razvijenijim evropskim državama.

Za LDP suština sindikata je da se ostvari što veći stepen partnerstva između poslodavca i zaposlenih. Uloga države nije da ona arbitrira u tome, nego da pomogne u stvaranju klime kako bi se kroz to partnerstvo došlo do najboljeg rezultata.³⁶

Obrazovanje i nauka

LDP obrazovanju posvećuje celo poglavlje u svom političkom programu pod nazivom: Moderno obrazovanje – upotrebljivo znanje. „Obrazovanje i razvoj ljudskih resursa predstavljaju osnovni prioritet u zemljama tržišne ekonomije, jer proces ekonomskog razvoja traži tako obrazovanog i osposobljenog pojedinca, ali i čitavu naciju koji mogu da odgovore na nove i često nepredvidive zahteve ekonomije u 21. veku.“³⁷

Za LDP pitanje obrazovanja je pitanje opstanka Srbije, a stanje sumiraju: „Sa ovako razorenim sistemom organizacije života mi ne možemo ništa da uradimo. Tehnološki i obrazovno smo pregažena zemlja, po kvalitetu znanja koje nudimo, mi smo prevaziđeno društvo.“³⁸

Ova partija vidi pojedinca kao ključnog aktera reformi u obrazovanju, odnosno vidi centar reformi u pojedincu – u njegovoj budućnosti, zapošljavanju, ličnom i profesionalnom životu. LDP svoju reformu obrazovanja vidi kao kompaktnu i fleksibilnu. Kompaktnu u smislu da je potpuno u skladu sa razvojnom strategijom, a fleksibilnu u smislu da je lako prilagodljiva tržištu. Vaspitači, učitelji, nastavnici i profesori su nosioci modernizacije i reforme obrazovanja za LDP. Njihovo

³⁶ Deklaracija Preokret, str. 12.

³⁷ Drugačija Srbija, str. 22.

³⁸ Deklaracija Preokret, str. 21.

stalno napredovanje i usavršavanje je sredstvo. LDP smatra da se njihova uloga mora izmeniti, od one osnovne koju mu pedagoška nauka daje, da prenosi znanja, do uloge u kojoj je nastavnik kreator, voditelj, učitelj, lider, inicijator, evaluator.³⁹ LDP ističe vezu između obrazovanja i problema velike nezaposlenosti. Oni tvrde da sistem obrazovanja ne može da reši to pitanje, ali da može i mora da bude direktno povezan sa politikom zapošljavanja u Srbiji.

LDP smatra da je neophodno povezati tržišnu privredu, tehnološki razvoj i potrebe u oblasti zapošljavanja i da je potreban drugačiji sistem upisa u srednje škole i izbor profesije. Takođe kao deo reformi naglašavaju usaglašavanje stepena diploma i kvalifikacija sa svetskim standardima, kao i diversifikaciju institucionalnih oblika i modela, programa i metoda rada.⁴⁰ Istovremeno, LDP se zalaže za koncept doživotnog učenja kao ulaganje pojedinca u svoje ljudske resurse.

Neke od mera koje predlažu su: 1) uvođenje sistema za programiranje/predikciju ishoda obrazovanja; 2) povećanje profesionalizma nastavnog/profesorškog kadra; 3) raznovrsnost nastavnog plana i programa u obrazovanju, kao imperativa za razvoj konkurencije, kvaliteta i slobodnog izbora obrazovanja; 4) smanjenje broja obaveznih predmeta u osnovnom i srednjem obrazovanju kao vid usmeravanja na buduće zanimanje izborom predmeta; 5) razvoj konkurencije u školstvu; 6) uvođenje sistema vaučera za osnovno i srednje obrazovanje kao i stipendije i povoljne kredite za studente na fakultetima i doktoratima kao mera prema kojoj socijalni status porodice đaka/studenta ne sme biti prepreka za kvalitetno obrazovanje; 7) modernizacija i standardizacija metoda učenja i ispitivanja; 8) intenzivnije korišćenje prednosti učenja na daljinu, *e-learning*.

³⁹ Drugačija Srbija, str. 23.

⁴⁰ Drugačija Srbija, str. 24.

ning; 9) uvođenje vremenski ograničenih licenci za učitelje, nastavnike i profesore, itd.⁴¹

LDP će u budućem periodu otpočeti javnu kampanju o obrazovanju u Srbiji,⁴² ukazujući, pre svega, na neophodnost reformi i promenu pristupa obrazovanju, a početna osnova jeste stav da je „znanje roba“, i to najvrednija – ključna veština koja je potrebna generacijama koje će uskoro na tržište rada i gde mogu da budu konkurentni samo ako imaju upotrebljivo znanje.⁴³

Zdravstvo

Zdravstveno osiguranje i zdravstvena zaštita zauzimaju veoma važno mesto na agendi javnih politika (Rosen; Gayer, 2007: 180). LDP smatra da: „U svim modernim i odgovornim društvima zdravlje građana spada u njegove najveće vrednosti. Pravo na zdravlje je osnovna ljudska potreba i ljudsko pravo svakog pojedinca. Društvo koje ne brine o zdravlju svojih građana ne može ni da se razvija ni da se menja.“⁴⁴

Ova partija tvrdi da je za građenje zdravog društva neophodna dobro organizovana zdravstvena zaštita. Savremena zdravstvena zaštita obuhvata veliki broj građana kojima je zagantovano pravo na korišćenje zdravstvene zaštite pod jednakim uslovima. Za ovu partiju je „besplatna zdravstvena zaštita“ samo populistička iluzija i tvrde da je savremena zdravstvena zaštita skuplja nego ikada. Ova partija smatra da je sadašnji sistem loš jer su u njemu svi nezadovoljni. Lekari i zdravstveni radnici niskim platama i lošim uslovima rada,

⁴¹ Deklaracija Preokret, str. 21–23.

⁴² Intervju sa Bojanom Đurićem, potpredsednikom LDP-a, 20. avgust 2013. godine.

⁴³ Videti više: <http://istina.ldp.rs/Vesti/17634/Bez-modernog-obrazovanja-nema-moderne-Srbije.shtml> (pristupljeno: 21. avgust 2013).

⁴⁴ Drugačija Srbija, str. 33.

privatni lekari nemogućnošću da se uključe u sistem pružanja usluga obaveznog zdravstvenog osiguranja, a posebno građani koji moraju da plaćaju doprinose za zdravstveno osiguranje koje im ne garantuje ni blagovremene, ni dostupne, a ni kvalitetne zdravstvene usluge, kao ni druga prava koja proizlaze iz zdravstvenog osiguranja.⁴⁵

Prva mera koju LDP predlaže jeste formulisanje konzistentne zdravstvene politike koja bi definisala potrebe građana, korake u realizaciji, rokove, odgovornost i potrebna sredstva kao i njihove izvore. „Cilj je uspostaviti stabilne izvore finansiranja i obezbediti efikasnu upotrebu sredstava, uskladiti obim i vrste prava sa realnim izvorima finansiranja i stalno podizati kvalitet zdravstvene zaštite i zdravstvenog stanja stanovništva.“⁴⁶ LDP osnov zdravstvene politike vidi u primarnoj zdravstvenoj zaštiti i na tom nivou se mora svim građanima pod istim uslovima omogućiti ostvarivanje svih zdravstvenih potreba koje ne zahtevaju složenije ispitivanje i lečenje. Nosioci primarne zaštite moraju postati izabrani lekar i njegov tim kao prva linija ulaska građana u sistem zdravstvene zaštite, a izabrani lekar mora biti slobodan izbor svakog građanina.

Za LDP je kada se govori o zdravstvenoj zaštiti od krucijalne važnosti pitanje finansiranja, jer tvrde da nema efikasnog ni održivog zdravstvenog sistema bez definisanja jasnog modela i stabilnih izvora finansiranja. LDP smatra da bi zdravstveni fond trebalo popunjavati iz realnih prihoda, a ne konstantnom pre raspodelom (Vuletić, 2012: 85). U skladu sa tim LDP predlaže tri vrste finansiranja:⁴⁷ 1) obavezno zdravstveno osiguranje organizovano na principima klasičnog Bizmarkovog modela socijalnog osiguranja sa doprinosima kao osnovnim instrumentom za finansiranje definisanog obima prava osiguranih građana; 2) država preko svojih budžeta na različitim nivoima

⁴⁵ Drugačija Srbija, str. 33.

⁴⁶ Drugačija Srbija, str. 34.

⁴⁷ Drugačija Srbija, str. 35–36.

vlasti za opšte zdravstvene potrebe stanovništva i zdravstvenu zaštitu socijalno ugroženih građana; 3) samostalno finansiranje građana za veći obim i standard prava kroz različite forme dopunskog i dobrovoljnog osiguranja ili direktnim plaćanjem.

Jako je važno navesti da se LDP zalaže za što šire uključivanje privatnog sektora u pružanje zdravstvenih usluga. Kombinovanje privatnog i državnog sektora gde god se to pokaže opravdanim i mogućim, nužan je uslov podizanja efikasnosti ukupnog zdravstvenog sistema, i on se mora stimulisati, a ne beskonačno odlagati.⁴⁸

Kultura i mediji

Za LDP reforma u oblasti kulture je preduslov stvaranja nove kulturne politike koja će definisati prioritete koji su neophodni da Srbiju približe modernim tokovima komunikacija, aktuelnim umetničkim vrednostima i promeni sistema vrednosti unutar samog društva.

Ova partija se zalaže za modernizaciju Srbije, koja zahteva da kultura dobije značajnije mesto u političkom okviru u kome funkcioniše. Promene moraju da budu sveobuhvatne i vidljive kako bi građanima zaista pružili izbor i dali mogućnost da učestvuju u kulturnom životu zemlje.

Sloboda medija i raznovrsnost kulturne ponude su faktori koji će doprineti razvoju konkurencije na polju stvaralaštva i kreativnog izraza. Neophodno je definisanje i donošenje Nacionalne strategije kulturnog razvoja. Činjenica da takva politika nije definisana dovoljno govori o stanju i načinu na koji se umetnost i kultura tretiraju u sadašnjem nazadnom sistemu.⁴⁹

⁴⁸ Drugačija Srbija, str. 40.

⁴⁹ Drugačija Srbija, str. 59.

Kultura jedne države predstavlja i njen identitet. Industrija kulture u Srbiji je zapostavljena i svodi se na etablirane vrednosti koje su proizašle iz proteklih godina kada su malograđanština i šund bili jedini način kulturne komunikacije. Razvoj novog modernog stvaralaštva je početak ulaganja u novi identitet Srbije. Povećanje obima međunarodne saradnje i uvođenje evropskih standarda otvoriće prostor za bolju komunikaciju i promovisanje novih vrednosnih okvira u kulturnom poretku države. LDP smatra da je oslobađanje od poreza privrednih subjekata koji stimulišu razvoj kulture jedan od načina na koji se može unaprediti kulturna scena i omogućiti joj novi zamah.

Kultura treba da postane sredstvo ali i da bude cilj nove politike koju predlaže LDP. Kulturno obrazovanje treba da postane konstantan segment u osnovnim i srednjim školama ali i obaveza medijskih kuća da kulturno obrazovne programe uključe u redovne programske šeme.⁵⁰

ORGANIZACIJA I UNUTRAŠNJI ODNOSI PARTIJE

Naredno poglavlje ovog rada se bavi partijskom organizacijom i unutrašnjim odnosima u Liberalno demokratskoj partiji i ima za cilj da se što preciznije rasvetle institucionalizovani odnosi u partiji i slobode i prava kako članova tako i funkcionera, kao i procesi izbora funkcionera.

Članstvo

Drugi deo Statuta LDP-a normira položaj i ulogu članstva u ovoj partiji. Član/ica⁵¹ LDP-a može biti svaki punoletni građanin sa biračkim pravom koji prihvata program i statut par-

⁵⁰ Drugačija Srbija, str. 60.

⁵¹ U nastavku teksta termin član se koristi u oba značenja: član i članica.

tije, a članovima se garantuje ravnopravnost bez obzira na bilo koju pripadnost, orijentaciju i različitosti. Član LDP-a se postaje potpisivanjem pristupnice i uvođenjem u evidenciju članova koju vodi Sekretarijat LDP-a. O prijemu pristupnice se obaveštava nadležni opštinski odbor koji u roku od tri meseca može doneti obrazloženu odluku o odbijanju članstva. Ukoliko se kandidat odbije, on može podneti prigovor Predsedništvu LDP-a, a odluka Predsedništva po prigovoru je konačna.

Prava članova LDP-a prema statutu su: da ravnopravno učestvuje u radu organizacije; da bira i da bude biran (aktivno i pasivno biračko pravo) u organe LDP-a; da pokreće i predvodi inicijative; da slobodno izražava svoje mišljenje, itd.

Članovi LDP-a imaju i određene dužnosti, a one su: da se poštuju statut, program i drugi akti i utvrđene politike LDP-a; da se zalaže za ostvarivanje utvrđene politike; da štiti interese, čuva i unapređuje ugled partije; da plaća članarinu; da dolazi na sastanke organa i tela čiji je član.

Statut LDP-a predviđa i odgovornost članova. Kao mere se navode: opomena i isključenje iz partije. Isključenje se izriče u tri slučaja,⁵² a indikativno je da član može biti isključen iz partije ukoliko ne poštuje obaveze odbornika ili poslanika predviđene statutom, što na neki način iskrivljuje prirodu slobodnog mandata odbornika ili poslanika. Odluku o isključenju donosi statutarna komisija, a protiv odluke o isključenju se može podneti žalba Predsedništvu.

Statut LDP-a predviđa i kolektivno članstvo u partiji, a odnos između partije i kolektivnog člana se uređuje posebnim sporazumom, koji se zaključuje na osnovu odluke Glavnog odbora. Takođe, statut LDP-a daje pravo manjinama u partiji da ukoliko se ne slažu sa odlukom većine imaju pravo da svoje

⁵² Statut LDP, čl. 12.

mišljenje i dalje zastupaju i brane, kako u okviru LDP-a, tako i javno. Član LDP ne može biti pozvan na odgovornost zbog iznetog mišljenja.

Struktura partije

Kada se radi o *teritorijalnoj* organizaciji, LDP je organizovana kroz pokrajinsku, gradsku, okružnu i opštinsku organizaciju. Opštinska organizacija je osnovni oblik organizovanja i delovanja LDP-a.⁵³

Najviši organ lokalnih organizacija jeste skupština lokalne organizacije koja bira lokalni odbor i menadžera lokalne organizacije i donosi pravilnik o radu. Mandat odbora i menadžera je dve godine. Formiranje i delokrug lokalnih organizacija, u pitanjima koja nisu uređena statutom uređuju se Pravilnikom o lokalnoj organizaciji koji donosi Glavni odbor partije.

Opštinsku organizaciju LDP-a čine svi članovi partije sa prebivalištem na teritoriji opštine. Organi opštinske organizacije su skupština, opštinski odbor i menadžer. Skupštinu čine svi članovi partije sa teritorije opštine, a redovna sednica skupštine se održava svake dve godine. Skupština opštinske organizacije bira menadžera i članove opštinskog odbora, odlučuje o raspuštanju opštinskog odbora, donosi pravilnik o radu. Opštinski odbor je politički izvršni odbor opštinske organizacije. Opštinski odbor čine menadžer i najmanje pet članova koje bira skupština, kao i članovi po funkciji. Opštinski odbor ima mogućnost „kooptiranja“ članova u odbor, s tim što broj kooptiranih članova ne može preći petinu broja članova odbora koje je izabrala skupština. Opštinski odbor sastavlja listu kandidata za odbornike. Za svoj rad, opštinski odbor odgovara skupštini opštinske organizacije, Predsedništvu i Glavnom odboru, a opštinski odbor može biti

⁵³ Statut LDP, čl. 51.

raspušten od strane skupštine opštinske organizacije na vanrednoj sednici i od strane Predsedništva.

Gradska organizacija se može formirati u gradovima u kojima su u više od polovine gradskih opština formirani opštinski odbori, a gradska organizacija funkcioniše po istim pravilima statuta kao i opštinske organizacije.

Pokrajinska organizacija se obrazuje za područje pokrajine. Rad pokrajinskog odbora se bliže određuje pravilnikom o radu pokrajinskog odbora. Zanimljivu odrednicu predstavlja stav statuta koji kaže da pokrajinska organizacija samostalno odlučuje o definisanju i sprovođenju politike iz oblasti autonomnih prava pokrajine.⁵⁴

Okružni odbori se formiraju za teritoriju okruga, a u sastav okružnog odbora ulaze menadžer okružnog odbora i menadžeri opštinskih odbora koji pripadaju tom okružnom odboru.

Statut LDP-a definiše i *tela partije*. Kao prvo telo se navodi *Konferencija* LDP-a koju čine svi izabrani članovi organa partije na svim nivoima, kao i članovi koji su izabrani ili postavljeni na državne funkcije na svim nivoima. Konferencija se sastaje jednom godišnje i razmatra politiku partije u svim aspektima. *Sekretarijat* je administrativno telo čiji je zadatak obavljanje unutrašnjih administrativnih poslova i administrativnih obaveza partije prema državnim organima. Radom Sekretarijata rukovodi sekretar koga imenuje Predsedništvo, na predlog Predsednika. *Politički savet*⁵⁵ je savetodavno telo koje organima partija pruža pomoć u pogledu definisanja ukupne politike LDP-a. Predsednika i članove Političkog saveta imenuje Predsedništvo. *Programski savet* je savetodavno telo koje priprema nacрте programskih dokumenata partije i pruža stručna

⁵⁴ Statut LDP, čl. 58, st. 3.

⁵⁵ Za članstvo u Političkom savetu i organima koji slede ne postoji uslov članstva u partiji.

znanja. *Komesarijat za ljudska prava* je telo partije koje se bavi zaštitom i unapređenjem ljudskih prava. *Savet za nacionalne zajednice* je telo koje se bavi pitanjima od značaja za nacionalne zajednice.

U okviru organizacione strukture LDP-a postoje i posebni oblici organizovanja koji su dobrovoljne organizacije unutar partije koje čine pripadnici određenih grupa zastupljenih u LDP-u, vezani interesima i ciljevima čije je ostvarenje od velikog društvenog značaja i zahteva posebno angažovanje samih grupa.⁵⁶ *Mladi LDP* su dobrovoljna organizacija članova partije mlađih od 27 godine čiji je cilj poboljšavanje položaja mladih. *Forum žena* je takođe dobrovoljna organizacija sa ciljem unapređenja položaja žena i rodne ravnopravnosti.

Unutar partijska podela vlasti

Organi LDP-a su: 1. Skupština; 2. Glavni odbor; 3. Predsednik/ca; 4. Predsedništvo; 5. Statutarna komisija; 6. Nadzorni odbor; 7. Centralni izborni štab; 8. Biro LDP. Ova partija ima široko razgranatu mrežu organa, ali ovi organi se mogu sintetizovati na: zakonodavni (Skupština), izvršni (Glavni odbor, Predsednik/ca, Predsedništvo, Centralni izborni štab, Biro LDP) i sudsko-nadzorni (Statutarna komisija i Nadzorni odbor koji se bavi finansijama).

Statut ove partije propisuje da mandat svih organa traje dve godine i da se izbori sprovode tajnim glasanjem. *Skupština LDP-a* je najviši organ partije, a ona može zasedati redovno i vanredno. Predlog dnevnog reda redovne sednice utvrđuje Glavni odbor, a na predlog Predsedništva. Bitno je videti i kakva je procedura za sazivanje vanredne Skupštine. Vanrednu Skupštinu saziva Predsednik na zahtev Glavnog odbora, Pred-

⁵⁶ Statut LDP, čl. 47–49.

sednika, dve trećine članstva Predsedništva ili trećine ukupnog broja opštinskih odbora. Dnevni red vanredne sednice Skupštine predlaže onaj na čiji je zahtev sednica sazvana.

Skupštinu LDP-a čine predsednik, zamenik predsednika, potpredsednici, članovi Predsedništva, predsednici Statutarne komisije, Nadzornog odbora, Biroa, sekretar, predsednici Programskog i Političkog saveta, Komesarijata za ljudska prava, Saveta za nacionalne manjine i predsednici stalnih komisija, članovi Glavnog odbora, kao predstavnici opštinskih, gradskih i pokrajinskih odbora, kolektivnih članova, Foruma žena i Mladih LDP-a u kvoti koju odredi Glavni odbor. Iz ove formulacije statuta vidimo snažnu poziciju Glavnog odbora koji određuje kvote za ove organizacije u okviru partije.

Skupština ima najviše nadležnosti u okviru partije. Ona donosi program i statut, određuje osnove politike, razrešava predsednika, bira i razrešava zamenika predsednika, potpredsednike i 50 članova Stalnog sastava Glavnog odbora, razmatra i usvaja izveštaje o radu svih organa i tela partije između dve Skupštine, donosi odluku o prestanku rada i spajanju sa drugom ili drugim političkim partijama.⁵⁷

Glavni odbor je najviši organ partije između dve Skupštine i u tom periodu utvrđuje politiku i donosi najvažnije političke odluke. Glavni odbor se sastaje najmanje jednom u tri meseca, a sednicu saziva i njom predsedava Predsednik LDP-a. Glavni odbor čine: Predsednik, zamenik predsednika, potpredsednici, članovi Predsedništva; menadžeri opštinskih, gradskih, okružnih i pokrajinskih odbora; predsednici Statutarne komisije i Nadzornog odbora, šef Centralnog izbornog štaba, predsednik Programskog i Političkog saveta i članovi Biroa LDP; predsednica Foruma žena i predsednik Mladih LDP i 10 članova koje bira Skupština Mladih LDP; poslanici LDP; predsednik i članovi

⁵⁷ Statut LDP, čl. 24.

Vlade Republike Srbije, predsednik i članovi Izvršnog veća Autonomne pokrajine Vojvodine, gradonačelnici, predsednici opština i predsednici skupština opština; 50 članova stalnog sastava koje je izabrala Skupština.

Nadležnosti Glavnog odbora su: vodi politiku između zasedanja Skupštine, razmatra izveštaje Predsednika o radu partije, bira i razrešava članove Predsedništva, donosi izborni program i odlučuje o učešću partije na izborima na svim nivoima, odlučuje o izbornim koalicijama i drugim koalicijama, odlučuje o učešću partije u organima vlasti, potvrđuje kandidate za vršenje javnih funkcija, bira predsednika i članove Nadzornog odbora i Statutarne komisije na predlog Predsedništva, imenuje šefa Centralnog izbornog štaba, bira menadžere lokalnih okružnih odbora, odlučuje o udruživanju partije u šire političke saveze u zemlji i inostranstvu.⁵⁸

Predsedništvo je najviši organ partije između dve sednice Glavnog odbora i neposredno rukovodi političkim i operativnim delovanjem partije sprovodeći odluke Skupštine i Glavnog odbora. Predsedništvo ima nadležnost prema statutu da u izuzetnim slučajevima, kada ne postoji mogućnost za sazivanje sednice Glavnog odbora ili Skupštine donese odluku iz nadležnosti ova dva organa, uz ograničenje da se naknadno mora tražiti potvrda nadležnog organa. Predsedništvo čine: predsednik; zamenik predsednika, 3 potpredsednika, 13 članova Predsedništva koje bira Glavni odbor i predsednik Političkog saveta; menadžeri pokrajinskih i gradskih odbora; šef Centralnog izbornog štaba; predsednica Foruma žena i predsednik Mladih LDP. Radom predsedništva rukovodi predsednik partije. Osim niza nadležnosti koje preuzima od Glavnog odbora i Skupštine u periodu između zasedanja ova dva organa, kao in-dikativnu nadležnost Predsedništva ukazujemo na odlučivanje o raspuštanju odbora lokalnih organizacija i potvrđivanje liste

⁵⁸ Statut LDP, čl. 27.

kandidata za odbornike. Na ovaj način se Predsedništvu daju široka ovlašćenja u odnosu prema lokalnim organizacijama.

Predsednik LDP-a, što je novina u partijskim organizacijama se bira neposrednim i tajnim glasanjem svih članova partija.⁵⁹ Prvi put neposredno glasanje je uvedeno 2011. godine. Od nadležnosti Predsednika, osim rukovođenjem i sazivanjem sednica većine organa i predlaganja kandidata, izdvajamo da predstavlja i zastupa partiju i daje punomoćje za zastupanje partije pred sudom i drugim državnim organima, imenuje portparola, formira Biro, imenuje poverenika u slučaju kada je opštinski odbor raspušten odlukom Predsedništva. Predsednik takođe ima nadležnost da može sazvati sednicu svakog organa i tela partije, kao i svakog organa lokalne organizacije.

LDP ima *zamenika predsednika i četiri potpredsednika*. Njih bira Skupština, a njihova zaduženja određuje Predsednik, a odgovorni su Predsedniku i Skupštini.

Statutarna komisija ima predsednika i šest članova koji moraju biti diplomirani pravnici, a bira ih Glavni odbor. Nadležnost Statutarne komisije je da tumači Statut i druga opšta akta partije, utvrđuje nacrt statuta i usklađenost opštih akata sa zakonom, rešava sukob nadležnosti organa partije kada to statutom nije određeno, odlučuje o isključenju iz članstva. Predsedništvo može predložiti da odluku Statutarne komisije preispita Glavni odbor, osim odluke koja se odnosi na rad Predsedništva, a odluka Glavnog odbora je konačna.⁶⁰

Nadzorni odbor ima predsednika i 4 člana koje bira Glavni odbor. Predsednik i bar dva člana moraju biti diplomirani ekonomisti. Nadležnost Nadzornog odbora je da vrši vanrednu kontrolu finansijskog poslovanja partije u celini i da daje mi-

⁵⁹ Statut LDP, čl. 31.

⁶⁰ Statut LDP, čl. 34.

šljenje o svim finansijskim izveštajima u partiji pre njihovog usvajanja od strane nadležnih organa partije.

Centralni izborni štab (CIŠ) je operativni organ nadležan i odgovoran za organizovanje i sprovođenje svih aktivnosti vezanih za učešće partije na izborima. Radom CIŠ-a rukovodi šef izbornog štaba koga imenuje Glavni odbor na predlog Predsednika. Sastav ovog tela određuje šef CIŠ-a, a potvrđuje Predsedništvo. CIŠ formira mrežu koju čine izborni štabovi lokalnih organizacija. Šefove gradskih izbornih štabova imenuje šef CIŠ-a, a šefa pokrajinskog izbornog štaba imenuje Pokrajinski odbor. Šef CIŠ-a za svoj rad odgovara Predsedniku, Predsedništvu i Glavnom odboru.⁶¹

Biro LDP-a je savetodavni i operativni organ čiji je zadatak da pomaže Predsedniku u rukovođenju partijom i obavljanju njegovih poslova i zadataka. Sastav Biroa utvrđuje Predsednik i o sastavu informiše Glavni odbor, a članovi Biroa su za svoj rad odgovorni Predsedniku.

ZAKLJUČAK

U literaturi koja se bavi političkim pozicioniranjem i ideološkim profilima partija u Srbiji, zaključci u vezi sa LDP-om su uglavnom identični. Stojiljković (2011: 284–287) prikazuje naglašenu proevropsku, tržišno-liberalnu poziciju ove partije i tvrdi da ova partija najbliža libertarijanskoj poziciji. Gotovo isti zaključak iznosi i Vujačić (2007: 168–170), koji u analizi liberalnih partija koristi teorijska razgraničenja tog pojma razlikujući socijalni liberalizam, umereni neoklasični liberalizam i libertarijanizam, a LDP vidi kao partiju umerenog neoklasičnog liberalizma, pre svega u pogledu na sferu ekonomije, i naglašava da u drugim oblastima nalikuje na druge stranke

⁶¹ Statut LDP, čl. 37.

koje promovišu socijal-liberalne programe, ističući elemente socijalne politike koji se nalaze u programu ove partije.

Svakako, pozicija LDP-a jeste liberalna – a u zavisnosti od teme ili programa njeni stavovi se pomeraju i menjaju, ali ostaju u okviru za koji možemo da tvrdimo da je liberalni.

Literatura

Beyme, Klaus Von, *Transformacija političkih stranaka*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2002.

Kitschelt, Herbert, *Diversification and Reconfiguration of Party Systems in Postindustrial Democracies*, Europäische Politik, 03/2004, 2004.

Rosen, Harvey; Gayer, Ted, *Public Finance*, McGraw Hill, New York, 2007.

Shabbir, Cheema, *Building Democratic Institutions: Governance Reform in Developing Countries*, Kumarian Press, Bloomfield, 2005.

Stojanović, Boban, „Koalicije i izbori u Srbiji 2012. godine“, u: Jovanović, Milan; Vučićević, Dušan (ur.), *Izbori u Srbiji 2012. godine: (ne)očekivana promena*, Institut za političke studije, Beograd, 2013.

Stojiljković, Zoran, „Partijska scena Srbije“, u: Stojiljković, Zoran; Pilipović, Gordana (ur.), *Političke grupacije u Evropi*, Konrad Adenauer Stiftung, Beograd, 2011.

Stojiljković, Zoran, „Izborna obećanja i postizborna realnost: javne politike u izbornoj ponudi u Srbiji“, u: Stojiljković, Zoran; Pilipović, Gordana (ur.), *Javne politike u izbornoj ponudi: Izbori i formiranje vlasti u Srbiji 2012. godine*, Konrad Adenauer Stiftung, Beograd, 2012.

Vujačić, Ilija, „Liberalizam i političke stranke u Srbiji“, u: Lutovac, Zoran (ur.), *Ideologija i političke stranke u Srbiji*, Beograd: Fakultet političkih nauka, Friedrich Ebert Stiftung i Institut društvenih nauka, Beograd, 2007.

Vuletić, Vladimir, „Ideološki profil srpskih političkih stranaka“, u: Stojilković, Zoran (ur.), *Zašto glasam – kako glasam – ako uopšte glasam*, Friedrich Ebert Stiftung, Beograd, 2012.

Program LDP, „Drugačija Srbija“ (2007): <http://www.ldp.rs/upload/documents/drugacija%20srbija.pdf>

Ekonomski program LDP, „Ekonomija bez granica“ (2008): <http://www.ldp.rs/upload/documents/Ekonomija%20bez%20granica.pdf>

Deklaracija Preokret, LDP (2012), <http://istina.ldp.rs/O-nama/16138/Povelja-preokret.shtml>

Statut LDP, <http://istina.ldp.rs/O-nama/16136/Statut.shtml>

Sajt LDP, <http://istina.ldp.rs/Liberalno-demokratska-partija/1/Naslovna.shtml>

Intervju sa Bojanom Đurićem, potpredsednikom LDP-a, 20. avgust 2013. godine

Veljko Jovanović

LIGA SOCIJALDEMOKRATA VOJVODINE

Predmet ovog rada biće Liga socijaldemokrata Vojvodine, jedna od retkih, ako ne i jedina, regionalna politička partija u partijskom sistemu Srbije koja na izborima učestvuje još od uvođenja pluralizma. LSV je partija socijaldemokratske orijentacije koja deluje na području AP Vojvodine, a centar joj je u Novom Sadu. Članica je Evropskog foruma za demokratiju i solidarnost, Internacionalne ujedinjene socijalističke omladine i Evropske asocijacije socijaldemokratske omladine, a ostvaruje značajnu saradnju sa Partijom evropskih socijalista u Evropskom parlamentu i Socijalističkom internacionalom.¹ Od samog osnivanja predsednik partije je Nenad Čanak.

Analizu ove partije počecemo istorijskim uvodom u kojem ćemo pokušati da identifikujemo značajne promene u njenom

¹ Vidi: <http://www.europeanforum.net/country/serbia> (pristupljeno novembra 2013); <http://www.iusy.org/about-us/members/members-overview#S> (pristupljeno novembra 2013); <http://lsv.rs/vesti/omladina-lsv/lsvo-punopravna-clanica-ecosy-asocijacije-11673/> (pristupljeno novembra 2013); <http://lsv.rs/vesti/izbori-lsv/pes:-srbiji-potrebna-jaka-lsv-da-je-priblizi-eu-11402/> (pristupljeno novembra 2013).

partijskom programu i strategijama kojima se koristila, zatim ćemo detaljnije opisati programska stanovišta i ideološku opredeljenost Lige, da bismo na kraju analizirali unutrašnju organizacionu strukturu i odnose moći između partijske većine i partijske manjine. U tome ćemo se služiti istorijskim podacima, analizom partijskih dokumenata kao i analizom ideoloških stavova u programskim dokumentima pri čemu nam je značajno pomogao razgovor sa Bojanom Kostrešom, zamenikom predsednika i generalnim sekretarom pomenute partije.

ISTORIJSKI RAZVOJ

Četrnaestog jula 1990. godine, tačno na dvesta prvu godišnjicu bombardovanja zatvora u Bastilji, čina pobune protiv arbitrarnih hapšenja i političkih zatvaranja kojim je otpočela Velika francuska revolucija iz 1789. godine, osnovana je Liga socijaldemokrata Vojvodine i to kao „antiratni, antimiloševićevski i antitotalitarni pokret“ na teritoriji AP Vojvodine, a simbolični datum izabran za osnivanje partije treba da ukaže na otpor metodama kojima se koristio tadašnji režim protiv kojega je ova partija bila okrenuta. Takođe, ako je Francuska revolucija „pretvorila seljake u građane“ a proslava Dana Federacije koja traje od 14. jula 1790. godine predstavlja simbol kraja feudalizma, građanska orijentacija pomenute partije još je naglašenija. Ali i ne samo to, pomenuti datum prema mnogima predstavlja i datum kada su se pojavili prvi oblici ili koreni totalitarizma i prvo iskustvo sa njim (Lakićević, 1994: 70) te samo određenje partije kao antitotalitarne moramo shvatiti u kontekstu borbe za demokratiju i građanska prava koja leže u temeljima francuskog iskustva kao i programa Lige.

Nekoliko meseci nakon osnivanja LSV počinje da organizuje tribine i seminare protiveći se tadašnjem režimu, takođe počinje i sa izdavanjem memoranduma i upućivanjem protesta režimu i organizuje antiratne i druge demonstracije. Već 1992.

godine LSV sa još nekoliko prodemokratskih stranaka formira *Građanski savez Srbije*. Godinu dana kasnije LSV, zajedno sa manjim regionalnim partijama iz Vojvodine formira *Demokratsku koaliciju za Vojvodinu*. Godine 1996, novoformirana *Koalicija Vojvodina* ulazi u lokalne skupštine i u nekoliko gradova uspeva da osvoji vlast. Sledeće godine, ova koalicija se okušala na republičkim izborima ali zbog nepovoljnog većinskog izbornog sistema osvaja samo četiri poslanička mesta. Tek 1998. počinje izdavanje časopisa *Slobodna Vojvodina*. Dve godine kasnije formira se *Demokratska opozicija Srbije (DOS)* u čijem sastavu se nalazi i LSV, a koja će izvršiti smenu vlasti 5. oktobra iste godine.

LSV je učestvovala u DOS-ovoj vladi sve do njenog kraja, ali na sledećim izborima, 2003. godine, predizborna koalicija *Zajedno za toleranciju*² nije uspela da pređe cenzus pa je LSV ostala bez poslanika u Narodnoj skupštini uprkos osvojenih 160.000 glasova. Sledeći izbori održani su 2007. godine i na njima je LSV učestvovala zajedno sa LDP-om, GSS-om i SDU-om. Koalicija je uspela da pređe cenzus i to sa osvojenih 5,31%, odnosno 214.000 glasova, ali su poslanici formirali zasebne poslaničke klubove pa se LSV našla u vladi koja je formirana 2008. godine, dok pojedine ostale partije iz te koalicije nisu. Nakon poslednjih izbora 2012. godine, LSV je promenila svoj status u opozicionu partiju praveći sa Demokratskom strankom, na čijoj izornoj listi se našla na republičkim izborima, građanski, socijaldemokratski blok.

Što se tiče pokrajinskih izbora, Liga je beležila uspehe na skoro svim izborima nakon 2000. godine i od tada je kontinuirano u vlasti. U početku je LSV bila u koaliciji DOS, a zatim sa Demo-

² Pored Lige u *Koaliciji Zajedno* su se našle stranke kao što su Sandžačka demokratska partija i Savez vojvođanskih Mađara koje su se okupile oko ciljeva koje su zapostavile velike partije kao što su decentralizacija, prava manjina i poštovanje svake raznolikosti. Vidi: <http://www.lsvo.rs/vesti/arhiva/1610> (pristupljeno novembra 2013).

kratskom strankom, Strankom vojvođanskih Mađara, Demokrat-skom strankom Srbije i još nekim manjim strankama. Nakon izbora 2004. godine pokrajinsku vlast formiraju DS, SPS, LSV i SVM, a nakon 2008. godine ova koalicija je opstala na vlasti skoro nepromenjena (Kolundžija, 2012, *passim*). Kao što se može videti, LSV nije značajno menjala koalicione partnere, a i sam njihov izbor sledio je njihovo ideološko usmerenje. Opstanak na vlasti u pokrajini je doprineo jačanju moći i uticaja LSV.

Od samog osnivanja do danas ovu partiju odlikuje ideološka homogenost i ona se nije suočavala sa značajnijim ideološkim promenama, a pomenuta trijada ciljeva, delimično modifikovana, opstaje i danas kao čvrst temelj partijskog programa. Međutim, terminološko i sadržinsko određenje partijskih ciljeva sa prefiksom „anti“ može da ukaže na određenu nelogičnost zbog toga što, tako određeni, partijski ciljevi ne ukazuju na to za šta će se partija boriti već protiv čega će se boriti, a čini se da sve alternative tako ostaju otvorene. Videćemo da ovi deskriptivni prefiksi doprinose snažnoj identifikaciji članstva sa partijom jer partijski identitet „mora da bude relacioni – on se ne nalazi u samoj grupi nego u odnosu te grupe prema drugim grupama“ (Nojman, 2009: 145). Ipak, partija nudi i pozitivno određenje svojih ciljeva, te se određuje kao stranka koja se od osnivanja zalaže za „evropsku, građansku, decentralizovanu i regionalizovanu Srbiju i Vojvodinu u njoj“ (Intervju). LSV zbog toga ima jasno prepoznatljiv identitet i zauzima značajno mesto na domaćem partijskom spektru.

Napravljena kao ideološki jasno profilisana partija, od svog osnivanja nije se suočavala sa značajnijim izmenama programa i programskih stanovišta. Jedini izuzetak predstavlja programski zaokret u programu „Vojvodina Republika – put mira, razvoja i stabilnosti“ iz 1999. godine u kojem se zahteva promena unutrašnjeg uređenja Republike Srbije u pravcu stvaranja federacije sastavljene od federalnih jedinica sa oko dva miliona stanovnika i jasno podeljenim nadležnostima između centralnog

i federalnog nivoa vlasti kojim je zamenjen „Manifest za autonomiju Vojvodine“, važeći programski dokument iz 1995. godine. Takođe, stepen decentralizacije i širine autonomije federalnih jedinica bi se razlikovao pa bi Kosovo imalo najširu nezavisnost, a zatim bi usledila Vojvodina pa i druge federalne jedinice koje bi bile formirane na ostatku teritorije Srbije.

Javnost je često ovaj program interpretirala kao zahtev za nezavisnost Vojvodine van Republike Srbije što je dodatno pogadalo i budilo kolektivne sentimente jednog dela populacije povodom situacije na Kosovu, iako je namera autora programa bila drugačija. Naime, namera koja se krije iza ovog partijskog stanovišta je bila da se obezbedi povoljnija pregovaračka pozicija na mirovnim pregovorima u Rambujeu i da se time sačuva AP Kosovo u sastavu Srbije gde bi postojala asimetrična decentralizacija nalik na onoj u Španiji (više u: Jovičić, 1996: *passim*). Dakle, partijski program menjao se u zavisnosti od datih društveno-političkih okolnosti (vidi: LSV 1990–2010), ali uvek pokušavajući da ostvari prvobitni partijski cilj – decentralizaciju republičke vlasti.

Međutim, ako sa druge strane uzmemo u obzir da se jedna linija partijskih podela u LSV-u odvija oko stepena nezavisnosti AP Vojvodine u Republici, te da postoje mišljenja koja se zalažu za „Republiku Vojvodinu“, odnosno za Vojvodinu kao nezavisnu državu, pa i onih koji se zalažu za dobijanje statusa koji je Pokrajina imala 1974. godine kada je *de facto* imala status koji je ličio na status federalne jedinice, onda možemo da posmatramo ovaj program kao rezultat razvijene partijske demokratije i kao posledicu prava manjine da izrazi svoje mišljenje i za njega dobije podršku. Takođe, LSV se zalaže za decentralizovanu državu, a stepen decentralizacije koji zahteva se menja od samih okolnosti ali i od odnosa unutar partije.

Štaviše, partiju i dalje odlikuje ideološka doslednost i konzistentnost članova po najvećem broju programskih pitanja. Uzrok tome može se naći u malom broju članova jer partija broji oko

30.000 članova koji se odlikuju ideološkom i praktičnom doslednošću i osećanjem uverenja u ispravnost partijskih ciljeva. U tome se može pronaći i razlog zbog kojeg Ligu odlikuje odsustvo dubokih unutarpartijskih sukoba ali i razlog zbog kojeg broj članova kontinuirano raste, a stranka postepeno beleži sve bolje uspehe na izborima (od oko 2% do oko 11%). Naravno, teško je utvrditi tačan broj glasača i simpatizera zbog toga što Liga često ulazi u predizborne koalicije na republičkom nivou dok na pokrajinskom i lokalnom deluje kao samostalna partija. S druge strane, sam partijski identitet je od samog osnivanja jasno određen i pojedinci se teško odlučuju da u partiju uđu. Na primer, takav stranački duh i snažna posvećenost članova „antimiloševićevskom“ elementu potvrđuje i činjenica da je LSV nedavno podnela zahtev za produženje važenja Zakona o odgovornosti za kršenje ljudskih prava, poznatijeg kao Zakon o lustraciji, koji, iako donet još 2003. godine, nije primenjivan i koji je nedavno prestao da važi iako je LSV predložio amandmane da se produži njegova pravosnažnost i da se konačno otpočne sa njegovom primenom.³ Na isti način se mogu interpretirati simbolične „AnfiFa“ šetnje koje stranka organizuje svake godine, koje predstavljaju partijsku proslavu borbe protiv fašizma za šta optužuju bivši totalitarni sistem, ratove i nacionalizam za vreme Miloševićeve ere (LSV 1990–2010).

Ovo je posebno važno zbog toga što se moglo očekivati da će se pomenuti „antinacionalistički“ ili pre „antimiloševićevski“ element zameniti novim nakon demokratskih promena iz 2000. godine i smenom Slobodana Miloševića sa vlasti, ali opstanak tog elementa ukazuje na snažnu posvećenost izvornim partijskim ciljevima.

Činjenica da sva tri „anti“ elementa u programskim ciljevima opstala i činjenica da su programska stanovišta uglavnom

³ Vidi: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=06&dd=10&nav_category=12&nav_id=721720 (pristupljeno novembra 2013).

ostajala nepromenjena govori o snažnoj identifikaciji partijskog članstva sa osnovnim i prvobitnim ciljevima partije, a istraživanje NDI-a pokazuje da je stepen identifikacije partijskog članstva sa programskim ciljevima u LSV-u jedan od najvećih u zemlji, čak veći i od identifikacije u tadašnjoj SRS (Intervju). Uzrok tome verovatno je činjenica da je Liga veoma jasno ideološki i programski profilisana i da se pojedinci teško odlučuju da u nju uđu. Zbog toga ćemo se na ovom mestu usredsrediti na analizu partijskog programa i ideološkog usmerenja LSV-a.

IDEOLOŠKE I PROGRAMSKE OSNOVE

U Programu Lige Socijaldemokrata Vojvodine piše da „samo ono društvo u kome pojedinac ima nesmetanu mogućnost da razvija svoju nacionalnu, religijsku, jezičku i drugu osobenost jeste društvo koje je prihvatljivo“ za tu partiju (Program, 2009: 5). Takvo određenje nam ukazuje na bliskost idejama i idealima „trećeg puta“ ili „neorevizionizma“ (vidi: Hejvud, 2005: 54 i dalje; Stojiljković, 2007: 120 i dalje) koje uz naglašavanje različitosti u društvu i zalaganje za aktivniju ulogu države u ekonomiji zahteva za svakoga „jednaku šansu i tretman“ (Program, 2009: 5). Zalaganje za jednakost šansi nasuprot pravnoj jednakosti na jednoj strani ili jednakosti ishoda na drugoj u temelju je ove ideologije, a kao takvo je određeno i partijskim programom.

Kada s druge strane sagledamo ideje o ekonomskoj politici možemo da zaključimo da se traži aktivnija uloga države posebno u poljoprivredi i socijalnoj politici, kao i u obezbeđivanju prostora za saradnju privrede i sindikata. Zalaganje za veću ulogu države u ekonomskoj politici u zemlji koja je do nedavno bila organizovana na socijalističkim principima pomera težište programa LSV-a ka tradicionalnoj socijaldemokratiji. Ali ako se uzme u obzir činjenica da se uz to traži i bolji sistem finansiranja republičkog budžeta i racionalizacija potrošnje (Program, 2009: 12) to opet ukazuje na revizionističku politiku levice.

U programu i dokumentima LSV jasno se vidi ideološka opredeljenost i principijelnost nasuprot praksi kreiranja „levičarskih“ programa ekonomske politike kod „desničarskih“ stranaka zbog toga što takvi programi donose glasove na političkom tržištu u bivšoj socijalističkoj državi.

Kada je reč o socijalnim politikama, kao i o zdravstvenim i penzionim politikama, kao što je pomenuto, LSV se zalaže za kreiranje prostora za dijalog sindikata i poslodavaca te smatra da postojeće rešenje u vidu Socio-ekonomskog saveta nije odgovarajuće zbog nedostatka ingerencija koncentrisanih u takvom telu. Postojeće rešenje više podseća na forum za raspravu nego na telo koje može uticati na javne politike i Vladu (Intervju). Ovlašćenja koje bi ovakva institucija trebalo da ima podrazumevaju obezbeđivanje kontrole kvaliteta usluga i to ne samo u pomenutim oblastima, već i u oblasti obrazovanja i dr. Na taj način, stvaranje ovakvih institucija bi predstavljalo delimičnu implementaciju rešenja koje postoje u Danskoj i Švedskoj u vidu „veća korisnika usluga“, odnosno veća koja okupljaju potrošače i građane i koja imaju ovlašćenja slična predloženim, a koja su često davala dobre rezultate (Đorđević, 2013: 127–128).

Posebno je interesantno to što se Liga pozicionira kao građanska stranka na odgovarajućoj liniji simboličko-identitetskog rascepa. Međutim, njena privrženost istorijskoj posebnosti Vojvodine i tradiciji pluralizma na tom prostoru ukazuje na značajan aspekt multikulturalne i identitetske politike a zasniva se na snažnim lokalnim osećanjima pripadnosti koja je vidljiva kod velikog dela građana Srbije (Vasović, 2010: 80–81). LSV se zalaže za mogućnost da svaka manjina u Srbiji ima pravo da izabere na kojem će jeziku završavati školu, zalaže se za jačanje nacionalnih saveta manjina i čvršću integraciju u društvu što predstavlja pravi primer multikulturalnog građanstva i pluralističke politike.

Takođe, multikulturalni element u programu i stanovištima LSV-a ogleda se i u etičko-pluralističkoj koncepciji države prema ko-

joj se uloga vlade u kulturnoj politici ogleda u promovisanju vrednosti zajednice pa se predlažu različiti mehanizmi za promovisanje vrednosti religijske, kulturne i etničke tolerancije, odnosno „priznanje istinskog postojanja stvarne ličnosti grupa podrazumeva da će se poštovati autoritet i sloboda ovih grupa“ (Vinsent, 2009: 234).

Kao drugi element identitetske politike Lige pojavljuje se snažna feministička orijentacija. „U isticanju rodne i klasne dimenzije tranzicije, najčešće se naglašava da su žene gubitnice, imajući u vidu feminizaciju siromaštva, porast nasilja, nesigurnost i seksizam u javnom diskursu“ (Čolović, Žegarac, 2012: 83). U ostvarenju tog cilja Forum žena LSV doneo je 2000. godine *Deklaraciju* u kojoj se zahteva uređenje partije i partijskih organa po principu rodne ravnopravnosti kao i proširenje tog principa na čitavo društvo i društvene institucije, kao i promovisanje javne rasprave u cilju poboljšanja položaja žena u društvu (*Deklaracija*, 3). Štaviše, u jednom drugom programskom dokumentu sa naslovom *Politika na ženski način* nailazimo čak i na poststrukturalističku analizu političkog diskursa u Srbiji i viđenje položaja žena u tom diskursu. Tu se naglašava i da su žene preduzimljivije i manje svadljive kada se radi o politici, te društvo njihovu ulogu ne bi smelo da odbaci.

I ne samo to, Forum žena LSV doneo je dva značajna dokumenta pored statuta, deklaracije i programa. Naime, kada je počeo sa radom Forum žena je doneo *Izjavu o strateškim ciljevima* i *Akcionni plan za realizaciju strateških ciljeva*. Praksa osnivanja posebnog foruma za jedan deo stranačke manjine koji time stiče mogućnost da ostvari i sačuva svoja prava i da svoje mišljenje javno iznese svakako jeste za pohvalu. Ipak, od samog osnivanja Forum žena je dvostruko opterećen značajnom ulogom predsednika stranke, Nenadom Čankom. Naime, predsednik LSV-a je 1999. godine pokrenuo inicijativu za osnivanje Forumu, ali je i imenovao tim koji će urediti statut Forumu i doneti pomenutu Deklaraciju. Takva praksa samo

perpetuira društvenu skrajnutost žena u javnoj sferi jer izgleda da partijsko rukovodstvo u LSV-u ne samo da nije poverilo ovoj stranačkoj manjini pravo na samoorganizovanje s obzirom na to da je inicijativa pokrenuta od strane predsednika stranke već je i tim koji će doneti najznačajnije dokumente Foruma formiran od strane predsednika (Deklaracija) što ukazuje na izvesno nepoverenje u ovaj deo partijskog članstva ili bar sumnju u njihove sposobnosti za samostalno organizovanje.

Čini se interesantnim viđenje uloge države u socijalnim politikama, odnosno u politici penzionog, zdravstvenog i socijalnog osiguranja. Naime, LSV se zalaže za aktivniju ulogu Vlade u socijalnim i zdravstvenim politikama kao i u obezbeđivanju penzija za građane. Ipak, u Ligi priznaju da „ne znamo kako se to može uraditi kada su kod nas penzioni i zdravstveni fond potpuno ulupani“ (Intervju), a među dokumentima LSV-a nismo uspeli da pronađemo predlog za reformu ili rešenje ovog problema. Uspeli smo ipak da pronađemo po neke smernice za eventualnu alternativu koja bi se kretala u pravcu veće decentralizacije budžetskih prihoda i rashoda.

Nespremnost opozicionih partija da ponude jasna rešenja za probleme koje smatraju značajnim može ukazivati na „opozicioni fatalizam“ gde se partije u opoziciji zadovoljavaju kritikom bez ponude jasnih alternativa ali istovremeno i na mladu i još uvek nedovoljno razvijenu političku utakmicu u kojoj partije konkurišu jedne drugima javnim politikama i *policy* analizama u nedovoljno jakoj demokratiji.

Takođe, kada je u pitanju politika zapošljavanja, postojeću politiku podsticanja zapošljavanja LSV smatra potpuno besmislenom zbog prakse subvencionisanja radnih mesta. Prema njenom uverenju, takva politika dovešće do toga da se nakon određenog vremena subvencionisana preduzeća gase i da se kapital odnosi u druge zemlje, ostavljajući srpskoj privredi samo gubitak i radnike bez posla (Intervju). Ipak, ukoliko analiziramo

ponuđenu alternativu videćemo da se ona u značajnoj meri razlikuje od rešenja koje sprovode socijaldemokratske i radničke partije u Evropi. Na primer, u Nemačkoj ne postoji zakonom zagarantovana minimalna nadnica a zapošljavanje i otpuštanje radnika je liberalizovano. Slično rešenje možemo sresti i u skandinavskim zemljama kao što je Švedska, ali i drugde (Wilson, 2012: 6-9). LSV ukazuje na neophodnost strukturnih reformi i ulaganje u kvalifikaciju radne snage, ali ne i liberalizaciju radnog zakonodavstva ili ukidanje minimalne nadnice.

Kao i mnoge druge evropske socijaldemokratske partije, LSV takoreći koketira sa ekološkim javnim politikama i zelenim partijama. Ceo jedan deo političkog programa je posvećen „održivom razvoju“ i politikama zaštite životne sredine i prirodnih bogatstava (Program, 2009: 58–63). Program se u određenoj meri oslanja na 12 ekoloških zapovesti koje su prvobitno predstavljene na izložbi ilustracija Slavimira Stojanovića⁴ što predstavlja primer prihvatanja kulture kao političkog činioca i dodaje zahtev za njenom implementacijom.

Ono gde se LSV razlikuje od klasične ekološke stranke kao što su npr. Zeleni Srbije, jeste to što njihovim programom dominira „ekonomski“ diskurs, pa možemo metaforično reći da u ovom slučaju zelena boja nije došla do punog izražaja od crvene. Na primer, Liga smatra da je problem genetski modifikovane hrane skoro i nemoguće rešiti zbog toga što se ne može sprečiti uvoz stoke koja je hranjena takvom hranom pa bi zabrana domaćim proizvođačima da svoju stoku hrane takvom hranom išla na njihovu štetu (Intervju). Izbor s kojim se suočavamo u ovakvoj situaciji jeste izbor između zaštite domaće radne snage i privrede nasuprot (delimičnoj) zaštiti životne sredine pri čemu se LSV opredeljuje za ovo prvo. S druge strane, na primer, Liga se zalaže za korišćenje obnov-

⁴ Vidi: <http://www.24sata.rs/vesti/beograd/vest/otvorena-izlozba-12-ekoloskih-zapovesti/65011.phtml> | (pristupljeno novembra 2013).

ljivih izvora energije i kroz sva partijska dokumenta naglašava njihov značaj i njihove potencijale.

Posebno je interesantno obratiti pažnju na rešenja koja nudi LSV u oblasti obrazovanja i kulture. Postojećim zakonskim rešenjem izvršena je delimična decentralizacija u oblasti obrazovanja, a AP Vojvodina ima široke nadležnosti u ovoj oblasti, posebno one koje su vezane za finansiranje obrazovnih ustanova.⁵ Ipak, u svom Programu, LSV se zalaže za uvođenje „posebnih modela finansiranja i opremanja“ (Program, 2009: 45) obrazovnih ustanova u cilju unapređenja kvaliteta obrazovanja svih vidova. Partija ističe da će braniti pravo na autonomno upravljanje obrazovanjem kao i pravo nacionalnih manjina da se obrazuju na maternjem jeziku. Takođe, traži se aktivnija uloga države, posebno u oblastima predškolskog i osnovnog obrazovanja. U oblasti visokoškolskog obrazovanja predlažu se „ozbiljnije i češće kontrole“ za privatne Univerzitete (Intervju) ali iznosi se i stav da je potrebno osnovati još nekoliko javnih visokoškolskih ustanova na teritoriji Vojvodine uz njihovo prilagođavanje privrednim potencijalima pokrajine. Dakle, na čitav kompleks obrazovnog sistema se gleda kao na deo šireg ekonomskog sistema, a decentralizacija se pokazuje i kao brana centralnim vlastima, ali i kao izraz težnje manjih zajednica za samoupravljanjem.

Činjenica koja može zbuniti jeste da LSV kao stranka koja je pretežno, ako ne i samo regionalno orijentisana partija, nema celokupan plan i program za međunarodnu politiku. Naime, u programskim dokumentima stranke nailazimo na stavove koji se tiču međunarodnih odnosa ali koji su pretežno drugačije prirode pa tako, na primer, govore o zaštiti prava manjina u Srbiji ali i zaštiti prava srpske dijaspore u inostranstvu. Izuzetak predstavljaju evropske integracije za koje se Liga jasno

⁵ Vidi: <http://www.skupstinavojvodine.gov.rs/Strana.aspx?s=aktrs1&j=HR> (pristupljeno novembra 2013).

i čvrsto zalaže (Program, 2009: 16–17). LSV često naglašava da je mesto Srbije u Evropskoj zajednici, ali se i na evropske integracije gleda kao na put ka progresu i ostvarenju određenih ciljeva koje baštini ova partija.

Ovakvo programsko rešenje možemo objasniti pozicioniranjem ove partije na rascepu „modernisti–tradicionalisti“ ili „evropejci–nacionalisti“. Ipak, bilo bi pogrešno shvatiti da ova partija nema jasne stavove o ostalim pitanjima međunarodnih odnosa. Kako tvrdi i sam partijski vrh, Liga se čvrsto zalaže za članstvo Srbije u NATO-u iako toga nema u programskim dokumentima (Intervju). Ovakav stav ne možemo pravdati potragom za koalicionim partnerima zbog toga što bi izostavljanjem ovih stavova LSV verovatno dobila širu lepezu mogućih budućih koalicionih partnera na političkoj sceni Srbije pa zbog toga razumnije deluje da takav stav predstavlja široki konsenzus unutar same stranke ali i da predstavlja izraz partijskog identiteta i pozicije građanista, odnosno evropejaca ili modernista, koju zauzima u odgovarajućim socijalnim rascepima i na čijim se polovima nalazi.

UNUTARPARTIJSKA ORGANIZACIJA

Na početku analize unutarpartijske organizacije LSV, potrebno je naglasiti da iako je partija pretežno organizovana teritorijalno na području AP Vojvodine, statutom je određeno da se odbori mogu osnivati i na teritoriji Republike Srbije kao i u inostranstvu (Statut, 2009: čl. 18). Na osnovu takvog statutarnog rešenja osnivane su mesne, opštinske i gradske organizacije na teritoriji Beograda, Kragujevca i Smedereva. Štaviše, postojao je pokušaj da se organizuju regionalne stranke sličnog profila ili takozvane „sestrinske stranke“ za moravsku i šumadijsku oblast (Intervju). Ipak, danas LSV nema organizacija van teritorije Vojvodine.

Ovde je važno pomenuti da je takvo statutarno rešenje, prema rečima generalnog sekretara LSV, proizvod sukoba dve „škole mišljenja“, naime stranačke većine koja je zastupala stav da partija treba da bude organizovana regionalno, dok je stranačka manjina smatrala da je potrebno da se ostavi mogućnost osnivanja stranačkih organizacija van teritorije pokrajine (Intervju). Ovo ukazuje na dobar primer zaštite prava stranačke manjine i mogućnost njihovog uticaja na značajne partijske odluke.

Danas je Liga organizovana teritorijalno u oko 270 Mesnih organizacija i oko 45 Opštinskih. U organizaciju ulaze i gradski odbori sastavljeni od 8 Gradskih organizacija i to za Novi Sad, Sremsku Mitrovicu, Zrenjanin, Kikindu, Vršac, Pančevo, Sombor i Suboticu, kao i 8 Regionalnih odbora sa sedištimama u pomenutim gradovima.

Liga Socijaldemokrata Vojvodine je usvojila stepenasti princip uniformne *teritorijalne* organizacije:

- najniži nivo teritorijalne organizacije predstavlja Mesna organizacija sa Skupštinom Mesne organizacije koju čine članovi LSV iz toga mesta, Mesnim odborom od 7 članova koje bira Skupština. Iz članova odbora Mesne organizacije biraju se predsednik i potpredsednici (Statut, čl. 69, 70. i 71). Ukoliko na teritoriji za koju je organizovana Mesna organizacije ne postoji Opštinska organizacija, Mesni organi imaju nadležnosti Opštinske organizacije;
- opštinska organizacija predstavlja drugi stepen teritorijalne organizacije LSV. Skupštinu Opštinske organizacije čine izabrani predstavnici Mesnih organizacija. Skupština Opštinske organizacije bira Opštinski odbor od 15 članova kao i predsednika i potpredsednike. Od tog broja predsednik i potpredsednici Opštinske organizacije, predsednik Mesne organizacije i funkcioneri u Opštinskim organima čine članove Odbora Opštinske organizacije po položaju (Statut, čl. 63 i 65). Ukoliko Opštinska

organizacija ostvaruje nadprosečne rezultate, za nju se može organizovati i Izvršni odbor Opštinske organizacije (Statut, čl. 65, st. 2.17);

- gradske organizacije osnivaju se na teritoriji pomenutih 8 najvećih gradova u Vojvodini. Statutom je određeno da odredbe koje važe za Opštinske organizacije važe i za Gradske organizacije. Takvo rešenje može dovesti do nejasne raspodele nadležnosti između ova dva nivoa i eventualne centralizacije moći odlučivanja u Gradskim organizacijama na štetu Opštinskih. Gradska organizacija bira Gradski odbor od najmanje 35 članova kao i predsednika i potpredsednike. Od tog broja predsednik i potpredsednici Gradskih i Mesnih organizacija kao i odbornici u Skupštini grada jesu članovi Odbora gradske organizacije po položaju (Statut, čl. 68). Tvrdnju da nejasno definisana podela nadležnosti između Gradskih i Opštinskih organizacija može dovesti do centralizacije moći odlučivanja i time do zanemarivanja Opštinskih odbora potvrđuje činjenica da u sastav Gradskih organizacija ne ulaze organi Opštinskih organizacija već samo Mesnih;

- sledeći nivo teritorijalne organizacije LSV predstavljaju Regionalni Odbori koje čine predstavnici Gradskih i Opštinskih organizacija iz tog regiona. Ovaj nivo organizacije čini se donekle suvišnim iz tog razloga što se sedišta 8 regionalnih odbora nalaze u 8 gradova u kojima postoji Gradska organizacija (Statut, čl. 61 i 62). I ne samo to, u Regionalne Odbore za razliku od Gradskih organizacija ulaze i opštinski predstavnici te ovakvo rešenje može ukazivati na stvaranje paralelnih struktura na nivou grada–regiona, ali može i da predstavlja branu Gradskim Organizacijama u pokušaju da nametnu svoju volju na teritoriji Regionalne organizacije. Ipak, s obzirom na sužene nadležnosti Regionalnih Odbora takva praksa ne mora se pokazati nužnom. Dodatan problem predstavlja samostalnost Regionalnih Odbora zbog toga što Izvršni odbor LSV može imenovati članove proširenog sastava Regionalnog Odbora (Statut, čl. 62);

- najviši organ LSV predstavlja Kongres LSV koji se sastaje svake 4 godine na redovnim zasedanjima kao izborni Kongres i bira predsednika, zamenika predsednika, potpredsednike, članove stalnog sastava Glavnog Odbora LSV i dr. (Statut, čl. 20. i 24). Neformalno pravilo koga se partijski funkcioneri uglavnom pridržavaju jeste da se svake dve godine nakon izbornog Kongresa održava programski Kongres koji je vanredan a na kojem se donose izmene statuta i programa i druge važne odluke (Intervju).

Kongres se sastoji od oko 1000 izabranih opštinskih i gradskih delegata, a pri izboru se vodi računa o srazmernoj zastupljenosti svih teritorijalnih organizacija, predsednika i potpredsednika Mesnih, Opštinskih i Gradskih organizacija, zatim od članova stalnog sastava Glavnog Odbora LSV, poslanika i funkcionera na pokrajinskom i republičkom nivou kao i od visokih funkcionera u organima lokalne samouprave, Predsedništva LSV, članova Statutarne komisije i Nadzornog Odbora, stručnih saveta LSV i predstavnika Omladine i Foruma žena. Takođe se pri izboru za Kongres vodi računa i o ostvarenim rezultatima na izborima (Statut, čl. 22). Sastav Kongresa LSV sledi vrlo jednostavnu logiku prema kojoj broj delegata zavisi od: 1) izbornih rezultata odgovarajuće organizacije na izborima, 2) srazmernog predstavljanja svih organizacija, 3) podjednake zastupljenosti najviših predstavnika teritorijalnih organizacija i 4) proporcionalne predstavljenosti javnih funkcionera.

Glavni odbor LSV predstavlja „Kongres u malom“ (Intervju), a sastoji se od oko 300 članova i najviši je politički organ partije. Možemo reći da ovaj organ takođe predstavlja i najznačajniji organ u sistemu *funkcionalne* podele nadležnosti između stranačkih organa. Glavni Odbor se sastaje u stalnom sastavu koji čine 50 predstavnika izabranih na Kongresu LSV i 23 člana Predsedništva LSV i proširenom sastavu koji se sastoji od stalnog sastava i predstavnika teritorijalnih organizacija. Ovakva podela se pokazuje donekle i nepotrebnom jer

se „Glavni Odbor u stalnom sastavu skoro nikada i ne sastaje jer donosi jako mali broj odluka“ (Intervju). Odredba da su članovi Predsedništva članovi i Glavnog Odbora po položaju predstavlja pokušaj da se obezbedi partijsko jedinstvo, ali to omogućuje i značajniji uticaj Predsedništva na političke odluke Glavnog Odbora koje se po pravilu odnose na stranački izborni program i odluke u vezi stupanja u koalicije. U periodu između dve sednice Glavnog Odbora politiku stranke vodi Predsedništvo.

S druge strane, Predsednik LSV bira Generalnog Sekretara LSV koji po položaju predstavlja i predsednika Izvršnog odbora koji sa svoje strane predstavlja najviši izvršno-politički organ LSV. Problem je u tome što Statutom nije precizirano kako se biraju članovi Izvršnog Odbora. Precizirano je samo da Generalni Sekretar, nakon što je izabran od strane Kongresa na predlog Predsednika, predlaže potpredsednike Izvršnog Odbora. To praktično znači da će se ostali članovi Izvršnog Odbora birati u Kongresu a na predlog Predsednika partije. Kada uzmemo u obzir i to da predsednik ima pravo da bira deo Nadzornog odbora i da Izvršni odbor bira Stručne Savete možemo da zaključimo da u LSV postoji značajna koncentracija moći odlučivanja u rukama Predsednika.

Dakle, kada govorimo o teritorijalnoj organizovanosti LSV govorimo o Mesnim, Opštinskim i Gradskim organizacijama, Regionalnom Odboru i Kongresu LSV, a kada govorimo o funkcionalnoj organizovanosti partije govorimo o Glavnom Odboru, Predsedništvu, Izvršnom Odboru, Političkom savetu, Statutarnoj komisiji, Nadzornom odboru, Sekretarijatu, Stručnim savetima i Stručnim službama LSV kao i o Forumu žena i Omladini LSV.

Nakon predstavljanja organizacione šeme ove partije pokušaćemo da damo opštu ocenu odnosa moći i prava partijskih manjina. Kao što smo rekli, u LSV postoje dve linije podela koja

možemo identifikovati kao moguće buduće struje ili frakcije unutar same partije. Prva linija se odnosi na širinu pokrajinske autonomije i kao što smo rekli, partijska manjina je čak uspela da nametne svoje viđenje kao izborni program 1999. godine. Druga linija podela se odnosi na mogućnost osnivanja organizacija van pokrajinskih granica. Vidimo da je i u tome partijska manjina uspela da nadjača partijsku većinu, bar u određenom momentu. Sve to ukazuje na značajan stepen slobodne rasprave unutar partije.

Dodatno, da bismo doneli ispravan sud o pravima i mogućnostima partijske manjine usredsredićemo se na druge pokazatelje koji nam u tome mogu pomoći. Ukoliko uzmemo u obzir činjenicu da do sada u LSV-u nije bilo kolektivnih isključivanja iz stranke ili sličnih praksi, možemo da zaključimo da su prava stranačke manjine uglavnom dobro zaštićena i da se poštuju.

S druge strane, mrlju u partijskoj praksi mogla bi da predstavlja nejasan odnos sa „blanko ostavkama“. Prema izjavama zvaničnika LSV, ova partija ne obezbeđuje poslušnost svojih poslanika i odbornika jer za time i nema potrebe (Intervju). To nam ukazuje na činjenicu da bi slučaj prelaska Aleksandre Jerkov u Demokratsku Stranku mogao biti ili primer prakse korišćenja kvazi-blanko ostavki ili primer uticaja partijske vrhuške na odluke poslanika, ali i samostalna odluka poslanice koja je želela da sačuva svoj autoritet i svoju nezavisnost.⁶

Interesantno rešenje predstavlja pravo članova LSV da budu članovi drugih partija (Statut, čl. 11. st. 3). Procedura koja prethodi ostvarivanju ovog prava podrazumeva saglasnost Glavnog Odbora LSV uz saglasnost Političkog Saveta. Međutim, ovakvo rešenje je predviđeno samo za članstvo u političkim partijama u inostranstvu. To znači da član Lige ne može isto-

⁶ <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/362200/Aleksandra-Jerkov-vise-nije-poslanik-napustila-LSV-i-presla-u-DS> (pristupljeno novembra 2013).

vremeno biti član neke stranke u Srbiji koja može takođe biti regionalna ili pokrajinska partija ali za drugu oblast. Ovde nije jasno zbog čega ovaj uslov nije naveden u Statutu.

ZAKLJUČAK

Liga socijaldemokrata Vojvodine je moderna evropska partija levice sa humanijim viđenjem čoveka i društva, snažnim progresivističkim elementima i čvrstom orijentacijom ka demokratskim vrednostima. Ona se zalaže za široku decentralizaciju, čak ponekad i za federalizaciju republike, evropske integracije i snažnu socijalnu politiku.

Liga je istovremeno uniformno organizovana i centralizovana partija sa širokim ovlašćenjima predsednika. Sama činjenica da predsednik do sada nije menjan nameće zaključak da u partiji postoji snažna personalna identifikacija uporedo sa ideološkom. I drugi partijski organi imaju značajna ovlašćenja u kreiranju i realizovanju partijske politike ali činjenica da predsednik učestvuje, direktno ili posredno, u izboru njihovog sastava potvrđuje naš stav o njenoj značajnoj centralizaciji.

Ipak, ako se uzme u obzir da LSV kontinuirano beleži uspehe na izborima kao i konstantan rast članstva i to od samog osnivanja, možemo da pretpostavimo da će sa eventualnom promenom predsednika nastupiti i jačanje unutarpartijske demokratije.

Bibliografija

Stojiljković, Zoran, „Socijaldemokratija i političke stranke Srbije“, u: Lutovac, Zoran (ur.) *Ideologija i političke stranke u Srbiji*, FES, FPN i IDN, Beograd, 2007.

Intervju sa Bojanom Kostrešom

Stojiljković, Z., „Izborna obećanja i postizborna realnost: javne politike u izornoj ponudi u Srbiji“ u *Političke perspective* br. 2, 2012.

Hejvud, Endru, *Političke ideologije*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 2005.

Kolundžija, Denis, *Višestranačka skupština AP Vojvodine: 1992–2012*, Skupština Autonomne Pokrajine Vojvodine, Novi Sad, 2012.

Program LSV

Statut LSV

Monografija LSV 1990–2010.

Vinsent, Endrju, *Teorije države*. Službeni glasnik, Beograd, 2009.

Nojman, Iver B., *Značenje, materijalnost i moć*. Aleksandrija Press i Centar za civilno-vojne odnose, Beograd, 2009.

Hazlit, Henri, *Ekonomija u jednoj lekciji*, Službeni glasnik, Beograd, 2011.

Wilson, Mark. „The Negative Effects of Minimum Wage Laws“ u *Policy Analysis* br. 701, str. 1–16, 2012.

Lakićević, D. Dragan, *Filozofski izvori političkog mesijanstva*, Svetovi, Novi Sad, 1994.

Vasović, Mirjana, „Nacionalni i nadnacionalni identiteti u kontekstu političke kulture u Srbiji“ u: Mihailović, S. (ur.) *Kako građani vide tranziciju: istraživanje javnog mnjenja tranzicije*. Friedrich Ebert Stiftung, str. 71–86, Beograd, 2010.

<http://www.24sata.rs/vesti/beograd/vest/otvorena-izlozba-12-ekoloskih-zapovesti/65011.phtml>

zakon o nadležnostima AP – http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_utvrdjivanju_nadleznosti_autonomne_pokrajine_vojvodine.html

<http://www.blic.rs/Vesti/Politika/362200/Aleksandra-Jerkov-vise-nije-poslanik-napustila-LSV-i-presla-u-DS>.

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=06&dd=10&nav_category=12&nav_id=721720.

Milena Dinić

Nikola Džambasević

NOVA SRBIJA

Nova Srbija (NS) je nacionalna, narodna, hrišćanska i konzervativna stranka, nastala 1998. godine u Čačku istupanjem grupe istomišljenika iz Srpskog pokreta obnove. Na prvoj osnivačkoj skupštini za predsednika stranke je izabran Velimir Ilić koji se na toj poziciji održao do danas. Poslanička grupa Nove Srbije u Narodnoj skupštini broji osam poslanika, a u okviru vladajuće koalicije stranka drži Ministarstvo građevine i urbanizma na čijem se čelu nalazi sam Ilić. Nova Srbija ima obeležja koja čine grb, zastava i znak Nove Srbije. Dominantan motiv na obeležjima stranke su boje zastave Republike Srbije. Kao prava hrišćanska stranka, Nova Srbija ima svoju slavu – svetog Simeona Mirotočivog.

Za prostorno pozicioniranje političkih stranaka koristimo Kičeltov koordinatni sistem sastavljen od dve ose – *ekonomske* čiji su polovi politička/tržišna alokacija i *vrednosne* čiji su polovi liberalno-kosmopolitske/autoritarno-partikularističke politike. U skladu sa svojom konzervativnom ideologijom, Nova Srbija stavlja nešto veći naglasak na autoritarno-partikularističke politike, dok se u ekonomskoj sferi zalaže za tržišnu alokaciju resursa uz udeo državnog paternalizma.

ISTORIJAT

Na septembarskim parlamentarnim izborima 1997. godine pokazalo se da SPO nije bio u stanju da iskoristi odsustvo partija demokratske opozicije sa ovih izbora i da privuče deo njihovih simpatizera. Nezadovoljavajući izborni rezultat SPO u velikoj meri jeste posledica zbivanja na opozicionoj sceni i raspada koalicije „Zajedno“. Zbog toga je došlo do sukoba i u samom SPO-u, jer je jedna struja kritički ocenjivala ulogu lidera SPO-a Vuka Draškovića u raspadu te koalicije, kao i odluku SPO-a da izađe na izbore uprkos neravnopravnim uslovima. Pomenuta struja, predvođena Velimirom Ilićem, gradonačelnikom Čačka, uspela je da privuče veliki deo članova i opštinskih odbora SPO, što je svakako dovelo do smanjivanja podrške birača ovoj partiji na izborima 1997. Godine 1998. ta struja se transformisala u samostalnu partiju (Goati 2013: 70).

Na prvoj osnivačkoj skupštini Velimir Ilić je jednoglasno izabran za predsednika stranke. Nova Srbija je na samom početku svog postojanja bila gotovo lokalnog karaktera, ali je ubrzo posle petooktobarskih promena njen uticaj vidno porastao i ona dobija parlamentarni status u okviru koalicije DOS. Velimir Ilić je svojom harizmom i predstavljanjem sebe kao čoveka iz naroda odigrao značajnu ulogu u rušenju režima Slobodana Miloševića. Petooktobarska revolucija se odigrala na ulicama Beograda, ali je prvi nalet demonstiranja krenuo iz Čačka. Velimir Ilić je predvodio ovu masu nezadovoljnih ljudi izjavivši: „Moramo danas da završimo posao i večeras da se vratimo kući. U Čačak ne smemo bez pobeđe...“.¹ U stranoj literaturi ova revolucija poznata je još i kao „bager revolucija“ po bageru koji je krenuo iz Čačka i koji je trebalo da simbolizuje brzinu rušenja režima i snagu opozicije.²

¹ http://www.vreme.com/arhiva_html/510/03.html pristupljeno 15.10.2013.

² Više pogledati na <http://www.youtube.com/watch?v=eHCrPgeNLTU>, pristupljeno 15.10.2013.

Kako tvrdi Đurković, Ilić je veoma pametno negovao predstavu o sebi kao ozbiljnom radniku, nesumnjivom patrioti koji smatra da je najvažnije da se okrenemo ekonomskom razvoju i radu. Takav pristup mu je doneo stalni rast stranke od 2000. godine na ovamo i neprestano povećanje lokalnih odbora i članstva. Po njegovom mišljenju, usponu je svakako doprinela i kontrola nad Ministarstvom za kapitalne investicije i mogućnost arbitrarne upotrebe sredstava za izgradnju infrastrukture, a posebno puteva (Đurković 2007: 189).

Na parlamentarnim izborima održanim 2003. godine, koalicija SPO–Nova Srbija je osvojila 22 poslanička mandata u Narodnoj skupštini Republike Srbije od kojih je 9 pripalo Novoj Srbiji i 3 u parlamentu Državne zajednice Srbije i Crne Gore, a Velimir Ilić postaje ministar za kapitalne investicije u Vladi Republike Srbije. Zanimljivo je to da su SPO i Nova Srbija na ovim izborima nastupili zajedno uprkos prethodnom razlazu. Izrazito slab učinak na izborima 1997. i 2000. godine podstakao je SPO na koaliciju sa NS (Goati 2013: 81). Sa druge strane, Nova Srbija samostalno nije mogla da pređe cenzus pa je logično da je u koaliciju ušla sa ideološki najbližim partnerom.

Na lokalnim izborima, održanim 2004. godine, Nova Srbija je prvi put samostalno nastupila i ostvarila značajne rezultate, osvojivši gradonačelnička mesta u preko 10 opština, dok je u većini opština uzela značajno učešće u vlasti. Na parlamentarnim izborima održanim 2007. godine, narodnjačka koalicija DSS–NS osvaja 47 poslaničkih mandata od čega je 14 pripalo poslanicima Nove Srbije. Predsednik stranke, Velimir Ilić, nastavlja svoj rad u Vladi Republike Srbije kao ministar za infrastrukturu.

Velimir Ilić je bio jedan od kandidata na predsedničkim izborima 2008. godine sa sloganom „Izaberi Srbiju!“ gde je ostvario solidan izborni rezultat sa osvojenih 7,43% glasova. Od 2008. do 2012. godine, Nova Srbija je u opoziciji, a Velimir Ilić po-

staje šef Poslaničke grupe Nove Srbije u Narodnoj skupštini Republike Srbije.

Na parlamentarnim izborima u maju 2012. godine Nova Srbija je, nakon razlaza sa DSS-om, nastupila u koaliciji „Pokrenimo Srbiju“ i osvojila 8 poslaničkih mandata. Do razlaza višegodišnjeg partnerstva Ilića i Koštunice dolazi usled različitog viđenja evropske budućnosti Srbije. U novoj Vladi Velimir Ilić postaje ministar za građevinu i urbanizam. Nakon rekonstrukcije Vlade Srbije u avgustu ove godine uspeo je da sačuva svoju poziciju.

PROGRAM

Nova Srbija sebe definiše kao nacionalnu, narodnu i monarhističku stranku koja se zalaže za pravnu, pravednu, decentralizovanu državu, razvijene gradove, bogata sela i bogatog pojedinca. Osnovne političke vrednosti za koje se zalaže Nova Srbija su: poštovanje ljudskog dostojanstva, nedodirljivost prava na život od začeća do prirodne smrti, osim iz zdravstvenih i krivično-pravnih razloga, pravo na skladni razvoj potencijala svakog pojedinca i za državu koja štiti kolektivna prava srpskog naroda, nacionalnih manjina i etničkih zajednica.

Samodefinisanje Nove Srbije kao narodne i monarhističke stranke, određena programska načela i nastupanje u koalicijama sa strankama konzervativnog opredeljenja pozicionira ovu stranku u konzervativnu političku familiju.

Nova Srbija je programski, po mišljenju Đurkovića, zaista prava hrišćanska, narodna i monarhistička stranka koja zastupa interese i očekivanja naroda kao celine. Zalaže se za evropske narodnjačke vrednosti i eksplicitno je protiv abortusa. Nova Srbija izrazito potcrtava značaj nacionalne politike i jačanja nacionalne svesti celokupnog srpskog naroda: značajan deo programa koji zaista i u praksi ostvaruju jeste saradnja sa Sr-

bima van Srbije i dijasporom. U oblasti privrede i finansiranja Nova Srbija je preuzela načela programa evropskih narodnih partija i zalaže se za socijalno-tržišnu ekonomiju koja najbolje spaja prednosti privatnog kapitala i preduzetništva sa načelima solidarnosti i pravičnosti. Ovo je jedinstveni primer kod nas da je neko zaista preuzeo suštinu ekonomskog programa evropskih demohrišćanskih partija (Đurković 2007: 189,190).

Empirijska istraživanja ne sadrže nalaze o socijalnom sastavu simpatizera Nove Srbije jer njeni pripadnici nisu obuhvaćeni u dovoljnom broju u reprezentativnim uzorcima za pouzdano istraživanje. Međutim, činjenica da su na parlamentarnim izborima 2003, 2007, 2008. i 2012. godine učestvovali kao koalicioni partneri sa SPO-om, DSS-om i SNS-om, ukazuje da pristalice Nove Srbije imaju profil sličan pristalicama ovih stranaka uz nešto veći udeo poljoprivrednika, domaćica i studenata (Orlović 2011: 33).

VREDNOSNI ASPEKT PROGRAMA

Polazeći od Kičeltovog koordinatnog sistema, na vrednosnoj skali Nova Srbija kombinuje liberalno-kosmopolitske politike sa autoritarno-partikularističkim politikama, ali sa nešto većim naglaskom na ovim drugim. U programskom dokumentu, Nova Srbija se zalaže za ustavnu reformu i promenu državnog uređenja koja bi ponovo uspostavila ustavnu monarhiju sa dinastijom Karađorđevića. Kraljevina Srbija bi imala Parlament – Narodnu skupštinu kao najviše predstavničko i zakonodavno telo i Vladu kao najviši organ izvršne vlasti koja proishodi iz Parlamenta. Vrhovni sud bi bio najviša ustanova sudske vlasti, a krunisani kralj simbol narodne suverenosti i kontinuiteta srpske državnosti.

U oblasti regionalizacije, decentralizacije i lokalne vlasti, u svom programu Nova Srbija se zalaže za ekonomski samostalnu i jaku

opštinu. Nova Srbija smatra da samo lokalne vlasti sa stvarnim odgovornostima i pravima mogu da obezbede upravu koja će biti i efikasna i bliska građanima. Jačanje lokalne samouprave podrazumevalo bi uključivanje u evropske trendove zasnovane na načelima demokratije i decentralizacije vlasti. Stranka se protivi federalizaciji Srbije i razdruživanju koje ugrožava temelje suverenosti i teritorijalne celovitosti srpske države.³

Ideologiju Nove Srbije jednim delom prožimaju umereno-nacionalistički obrisi što je vidljivo iz drugog dela programa stranke u kome se nacija izdvaja kao pojam koji profiliše svako ljudsko biće moralno, kulturno i politički. Stranka okuplja državljane Srbije, koji prihvataju srpske i evropske narodnjačke, rodoljubive, kulturne, moralne i socijalne vrednosti i zalaže se za opšte blagostanje nacije i države. Ona ističe državotvornost srpskog naroda, ali i njegovu odgovornost kao matičnog i većinskog naroda za poštovanje ljudskih i manjinskih prava i sloboda svih državljana Srbije. Važnost nacionalnog pitanja ogleda se u stavu stranke o potrebi ustavnog definisanja Srbije kao države srpskog naroda.

Možda najbolju ilustraciju tradicionalizma i nacionalizma predstavlja pitanje ćirilice proklamovane kao simbol srpske čistote i grafički prikaz srpske duhovnosti. Na zvaničnoj internet stranici Nove Srbije stoji da je „ćirilica dokaz da smo kao narod bogatiji od mnogo većih nacija, jer u ovo vreme interneta, globalizacije i dominacije latinice preko engleskog jezika imamo nešto što je samo naše i nama razumljivo. Jezici su jedno, ali imati svoje samosvojno pismo je nešto sasvim drugo.“⁴

Kao poseban zadatak, Nova Srbija sebi postavlja saradnju sa Srbima u zemljama bivše SFRJ, razvijanje dubljih odnosa i svesti o jedinstvu nacionalnog bića.

³ Program Nove Srbije.

⁴ <http://www.nova-srbija.org/index1.htm>, pristupljeno 15.10.2013.

I pored toga što se zalaže za svetovnu državnu, ceneći istorijske zasluge Srpske pravoslavne crkve u negovanju verske i nacionalne svesti srpskog naroda, smatra da država treba da pomaže sve ustanove crkve, štiti njena socijalna prava i afirmiše moralne vrednosti hrišćanskog učenja. Iz tog razloga, zalažu se da veronauka bude sastavni deo obrazovnog sistema.⁵ Takođe, Nova Srbija je za svog zaštitnika odabrala Svetog Simeona gde daje prednost pravoslavlju u odnosu na druge veroispovesti u čemu je vidljiv njen partikularizam.⁶

Nova Srbija se profilise kao stranka evropskih ideala koja deli političku filozofiju sa ostalim evropskim narodnim strankama. Za cilj ima integraciju Srbije u Evropsku uniju, ali pod uslovom očuvanja nacionalnog i kulturnog identiteta. Iako je proevropski orijentisana, vidimo da ne napušta svoju umereno nacionalističku poziciju.

EKONOMSKO-SOCIJALNI ASPEKT PROGRAMA

Na ekonomskoj skali Kičeltovog koordinatnog sistema, Nova Srbija je protržišno orijentisana stranka, sa nekim elementima paternalizma i redistributivnih politika. Ona preuzima suštinu ekonomskog programa evropskih demohrišćanskih partija. Nova Srbija smatra da je koncept socijalno-tržišne ekonomije najuspešniji spoj prednosti privatnog kapitala, slobode preduzetništva i tržišta sa socijalnim korektivima, načelima solidarnosti i pravičnosti. Podsticanje privatne inicijative vide kao vodeću snagu ekonomskog razvoja. Da je stranka na ekonomskom planu liberalno orijentisana, vidi se iz stava da država ne sme imati dominantnu ulogu već mora predstavljati servis koji će služiti svim zainteresovanim stranama. Pri tom, stranka zahteva da država mora intervenisati

⁵ Program Nove Srbije.

⁶ <http://www.nova-srbija.org/index1.htm>, pristupljeno 15.10.2013.

u suzbijanju tržišnih felera i stvarati uslove za otvaranje novih radnih mesta.

Nova Srbija je u određenoj meri prihvatila i leve ideje zelenih pokreta u oblasti politike održivog razvoja. Zaštitu životne sredine stavljaju ispred ekonomskog rasta države i njenog tehnološkog razvoja. Suština takvog razvoja zasniva se na realizaciji modela koji na kvalitetan način zadovoljava društveno-ekonomske potrebe građana, a istovremeno uklanja i smanjuje uticaje koji prete ili štete životnoj sredini.⁷ Međutim, da ekološka politika proklamovana programom nije u saglasnosti sa praksom i da nije na vrhu prioriteta stranke pokazuje i skorašnja afera „hrast“.⁸ Kada se javio problem u izgradnji Koridora 11 zbog hrasta starog 600 godina, Velimir Ilić nije mnogo mario za zaštitu životne sredine i očuvanje hrasta već mu je bitnija bila izgradnja autoputa. Na kraju je popustio i odlučio da izmesti autoput, ali pod pritiskom javnosti i medija.

Narodnjačka pozicija Nove Srbije i socijalna struktura njenih glasača, koju velikim delom čine poljoprivrednici, zahtevala je da ova stranka veliku pažnju posveti pitanjima agrarne politike i preporodu sela. U selu Nova Srbija vidi stožer duhovne, privredne i demografske obnove Srbije.

Kao osnovni zadatak u oblasti socijalne politike, Nova Srbija sebi postavlja cilj da iznađe rešenje za stabilnu egzistenciju svakog građanina Republike Srbije, polazeći od stava da se humanost jednog društva ogleda u odnosu države prema deci, penzionerima, licima sa posebnim potrebama i nezaposlenim građanima. Upravo država ima socijalnu odgovornost prema njima i ne može prebacivati tu odgovornost na privre-

⁷ http://www.nova-srbija.org/arhiva/11/11/nova_%20ekonomska_politika_sa_antikriznim_merama.pdf.

⁸ <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/392644/Vladika-niski-ubedio-Velju-Ilicada-sacuva-hrast-kod-Savinca>.

du, preduzetnike i NVO. Tokom izborne kampanje, u aprilu 2012. godine, Nova Srbija je potpisala Protokol o saradnji sa Nacionalnom organizacijom osoba sa invaliditetom Srbije, sa obećanjem da će se zalagati za ravnopravnost i poboljšanje položaja osoba sa invaliditetom u društvu (Lončar 2012: 79). Ovakav stav prema socijalnim pitanjima pomera Novu Srbiju na skali tržište/redistribucija ulevo.

Na osnovu člana 35. stav 2. Zakona o ravnopravnosti polova, Predsedništvo Nove Srbije je 2011. godine usvojilo Plan delovanja sa posebnim merama za podsticanje i unapređenje ravnomerne zastupljenosti žena i muškaraca u politici. Program Nove Srbije ističe da je razlika između žena i muškaraca samo biološka i samim tim odbacuje svaki vid rodne i polne diskriminacije.

Sprečavanje „bele kuge“ još jedan je od prioriteta Nove Srbije na polju socijalne politike. Ona se zalaže da se prekine transformacija Srbije u zemlju starih građana. Ali ujedno prihvata i odgovornost prema licima starijim od 65 godina, bez obzira na njihov lični doprinos penzionom fondu. Penzioni fond bi bio organizovan kao jak investicioni fond, stimulisan da na tržište plasira kapital radi ukamaćivanja.

Nova Srbija uviđa važnost usaglašavanja obrazovnog sistema sa obrazovnim sistemom koji je dominantan u zemljama Evropske unije, da bi se omladini i građanima omogućilo podjednako vrednovanje njihovih znanja i sposobnosti širom Evrope, što još jednom potvrđuje evropsku orijentaciju ove stranke. Ona se zalaže za reformu obrazovanja u smislu usklađivanja potreba radnih mesta sa sadašnjom društvenom, političkom i obrazovnom situacijom. Nova Srbija je predložila tri osnovna principa: elitizaciju škola i prosvetnog sistema, vraćanje autoriteta školama i nastavnicima, kao i obavezno povezivanje prosvete i ekonomije (Lončar 2012: 82).

Zdravstvena politika koju propagira Nova Srbija odlikuje se zdravstvenom zaštitom bez ikakvih restrikcija, a doživotno zdravstveno osiguranje treba da pokriva sve zdravstvene potrebe građana. Ovakva konstrukcija zdravstvenog sistema zahteva daleko veću redistribuciju dohotka nego što sada imamo u Republici Srbiji.

U državnom finansiranju kulturnih delatnosti, Nova Srbija nastoji da ostvari određeni stepen ravnoteže između klasične i alternativne kulture, metropola i manjih kulturnih centara i masovne i elitne kulture. Uviđajući značaj očuvanja srpske nacionalne kulture, podstiče demetropolizaciju, izdavaštvo na srpskom jeziku i ćirilčno pismo koje je deo identiteta srpskog naroda.⁹

UNUTRAŠNJA ORGANIZACIJA

Statut Nove Srbije, kao najvažniji akt stranke, naglašava nje-nu demokratsku orijentaciju i otvorenost za sve ljude koji su spremni da svoje sposobnosti stave u funkciju ostvarivanja ciljeva stranke. Ovo pokazuje spremnost stranke za internom i eksternom demokratijom u proceduralnom smislu, ali nam Statut ne pokazuje da li postoji politička volja za demokratijom u praksi. Više uzastopnih reizbora njenog lidera bacaju senku na unutrašnju demokratsku stranke proklamovanu njenim najvišim aktom.

Prema Statutu, član Nove Srbije može postati svaki punoletni građanin potpisivanjem pristupnice i davanjem izjave o prihvatanju Programa i Statuta Nove Srbije, s tim da pristupnicu potpiše jedan član stranke. Prava i obaveze članstva, kao i njihova pozicija u odnosu na rukovodeće organe važan su indikator postojanja demokratskih unutrašnjih odnosa. U poziciji kada prema slovu Statuta Nove Srbije, svi članovi stranke imaju

⁹ Program Nove Srbije.

prava da biraju i budu birani u organe stranke, postaje nejasno zbog čega vrhušku stranke već dugi niz godina čine uglavnom isti ljudi. Činjenica da nije došlo do smene lidera stranke od samog njenog osnivanja do danas ukazuje na postojanje oligarhijskih tendencija u stranci i ograničeno pravo članova da budu birani. Samim tim članovima ostaje samo širok dijapazon obaveza. Oni su u obavezi da izvršavaju odluke organa Nove Srbije, da učestvuju u predizbornim i izbornim aktivnostima, da plaćaju članarinu i na druge načine pomažu Novu Srbiju.

Sedište Nove Srbije je u Čačku i ona ima svoje organizacione jedinice na mesnom, opštinskom, gradskom i okružnom nivou. Svi ovi oblici teritorijalne organizacije biraju predsednika, potpredsednika, sekretara i blagajnika. Posebni organizacioni oblici su Klub mladih PONOS i Savet žena. Klub mladih čine članovi Nove Srbije do 27 godina, a članice Nove Srbije su organizovane u Savet žena Nove Srbije kao formalne ženske organizacije u okviru stranke.¹⁰

Organi Nove Srbije su: Skupština, Glavni odbor, Predsednik, Potpredsednici, Predsedništvo, Izvršni odbor, Generalni sekretar, Odbor za poštovanje Statuta, Nadzorni odbor za finansije i Poslovni direktor.

Skupština Nove Srbije je najviši organ stranke. Zaseda svake četvrte godine, ali postoji i opcija vanrednih zasedanja. Njene nadležnosti obuhvataju donošenje Poslovnika o radu, Programa i Statuta stranke, određivanje osnova politike Nove Srbije i biranje i razrešavanje predsednika i potpredsednike stranke.

Glavni odbor je najviši organ stranke između dva zasedanja Skupštine. On donosi Poslovnike o svom radu, donosi odluke iz nadležnosti Skupštine koje se privremeno primenjuju do prvog zasedanja Skupštine, utvrđuje i vodi politiku Nove Srbije

¹⁰ Statut Nove Srbije.

u skladu sa osnovama politike utvrđenim na Skupštini, donosi izborni program, odlučuje o ulasku u Vladu i druge organe vlasti, utvrđuje kandidate za državne funkcije kada Nova Srbija učestvuje u vršenju vlasti. Glavni odbor obrazuje resorne savete – Politički savet, Pravni savet, Spoljno-politički savet i Ekonomski savet na predlog Predsedništva stranke. S obzirom na to da Glavni odbor čini vrhuška stranke, iz pobrojanih nadležnosti ovog organa vidi se direktno uplitanje egzekutive u poslove legislative.

Predsednik Nove Srbije je političko-izvršni organ koji predstavlja i zastupa stranku, usklađuje i koordinira njen rad, odgovara za sprovođenje odluka Skupštine i Glavnog odbora, rukovodi radom Glavnog odbora i Predsedništva i inicira sednice svakog organa Nove Srbije izuzev Skupštine. Predsednik se bira na Skupštini tajnim glasanjem za period od 4 godine na predlog 30% gradskih i opštinskih odbora. Razrešenje predsednika vrši se po istom postupku.

Izvršni odbor je operativno-izvršni organ stranke. Čine ga predsednik i 20 članova. Član Izvršnog odbora je po funkciji Generalni sekretar Nove Srbije. Izvršava odluke Glavnog odbora i Predsedništva, učestvuje u oblikovanju i ostvarivanju politike Nove Srbije, koordinira radom okružnih, gradskih i opštinskih odbora i daje im smernice i uputstva za sprovođenje politike stranke na lokalnom nivou i u dogovoru sa Predsedništvom donosi finansijski plan Nove Srbije.¹¹

ZAKLJUČAK

Nova Srbija, kao relativno mala stranka na političkoj sceni Srbije i kao jedna od mnogobrojnih sa konzervativnom orijentacijom, uspela je više puta da se pozicionira na vlasti.

¹¹ Statut Nove Srbije.

I nakon poslednjih izbora postala je član vladajuće koalicije sa ministarstvom koje raspolaže velikim delom budžeta.

Pokazali smo da se osnovne crte programa Nove Srbije uklapaju u klasičnu programsku matricu evropskih konzervativnih stranaka. Ona se zalaže za ustavno definisanje Srbije kao države srpskog naroda sa kraljem na čelu u kojoj bi ćirilčno pismo i Srpska pravoslavna crkva imali prioritet i predstavljali stožer nacionalne svesti i očuvanja jedinstva srpskog naroda. Za cilj imaju integraciju Srbije u Evropsku uniju, ali uz očuvanje nacionalnog i kulturnog identiteta. Kao jedan od bitnih problema u Srbiji vide nizak nivo nataliteta i izričiti su protivnici abortusa. Zalazu se za široku decentralizaciju, a preporod sela vide kao lek za ekonomski oporavak zemlje pa samim tim veliki značaj pridaju agrarnoj politici.

Na osnovu programskog opredeljenja stranke, Novu Srbiju smo pozicionirali na vrednosnoj skali kao pretežno autoritarno-partikularističku, a na ekonomskoj skali dominantna je pro-tržišna orijentacija iako u nekim oblastima socijalne politike opravdavaju državni intervencionizam.

Unutrašnja organizacija Nove Srbije uređena je njenim Statutom kao najvišim aktom stranke. Iako je Statut izrazito demokratski, vidljiva je manjkavost unutrašnje demokratije u praksi. Od samog osnivanja stranke, Velimir Ilić se nalazi na mestu lidera, a u javnosti stranka se često poistovećuje sa njim. S obzirom na to da su već godinama na ključnim pozicijama u stranci ljudi koji su bliski Iliću, očigledno je postojanje oligarhije u stranci.

Bibliografija

- Goati, V., *Izbori u Srbiji i Crnoj Gori od 1990. do 2013. i u SRJ od 1992. do 2003*, Centar za slobodne izbore i demokratiju i NDI, Beograd, 2013.
- Đurković, M., „Narodnjaštvo u političkim strankama Srbije“, u Z. Lutovac (ur.) *Ideologija i političke stranke u Srbiji*, Friedrich Ebert Stiftung, Fakultet Političkih nauka i Institut društvenih nauka, Beograd, 2007.
- Lončar, J., „Politike identiteta i kvalitet života u izbornoj kampanji političkih stranaka 2012“, u Z. Stojiljković i G. Pilipović (ur.) *Javne politike u izbornoj ponudi*, Konrad Adenauer Stiftung, Beograd, 2012.
- Orlović, S. (2011) „Partijski sistem Srbije“, u S. Orlović (ur.) *Partije i izbori u Srbiji 20 godina*, Friedrich Ebert Stiftung i Fakultet političkih nauka, Beograd, 2011.
- Grupa autora, Stojiljković, Z. (ur.), *Zašto glasam, kako glasam, ako uopšte glasam*, Friedrich Ebert Stiftung, Beograd, 2012.
- Zvanični i drugi dokumenti i akti stranke Nova Srbija: Program, Statut, pravilnici, poslovnici, bilteni, Nova ekonomska politika sa anti-kriznim merama Nove Srbije, Deklaracija o delovanju Saveta žena Nove Srbije, preuzeto sa: <http://www.nova-srbija.org/index1.htm>.

Vojislav Mihailovic

PARTIJA UJEDINJENIH PENZIONERA SRBIJE

*Obezbedili smo da penzije prate rast plata.
Tako je bilo, tako će i biti.
Za PUPS je to uslov svih uslova.*

Ovaj rad ima za cilj da analizira politiku Partije ujedinjenih penzionera Srbije, kako bi što bliže utvrdili ideološku poziciju ove partije na političkoj sceni Srbije. U tu svrhu korišćićemo program, statut i ostala partijska dokumenta, a analiziraćemo i javne politike, kao i stavove partije o bitnim i aktuelnim pitanjima radi što boljeg uvida u politiku PUPS-a.

Za raspravu o PUPS-u biće nam korisna Kičeltova klasifikacija povezanosti (odnosa) između političkih stranaka i birača (*linkages between politicians and electoral constituencies*). Kičelt definiše klijentelizam kao poseban način „razmene“ između izborne jedinice kao principala i političara, kao agenta u demokratskom sistemu. Klijentelizam predstavlja transakciju, odnosno direktnu razmenu glasova građana u zamenu za

direktnu dobit ili pristup zapošljavanju, dobrima i uslugama (Kitschelt, Wilkinson, 2007: 2,7).

PUPS je, kako i samo ime kaže, nastao kao partija penzionera, koja se zalaže za interese penzionera. Gledano i šire, ne samo u Srbiji „dobar i općepoznat primjer kojim možemo argumentirati klijentelističku strukturu (predstavljaju) umirovljeničke stranke koje su se uključile u izborne procese i ušle u vladajuću koaliciju“ (Stubbs, Zrinščak, 2012: 45).

ISTORIJAT

Partija ujedinjenih penzionera Srbije (PUPS) je osnovana 10. maja 2005. godine. Na plenarnoj sednici održanoj 4. februara 2006. godine u Sava Centru je, uz usvajanje predloga partijskih dokumenata, Programa i Statuta, plebiscitarno izabran Jovan Krkobabić za prvog predsednika Partije ujedinjenih penzionera Srbije. U aprilu 2010. godine na drugoj redovnoj skupštini PUPS-a Jovan Krkobabić je ponovo izabran za predsednika PUPS-a.

Osnivanju Partije ujedinjenih penzionera Srbije (PUPS) prethodilo je pogoršanje materijalnog stanja penzionera (2005. godine) i početak modernizacije SPS-a. Položaj penzionera je znatno pogoršan izmenama i dopunama Zakona o PIO iz 2005. godine, kojim se penzije usklađuju sa troškovima života, a ne sa švajcarskom formulom.¹ Ovakav način obračuna smanjuje

¹ Prema Zakonu iz 2003, penzija u isplati i opšti bod usklađivali su se četiri puta godišnje na osnovu kretanja troškova života i prosečne zarade zaposlenih na teritoriji Republike u prethodnom kvartalu, u procentu koji predstavlja zbir polovine procenta rasta (pada) troškova života i polovine procenta rasta (pada) zarada – tzv. švajcarska formula. Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju iz 2005. predviđeno je da se penzije i opšti bod usklađuju dva puta godišnje samo s kretanjem troškova života, s tim što je postojala tzv. prelazna faza po kojoj su se od 2006. do 2008. opšti bod i penzije indeksirali modifikovanom švajcarskom formulom,

ionako niske penzije, bez obzira na to što je obezbeđena re-dovnost u isplati istih (Stojiljković, 2011b: 90).

Socijalistička partija, pod rukovodstvom Ivice Dačića, poste-peno je počela da prihvata realnost. To je podrazumevalo mo-dernizaciju partije – kako podmlađivanje unutar stranke, tako i okretanje „nešto mlađem“ biračkom telu, pošto su do tada okosnicu biračkog tela SPS-a činili penzioneri.

Usled sve lošijeg položaja penzionera u Srbiji i okretanja leđa SPS-a penzionerima koji su im donosili pobjede na izborima od devedesete na ovamo, Jovan Krkobabić, predsednik Saveza penzionera Srbije i bivši član i poslanik SPS-a, osniva političku partiju – Partiju ujedinjenih penzionera Srbije. Prema rečima Jovana Krkobabića osnivanje PUPS-a je „projekat ujedinjenja svih penzionera kojih je u Srbiji 1.580.000.“² Krkobabić je veru u uspeh njegove partije zasnivao na tome što će se zalagati za izmenu svih zakona koji su doneti na štetu penzionera. Ovu činjenicu podržava i sadržaj njihovog konciznog izbornog pro-grama – povećati penzije.

PUPS prvi put izlazi na izbore 2007. godine i to u koaliciji sa Socijaldemokratskom partijom Nebojše Čovića. Ta koalicija tada nije prešla cenzus. Već sledeće godine PUPS se vraća svojim ko-renima i ulazi u koaliciju sa SPS-om i JS. U tom (2008. godine) i narednom izbornom ciklusu 2012. godine ova koalicija (SPS, PUPS, JS) je, i pored toga što je bila treća po broju glasova, bila koalicija sa najvećim koalicionim potencijalom, tako da su u ta dva ciklusa mogli da biraju sa kim će formirati vladu. I pored malog broja poslaničkih mesta, PUPS, odnosno Jovan Krkobabić je u dva navrata bio potpredsednik vlade, a od 2012. godine je i ministar rada, zapošljavanja i socijalne politike.

koja je iz godine u godinu u sve manjem i manjem procentu uzimala u obzir kretanje zarada (Stanić, 2010: 39).

² Pristupljeno (3.11.2013) <http://www.politika.rs/rubrike/Politika/t15564.lt.html>.

Partija ujedinjenih penzionera Srbije (PUPS) je gotovo jedini uspешan primer interesno-grupnog partijskog reprezentovanja na srpskoj političkoj sceni (Stojiljković, 2011a: 287). S druge strane, penzioneri čine najbrojniju izbornu klijentelu u Srbiji, a bavljenje (gotovo isključivo) položajem penzionera u izbornoj kampanji (2012. godine) je bio najprecizniji plan i najefikasnije određena ciljna grupa u toj predizbornoj kampanji (Stojiljković, 2012: 43).

PROGRAM PARTIJE UJEDINJENIH PENZIONERA SRBIJE

PUPS pokušava da se prikaže kao nešto više od udruženja penzionera. Tako se PUPS prikazuje kao partija koja predstavlja sve socijalno ugrožene građane Srbije.³ Problem je što ceo program PUPS-a ima svega tri strane i prepun je krajnje opštih mesta, bez ikakvog upuštanja u rešenja koja bi oni kao stranka primenili. Ono što je zanimljivo jeste da se od toga ne odstupa ni u delu programa vezanog za penzije i PIO fond.

DRŽAVA I POLITIČKI SISTEM

Iz programa PUPS-a se na prvi pogled mogu izvući dva detalja – briga za penzionere i težnja ka državnom intervencionizmu.

Zanimljivo je da se PUPS zalaže da se „izvršna vlast u državi organizuje i stabilizuje prema funkcionalnim potrebama države, primereno njenoj veličini i ekonomskoj snazi, a ne prema nagodbama i nahodanjima partija koje čine vladajuće koalicije, čime se partijskim interesima daje primat nad interesima

³ Obraćajući se mladima Kraljeva, Krkobabić je istakao da PUPS nije samo partija penzionera već i omladine i svih socijalno ugroženih građana Srbije, od nezaposlenih pa do osoba sa invaliditetom. Pristupljeno (3.11.2013) <http://www.pups.org.rs/index.asp?pageid=A36&vest=187>

građana i države."⁴ Ovo je problematično, jer su procesi formiranja kako izbornih koalicija tako i samo vlade uvek praćeni uslovljavanjima i partijskim zahtevima.⁵

PUPS se kao partija zalaže za stvaranje demokratske države u kojoj će ljudska prava (kao što su jednakost građana pred zakonom, ravnopravan položaj svih građana bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, veru, pol, jezik, imovno stanje i političko uverenje) biti poštovana.

U programu se navodi kako partija nije opterećena nikakvim ideološkim predrasudama i preprekama i da je čvrsto opredeljena za demokratske principe u svom delovanju, a pritom u svom programu preuzima iz Ustava Srbije spornu rečenicu o Srbiji kao državi srpskog naroda, pa tek onda i svih građana koji žive u njoj.

Po pitanju međunarodnih odnosa, PUPS ima prilično generičan stav o saradnji „sa svim državama sveta“, što pokazuje nezainteresovanost za spoljnu politiku. Po formiranju, svoju stranku su prikazivali kao stranku koja nema ideologiju, pa su tako svojevremeno naveli da će „odnos prema nekim značajnim temama kao što je Hag ili odnos prema ulasku u Evropsku uniju formulisati ako uđu u Skupštinu.“⁶

Saradnja sa svim državama, a posebno regionalna, sa susjednim državama (bivša SFRJ), je, prema programu PUPS-a, od izuzetnog značaja i „treba da se odvija na principu pune ravnopravnosti, međusobnog uvažavanja i uz poštovanje reciprociteta.“⁷

⁴ Prilozi za ekonomski program PUPS, 2011: 4 .

⁵ Nijedna partija do sada nije se pokazala imunom na ovakve postupke.

⁶ Pristupljeno (3.11.2013) <http://www.politika.rs/rubrike/Politika/t15564.lt.html>.

⁷ Program PUPS: 1.

Kada je reč o saradnji sa civilnim društvom samo se navodi kako će partija saradivati ravnopravno sa svim „organizacijama, institucijama i udruženjima koja deluju u interesu privrednog, društvenog, kulturnog i socijalnog razvoja zemlje.“⁸

EKONOMSKI SISTEM I POLITIKA

Kada je ekonomija u pitanju, jedna stvar odmah postaje jasna: PUPS se zalaže za izuzetno jak uticaj države na privredu i ekonomiju u celini.

Osnovne uzroke destrukcije i dugotrajnog ekonomskog propadanja Partija penzionera nalazi u dešavanjima koja su zadesila Srbiju tokom devedesetih (ekonomska blokada, bombardovanje praćeno ogromnim razaranjima), bez ikakve osude tadašnjeg režima. Umesto katastrofalne politike koju je vodio SPS devedesetih, PUPS kao glavne krivce za stanje u zemlji vidi nosioce politike od 2000. godine na ovamo. PUPS čvrsto smatra da je „pogrešna i nedelotvorna ekonomska i razvojna politika Srbije vođena tokom protekle decenije u presudnoj meri doprinela daljem propadanju industrije, poljoprivrede, građevinarstva i rudarstva i da je to propadanje generisalo i dalje generiše najveći deo ekonomskih i socijalnih problema (nezaposlenost, siromaštvo, spoljne i unutrašnje deficite).“⁹

Kao što sam već naveo, PUPS se zalaže za državni intervencionizam što se jasno prepoznaje u sledećim stavovima iz njihovog programa:

- PUPS se zalaže za to da država poveća udeo kapitalnih investicija u budžetu.

⁸ Ibid.

⁹ Prilozi za ekonomski program PUPS, 2011: 4.

- Formirati nacionalnu razvojnu banku, koja će uz pomoć države, podržavati razvoj pojedinih delatnosti i programe od nacionalnog interesa.
- PUPS takođe smatra da treba razvijati specijalizovanu banku, u većinskom vlasništvu države, za podršku razvoju i poslovanju agro-kompleksa.
- Monetarna politika mora više da bude u funkciji ekonomskog razvoja i jačanja realnog sektora privrede, posebno industrije i poljoprivrede.
- PUPS smatra da treba temeljno sagledati, preispitati i unaprediti fiskalni sistem i fiskalnu politiku, posebno sa aspekta raspoređivanja fiskalnih tereta i njihove funkcije u podsticanju ekonomskog razvoja i smanjivanja siromaštva.
- PUPS će se zalagati da država merama aktivne ekonomske politike štiti korisnike kredita od prekomerno visokih bankarskih kamata i naknada.

Partija penzionera se zalaže da država bude inicijator i garant oporavka i stabilnosti nacionalne ekonomije. Jedan od prioriteta privrednog razvoja jeste ubrzano prestrukturiranje i privatizacija. Država mora garantovati izgradnju privrednog sistema koji će biti osnova blagostanja, materijalnog i duhovnog razvoja svih građana Srbije. U tu svrhu PUPS izdvaja nekoliko sektora privrede kojima treba dati primat, odnosno prednost u odnosu na ostale:

Razvoju *poljoprivrede* „s posebnim akcentom na revitalizaciji sela treba dati prioritet u okviru celokupnog ekonomskog sistema zemlje.“¹⁰

¹⁰ Program PUPS: 1.

Razvoju *namenske industrijske proizvodnje* „treba posvetiti posebnu pažnju, jer se na taj način osigurava snabdevanje sopstvenih oružanih snaga i omogućava korišćenje i razvoj izuzetno značajnih kadrovskih potencijala i proizvodnih kapaciteta.“¹¹

PUPS predlaže da država traži mogućnosti da na domaćem i međunarodnom planu „podrži poslovanje i razvoj građevinarstva. To će doprineti povećavanju zapošljavanja, rastu društvenog proizvoda i uravnoteženju spoljno-trgovinskog bilansa.“¹²

Saobraćajna infrastruktura – „Trebalo posebno intenzivirati izgradnju autoputa i železnice na koridoru 10 i razvoj infrastrukture i rečne flote na Dunavu, kako bi se otvorili uslovi za bolji i efikasniji saobraćaj.“¹³

U okviru održivog razvoja, jedina ideja koja je primetna jeste ideja o racionalnom korišćenju prirodnih resursa. PUPS se u uslovima „stalnog rasta cena energenata i velike zavisnosti privrede i stanovništva od raspoloživih izvora energije (...) zalaže za povećanje proizvodnje energije, pre svega, iz obnovljivih izvora hidropotencijala, geotermalnih izvora, energije vetra i bio-mase i uvođenje poreskih i drugih olakšica potrošačima koji sprovode mere za unapređenje energetske efikasnosti i uštede energije.“¹⁴

Socijalno preduzetništvo – iako se ovog pitanja nisu dotakli u samom programu, Milan Krkobabić je bio zaslužan za postavljanje ove teme na političku agendu. PUPS je inicirao donošenje Zakona o socijalnom preduzetništvu. Predlogom ovog Zakona, prema PUPS-u, uređen je način socijalnog uključivanja i zapošljavanja osoba na marginama društvenih i ekonomskih

¹¹ Prilozi za ekonomski program PUPS, 2011: 5.

¹² Prilozi za ekonomski program PUPS, 2011: 6.

¹³ Ibid.

¹⁴ Ibid.

zbivanja¹⁵ (osobe sa invaliditetom, stariji od 50 godina koji su bez svoje krivice ostali bez posla, samohrani roditelji u stanju socijalne potrebe, žrtve porodičnog nasilja, pripadnici romske zajednice, izbegli i raseljeni...). Problem je u tome što se o ovom zakonu priča već više od godinu dana, a zakon i dalje nije donet (predlog zakona je podnet pre pola godine – 24. 04. 2013).¹⁶ Pored toga, određene zainteresovane grupe su skrenule pažnju i na probleme u vezi sa samom sadržinom zakona.¹⁷

SOCIJALNI SISTEMI I POLITIKE

Kao partija koja se predstavlja kao zaštitnik svih ugroženih građana Srbije, i partija koja se zalaže za socijalnu državu, bilo je za očekivati da će PUPS delu programa koji se bavi socijalnom politikom posvetiti najviše pažnje i da će u ovom delu programa biti data programska rešenja za loš socijalni položaj ugroženih ili barem penzionera. No, to je samo donekle tačno.

Navodi se da će partija posebnu pažnju posvetiti realizaciji socijalne politike, koja bi trebalo da ima za cilj preobražaj društva koje će počivati na načelima socijalne pravde. Država će „posvetiti posebnu pažnju iznemoglim i socijalno ugroženim kategorijama građana.“¹⁸

Partija nastoji da spreči stihijski proces drastičnog raslojavanja društva na ogroman broj siromašnih i mali broj enormno bogatih ljudi koji su to bogatstvo stekli protivzakonitim i povlašćenim prisvajanjem državne i društvene imovine.

¹⁵ Pristupljeno (3.11.2013) <http://www.pups.org.rs/images/vesti/Pogled3web.pdf>.

¹⁶ Pristupljeno (3.11.2013) <http://www.parlament.gov.rs/akti/zakoni-u-proceduri/zakoni-u-proceduri.1037.html>.

¹⁷ Pristupljeno (3.11.2013) <http://www.crnps.org.rs/2013/javno-slusanje-na-temu-predlog-zakona-o-socijalnom-preduzetnistvu-i-zaposljavanju-u-socijalnim-preduzecima>.

¹⁸ Prilozi za ekonomski program PUPS, 2011: 8.

Po pitanju zapošljavanja u programu PUPS-a se samo navodi kako „Srbija mora da ubrza zapošljavanje i da počne smanjivati broj nezaposlenih, a to se ne može postići bez ubrzanog razvoja realnog sektora privrede, pre svega industrije, poljoprivrede i građevinarstva.”¹⁹ Ovdje bi trebalo napomenuti kako PUPS smatra da Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike uspešno funkcioniše u svojim domenima, te da je samo zapošljavanje u nadležnosti Ministarstva ekonomije. Kao uspesi ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike navode se sprečavanje smanjenja i zamrzavanja penzija, funkcionisanje u domenu socijalne politike u okviru datog budžeta, rad centara za socijalni rad i gerontoloških centara, pripremu zakona o štrajku i zakona o radu...²⁰

Radi uspostavljanja rodne ravnopravnosti Predsedništvo Partije ujedinjenih penzionera Srbije, na predlog Izvršnog odbora partije je u aprilu 2011. godine donelo plan aktivnosti sa posebnim merama za podsticanje i unapređenje ravnomerne zastupljenosti žena i muškaraca u organima PUPS za period od 2010. do 2014. godine. Problem je što ove mere nisu sprovedene u delo, te tako u predsedništvu partije (13 članova) sedi samo jedna žena.

Kao predstavnik penzionera, delu programa koji se bavi penzijama i starim licima PUPS je posvetio više pažnju. Tako se u programu navodi da se partija zalaže za prava na starosnu, invalidsku i porodičnu penziju, na usklađivanje penzija i očuvanje njene realne vrednosti, prava na tuđu negu i pomoć, prava na telesno oštećenje i prava na društveni standard penzionera i da država mora da bude „neizbežni garant njihovog sprovođenja“.

¹⁹ Prilozi za ekonomski program PUPS, 2011: 7.

²⁰ Pristupljeno (3.11.2013) <http://www.blic.rs/Vesti/Tema-Dana/397064/Niko-nije-trazio-da-Krkobabic-ode>

Povodom izuzetno važnog i aktuelnog pitanja reforme sistema penzionog osiguranja u programu PUPS-a se samo napominje da to predstavlja izuzetno kompleksan zadatak i naročito društveno odgovoran posao s mogućim različitim implikacijama. Zbog toga se partija zalaže za sistem koji će biti pravno utemeljen, moderan, efikasan, stabilan, ekonomski održiv i socijalno pravedan.

Partija penzionera, prema svom programu, posvećuje naročitu pažnju procesu obrazovanja i naučnog rada i smatra da bi ove oblasti u sistemu finansiranja trebalo da imaju prioritet (problem je smanjivanje budžeta za nauku o obrazovanju u 2013. godini). Dodaje se da ulaganje u obrazovanje i nauku predstavlja najkorisniju investiciju, pa se stoga partija energično zalaže za besplatno obrazovanje.

PUPS se zalaže za potpunu i adekvatnu zdravstvenu zaštitu građana i napominje da će posebna pažnja biti usmerena na obezbeđivanje sredstava i odsustvo faktičke diskriminacije, pre svega prema starim i invalidnim licima.

Partija ujedinjenih penzionera Srbije kulturu i umetnost svodi na nacionalne vrednosti, pa se tako partija zalaže za očuvanje kulturnih i umetničkih vrednosti Srbije, kao i za razvoj i unapređenje dostignuća u ovim oblastima, jer je to najbolja garancija za očuvanje autentičnih obeležja i vrednosti našeg društva (problem je, kao i u prethodnom slučaju, smanjivanje budžeta za kulturu u 2013. godini).

ORGANIZACIJA PARTIJE

PUPS ima organe na nivou mesne zajednice, opštine, grada, pokrajine i na republičkom nivou. Članstvo PUPS-a je organizovano kroz 169 opštinskih odbora i 2.157 mesnih organizacija širom Srbije. Organi Partije čija se nadležnost prostire

na celoj teritoriji Srbije su: 1) Skupština, 2) Glavni odbor, 3) Predsednik, 4) Predsedništvo, 5) Izvršni odbor, 6) Statutarna komisija i 7) Nadzorni odbor.

Većina (da ne kažemo sve) partija u Srbiji su organizovane na nedemokratski način, pa ni PUPS nije izuzetak. Predsednik partije rukovodi i predsedništvom i glavnim odborom partije. On je i potpredsednik vlade Srbije (i u prošlom sazivu takođe) i ministar rada u vladi Srbije.²¹ Predsednik Partije ima široka ovlašćenja, koja se između ostalog vide i u članu 90. statuta partije koji predviđa da predsednik partije može obustaviti izvršenje odluke Izvršnog odbora i vratiti je na ponovno odlučivanje. Ako pri ponovnom odlučivanju Izvršni odbor donese istu odluku, Predsednik Partije može sazvati sednicu Predsedništva (kojom rukovodi predsednik partije i čiji sastav on predlaže) najkasnije u roku od 30 dana da bi doneo odluku o spornom pitanju – što predsedniku partije daje efektivno pravo veta na odluke izvršnog odbora partije.

Član 91. pretpostavlja mogućnost da u hitnim slučajevima Predsednik Partije može doneti odluku izvršnog karaktera iz nadležnosti drugih organa Partije, kada donošenje takve odluke ne trpi odlaganje, a njom se rešava bitno pitanje ili sprečava nastupanje štetnih posledica po Partiju.

Najmoćniji organi stranke su Glavni odbor i Predsedništvo. Predsedništvo, pod rukovodstvom Predsednika Partije (prema članu 98. statuta PUPS-a) odlučuje o učešću PUPS-a u Vladi Republike, usmerava rad poslaničke grupe, usvaja predlog liste kandidata za poslanike na republičkom i pokrajinskom nivou,

²¹ Prema članu 89 statuta Partije ujedinjenih penzionera Srbije među nadležnosti Predsednika Partije spada i predlaganje kandidata za zamenika predsednika Partije. Predsednik Partije, osim toga, odlučuje o predlogu predsednika Izvršnog odbora (čijeg predsednika i potpredsednike takođe on predlaže) i o izboru i razrešenju predsednika Gradskog odbora Partije za Beograd. Takođe predlaže Predsedništvu (na čijem je čelu i čije članove predlaže) nosioce poslaničkih mandata (Statut, član 89).

odlučuje o mandatima poslanika (iako bi mandati trebalo da pripadaju poslanicima), imenuje i razrešava predsednike i zamjenike predsednika poslaničkih grupa u Skupštini Republike i Pokrajina, odlučuje o kandidatima za nosioce funkcija vlasti na republičkom i pokrajinskom nivou i o kandidatima za funkcije u javnim preduzećima i ustanovama. Glavni odbor partije, među svojim nadležnostima ima i usvajanje godišnjeg izveštaja Nadzornog odbora o kontroli finansijskog poslovanja (Član 81), odnosno ima poslednju reč kada su finansije partije u pitanju.

Unutar PUPS-a postoji i Aktiv žena, kao i omladina PUPS-a.

Među predlozima Aktiva žena izdvojićemo samo nekoliko: da zaživi zakon da svaki treći poslanik bude žena; da žene imaju pravo na besplatan gradski prevoz sa 60 godina starosti; da žene koje su na održavanju trudnoće dobijaju punu platu tokom održavanja trudnoće, jer „trudnice nose našu budućnost“; pune plate za porodilje koje su u radnom odnosu; 50% od prosečne plate za porodilje koje nisu u radnom odnosu.²²

Omladina PUPS-a, iako zvuči kao oksimoron, zaista postoji. Akcije koje su sprovodili se svode na pomoć starijima, a na pitanje kako to PUPS može da pomogne mladima, daje se odgovor da će se stvarati novi poslovi za mlade otvaranjem klubova i domova za stare.²³

²² Pristupljeno (3.11.2013) <http://www.pups.org.rs/images/vesti/Pogled1web.pdf>.

²³ Pristupljeno (3.11.2013) <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=360165054053561&set=pb.215013091902092.-2207520000.1382262043.&type=3&theater>.

ZAKLJUČAK

Analizom programa partije, izborne platforme kao praktičnih politika za koje se zalažu, Partija ujedinjenih penzionera Srbije pripada političkoj familiji autoritarne levice.

Njeno članstvo i rukovodstvo čine bivši članovi Saveza komunista i kasnije SPS-a. U prvi plan se ističe državni intervencionizam, odnosno zalaganje za glomaznu i paternalističku državu, koja bi imala uticaj na svaki aspekt života građana.

PUPS se često predstavlja kao partija koja predstavlja sve penzionere u Srbiji (PUPS je projekat ujedinjenja svih penzionera u Srbiji)²⁴ kojih je oko 1.6 miliona. PUPS nikada nije izlazio samostalno na izbore, tako da nema preciznih podataka o broju pristalica, ali podaci sa poslednja tri ciklusa parlamentarnih izbora (2007. godine koalicija PUPS–SDP osvojila je 125.342 glasa, 2008. godine, koalicija SPS–PUPS–JS osvojila je 313.896 glasova²⁵, a 2012. godine ista koalicija je osvojila 567.689²⁶ glasova) jasno pokazuju da PUPS objektivno može da tvrdi da predstavlja samo deo od ukupnog broja penzionera.

PUPS se, barem programski, izjašnjava kao partija koja se zalaže za socijalnu državu koja bi se zasnivala na principima socijalne pravde po ugledu na skandinavske zemlje. Dok se od partija levice očekuje zagovaranje robusnih redistributivnih politika, kojima bi se, u značajnoj meri, vršili transferi od bogatih ka siromašnima u cilju stvaranja društva/države blagostanja i široko dostupnog i kvalitetnog obrazovanja i sistema zdravstvenih i socijalnih usluga, javne politike za koje se zalaže PUPS ne pokazuju ovakve odlike i ne vode ka stvaranju socijalne

²⁴ Pristupljeno (3.11.2013) <http://www.politika.rs/rubrike/Politika/t15564.lt.html>.

²⁵ Pristupljeno (3.11.2013) http://www.politika.rs/rubrike/Politika/San-ili-java-PUPS-a-500_000-glasova.lt.html

²⁶ Pristupljeno (3.11.2013) <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1050998>

države. To su, pre svega, klijentelističke politike koje donose koristi specifičnoj maloj grupi,²⁷ i, po pravilu, uključuju borbu i cenkanje oko budžetskih sredstava (Petković, 2009: 68–71).

Kada političari ulažu u administrativno-tehničku infrastrukturu, umesto da se politički zahtevi grupa i pojedinaca kombinuju radi formiranja političkih programa (*interest aggregation and program formation*), sa svojim sledbenicima stvaraju klijentelističke veze (*clientelist linkages*) (Kitschelt, 2000: 849). Prema ovakvom klijentelističkom modelu, glasači daju svoje glasove samo onim političarima koji obećavaju da će isporučiti određenu kombinaciju dobara i usluga njima kao pojedincima ili malim grupama u zamenu za glasove. Dakle, da bi se razmena mogla okarakterisati kao klijentelistička, bitan čini-lac je uslovljenost ciljanih dobiti, a ne ciljane dobiti same po sebi (Kitschelt, Wilkinson, 2007: 10). U našem slučaju, vidimo predizborne poruke PUPS-a poput: Ko ne glasa za nas, možda ostane i bez penzije – „pitanje je života ili smrti... Glas za PUPS je glas za vas i vašu decu. Ukoliko PUPS ne bude na javnoj sceni, biće dovedena u pitanje isplata penzija već u junu, jer postoje i opcije koje smatraju da penzije treba ukinuti.”²⁸

Partija ujedinjenih penzionera Srbije pokušava da se prikaže kao partija koje više nije samo partija penzionera već svih ugroženih ljudi. Svoje navode da je PUPS ne samo partija penzionera već i omladine i svih socijalno ugroženih građana Srbije, pokušavaju da potkrepe idejom o preslikavanju socijalne politike koju su ostvarili u Beogradu na celu Srbiju. Problem je što se zalažu samo za jedan deo socijalnog programa grada Beograda, a to je trinaesta penzija za najugroženije penzionere.²⁹

²⁷ U slučaju PUPS-a, to su penzioneri.

²⁸ Pristupljeno (3.11.2013) <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/312516/Koliko-da-verujemo-nasim-politicarima>

²⁹ Šta je to što ćete iz Beograda sve preslikati na Srbiju?

Milan Krkobabić: Trinaesta penzija za gotovo 400.000 ljudi u Srbiji koji imaju primanja ispod 15.000 dinara. Oni će dobiti 13. penziju od 15.000 dinara u

Pored svega rečenog, mora se još jednom napomenuti da je PUPS verovatno jedina partija u Srbiji koja ima jasno profilisanu biračku bazu – penzionere, i da su jedna od retkih partija na političkoj sceni koja se može pohvaliti ispunjavanjem svojih predizbornih obećanja – nema sumnje da je PUPS olakšao život penzionera u Srbiji.

Konkretnija razrada plana reforme penzionog sistema, koja ne bi ugrozila životni standard, što bi pokazalo da se o penzionerima razmišlja dugoročno i usavršavanje predloga zakona o socijalnom preduzetništvu, što bi pokazalo stvarnu brigu o socijalno ugroženima, uz činjenicu da u Srbiji postoji preko 1,6 miliona penzionera, pokazuje ogroman potencijal koji ova partija ima.

Literatura

- Kitschelt, Herbert, Linkages between citizens and politicians in democratic polities. *Comparative political studies*, Vol. 33 No. 6/7, (Aug./Sep.), 2000, str: 845-879
- Kitschelt, Herbert. Wilkinson, Steven, *Patrons, Clients and Policies: Patterns of Democratic Accountability and Political Competition*, Cambridge University Press, New York, 2007.
- Petković, Krešimir, Simbolička nasuprot referencijskoj politici: neuspjeh javnih politika na parlamentarnim izborima 2007, u: Petak, Zdravko (ur.) *Stranke i javne politike: Izbori u Hrvatskoj 2007. Godine*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2009.
- Stanić, Katarina, *Penzijski sistem u Srbiji – dizajn, karakteristike i preporuke*. USAID, CLDS, Beograd, 2010. <http://www.clds.rs/newsite/kaca-penzioni-sistem-srp.pdf>

četiri jednake rate. Znamo da to košta 50–60 miliona evra, ali znamo i da je to najkorisnije utrošen novac. Neće to biti monetarni udar, jer gde ste videli neku babu u Srbiji koja će kada dobije taj novac ići da kupi devize i napravi pometnju na deviznom tržištu. Koješta. Pristupljeno (3.11.2013) <http://www.pups.org.rs/index.asp?pageid=A36&vest=287>

- Stojiljković, Ana, „Spoljna politika i politički sistem – ima li politika u izbornim kampanjama“, u: Stojiljković, Zoran. Pilipović, Gordana (ed.). *Javne politike u izbornoj ponudi – Izbori i formiranje vlasti u Srbiji 2012. godine*, Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, 2012.
- Stojiljković, Zoran, „Partijska scena Srbije“, u: Stojiljković, Zoran. Pilipović, Gordana (ed.). *Političke grupacije u Evropi*, Fondacija Konrad Adenauer u saradnji sa Evropskim pokretom u Srbiji, Beograd, 2011a.
- Stojiljković, Zoran, „Socijalni rascepi i polje politike“, u: Orlović, Slavica (ed.). *Partije i izbori u Srbiji – 20 godina*, Fondacija Friedrich Ebert, Fakultet političkih nauka – Centar za demokratiju, Beograd, 2011b.
- Stubbs Paul, Zrinščak Siniša, *Klijentelizam i socijalna politika*, Friedrich Ebert Stiftung, Zagreb, 2012.

Ostali izvori

- Internet prezentacija PUPS-a: <http://www.pups.org.rs/>
- Plan ravnomerne zastupljenosti žena i muškaraca u PUPS-u.
- Prilozi za ekonomski program PUPS-a.
- Program Partije ujedinjenih penzionera Srbije.
- Statut Partije ujedinjenih penzionera Srbije.

Vojislav Mihailović

SOCIJALDEMOKRATSKA PARTIJA SRBIJE

Odmah na početku treba postaviti pitanje šta je to zapravo socijaldemokratija i šta jednu partiju čini socijaldemokratskom? Kao prvo, socijaldemokratija je u prošlosti pretrpela pomerenje ka centru (treći put – Giddens, 1998), a pored toga veliki broj tema za koje se nekada zalagala socijaldemokratija su postale opšte mesto.¹ Socijaldemokratsku poziciju (levog centra) karakteriše koalicija srednjih društvenih slojeva sa onim nižim, odnosno „ideja socijalne demokratije je, zapravo, ideja o strateškoj koaliciji između srednje klase sa onom ‘radničkom’ (...) gde bi srednji slojevi obezbedili političko vođstvo, a donji slojevi društvenu bazu za zajedničku društvenu akciju“ (Cvetičanin, 2012: 76). U ovakvoj koaliciji bi se „kroz partnerski odnos sindikata sa partijama realizovao dogovor srednjih socijalnih slojeva sa onim donjim i bez ovog partnerskog odnosa bi bilo nemoguće realizovati politiku levoga (radikalnoga) centra koja upravo računa na savezništvo ova dva velika društvena sloja“ (Cvetičanin, 2012: 78). Stoga bi se moglo reći da je *Differentia specifica* socijaldemokratskih partija u odnosu na

¹ „U situaciji, dakle, kada su neki tradicionalni socijaldemokratski stavovi na ‘barjacima’ gotovo svih stranaka, oni prestaju da budu znaci prepoznavanja socijaldemokratskih stranaka...“ (Komšić, Pantić, Slavujević, 2003: 172–174).

druge političke partije upravo odnos prema radu, radnicima (sindikatu) i ekonomiji.

ISTORIJA

Socijaldemokratska partija Srbije je osnovana u oktobru 2009. godine u Beogradu. Osnivač je Rasim Ljajić, tadašnji ministar za rad i socijalnu politiku, šef Koordinacionih timova za saradnju sa Haškim tribunalom i za Jug Srbije, osnivač i dugogodišnji lider manjinske Sandžačke demokratske partije. Socijaldemokratska partija Srbije je na parlamentarne izbore 6. maja 2012. izašla u okviru koalicije *Izbor za bolji život – Boris Tadić*.² Ova koalicija osvojila je 67 mandata, a Socijaldemokratska partija Srbije je formirala svoju poslaničku grupu sa 9 članova, čiji je predsednik Milorad Mijatović.³ SDPS je ušao u vladu sa SPS-om i SNS-om, a predsednik SDPS-a Rasim Ljajić je tako postao potpredsednik Vlade i ministar spoljne i unutrašnje trgovine i telekomunikacija.

Prema svom statutu (član 2) SDP Srbije je stranka levog centra – socijaldemokratske orijentacije, i predstavlja skup slobodnih, ravnopravnih i odgovornih članova, koji deluju u cilju ostvarivanja određenih programskih načela i ciljeva. Navešćemo samo neke: sloboda, jednakost, socijalna pravda i solidarnost; zaštita prava radnika, socijalni dijalog i borba protiv siromaštva; produktivna radna mesta; zaštita i unapređenje položaja porodice; zaštite garantovanih prava na svojinu, zdravstvenu i socijalnu zaštitu, obrazovanje, rad, penziju, porodična i druga prava; posebnu društvenu brigu o deci i mladima, starim osobama i ženama; poštovanje čoveka, njegovog dostojanstva, prava i sloboda nezavisno od njegove verske, rasne i nacio-

² Koaliciju su činile još Demokratska stranka, Liga socijaldemokrata Vojvodine, Demokratski savez Hrvata, Zeleni Srbije i Demohrišćanska stranka Srbije.

³ Pristupljeno (26.11.2013) <http://www.otvoreniiparlament.rs/sazivi/aktuelni-saziv/socijaldemokratska-partija-srbije/>

nalne pripadnosti, pola, političkog uverenja, socijalnog stanja i seksualnog opredeljenja; afirmacija tolerancije, antifašizam i borba protiv destrukcije svake vrste... (Statut SDPS, 2009: 1).

DRŽAVA I POLITIČKI SISTEM

Socijaldemokratska partija Srbije se, prema svom programu, zalaže za uspostavljenje manjih i delotvornijih institucija. Ukazuju da je nepotrebno da se državno uređenje i ustavne institucije razvijaju u pravcu nedelotvornih i skupih ustavnih aranžmana. U tom smislu predlaže se smanjivanje broja članova Narodne skupštine sa postojećih 250 na 150 članova, kao i smanjenje broja „kvazinevladinih državnih upravnih agencija, saveta i drugih organizacionih oblika.“⁴

U cilju smanjivanja javnih rashoda SDPS predlaže uspostavljanje efikasnije državne uprave i zalaže se za „donošenje i nepromenljivost zakona o vladi kojima bi se tačno utvrdila struktura vlade i broj njenih članova. Smatramo da Vlada Republike Srbije treba da se sastoji od 15 članova – predsednika, potpredsednika i 13 resornih ministara.“⁵ Pored toga, kao neke od mera za takvo smanjenje rashoda predlaže se i smanjenje broja zaposlenih u državnoj upravi za 20 procenata, smanjenje broja rukovodećih mesta⁶ i smanjenje nadoknada u upravnim odborima javnih preduzeća. Svu uštedu ostvarenu ovakvom racionalizacijom i depolitizacijom državne uprave, prema SDPS-u, treba usmeriti ka obezbeđivanju socijalne sigurnosti i otvaranju novih radnih mesta.

⁴ Pristupljeno (28.11.2013) <http://www.sdpsrbije.org.rs/program-socijaldemokratske-partije-srbije/>

⁵ Pristupljeno (28.11.2013) <http://www.sdpsrbije.org.rs/program-socijaldemokratske-partije-srbije/>

⁶ U Srbiji, računajući državnu upravu, lokalnu samoupravu i javna preduzeća, ima preko 17.000 rukovodećih mesta. Taj broj je pre posledica partijskih nagodbi i uhlebljenja kadrova nego što je izraz realne potrebe.

Prema: <http://www.sdpsrbije.org.rs/program-socijaldemokratske-partije-srbije/> Pristupljeno (3.11.2013).

Socijaldemokratska partija u svom programu naglašava i potrebu suštinske depolitizacije državne uprave. Stav partije je da suštinska depolitizacija državne uprave nije moguća ukoliko se organizacija državne uprave menja nakon svakih održanih izbora. Stoga u ministarstvima, osim ministra, politički funkcioneri treba da budu samo zamenci ministra. Ostali bi se postavljali putem konkursa.

Decentralizacija je druga velika tačka programa SDPS-a. Decentralizacija bi trebalo da omogući da se odluke, u oblastima društvenog života i poslovima od značaja za lokalnu zajednicu, donose bliže građanima (princip subsidijarnosti) kao i ravnomerniji društveni razvoj. SDPS se zalaže za fiskalnu decentralizaciju i veće mogućnosti lokalnih samouprava, kao i proširenje izvornih prihoda jedinica lokalne samouprave, između ostalog i prenošenjem dela republičke imovine u njihovo vlasništvo. Jedan od ciljeva je i obezbeđivanje horizontalne ravnoteže među jedinicama lokalne samouprave posredstvom pomoći ekonomski slabijim opštinama. Pored decentralizacije SDPS se zalaže i za regionalizaciju. Osim grada Beograda, regioni treba da imaju oko 600.000–800.000 stanovnika i bili bi formirani ne na osnovu etničkih, već na osnovu privrednih, kulturnih, istorijskih, saobraćajnih i drugih kriterijuma.⁷

Osnovni spoljnostopolitički interes Srbije, prema SDPS-u, je da postane punopravni član Evropske unije, uz dalje unapređenje odnosa sa SAD, ali i nastavkom privredne saradnje sa Ruskom Federacijom. Takođe, Srbija treba da unapređuje regionalnu (posebno privrednu) saradnju.

Bezbedan život, odnosno život bez straha od nasilja i kriminala je nešto za šta se SDPS posebno zalaže. Bezbednost je, prema Socijaldemokratskoj partiji „opšte dobro, koje mora

⁷ Pristupljeno (29.11.2013) <http://www.sdpsrbije.org.rs/program-socijaldemokratske-partije-srbije/>

biti zagarantovano svakom građaninu Republike, bez obzira na njegov socijalni status i imovinske mogućnosti.”⁸ U okviru borbe protiv kriminala SDPS naglašava potrebu zaoštřavanja kaznene politike i potrebu za jakim i nezavisnim pravosuđem (zakon mora biti jednak za sve, a pravosuđe mora biti finansijski nezavisno i obezbeđeno), kao i potrebu za povećanjem kapaciteta Ministarstva unutrašnjih poslova. Poseban problem, u ovoj oblasti, kako navodi SDPS, predstavlja korupcija. Uspješnija borba protiv korupcije, prema SDPS-u zahteva jačanje kapaciteta Agencije za borbu protiv korupcije, stvaranje registra slučajeva korupcije i periodično javno objavljivanje imena svih počinitelaca. Ukoliko su počinioci pripadnici policijskih snaga ili nosioci pravosudnih funkcija, osim oštřih kazni SDP predlaže i meru onemogućavanja daljeg obavljanje funkcija.

Program SDPS-a se bavi i pitanjem izbornog sistema i sađrži kritiku trenutnog proporcionalnog izbornog sistema,⁹ te predlažu promenu što su pokušali da sprovedu i u praksi.¹⁰ SDPS smatra da treba omogućiti direktnu odgovornost partijskog aparata članstvu i povećati mogućnost uticaja građana na odabir poslanika kojima će u okviru izborne liste pripasti mandat (u sklopu proporcionalnog izbornog modela). Ovim se želi postići veće učešće građana u političkom odlučivanju, koje bi podrazumevalo i „češće neposredno izjašnjavanje građana o pojedinim pitanjima od društvenog života.”¹¹ S druge strane,

⁸ Pristupljeno (27.11.2013) <http://www.sdpsrbije.org.rs/program-socijaldemokratske-partije-srbije/>

⁹ Proporcionalni izborni sistem, uz neprikosnovenu ulogu lidera stranaka u odabiru kandidata i raspoređivanju osvojenih mandata, doveo je do toga da bi se moglo reći da je razvoj demokratije u Srbiji nakon 2000. sve više poprimao karakteristike kompetitivnog kvazielitizma, u kojem se, nažalost, većina nekompetentnih i prosečnih politikanata, skrivenih iza autoriteta partijskih lidera, besomučno bori čak ne za vlast, već za privilegije koje im ona može doneti, održavajući tako matricu negativne selekcije i često svodeći demokratiju na učenjavanje za obezbeđivanje kvoruma ili glasanje. <http://www.sdpsrbije.org.rs/program-socijaldemokratske-partije-srbije/> (25.11.2013)

¹⁰ <http://www.politika.rs/rubrike/Politika/SDPS-predlaze-250-izbornih-jedinica-i-stepenasti-cenzus.lt.html> (25.11.2013)

¹¹ Pristupljeno (26.11.2013) <http://www.sdpsrbije.org.rs/program-socijaldemokratske-partije-srbije/>

i pored ovakvog programskog stava partije, Ivan Bauer napominje da SDPS nije za direktan izbor gradonačelnika,¹² što se donekle kosi sa idejama o većem uticaju građana iznetim u programu partije.

EKONOMSKI SISTEM I POLITIKA

U dodatnom programskom dokumentu SDPS-a („Ekonomska i socijalna orijentacija“) navodi se da je kriza u Srbiji rezultat „prelivanja“ svetske finansijske krize, koja je u Srbiji našla plodno tlo da aktivira hronične rizike koji su akumulirani u prošlosti: rast spoljnotrgovinskog i platnobilansnog deficita, izostanak snažnije reindustrijalizacije i investicija u proizvodnji razmenjivih dobara i infrastrukturi, procikličnosti fiskalne politike i odgovarajućeg fiskalnog deficita, te ubrzanog rasta spoljnog duga...¹³

Socijaldemokratska partija Srbije navodi da se zalaže za „socijalnu tržišnu ekonomiju“,¹⁴ no kao cilj takve ekonomije navode (samo) „ublažavanje socijalnih posledica krize“. Od korektivnih mehanizama koje bi država trebalo da koristi, SDPS u svom programu predlaže „progresivno oporezivanje vlasništva nad nepokretnostima koje ne služe u proizvodne svrhe iznad određenog broja kvadratnih metara.“¹⁵ Pored toga, u oblasti ekonomije SDPS se zalaže za zadržavanje stabilnosti monetarnog sistema, kursa i likvidnosti banaka, kao i finansijsku disciplinu poslovnih banaka u njihovom odnosu prema domaćim klijentima.

¹² Pristupljeno (29.11.2013) <http://www.sdpsrbije.rs/vesti/bauer-nismo-za-direktan-izbor-gradonacelnika/>

¹³ Pristupljeno (2.12.2013) <http://www.sdpsrbije.rs/ekonomska-i-socijalna-orijentacija/>

¹⁴ Tržište nije dovoljan niti proveren samoregulirajući mehanizam i da država, naročito u uslovima krize, mora da posegne za korektivnim instrumentima. <http://www.sdpsrbije.org.rs/program-socijaldemokratske-partije-srbije/> (3.12.2013).

¹⁵ Pristupljeno (29.11.2013) <http://www.sdpsrbije.org.rs/program-socijaldemokratske-partije-srbije/>

Problematičan je stav po kome je potrebna „kompleksna i celovita reforma javnog sektora“ koja bi podrazumevala, između ostalog, korporativizaciju i privatizaciju „infrastrukturnih delatnosti, odnosno javnih državnih i komunalnih preduzeća, kao i gradskog i građevinskog zemljišta, ali uglavnom ne po modelu dosadašnje privatizacije.“¹⁶ Problem ovde je kako privatizacija komunalnih preduzeća, tako i nedovoljna kritika dosadašnjeg procesa privatizacije.

Prema programu SDPS-a, država treba da ima određene funkcije u privredi. Između ostalog, to bi podrazumevalo:

- Uravnoteženje razvoja različitih područja Srbije, putem investiranja, odnosno prisustva države u oblasti južne Srbije, Sandžaka, Istočne Srbije i drugih nerazvijenih područja.
- Garant poštovanja obaveza koje su prilikom privatizacije preuzeli novi vlasnici.
- Pokretanje velikih javnih radova – u prvom redu infrastrukturnih projekata, čiji bi nosilac bila država, a koji će obezbediti upošljavanje radne snage i otvaranje nova radnih mesta. Velike javne radove koji bi uposlili veći broj ljudi bi trebalo pokrenuti i u elektro-energetskom sektoru i razvoju infrastrukture.

Stav SDPS-a je da država mora da odredi strateški pravac restrukturiranja domaće privrede i da utvrdi u kojim oblastima (sektorima) Srbija ima realnu šansu da napreduje i ostvari značajne izvozne uspehe. Prema Socijaldemokratskoj partiji to su sektori energetike, voda, saobraćaja, turizma i naročito poljoprivrede.¹⁷ SDPS smatra da se šansa za privredni razvoj

¹⁶ Pristupljeno (3.12.2013) <http://www.sdpsrbije.rs/ekonomska-i-socijalna-orijentacija/>

¹⁷ Postoji poseban programski dokument vezan za poljoprivredu – „Program razvoja poljoprivrede i prehrambene industrije u republici Srbiji od 2010-2011-2013. godine“.

Srbije i nova radna mesta nalazi i u pospešivanju stvaranja malih i srednjih preduzeća u oblastima proizvodnje zdrave hrane, nameštaja, tekstila i u turizmu.

Bitna stavka ekonomskog dela programa SDPS-a jeste održivi razvoj i ekologija. SDPS smatra da je priroda javno dobro i da mora biti zaštićena, te da zaštita životne sredine u narednim godinama treba da bude prioritet u Srbiji. Po pitanju ekologije, ova partija ima jasne stavove i konkretne predloge za rešavanje određenih problema. Zalaže se za efikasno korišćenje resursa i reciklažu otpada (svi gradovi u Srbiji trebalo bi da imaju opremu za recikliranje), a posebnu pažnju poklanja zaštiti nacionalne prirodne baštine (naročito vode, šume i biodiverziteta). Ne sme se dopustiti stihijsko krčenje šuma i mora se obezbediti smanjenje emisija štetnih gasova i umanjenje korišćenja ekološki štetnih proizvoda (Azotara mora da bude izmeštena iz Pančeva ili trajno zatvorena). Cilj agrarne politike treba da bude eko-poljoprivreda (ekonomski isplativa proizvodnja zdrave hrane; banjski, planinski, seoski i eko turizam).¹⁸

Održivi razvoj je s ekologijom direktno povezana tema. SDPS je svestan važnosti koja se mora posvetiti ovoj temi i zalaže se za: kampanju i edukaciju građana o uštedi energije; ulaganje u korišćenje obnovljivih izvora energije; ulaganje u elektroprivredu (koja je strateška privredna grana Srbije); izgradnju skladišta gasa koje će Srbiji omogućiti da raspolaže tim energentom i zabranu upotrebe nuklearne energije u Srbiji i u mirnodopske svrhe.¹⁹

¹⁸ Pristupljeno (2.12.2013) <http://www.sdpsrbije.org.rs/program-socijaldemokratske-partije-srbije/>

¹⁹ Pristupljeno (2.12.2013) <http://www.sdpsrbije.org.rs/program-socijaldemokratske-partije-srbije/>

SOCIJALNI SISTEMI I POLITIKE

Socijalna politika je najrazrađeniji deo programa socijaldemokratske partije Srbije, što donekle ide u prilog ideji o izraženoj socijal-liberalnoj umesto socijal-demokratskoj poziciji.

Kako je solidarnost jedna od ključnih vrednosti socijaldemokratije i socijalne države, SDPS smatra da „država treba da pospeši stvaranje i saraduje sa različitim udruženjima i ostalim oblicima angažovanja čiji su ciljevi društvena solidarnost. Solidarnost predstavlja ključnu polugu koja može da bude pokretač zajedničkog delovanja svih segmenata društva kroz dve značajne oblasti – socijalnu zaštitu i rad.“²⁰

U programu se navodi da se mora obezbediti socijalna sigurnost građana Srbije i da to „u prvom redu znači sigurnost i postojanost socijalnih davanja po osnovu radnog odnosa, ali i različite mere obezbeđivanja socijalne sigurnosti pripadnicima ranjivih društvenih grupa – deci bez roditeljskog staranja, starima, licima sa posebnim potrebama, nezaposlenima, podstanarima, itd.“²¹

Socijaldemokratska partija se u ovoj oblasti zalaže za: značajnije progresivno uvećanje visine materijalnog obezbeđenja za porodice koje nemaju prihode; uvećanje dečjeg dodatka za veći broj dece; pospešivanje hraniteljstva i drugih oblika aktivnosti koje unapređuju život deci bez roditeljskog staranja; donošenje programa socijalnog stanovanja i izgradnje većeg broja jeftinijih stanova i državno subvencionisanje kredita za kupovinu stana.

Socijalna kohezija je još jedna značajna tema u programu SDPS-a. No, ovde se termin socijalna kohezija ne odnosi na

²⁰ Pristupljeno (2.12.2013) <http://www.sdpsrbije.org.rs/program-socijaldemokratske-partije-srbije/>

²¹ Pristupljeno (2.12.2013) <http://www.sdpsrbije.org.rs/program-socijaldemokratske-partije-srbije/>

pitanje siromaštva²² već na pitanje manjinske politike i nacionalnog i kulturnog identiteta. Probleme socijalne kohezije je, prema SDPS-u, moguće rešiti „daljim razvojem koncepta demokratskog građanstva utemeljenog na zajedničkim i istovetnim pravima i slobodama koje vode zajedničkoj lojalnosti pravnom poretku bez obzira na jezičke, nacionalne i ostale društvene razlike,“²³ odnosno principom koji se u programu naziva „ustavni patriotizam“. Tako se SDPS zalaže za dosledno sprovođenje postojećih i kreiranje novih mera za povećanje i olakšano učešća pripadnika manjina i drugih društvenih grupa u javnim poslovima, kao i nesmetano funkcionisanje tela koja su zadužena za unapređenje položaja pojedinih grupa i regiona kao što je Savet za nacionalne manjine.

Pitanje rada, zapošljavanja i socijalnog dijaloga sa sindikatima i poslodavcima je donekle zanemareno u programu Socijaldemokratske partije Srbije. Nigde se u programu SDPS-a, ni u programskom dodatku o ekonomiji („Ekonomska i socijalna orijentacija“) ne spominju ni sindikati ni socijalni dijalog, dok se nova radna mesta spominju samo u kontekstu državnih projekata, vezanih, pre svega, za subvencionisane stanove. Jedino se, na dosta uopšten način, u Statutu SDPS-a spominje saradnja sa sindikatima. Među osnovnim načelima organizovanja i delovanja Partije i u programskom dodatku „Deklaracija o socijalnoj pravdi“ navodi se da se SDPS zalaže za „socijalni dijalog svih društvenih aktera“ koji je od ključne važnosti za izgradnju boljeg i humanijeg društva. U tom kontekstu Socijaldemokratska partija poziva „sve koji odgovorno pristupaju javnim poslovima, a naročito sindikate, da dijalogom i uvažavanjem (dođu) do kompromisnih odluka koje će biti od

²² *Socijalna (društvena) isključenost* je na nivou zemalja članica EU definisana kao proces kojim su određeni pojedinci gurnuti na ivicu društva i sprečeni u punom učestvovanju u društvu zbog svog siromaštva ili nedostatka osnovnih znanja i mogućnosti za doživotno učenje, ili kao rezultat diskriminacije. Preuzeto prema: http://www.inkluzija.gov.rs/?page_id=32 Pristupljeno (26.11.2013).

²³ Pristupljeno (2.12.2013) <http://www.sdpsrbije.org.rs/program-socijaldemokratske-partije-srbije/>

interesa za radnike, penzionere, žene, nezaposlene, socijalno ugrožene, pripadnike ranjivih i marginalnih grupa, i da zajedno izgrađujemo društvo u kojem su ljudi na prvom mestu.”²⁴

SDPS napominje da je neophodna dosledna borba protiv fašističkih ideja, ksenofobije, šovinizma i antisemitizma, jer smatraju da „u realnosti društvenog života ima profašističkih, šovinističkih i antisemitskih pokreta i ideja. Takvi pokreti i ideje treba da budu zabranjeni jer oni, u uslovima krize, zloupotrebljavajući ustavna prava i slobode mogu da ugroze demokratiju u Srbiji.”²⁵

U programu SDPS-a se jasno navodi potreba za merama za očuvanje i unapređenje rodne ravnopravnosti, kao i drugih antidiskriminativnih politika. U tom smislu smatra se da je neophodno dosledno sprovođenje Zakona o zabrani diskriminacije i konstituisanje svih mehanizama koji su tim zakonom predviđeni. Posebno se ističe unapređenje položaja Roma, koji predstavljaju najugroženiju populaciju u Srbiji. Kao primer antidiskriminativne politike koju predlaže SDPS možemo navesti: predlog za uvećanje subvencija poslodavcima koji zasnuju radni odnos sa pripadnicima ranjivih društvenih grupa; povećanje procenta bruto društvenog proizvoda koji je namenjen socijalnim naknadama uz istovremeno vezivanje socijalnih davanja za učešće u korisnim programima; učešće i uključivanje osoba sa invaliditetom u sve oblasti društvenog života.

U cilju ravnopravnosti polova²⁶ SDPS smatra da je pre svega neophodno donošenje zakona o ravnopravnosti polova. Navodi se da su na tržištu radne snage žene slabije plaćene od muš-

²⁴ Pristupljeno (1.12.2013) <http://www.sdpsrbije.org.rs/deklaracija/>

²⁵ Pristupljeno (28.11.2013) <http://www.sdpsrbije.org.rs/program-socijaldemokratske-partije-srbije/>

²⁶ Postoji poseban programski dokument na temu ravnopravnosti polova – „Plan delovanja sa posebnim merama za podsticanje i unapređenje ravnomerne zastupljenosti žena i muškaraca u organima stranke i prilikom predlaganja kandidata za izbore poslanika i odbornika za period 2010–2014. godine”.

karaca, čak i za rad jednake vrednosti, te je stoga neophodno jednako plaćanje za rad jednakih vrednosti. SDPS se zalaže za osiguranje punog iznosa neto plate tokom trudničkog bolovanja (da bi se mladi ljudi lakše odlučili na stvaranje porodice i rađanje dece). Treba obezbediti sveobuhvatnu, kvalitetnu, besplatnu i stalnu preventivnu zdravstvenu zaštitu žena od najranijeg doba, kao i široku preventivnu zdravstvenu zaštitu žena iz različitih društvenih grupa. Pored toga, potrebno je i dosledno poštovanje principa pariteta i veće učešće žena u različitim oblastima, naročito u javnim poslovima (poštovanje kvote od 30% učešća slabije zastupljenog pola na izbornim listama i u radu državnih organa).

Kada su mladi u pitanju, akcenat je stavljen na podizanje porodice. Tako se navodi da je potrebno proširenje brige o deci i obezbeđivanje jednakih mogućnosti svakom detetu, što podrazumeva uvećanje kapaciteta u ustanovama društvene brige o deci (posebno dece čiji su roditelji nezaposleni). Država, prema stavu SDPS-a, „treba da pomogne mladim ljudima koji zasnivaju porodicu da u razumnom roku reše svoje stambeno pitanje kupovinom stanova izgrađenih po programu jeftinih stanova ili subvencijama kredita za kupovinu stana.”²⁷ Posebna briga su samohrani roditelji, pa SDPS predlaže poreske olakšice za poslodavce koji ih zaposle, poreske olakšice za same roditelje, prioritet prijema njihove dece u vrtiće i subvencionisanje režijskih troškova stanovanja.

Briga o starim licima je, takođe, važan aspekt socijalne politike koju predlaže SDPS. Ovo podrazumeva, kako kontrolu uplate doprinosa za penzijsko-invalidsko osiguranje i zdravstveno osiguranje, tako i mere za uopšte kvalitetniji život starijih osoba. Za unapređenje kvaliteta života starijih osoba SDPS

²⁷ Pristupljeno (28.11.2013) <http://www.sdpsrbije.org.rs/program-socijaldemokratske-partije-srbije/>

predlaže „stvaranje manjih domova (do 50 korisnika), ravnomerno regionalno raspoređenih kako bi se lakše ostvario kontakt između korisnika i porodice i servisa za pomoć i negu u kući“,²⁸ kao i ustanova za dnevni boravak i pomoć u kući. Radi unapređenja života starijih lica koja žive u domaćinstvu, SDPS predlaže povećanje iznosa dodatka za pomoć i negu drugog lica.

Posebnu pažnju Socijaldemokratska partija Srbije poklanja obrazovanju.²⁹ SDPS smatra da je obrazovanje preduslov jednakih mogućnosti, suzbijanja siromaštva i ostvarenja socijaldemokratskih ideja i vrednosti. Dobro obrazovanje se smatra preduslovom za napredak i prosperitet zemlje, te stoga mladima „treba pružiti odlično obrazovanje, u koje treba da budu uključeni što širi slojevi stanovništva, pripadnici svih društvenih grupa, bez obzira na njihove materijalne mogućnosti i socijalno poreklo.“³⁰ SDPS se zalaže za inkluzivno obrazovanje (obrazovanje mora da bude dostupno svima, bez obzira na njihove materijalne i socijalne mogućnosti). Posebno je važno da se obrazovanje obezbedi deci iz ranjivih društvenih grupa i da se spreči prerano napuštanje škole. Treba povećati procenat BDP koji se izdvaja za obrazovanje i nauku. Na poslednjem mestu, a verovatno najvažnije jeste obrazovanje za rad. SDPS smatra da obrazovni sistem treba da bude usmeren ka sticanju novih znanja koja odgovaraju potrebama tržišta rada.

Socijalna država za SDPS podrazumeva i zdravstvenu zaštitu koja bi bila dostupna svim građanima, nezavisno od njihovog socijalnog položaja i materijalnih mogućnosti. SDPS se zalaže za održavanje sistema besplatne zdravstvene zaštite (ali samo za osnovne zdravstvene usluge). Osnovne zdravstvene usluge

²⁸ Pristupljeno (29.11.2013) <http://www.sdpsrbije.org.rs/program-socijaldemokratske-partije-srbije/>

²⁹ Postoji poseban programski dokument na temu obrazovanja – „Država obrazovanja“.

³⁰ Pristupljeno (29.11.2013) <http://www.sdpsrbije.org.rs/program-socijaldemokratske-partije-srbije/>

moraju biti dostupne svima. Moraju se osavremeniti oprema ali i kadrovski kapaciteti zdravstvenih ustanova. Pored toga, predlaže se veće ulaganje u preventivu malignih i drugih teških oboljenja.³¹

U programu Socijaldemokratske partije se navodi da je kultura³² osnova demokratskog društva i duhovnog života. S druge strane, sloboda medija se smatra delotvornom branom svakoj uzurpaciji i otuđenju vlasti. U ovoj oblasti SDPS se zalaže za: kulturu kao nacionalni cilj; veća ulaganja u kulturu (ulaganje u budućnost). Javne biblioteke, muzeji, pozorišta i bioskopi su mesta kulturnog uzdizanja i treba da se finansiraju iz javnih izvora i sopstvenih prihoda. Uloga države u kulturi je da u izdavaštvu, filmu, muzičkoj produkciji i drugim oblicima industrije kulture poveže preduzetnike, umetnike i kreativne stvaraoce. Prema SDPS-u pluralizam informacija je od suštinske važnosti za demokratsko društvo (slobodni mediji su slobodno društvo), te se stoga zalažu za moderno medijsko zakonodavstvo, koje treba jasno da uredi položaj medija u digitalnom dobu.

ORGANIZACIJA STRANKE

Najvažniji organi stranke (član 48) uključuju kongres, predsednika, glavni odbor, predsedništvo, potpredsednike, izvršni odbor, politički savet stranke, poslanički klub, nadzorni odbor, statutarnu komisiju, izborni štab, kao forum mladih i forum žena (Statut SDPS, 2009: 10).

³¹ Država treba posredstvom javnih kampanja i podizanjem svesti građana da utiče na to da se ubuduće smanji broj obolelih od takvih bolesti. U obrazovnom procesu, posebno mesto treba da zauzmu sadržaji o prevenciji bolesti. Pristupljeno (3.11.2013) <http://www.sdpsrbije.org.rs/program-socijaldemokratske-partije-srbije/>

³² Postoji poseban programski dokument na temu kulture – „Platforma za kulturu“.

Socijaldemokratska partija Srbije je, prema svom statutu (član 25), organizovana po teritorijalnom principu na opštinskom, gradskom, regionalnom, pokrajinskom i republičkom nivou. Pored teritorijalnog principa, postoji i funkcionalni princip (član 27), te se tako članovi Stranke mogu organizovati u savete, resorne odbore, forum žena i forum mladih, klubove i druge oblike organizovanja (Statut SDPS, 2009: 5). U cilju obezbeđenja stručnih, analitičkih i drugih pretpostavki za utvrđivanje i sprovođenje politike Stranke u pojedinim oblastima, moguće je formirati i određene savete i odbore (član 74). Saveti i odbori Stranke daju predloge, inicijative i mišljenja, učestvuju u pripremanju odluka Predsedništva i Glavnog odbora. Postoji 20 stalnih saveta i odbora,³³ a predsedništvo može posebnom odlukom formirati i druge savete, odbore, komisije, kao i druge oblike organizovanja (Statut SDPS, 2009: 15).

Zanimljivo je da ne samo da postoje posebne organizacije mladih (Forum mladih)³⁴ i žena (Forum žena),³⁵ već su ove organizacije uključene u rad kolektivnih organa stranke. Predsednici foruma mladih i žena učestvuju u radi predsedništva stranke (član 56), a lokalni predsednici foruma mladih i foruma žena učestvuju u radu odbora na odgovarajućem nivou teritorijalne

³³ Savet za razvoj Stranke; Ekonomski savet; Odbor za socijalna pitanja; Odbor za međunarodne odnose; Odbor za evropske integracije; Odbor za radnička i sindikalna pitanja; Odbor za nauku; Odbor za kulturu; Odbor za obrazovanje; Odbor za zdravstvo; Odbor za poljoprivredu; Odbor za brigu o starima; Odbor za pitanja nacionalnih manjina i etničkih grupa; Odbor za zaštitu životne sredine; Savet za razvoj malih i srednjih preduzeća; Savet za pitanja osoba sa invaliditetom; Savet za ljudska prava i borbu protiv diskriminacije... (Statut SDPS, 2009: 15).

³⁴ Forum mladih (član 72) jeste dobrovoljna organizacija članova Stranke mladih od 30 godina. Ovaj forum se bavi svim pitanjima od interesa za mladu generaciju. Organizacija i delovanje Forum mladih uređuje se Pravilnikom o radu Forum mladih, koji donosi Izvršni odbor Stranke (Statut SDPS, 2009: 15).

³⁵ Forum žena (član 73) jeste dobrovoljna organizacija žena koju čine članice Stranke. Forum žena se bavi položajem i pravima žena u društvu i ostvarivanjem prava žena u skladu sa evropskim standardima i konvencijama. Organizacija i delovanje Forum žena uređuje se Pravilnikom o radu Forum žena, koji donosi Izvršni odbor Stranke (Statut SDPS, 2009: 15).

organizacije (opština, grad, pokrajina). Ove organizacije, takođe, imaju i svoje publikacije, odnosno informativne biltene (Ženska akcija³⁶ i FM info³⁷).

DEMOKRATIČNOST ODNOSA U STRANCI

Rad i odnosi u Stranci (član 21) su definisani demokratski i „zasnivaju se na punoj slobodi inicijativa i angažovanja njenih članova prema njihovim ličnim uverenjima, potrebama i interesima, kao i na dogovoru o stavovima Stranke, utvrđenim demokratskom voljom većine, uz obavezu poštovanja odluka donetih na taj način“ (Statut SDPS, 2009: 5).

Pored toga, statutom (član 11) su definisana i prava potencijalnih stranačkih manjina (frakcija) – „članovi Stranke koji se ne slažu sa odlukom većine imaju pravo da svoje mišljenje i dalje zastupaju i brane u okviru organa Stranke. Član Stranke ne može biti pozvan na odgovornost zbog iznetog mišljenja ili glasanja u okviru organa Stranke“ (Statut SDPS, 2009: 3).

Odnos stranke prema poslaničkom klubu (član 68), odnosno prava i dužnosti poslanika i odbornika, kao i rad poslaničkih odnosno odborničkih klubova uređuju se posebnim Pravilnikom o poslaničkom i odborničkom klubu.

Zanimljivo je da u radu predsedništva (član 56) učestvuju i „članovi Stranke koji imaju najviše funkcije u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti“ (Statut SDPS, 2009: 6) što dakle podrazumeva da u vrhu stranke mogu da učestvuju i predstavnici poslaničkog kluba koji nisu iz vrha stranke (ukoliko takvih ima).

³⁶ Pristupljeno (3.12.2013) <http://www.sdpsrbije.org.rs/wp-content/uploads/2012/02/bfzs1.pdf>

³⁷ Pristupljeno (3.12.2013) <http://www.sdpsrbije.org.rs/wp-content/uploads/2012/02/Bilten-FM-12F.pdf>

PROBLEMI

Problematičan je član 10 statuta SDPS-a koji glasi: „Svaki kandidat Stranke za bilo koju funkciju u organima zakonodavne i izvršne vlasti prilikom prihvatanja kandidature obavezuje se u pisanoj formi da će podneti ostavku na funkciju na koju je izabran ukoliko mu prestane članstvo u Stranci ili ukoliko je prekršio Program i Statut Stranke“ (Statut SDPS, 2009: 3).

Statut (član 23), takođe, predviđa i minimalan broj žena (trećina) u kolektivnim organima stranke. Dok se u skupštini Srbije, odnosno u poslaničkoj grupi SDPS-a, poštuje ovo pravilo (3 poslanice od ukupno 9 koliko je poslanika u poslaničkoj grupi), u organima stranke se taj princip ne poštuje, pa su tako u predsedništvu stranke koje broji 14 članova prisutne samo dve žene,³⁸ dok u izvršnom odboru koji broji 19 članova, vidimo samo tri žene.³⁹

Prisutna je i određena tendencija koncentrisanja moći unutar stranke, što pokazuje npr. član 20. Statuta SDPS-a, po kome se u izuzetnim situacijama pravo isključivanja članova iz stranke prenosi sa disciplinske komisije na predsedništvo (Statut SDPS, 2009: 5), dok po članu 51. Statuta SDPS-a, predsednik Stranke predsedava najvažnijim organima stranke (Kongresom, Glavnim odborom i Predsedništvom Stranke). Predsednik stranke, takođe, predlaže potpredsednike, predsednika Izvršnog odbora, predsednika političkog saveta i generalnog sekretara i imenuje članove predsedništva do punog broja članova. Pored toga, koordinira rad poslaničkog kluba, predlaže kandidate za poslanike i daje predlog izbornog programa (Statut SDPS, 2009: 10, 11).

³⁸ Pristupljeno (3.11.2013) <http://www.sdpsrbije.org.rs/predsednistvo/>

³⁹ Pristupljeno (3.11.2013) <http://www.sdpsrbije.org.rs/izvrsni-odbor/>

ZAKLJUČAK

Od stranaka „levice“ se obično „očekuje zagovaranje robusnih redistributivnih politika, kojima se, kroz progresivne poreze, u značajnoj meri vrše transferi od bogatih ka siromašnima u cilju stvaranja društva/države blagostanja i široko dostupnog i kvalitetnog obrazovanja i sistema zdravstvenih i socijalnih usluga“ (Stojiljković, 2012: 14). Dakle, partije socijaldemokratske orijentacije bi trebalo da zastupaju „redistribucijske politike koje, za razliku od klijentelističkih, široko distribuiraju troškove i dobiti na celo stanovništvo“ (Petković, 2009: 68-71). Kod takvih partija (uglavnom) postoji programska politička veza između partije i birača (*programmatic political linkage*), koja zahteva znatnu unutarpartijsku programsku koheziju, da bi birači mogli da prepoznaju javne politike (za koje se određena partija zalaže) u moru različitih programa tokom izborne kampanje (Kitschelt, 2000: 869).

Analizom javnih politika i izbornih programa političkih partija u Srbiji, utvrđeno je da „pitanje redistribucija ili tržišna alokacija, odnosno štednja i budžetska disciplina, uz racionalizaciju javnog sektora ili investiranje i socijalna davanja i zaštita, uz regulirajuću i razvojnu funkciju države gotovo sve izborne aktere smešta u centar“⁴⁰ (Stojiljković, 2012: 22).

Ukoliko prihvatimo ovakve kritike, na primer Miroslava Ružice da u Srbiji nema socijaldemokratskih partija,⁴¹ ili kritiku Zorana Stojiljkovića da (i pored izražene tendencije stranaka sa prefiksom socijal-demokrata, da se samoodrede kao socijaldemokratske stranke) na osnovu analize programskih odrednica

⁴⁰ Pitanje je da li bi se mogao izvući ovakav zaključak da je SDPS izašla samostalno na izbore, a ne u koaliciji sa DS.

⁴¹ Iako ima nekoliko partija koje u nazivu nose predznak socijaldemokratski, mislim da u Srbiji nema socijaldemokratije. – Preuzeto sa: <http://bif.rs/2013/07/miroslav-ruzica-socijaldemokratija-nema-odgovore-na-izazove-globalne-krize/#sthash.1FivBHWE.dpuf> Pristupljeno (2.12.2013)

i analize političkog delovanja, SDPS (kao i DS) smeštamo na socijal-liberalnu poziciju (Stojiljković, 2012: 11), ipak bismo mogli reći da je SDP Srbije partija koja je najbliža ideji i principima socijaldemokratske partije.

Na početku smo već naveli da su socijaldemokratske partije partije koje moraju da povežu srednju klasu sa nižom – koju predstavljaju radnici i njihovi predstavnici – sindikati. Takođe, napomenuli smo i to da je u programskim dokumentima Socijaldemokratske partije Srbije ova veza donekle zapostavljena. Uprkos tome, SDPS u svom sastavu (štaviše i na mestu potpredsednika i šefa poslaničke grupe) ima predstavnike sindikata, koji smatraju da SDPS jeste partija koja se zalaže za interese radnika, odnosno sindikata (Milorad Mijatović: SDP Srbije – stranka koja je programski fokusirana na borbu za radnička prava i socijalnu pravdu⁴²). Činjenica je da je SPDS u određenoj meri ispravio ovaj programski propust u svom delovanju. Postojala je ideja o udruženom izlasku na parlamentarne izbore sa Samostalnim sindikatom,⁴³ a trenutno se vodi serija razgovora sa predstavnicima sindikata o novom zakonu o radu.⁴⁴ Naravno, potrebno je navesti i to da prema Kičeltu (Herbert Kitschelt) i velike i stare socijaldemokratske partije „koketiraju“ sa socijal-liberalizmom (levim liberalizmom). To se pre svega odnosi na partije poput Nemačke socijaldemokratske partije, koju, prema Kičeltu, karakteriše oscilacija između podrške konvencionalnim politikama kejnzijanske države blagostanja i ugradnje levoliberalnog (*left libertarian*) diskursa (Kitschelt, 1994: 272), tako da SDPS svakako nije u „lošem društvu“.

⁴²Pristupljeno (3.12.2013) <http://www.sdpsrbije.rs/vesti/poslanici-sdp-srbije-sa-predstavnicima-sindikalnih-organizacija/>

⁴³ Pristupljeno (3.12.2013) http://www.rtv.rs/sr_lat/politika/ljajic:-trazimo-partnere-ali-sindikat-je-prvi-izbor_296062.html

⁴⁴ Pristupljeno (3.12.2013) <http://www.subotica.com/vesti/sdps-organizovao-okrugli-sto-id15070.html>

Literatura

- Cvetičanin, Neven, „Politika levog radikalnog centra i stvaranje socijaldemokratskog sistema – uloga sindikata“, u: Mihailović, Srećko (ed.), *Sindikati i politika*. Službeni glasnik, Beograd, 2012.
- Giddens, Anthony, *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*, Polity Press, Cambridge, 1998.
- Kitschelt, Herbert, *The transformation of European social democracy*, Cambridge University Press, New York, 1994.
- Kitschelt, Herbert, Linkages between citizens and politicians in democratic polities. *Comparative political studies*, Vol. 33 No. 6/7, (Aug./Sep.), 2000, str: 845–879.
- Komšić, Jovan, Pantić, Dragomir, Slavujević, Đ. Zoran, *Osnovne linije partijskih podela i mogući pravci političkog pregrupisanja u Srbiji*. Friedrich Ebert Stiftung, Institut društvenih nauka, Beograd, 2003.
- Petković, Krešimir, „Simbolička nasuprot referencijskoj politici: neuspjeh javnih politika na parlamentarnim izborima 2007“, u: Petak, Zdravko (ur.) *Stranke i javne politike: Izbori u Hrvatskoj 2007. godine*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb, 2009.
- Stojiljković, Zoran, „Izborna obećanja i postizborna realnost: javne politike u izornoj ponudi u Srbiji“, u: Stojiljković, Zoran. Pilipović, Gordana (ed.). *Javne politike u izornoj ponudi – Izbori i formiranje vlasti u Srbiji 2012. godine*, Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, 2012.

Ostali izvori

- Deklaracija o socijalnoj pravdi – Socijaldemokratska partija Srbije
Ekonomska i socijalna orijentacija – Socijaldemokratska partija Srbije
Politički program Socijaldemokratske partije Srbije (usvojen 12. decembra 2009)
- Statut Socijaldemokratske partije Srbije (usvojen 12. decembra 2009)

Andrijana Jovanović

SOCIJALDEMOKRATSKA UNIJA

U ovom tekstu razmatramo ideološka i programska stanovišta Socijaldemokratske unije (SDU). Kao što je u uvodnom tekstu zbornika istaknuto, ova stranka i pored male izborne snage predstavlja relevantnog činioca političkih zbivanja u poslednjih 15 godina. Takođe, SDU zastupa retku kombinaciju liberalno-kosmopolitskih društvenih vrednosti i redistributivne ekonomske politike, što je čini uobičajenom u poređenju sa klasičnim evropskim socijaldemokratskim strankama, ali i drugačijom u odnosu na reformističke stranke levice u tranzicionim zemljama (Kitschelt, 1994: 30-31).

ISTORIJAT STRANKE

Socijaldemokratska unija je politička stranka osnovana 1996. godine odvajanjem levičarskog krila od Građanskog saveza Srbije. Tokom devedesetih godina XX veka politika Socijaldemokratske unije je bila bazirana na borbi protiv dominantnog nacionalizma u Srbiji i insistiranju na uspostavljanju prijateljskih odnosa sa ostalim zemljama nastalim na prostoru bivše Jugoslavije. Takođe, stranka je insistirala na suočavanju sa zločinima

počinjenim tokom ratova u bivšoj Jugoslaviji i pronalaženju rešenja za problem statusa Kosova u saradnji sa izabranim predstavnicima Albanaca sa Kosova. Kasnije, tokom 1998. i 1999. godine, stranka aktivno upozorava na moguću eskalaciju sukoba na Kosovu i organizuje antiratne kampanje u Srbiji.

Krajem 1999. i 2000. godine Socijaldemokratska unija je aktivno učestvovala u formiranju Demokratske opozicije Srbije, koalicije koja je pobedila Socijalističku partiju Srbije i Slobodana Miloševića na saveznim i republičkim izborima 24. septembra 2000. i započela demokratske, socijalne i ekonomske reforme u Srbiji. Na parlamentarnim izborima 2000. godine Socijaldemokratska unija je u okviru koalicije Demokratska opozicija Srbije osvojila 5 mandata. Predsednik stranke Žarko Korać je u tom periodu bio potpredsednik vlade premijera Zorana Đinđića i jedan od njegovih najbližih saradnika. U aprilu 2002. godine Socijaldemokratska unija se ujedinjuje sa Socijaldemokratijom (predsednik bivši general Vuk Obradović) u Socijaldemokratsku partiju. Međutim, posle niza političkih i organizacionih neslaganja, Socijaldemokratska unija u februaru 2003. godine raskida ugovor i ponovo počinje samostalno da deluje.

SDU na sledeće izbore izlazi u koaliciji predvođenoj Demokratskom strankom (pored SDU u koaliciji su bili Građanski savez Srbije, Demokratski centar i Lista za Sandžak) koja osvaja 12,5% glasova i 37 mandata, od kojih 1 pripada SDU. Stranka ostaje u opoziciji, a na izborima 2007. godine izlazi u okviru koalicije LDP-GSS-SDU-LSV (uz kandidate DHSS) koja prelazi cenzus i dobija 15 mandata. Nakon godinu dana ponovo se raspisuju izbori, a stranka nastavlja da deluje u sličnoj koaliciji – LDP (kome je pripojen GSS) -SDU-DHSS, dok LSV prelazi u koaliciju sa DS. Stranka opet osvaja jedan mandat. Konačno, na izborima 2012. godine SDU učestvuje u koaliciji Preokret sa LDP, Srpskim pokretom obnove i strankom Bogata Srbija i zadržava status parlamentarne stranke osvajajući 1 mandat.

OSNOVNA PROGRAMSKA NAČELA

SDU je jedinstvena pojava na političkoj sceni Srbije koja se od osnivanja borila za jednakost svih građana, bez obzira na polnu, rasnu, klasnu, nacionalnu ili versku pripadnost, odnosno političko, seksualno ili bilo koje drugo opredeljenje. Socijaldemokratska unija je stranka koja se radi izgradnje demokratičnijeg, humanijeg i racionalnijeg društva zalaže, pre svega, za afirmaciju demokratije, socijalne pravde i solidarnosti; ljudskih sloboda i građanskih prava; zatim, pravne i socijalne države, socijalne tržišne privrede, sveta rada i razvijenog civilnog društva; ali i mira, tolerancije i ravnopravnosti ljudi i naroda.

Prema Kičeltovoj (Kitschelt, 1994: 30–31) podeli koja se odnosi na partijsko grupisanje u postkomunističkim društvima političke stranke se mogu pozicionirati na horizontalnoj i vertikalnoj osi, odnosno osi političke (levo od centra) i tržišne alokacije (desno od centra), i osi liberalno-kosmopolitske (na gore) i autoritarno-partikularističke politike (na dole). Program Socijaldemokratske unije i politika za koju se zalaže pozicioniraju ovu stranku na horizontalnoj osi na redistributivni pol, a na vertikalnoj bliže liberalno-kosmopolitskim vrednostima.

SDU smatra da je u Srbiji poslednjih decenija društvena situacija takva da će otvorena socijalna pitanja, odnosno pogoršana egzistencija većine osiromašenog stanovništva, uz temeljna pitanja političke demokratizacije i ekonomske deliberalizacije, postajati centralni predmet politike i ukupnog društvenog delovanja. U Programu stranke iz 2009. godine se navodi da svet rada u Srbiji traži svoju političku demokratsku artikulaciju, gde se pozitivna nasleđa antiratne i antinacionalističke politike, kao i borbe za građanska prava moraju nadograditi izrazitijim socijaldemokratskim opredeljenjem kako bi se gradila budućnost koju određuje razvoj slobode i demokratije, socijalne pravde i solidarnosti na osnovici ekonomske obnove i napretka. „Socijaldemokratska unija nastoji da pokaže da

režim i partije koje ga čine prikazuju se kao leвица i pozivaju na socijaldemokratiju, ali one predstavljaju kombinaciju autoritarnog populizma pomešanog sa socijalnom demagogijom, i zato se bez obzira na njihove programe, ne mogu prihvatiti kao demokratska leвица" (Program, 2009: 1).

U Programu se ističe da je SDU formirana sa uverenjem da bez aktivnog prisustva i delotvornog uticaja istinske evropske socijaldemokratske orijentacije u političkom i društvenom životu Srbije nije moguća konačna likvidacija izolacione politike, s jedne strane, odnosno, da je nemoguća dalja promena postojećeg sistema koja će omogućiti prelaz ka potpunoj demokratizaciji, privrednoj efikasnosti, socijalnoj pravdi i solidarnosti, s druge strane.

Prema SDU okončanje dugoročnih, složenih i mukotrpnih procesa demokratske transformacije Srbije, razvoj civilnog društva i socijalne tržišne privrede zahtevaju odstranjivanje svih uticaja nacionalizma, odnosno šovinizma na državu i državnu politiku, ali i stvaranje uslova za normalnu individualnu i društvenu egzistenciju i napredovanje. Stav Socijaldemokratske unije je da bez brzog ostvarenja tih imperativa nema ni demokratije, ni socijalne pravde.

„Demokratsko uređenje društva podrazumeva ustavom garantovano i institucionalno obezbeđeno poštovanje međunarodno priznatih individualnih i kolektivnih ljudskih i građanskih prava, postojanje uticajnog civilnog društva i razvijenu savremenu demokratsku političku kulturu“, navodi se u Programu SDU, a to podrazumeva:

- razvijen sistem demokratskih institucija kao konstitutivnih elemenata demokratije;
- institucionalno omogućenu i društveno podsticanu participaciju građana u kontroli vlasti i procesima odlučivanja;

– opšteprihvaćene ideje novovekovne demokratije (individualne i kolektivne slobode, jednakost, solidarnost, tolerancija, itd.), kao regulativne principe u skladu sa kojima treba da funkcionišu demokratske institucije i da građani učestvuju u političkom životu;

– delovanje u uslovima slobodne javnosti, posebno dostupnosti bitnih informacija svakom građaninu i otvorenost sredstava javnih komunikacija različitim mišljenjima (Program, 2009: 4).

Polazeći od takvog razumevanja demokratije, Socijaldemokratska unija se kroz svoje programsko opredeljenje zalaže za ostvarivanje različitih vrednosti i ciljeva, kako u političkom, tako i u ekonomskom i socijalnom sistemu.

Na nivou političkog sistema, ciljevi za koje se zalaže SDU odnose se pre svega na postojanje sistema demokratskih institucija i striktno ostvarenje principa podele vlasti; zatim na efikasnu pravnu i socijalnu državu, izborni sistem i zakonodavstvo koje omogućava ravnopravne uslove za delovanje svih partija i obezbeđuje demokratske uslove izborne utakmice; punu parlamentarnu kontrolu javne i državne bezbednosti; decentralizovano uređenje Srbije i autonomiju Vojvodine; kao i puno poštovanje ljudskih i građanskih prava (Program, 2009: 5).

Ekonomski razvoj SDU posmatra kroz postizanje materijalnog i duhovnog blagostanja ljudi, ali i kroz efikasno funkcionisanje socijalne tržišne privrede, zasnovane na kapitalu i partnerstvu rada i kapitala. U tom smislu, stranka se zalaže za ustavno i zakonsko garantovanje prava zaposlenih; participaciju zaposlenih, slobodno organizovanje i autonomno delovanje sindikata; pluralizam svojinskih odnosa uspostavljen ekonomskom logikom i opštedruštvenim potrebama; čvrstu monetarnu politiku i racionalno i plansko prestrukturiranje privrede; kao i socijalnu državu, angažovanu na svim područjima državnih

intervencija, koja svoja sredstva troši samo za neophodne potrebe (Program, 2009: 6).

SDU ističe da, zalažući se za socijalnu državu, zalaže se za smanjivanje privilegija i diskriminacije u društvu, a posledično u čitavom socijalnom sistemu za aktivnu politiku zapošljavanja; poreski sistem kojim bi se vršila delimična redistribucija visokih zarada; zamenu postojećeg, savremenim društvenim razvojem prevaziđenog obrazovnog sistema adekvatnijim modelom, uz uravnoteženje saznavne i vaspitne komponente; sistem zdravstvenog osiguranja zasnovan na načelu solidarnosti; i stabilan sistem penzionog osiguranja. SDU, polazeći od značaja uloge civilnog društva i posmatrajući ga kao autonomne i ravnopravne činioce socijalnih i političkih zahteva, posebno podržava slobodno formiranje asocijacija društava i svestraniju podršku sindikatima (Program, 2009: 7).

„Socijaldemokratiju, od njenog nastanka, bitno obeležava opredeljenje za međunarodnu solidarnost snaga demokratske levice. Najznačajniji izraz tog opredeljenja tokom poslednjih decenija je postojanje Socijalističke internacionale i njene mnogobrojne aktivnosti podrške i pomoći razvoju demokratije i socijalne pravde u različitim delovima sveta. Tradicija međunarodne solidarnosti, ali i vlastiti interesi socijaldemokratskih partija iz razvijenih zemalja, iziskuju danas njihovo razumevanje, podršku i pomoć demokratskim, a posebno socijaldemokratskim snagama koje su angažovane u velikom poduhvatu demokratizacije društva i razvijanju moderne tržišne ekonomije“ (Program, 2009: 10). Socijaldemokratske partije novostvorenih država na tlu bivše Jugoslavije, s obzirom na svoja osnovna programska opredeljenja, mogu da prednjače u unapređenja privredne saradnje, a naročito u stvaranju potrebnih uslova za uspostavljanje bolje i slobodne komunikacije ljudi i ideja, roba i kapitala.

Na osnovu iskustava stečenih poslednjih nekoliko godina SDU zaključuje „da postojeći politički režim u Srbiji ne želi politički

i duhovno da marginalizuje srpski nacionalizam, niti je zainteresovan i spreman da napusti nedemokratski sistem autoritarnog populizma i da pokrene zbiljski proces prelaza Srbije ka demokratiji, razvijenom civilnom društvu i modernoj tržišnoj privredi" (Program, 2009: 12). Kao i u svim drugim višepartijskim sistemima, i u Srbiji veliku ulogu u ostvarenju neophodnih promena treba da imaju demokratske političke partije. „Opozicione političke partije ne pružaju ozbiljan politički program svestrane demokratske reforme društva, niti su pokazale sposobnost da ponude projekte ekonomskih promena koji bi nudili perspektivu i sigurnost najširim slojevima društva. I liderski karakter mnogih demokratskih partija, odnosno autokratizam i odsustvo demokratije koji karakterišu njihov unutrašnjih život i komunikacije, pokazuju njihov stvaran odnos prema demokratiji i upozoravaju na opasnost da te partije, ukoliko dođu na vlast, takvu autokratsku i nedemokratsku praksu prošire na politički sistem i društvo u celini" (Program, 2009: 12). SDU smatra da sama promena režima putem demokratskih izbora neće moći sve odjednom da promeni, ali da je ona jedini način kojim se može otvoriti proces radikalnih promena koje će menjati društvo u celini. Istovremeno, ukoliko se građanima ne ponudi jedna stvarna demokratska alternativa, već samo slučajne koalicije sa heterogenim političkim programima, postoji realna opasnost da do promene režima izborima neće ni doći, jer se na izborima ne glasa samo protiv nečega već, istovremeno, i za nešto drugo, bolje. „Promena režima bez jasne demokratske i socijalne alternative ne bi dovela do stvarne demokratizacije i ukupnog napretka društva" (Program, 2009: 13).

„Svako racionalno promišljanje političke situacije u Srbiji i njenih mogućnosti vodi zaključku da će proces stvarnih društvenih promena biti dugotrajan i mukotrpan. Dugo ćemo, nažalost, plaćati materijalno i duhovno osiromašenje i civilizacijski pad. Svako obećanje brzog poboljšanja situacije i radikalno boljeg života ljudi je ne samo politički neozbiljno, nego i veoma opasno", posebno se ističe u programu Socijaldemokratske unije (Program, 2009: 13).

UNUTARSTRANAČKI ODNOSI I DINAMIKA

Opređeljujući se za modernu političku partiju, SDU ističe „da se demokratska opredeljenja stranke ne mogu postići ako ona i sama nije demokratski organizovana, posebno ako ne omogućava realno moguću političku mobilizaciju članstva, njegove inicijative i slobodu artikulisanja različitih političkih projekata“ (Program, 2009: 11). U tom smislu, stranka je organizovana tako da podrazumeva kolektivno odlučivanje, kada je to moguće i postojanje ravnopravne mogućnosti za članove da u stranci deluju kako u okviru njenih teritorijalnih organizacija, tako i, u skladu sa svojim afinitetima i interesovanjima, u različitim oblicima funkcionalnog okupljanja i delovanja (savetima, komisijama, odborima).

Statut SDU prepoznaje individualno članstvo (koje je nespojivo sa članstvom u drugim strankama) i kolektivno članstvo „organizacije koje prihvate Program i Statut SDU“ (Statut, čl. 1). Prestanak članstva tj. isključenje iz partije je određeno na posebno detaljan način. Naime, odluku o isključenju donosi Izvršni odbor na osnovu mišljenja opštinskog ili gradskog odbora, ali su odbori u obavezi da omogućće članu o čijem se isključenju odlučuje da iznese svoje mišljenje. Takođe, ukoliko su mišljenja teritorijalne organizacije (nadležnog odbora) i Izvršnog odbora stranke suprotstavljena, odluku o isključenju donosi Glavni odbor. Ipak, predviđeni su i dodatni mehanizmi za deliberaciju. Isključeni član ima pravo obraćanja Kongresu stranke ukoliko je odluku doneo Glavni odbor – „Odluka o isključenju je konačna kada suspendovani član ne podnese zahtev za preispitivanje odluke Izvršnog odbora ili Glavnog odbora do sazivanja prve naredne sednice Glavnog odbora ili Kongresa, ili kada Kongres potvrdi odluku Izvršnog odbora“ (Statut, čl. 3).

Osnovnu strukturu stranke čine Kongres, Glavni odbor, Predsednik, Nadzorni odbor i Statutarni odbor. Kongres stranke zaseda minimalno jednom u dve godine i ima uobičajeni op-

seg nadležnosti – usvajanje programa i statuta, utvrđivanje političke strategije stranke, izbor predsednika i članova odbora stranke i usvajanje izveštaja o radu. Slična ocena važi i za nadležnosti Glavnog odbora koji upravlja strankom između zasedanja kongresa. Međutim, SDU predviđa nekoliko zanimljivih participativnih mehanizama vezanih za rad Glavnog odbora. Kada je reč o teritorijalnoj zastupljenosti, član 9. Statuta predviđa da „predsednici teritorijalnih odbora iz kojih nije izabran nijedan član Glavnog odbora po automatizmu postaju članovi Glavnog odbora“. Takođe, „predsednici novoosnovanih opštinskih i gradskih odbora izabranih između dva redovna Kongresa automatski postaju članovi Glavnog odbora“, čime se omogućuju predstavljanost novih delova stranke (Statut, čl. 9).

Postojanje unutarstranačke dinamike vidi se i iz strukture Izvršnog odbora stranke koga čine Predsednik Izvršnog odbora SDU, Predsednik SDU, Potpredsednici SDU i Predsednica Foruma žena SDU, a po jednog člana IO određuju Pokrajinska organizacija SDU i Omladinska organizacija SDU. Na osnovu strukture ovog tela može se naslutiti da su dve važne organizacione jedinice i Forum žena i Socijaldemokratska Omladina (SDO).

Forum žena je „autonomna organizacija žena koju čine svi članovi SDU koji to žele. Forum žena, pored ciljeva sadržanih u Programu SDU, ima za cilj ostvarenje ravnopravnosti žena u svim sferama društvenog života“ (Statut, čl. 22). Da ovo telo nije samo protokolarnog karaktera, pokazuju i druge statutarne odredbe koje promovišu ravnopravniji položaj polova u društvu. Tako se već u prvom članu Statuta kaže da će SDU „omogućiti jednaku zastupljenost članova i članica u svim organima stranke, na kandidatskim listama i pri podeli mandata“, kao i da će „među članovima GO podjednako biti zastupljena oba pola“ (Statut, čl. 9).

SDO je omladinska organizacije Socijaldemokratske unije. Reč je o aktivnoj omladinskoj organizaciji koja i formalno i suštinski

učestvuje u radu stranke, ali i u regionalnim i međunarodnim socijaldemokratskim forumima o čemu najbolje govori izbor Nine Živanović za potpredsednicu Mladih evropskih socijalista (omladinska organizacija Partije evropskih socijalista – PES). SDO posebno ističe svoju nezavisnost od ostatka stranke, što se vidi i po statutarnoj mogućnosti da članstvo u SDO ne podrazumeva i članstvo u SDU. Takođe, SDO ima i svoj programski manifest.

U Manifestu se posebno ističu ideje slobode, solidarnosti i jednakosti kao osnovnih vrednosti svake socijaldemokratije. Takođe, mlade socijaldemokrate zagovaraju internacionalizam kao jedan od ključnih ciljeva levičarskih političkih partija i društvenih pokreta, koji poziva na solidarnost ne samo sa građanima jedne države, nego i sa građanima celog sveta. SDO ekonomsku aktivnost i prosperitet vidi kao bazni element društvene stabilnosti, i cilj ekonomskog programa je upravo davanje predloga i načina kojima bi se kontinuirano dostizao i održavao najviši mogući nivo ekonomske razvijenosti. Ono čemu socijaldemokratija teži i što SDO posebno podvlači je društvo jednakih mogućnosti, što podrazumeva podjednake početne pozicije pojedinaca u društvu, bez obzira na sve razlike, društveno-kulturno i prirodno uslovljene, i njihove jednake šanse za lični, profesionalni i kulturni razvoj. Pored toga, socijaldemokratija se zalaže za punu zaštitu marginalizovanih i ranjivih društvenih grupa i pojedinaca, kao i za njihovu društvenu afirmaciju. Uz to, Socijaldemokratska omladina mlade smatra ključnim resursom društvenog razvoja, i veruje da mladi ljudi nisu bespomoćna populacija koja treba da čeka na odrasle da joj rešavaju probleme, stvaraju uslove i otvaraju perspektive. Zato se SDO oslanja na potencijal mladih i programe participacije (SDO Manifest, 2008: 39).

Konačno, SDU i formalno dozvoljava stvaranje frakcija (Statut, čl. 21) i proporcionalnu zastupljenost frakcija u svim stranačkim organima.

Formalno gledano, Statut SDU omogućava postojanje bogate unutarstranačke demokratije. Ipak, ne bi trebalo preterivati sa optimističnim ocenama, niti olako porediti unutarstranačku demokraciju sa drugim partijama u Srbiji zbog dva osnovna argumenta. Prvi je da je SDU kao mala stranka u mogućnosti da uvede niz mehanizama koji podstiču participaciju, a koji su nedostižni velikim strankama (što naravno nije opravdanje za njihovu nedemokraciju); drugi argument se tiče činjenice da se SDU ne razlikuje mnogo od drugih stranaka po tome što je od osnivanja do danas ista osoba (Žarko Korać) na čelu stranke i da se stranka u javnosti dominantno identifikuje preko njenog predsednika.

ZAKLJUČAK

Socijaldemokratska unija svoje višegodišnje postojanje na političkoj sceni Srbije od samog početka opravdava zagovaranjem socijaldemokratskih vrednosti u svim sferama društveno-političkog života. Svesna svoje male izborne snage, kroz zalaganje za demokratizaciju Srbije, razvijanje tržišne privrede i socijalno pravednijeg društva, SDU je kako bi opstala pokazala otvorenost za saradnju i prihvatanje inicijativa i akcija onih koji nisu formalno članovi SDU. Takođe, vidi se i njena spremnost za saradnju sa sindikatima, društvenim organizacijama i udruženjima građana, čiji su ciljevi slični, odnosno temelje se na vrednostima koje su prepoznatljive socijaldemokratama, kao što su: egzistencijalna i socijalna sigurnost, solidarnost, saradnja, jednakost, tolerancija i socijalni dijalog. Postavlja se pitanje da li će ovakva programska shvatanja u budućnosti naići na veću podršku njenih političkih partnera, ali i samih građana kako bi uspela da opstane i obezbedi stabilniju poziciju u političkom životu Srbije.

Literatura

Kitschelt, Herbert, *Party Systems in East Central Europe: Consolidation or Fluidity*, Paper presented at annual meeting of the American Political Science Association, September 1–4, New York, 1994.

Program Socijaldemokratske unije (2009)

Statut Socijaldemokratske unije (2009)

SDO Manifest nove levice: Jedna vizija za pravednu, jednaku, slobodnu i solidarnu Srbiju (2008)

Ana Vušurović
Bojana Džulović

SOCIJALISTIČKA PARTIJA SRBIJE

Predmet ovog rada je analiza pozicije Socijalističke partije Srbije (SPS) na političkoj i partijskoj sceni Srbije. Ima za cilj da podrobnije prikaže evoluciju partije koja je u poslednjoj deceniji 20. veka igrala dominantnu ulogu u javnom životu Srbije. Analiziraćemo njihov ideološki razvoj i put počevši od osnivanja 1990. godine kada se iz komunističke transformišu u socijalističku partiju da bi dalje nastavili put ka socijaldemokratiji i deklarirali se kao partija demokratske levice.

Rad je podeljen u tri celine. Prvi deo rada pokazuje opšti okvir njenog istorijata. Drugi deo predstavlja programska načela kojima se stranka rukovodi i na kraju treći deo predstavlja pregled statuta i organizacione mreže.

ISTORIJAT

Socijalistička partija Srbije osnovana je 17. juna 1990. u Beogradu, na Kongresu ujedinjenja Saveza komunista Srbije i SSRNS. Kao naslednica Komunističke partije Srbije, SPS se pozicionira kao „stranka kontinuiteta koja nastoji da reafirmiše

komunističko-avnojevsku matricu proisteklu iz narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije." (Lutovac, 2006: 43). U osnivačkom programu iz 1990, SPS se legitimiše kao partija-reprezent svih „onih koji žive od svog rada". SPS tvrdi da zastupa „najdublje interese naroda, a naročito radnika, inteligencije i seljaka", čime se naglašava neosporni kontinuitet sa komunističkom partijom (Lutovac, 2006: 43). SPS je tokom devedesetih nastavio da pripada komunističkoj porodici, jer su programske promene koje je usvojio bile, uglavnom, polovične i ambivalentne. Preokret ka socijaldemokratiji, odnosno socijalističkoj porodici SPS je ostvario u Deklaraciji VI Kongresa SPS-a iz 2003, i u političkom delovanju kao lojalan partner u vladavinskom aranžmanu uspostavljenom 2004. u vladi Vojislava Koštunice.

Na Osnivačkom kongresu usvojene su programske osnove i Statut, a za prvog predsednika izabran je Slobodan Milošević. Zapravo, program ove novoosnovane partije i dalje je predstavljao i zalagao se za ideale iz perioda „komunizma", kao što su demokratski socijalizam, društvena svojina i skeptičnost prema tržišnoj privredi.

U oba programska dokumenta usvojena u prvoj polovini devedesetih godina prošlog veka (Programske osnove SPS-a, 1990; Osnove programa SPS-a, 1992), SPS je napustio ideju da zastupa interese radničke klase i umesto toga se samodeklarisao kao instrument interesa naroda kao kolektivnog subjekta. Godine 1992. SPS usvaja novi program – nova legitimacijska formula postaje demokratski socijalizam. Socijalističko shvatanje demokratije podrazumeva ukidanje monopola moći, predstavničku demokratiju i neposrednu demokratiju (Goati, 2006: 36).

Dalje činjenice pokazaće da je SPS kao stranka prešla ogroman put i istorijsku transformaciju od 1990. godine do danas.

Sve do 1998. godine SPS je bila najjača stranka, pravi primer stranke koja svoju podršku bazira na, kako harizmatikom vođi – Slobodanu Miloševiću, tako i na metodama represije. Na prvim višestranačkim izborima u Srbiji, 1990. godine, SPS osvaja najveći broj glasova i sastavlja Vladu Srbije. Bitni faktori koji su doprineli izbornom uspehu SPS-a i povećali njegovu prednost u odnosu na druge političke reprezentate jesu, najpre, većinski izborni sistem, zahvaljujući kome partija sa 46% glasova osvaja 77,6% mesta u parlamentu ali i nespremnost i podeljenost opozicije, koja je tokom devedesetih godina nekoliko puta bezuspešno pokušavala da se ujedini.

I pored prepoznatljive ideologije važno pitanje jeste koliko je SPS bio u senci svoga lidera, Slobodana Miloševića i na koji način je to uticalo na položaj same partije. Nesumnjivo je da se gotovo sve relevantne političke partije danas, ali i u prošlosti prepoznaju po imenu svoga lidera. Takva situacija bila je očigledna u SPS-u tokom devedesetih, kada je Milošević imao neprikosnovenu vlast. On je klasičan primer harizmatikog vođe, osobe koja ima „božiji dar“ kojim se uzdiže iznad ostalih pripadnika grupe i izaziva njihovo divljenje. U jeku raspada Jugoslavije biračima je delovao kao spasilac nacije i na Gazimestanu održao sada već čuveni govor pred gotovo milion političkih sledbenika. Unutar stranke sve je podredio sebi. On je bio osoba zadužena za postavljanje i odstranjivanje kadrova. Nije postojala ni naznaka unutarstranačke demokratije. Oni koji su smogli hrabrosti da mu se suprotstave bili su odstranjeni iz stranke.

To je, zasigurno, uticalo i na karakter režima tokom devedesetih godina. Autori su skloni da ga definišu kao izborni autoritarizam – koncept koji je trajao od devedesetih godina pa sve do petooktobarskih promena. On se od zatvorenih nedemokratskih režima razlikuje po redovnom održavanju višepartijskih i kompetitivnih izbora, ali se izbori održavaju u uslovima koji nisu slobodni i poštteni, što ga diferencira od izbornih demokratija (Antonić, Pavlović, 2000: 65).

Situacija se drastično menja, počevši od 1998. godine, kada vladajućem režimu slabi podrška, koja se nadoknađuje sve represivnijim merama, poput likvidiranja lidera opozicije i proganjanja učesnika demonstracija (Goati, 2006: 24). Naravno, faktor koji je presudio nepopularnosti SPS-a nakon toga, svakako je i NATO bombardovanje, koje je ukazalo na posledice politike tadašnje vlasti. S obzirom na takvu situaciju, opozicione stranke počinju da se ujedinjuju i početkom 2000. godine stvaraju koaliciju Demokratska opozicija Srbije (DOS). Težina poraza koju je DOS naneo SPS-u na izborima za predsednika 24. septembra 2000. godine i nepriznavanje rezultata od strane režima, doveli su SPS u najgoru poziciju od trenutka osnivanja. Nakon što su protesti zbog falsifikovanja izbornih rezultata kulminirali 5. oktobra, partija ulazu u opozicioni period, za koji su mnogo smatrali da će ujedno biti i kraj političkog delovanja SPS-a. Osim toga, unutrašnji sukobi su doveli do odvajanje određenog broja funkcionera stranke, te iz SPS-a nastaju Socijalistička demokratska partija i Srpska socijaldemokratska partija.

U godinama nakon petooktobarskih promena, podrška SPS-u je drastično pala, prelivajući se na stranu nekadašnje bliske partije Srpske radikalne stranke. O izrazito niskoj podršci govore podaci poput osvojenih 7,6% glasova na parlamentarnim izborima 2003. i 3,6% na predsedničkim izborima 2004. godine. Možda ta podrška i ne treba da čudi, s obzirom na to da se SPS tada predstavljala kako antisistemska stranka, koja se zalagala protiv Evropske unije, Haškog tribunala i drugih značajnih političkih činioca.

Tek će na Šestom kongresu SPS-a, održanom u Beogradu 2003. godine, uvrstiti u program neke oblasti koje su do tada bile nezamislive – prihvatanje procesa evropskih integracije i ideje o učlanjenju u EU. Ipak, stranka je i dalje imala kritički stav prema Zapadu, procesima tranzicije, pitanju Kosova i Metohije. Bitna činjenica je da je sve ovo vreme u opoziciji, predsednik stranke i dalje, barem formalno, Slobodan Miloše-

vić. U tom kontekstu zanimljiv jeste i podatak da je SPS uvek na parlamentarnim izborima prolazila gore nego na predsedničkim, što se pripisuje leaderskoj ulozi predsednika partije, koji je nastavio da bude bitan faktor čak i u periodu kada *de facto* nije vodio stranku. Rukovodstvo partije je bilo toga svesno. Najbolji primer koji svedoči o tome jeste i ilustracija partijske konvencije 2005. godine, kada je obeleženo 15 godina od osnivanja partije. Na toj konvenciji svako pominjanje Miloševićevog imena izazivalo je ovacije delegata (Goati, 2006: 161).

Da SPS ne namerava da se isključi iz političkog života Srbije, uprkos teškim porazima, svedoči sklapanje takozvanog „vladavinskog aranžmana“ tokom 2004. godine sa Demokratskom strankom Srbije (DSS). SPS je pružila podršku manjinskoj vladi Vojislava Koštunice, što je uverilo stranku da i sa svojim malim biračkim telom može da utiče na visoku politiku. Nakon tih izbora stranka se našla na raskrsnici. Imali su dva izbora. Prvi da reformišu stranku i drugi da nastave sa Miloševićevom politikom i tek nakon izbora se odluče za temeljnu rekonstrukciju. Izbor je pao na drugu opciju, čemu u prilog govori i činjenica da su se na izbornoj listi našli najodaniji saradnici predsednika partije. Upravo formiranje ove Vlade predstavlja preokret za SPS i praktično njihov povratak na političku pozornicu. Vlada Vojislava Koštunice funkcionisala je uz spoljnu podršku SPS-a. Iako nisu dobili „fotelje“ vršili su znatan politički uticaj iz drugog plana.

Ne bismo mnogo pogrešili ako najbitnijim događajem u istoriji SPS-a, pored 5. oktobra, označimo i smrt njenog dugogodišnjeg predsednika Slobodana Miloševića 11. marta 2006. godine. Nakon Miloševićeve smrti i dolaska Ivica Dačića na čelo partije, posle niza trzavica otpočinje jedno relativno mirno razdoblje za SPS, koja je uspela da ostvari svoj glavni cilj, da se deklarise kao partija moderne levice i izvrši jedan zaokret ka socijaldemokratiji. Naime, na Sedmom kongresu SPS-a, održanom u decembru 2006. godine, za novog predsednika izabran je Ivica

Dačić, nekadašnji predsednik Glavnog odbora i predstavnik „reformске struje“. SPS je tako „opredeljena za tržišnu ekonomiju i socijalnu pravdu, privatizaciju privrede, demokratizaciju društva i integraciju naše zemlje u Evropsku uniju.“¹

Prvi izbori nakon modernizacije stranke 2008. godine, doneli su SPS-u više nego očekivani uspeh. U koaliciji sa Partijom ujedinjenih penzionera Srbije (PUPS) i Jedinštvonom Srbijom (JS), osvojeno je 7,58% glasova i 20 poslaničkih mesta. Sklapanje ove koalicije predstavljao je pun pogodak za socijaliste. Ona je pravi primer načina na koji se ideologija i biračko telo nadopunjuju. Kao koalicija isticali su najpre čist program države socijalne pravde i načine na koje najnižim slojevima stanovništva povećati standard. Iako osvojivši relativno mali broj glasova, SPS je zauzela ulogu „jezička na vagi“ i to iskoristila kako bi, za samo osam godina od petooktobarskih promena, opet bila na vlasti. Za mnoge birače ideja o povratku SPS-a na vlast je bila nezamisliva. Zbog toga, značajan momenat u procesu sastavljanja vlade predstavljalo je potpisivanje dokumenta između SPS-a i Demokratske stranke (DS) kao nekadašnjih glavnih „političkih neprijatelja“ – takozvane Deklaracije o pomirenju i zajedničkoj odgovornosti za ostvarivanje vizije Srbije kao demokratske, slobodne, celovite, ekonomske i kulturno razvijene i socijalno pravedne zemlje. Socijalisti su uspeli da sa svojih leđa skinu hipoteku prošlosti zahvaljujući koaliciji sa Demokratskom strankom i radom u vladi Mirka Cvetkovića. Osim toga, Dačić je uspeo da za svoju opciju pridobije tradicionalne birače SPS-a. Nakon turbulentnog perioda partija je ušla u jedno mirnije razdoblje, konsolidovala se, predstavila svoje nove, modifikovala stare ciljeve i ponovo se našla na vlasti.

Da je SPS bila na putu da se i zvanično okarakteriše kao socijaldemokratska partija svedoči i pokretanje postupka za prijem stranke u Socijalističku internacionalu, svetsku organizaciju

¹ Sajt www.sps.org.rs/istorija.

koja okuplja partije socijaldemokratskog opredeljenja. Svoje demokratsko opredeljenje učvrstila je Osmim kongresom SPS-a, održanom u Beogradu decembra 2010. godine. Za predsednika je ponovo izabran Ivica Dačić, a stranka usvaja novi program i Statut. Tako možemo videti potpuno razilaženje sa nekadašnjim socijalističkim idealima, najpre po pitanjima privatizacije (za koju se sada SPS čvrsto zalaže) i odnosu prema religiji i crkvi.

Novi statut SPS-a iz 2010. harmonizuje ideje socijalizma i demokratije u demokratski socijalizam i utemeljuje ih na radu, humanizmu, slobodi, socijalnoj pravdi, jednakosti i solidarnosti. Ove vrednosti su kriterijumi za ocenjivanje političke stvarnosti, merila novog i bolje uređenog društva. Demokratski socijalizam za socijaliste predstavlja proces političkog, ekonomskog i socijalnog oslobođenja čoveka od siromaštva, nepravde, neznanja, dominacije i eksploatacije. Ove vrednosti omogućavaju potpun razvoj ličnosti. Težeći da ukinu vladavinu kapitala nad radom, zastupaju životne i radne interese građana. Posebno se ističe potreba da se stranka prilagodi strukturnim promenama u svetu i izmenjenim istorijskim uslovima u zemlji, ali temelji, osnivačke odrednice identiteta ostaju nepromenjene. SPS ostaje dosledan društvu političke, ekonomske i socijalne demokratije, građanskoj, verskoj, etničkoj ravnopravnosti i socijalnoj sigurnosti.

Konačno, poslednju etapu u procesu modernizacije čini i njeno priznanje od strane birača. Na parlamentarnim i predsedničkim izborima, održanim 6. maja 2012. godine, u istom sastavu koalicija SPS-PUPS-JS osvaja 14,53% glasova i 44 poslanička mesta, a Ivica Dačić treće mesto na predsedničkim izborima. Dobar izborni rezultat može se pripisati i dobrom izboru tema. To su pre svega teme koje se tiču života običnih građana, njihovih egzistencijalnih pitanja, i stvari koje opredeljuju naš odnos prema svetu, sto je SPS, izgleda, uspeo da jako dobro izbalansira.

Kao treća najveća stranka, SPS ulazi sa mnogo većim apetitima u proces sastavljanja vlade nego što je to bio slučaj

2008. godine. To je rezultiralo sklapanjem političkog saveza sa Srpskom naprednom strankom (SNS) i Ujedinjenim regionima Srbije (URS), pri čemu je mandat za sastavljanje vlade dat Ivici Dačiću čime on postaje premijer Srbije.

Uz sva prilagođavanja strukturalnim promenama u svetu i izmenjenim istorijskim uslovima u zemlji, socijalisti su prešli dugačak put i sada se mogu okarakterisati kao partija demokratske levice oslonjena na svet rada i okrenuta budućnosti.

PROGRAM

O prirodi svake organizacije najjasnije govori njen statut, a kada se radi o političkoj partiji – njen program. Prema statutu Socijalističke partije Srbije, ova stranka se deklarise kao partija koja se zalaže za, između ostalog, zaštitu i poštovanje svih ljudskih prava i sloboda koje potiču iz Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima OUN, kao i evropskih deklaracija, poštovanje dostojanstva čoveka, bez obzira na njegovu versku, nacionalnu i rasnu pripadnost, pol, političko uverenje i socijalno stanje. Primetićemo da u ovom ali ni bilo kom drugom članu statuta nema dela koji se odnosi na seksualnu orijentaciju.

Tema ovog dela je reformski preobražaj Socijalističke partije Srbije nakon usvajanja novog Programa i Statuta na njenom VIII Kongresu, decembra 2010. godine. Iz datog pregleda može se uočiti značajan stepen reformi, ali i kombinacija kontinuiteta i reformi.

Tradicionalno, SPS se dalje zalaže za zaštitu prava radnika, seljaka i penzionera, kao i poštovanje kolektivnih ugovora. U sklopu starog socijalističkog duha, tu spadaju i prava na besplatnu zdravstvenu i socijalnu zaštitu, besplatno obrazovanje i pravo na penzije, uz uvažavanje vladavine prava, socijalne pravde, solidarnosti i socijalne sigurnosti. Pored toga, SPS se

zalaže i za poštovanje i unapređenje položaja porodice, ravnopravnost polova, zaštitu životne sredine i ubrzani društveni, privredni i ravnomerni regionalni razvoj Srbije.

U zvaničnom programu Socijalističke partije Srbije, nalaze se tri oblasti – politička, ekonomska i socijalna demokratija. U svakom delu objašnjene su glavne ideje na kojim se bazira, kao i rešenja za koje se zalaže savremeni SPS. Samo prelistavanje programa ukazuje na to da je političkom i socijalnom delu posvećeno mnogo više pažnje nego ekonomskom.

POLITIČKA DEMOKRATIJA

Politički sistem i uređenje države Srbije

Na planu političke demokratije socijalisti znatnu pažnju poklanjaju razvoju koncepta demokratske, pravne, laičke, socijalno odgovorne države. SPS ističe potrebu obezbeđivanja koncepta jedinstvene Srbije, što podrazumeva funkcionisanje jedinstvenog političkog, pravnog i ekonomskog sistema na celokupnoj teritoriji države. To implicira da se ni na koji način ne dovodi u pitanje teritorijalna celovitost i suverenitet države Srbije. Socijalisti su svesni neophodnosti decentralizacije vlasti i dekoncentracije moći, ali ne u smislu koji vodi ka jačanju separatističkih tendencija. U tom kontekstu, zahtevi za definisanje autonomije Vojvodine su legitimni samo ukoliko ne sadrže, ni na koji način, državne atribute.

Ovo pitanje bilo je pokrenuto i u okviru izborne kampanje 2012. godine, kada su socijalisti jasno definisali svoj stav. Socijalisti su, nakon niza predizbornih skupova istakli njihovo viđenje vojvođanskog problema i zalagali za jasno razgraničenje ekonomskih argumenata za veći stepen decentralizacije i prenošenje određenih prava i nadležnosti na AP Vojvodinu. Bili su protiv „neopravdanih političkih pritisaka“ za ustupanje

atributa državnosti kako bi se opravdale težnje za konfederalizacijom Republike Srbije ili zastupala secesija pojedinih delova ili celine Vojvodine od Republike Srbije.

Spoljna, regionalna politika, Kosovo i Evropska Unija

Za socijaliste, u pogledu spoljne i regionalne politike, prioritet su mir, pomirenje, povezivanje, rad na zajedničkim interesima, dobrosusedski odnosi i integracije. Oni smatraju da samo na taj način Srbija može da odgovori na ono što jesu izazovi savremenog doba. Spoljna i regionalna politika za koju se zalaže koalicija oko SPS-a jeste politika zemlje da se svi problemi rešavaju mirnim putem kroz dijalog jer samo tako se može doći do pravičnog i do kompromisnog rešenja.

Geostrateški položaj Srbije je takav da pruža mogućnost za saradnju sa mnogim državama i međunarodnim organizacijama. U tom kontekstu Srbija poseduje velike potencijale koje je u prošlosti slabo koristila usled nepovoljnih političkih prilika.

U svom Programu SPS je postavio tri cilja u ostvarivanju uspešne spoljne politike. To su:

- aktivna saradnja sa svim zemljama i narodima u svetu, kao i međunarodnim organizacijama koje su opredeljene za iste vrednosti kao i SPS;
- razvoj dobrih odnosa sa velikim svetskim silama kao što su SAD, Rusija, ali i Indija, Brazil i zemlje Latinske Amerike. Zemlje koje imaju ogroman uticaj na svetske odnose.
- obnova aktivnog učešća u Pokretu nesvrstanih zemalja i jačanje saradnje sa nesvrstanim i zemljama u regionu.²

² Program Socijalističke partije Srbije, str. 23.

Nakon perioda reforme stranke SPS se izričito okreće zalaganju za uključivanje u evropsku porodicu. Ovo je tema koja je bila jedna od dominantnih u izornoj kampanji za predsedničke i parlamentarne izbore 2012. godine, sa posebnim naglaskom na uslove koje naša zemlja mora ispuniti na svom evropskom putu. SPS je drastično promenio svoj odnos prema članstvu u EU, afirmišući se kao izrazito proevropska stranka. Menjajući svoju poziciju oni posebno naglašavaju bliske veze naše zemlje i naroda sa narodima i zemljama Evropske unije. „Evropska orijentacija spoljne politike Srbije zasnovana je na bliskim vezama naše zemlje i naroda sa zemljama i narodima Evropske unije, sa kojima delimo zajedničke istorijske i civilizacijske vrednosti i tradicije, kao i zajedničke ekonomske interese.“³ Socijalisti smatraju da naša zemlja treba i može da doprinese izgradnji čvrstog, zajedničkog evropskog puta i to je jedan od razloga davanja pune podrške pregovorima i članstvu u EU, odnosno daljem procesu integracije Srbije.

Za socijaliste članstvo u Evropskoj uniji je jedan od osnovnih interesa Srbije, on nema alternativu, ali problematičan je naš način ulaska u tu organizaciju. Pred Srbiju se stavljaju različiti uslovi koji u velikoj meri ugrožavaju njen suverenitet i integritet. Tu se pre svega misli na nerešeno državno pitanje, pitanje Kosova i Metohije, i potreba njegovog priznavanja kao glavna prepreka našem članstvu. Socijalisti u svojoj kampanji upravo potenciraju to pitanje, jasno izražavajući svoj stav da će to biti izrazito težak put, kojim treba ići postupno i polako, ali da oni nikada neće prihvatiti menjanje granica zarad ulaska u EU. Ono što je očigledno jeste da je njihova retorika po tom pitanju bila oštra i jasno predstavljena, za razliku od većine drugih političkih partija, koje nisu imale jasno razrađene planove i programe po ovom pitanju. Bili su možda jedina partija koja je direktno optužila evropske zvaničnike da oni žele Srbiju pod svojim okriljem, ali samo pod uslovima koji oni postave i koji su teško

³ Ibid., str. 24.

prihvatljivi po nas, misleći na pritisak da se i formalno prizna Kosovo i Metohija i da ga suštinski svojim potezima otpišemo. Jasno su izrazili stav da ukoliko dođe do protivrečnih zahteva, koji su u suprotnosti sa nacionalnim interesima Srbije, naša zemlja može i da se okrene na drugu stranu, vodeći drugu politiku. Takva kampanja je, sudeći po izbornim rezultatima, očigledno dala uspeh. Razlog za to možemo tražiti u staroj retorici koja je poznata glasačima SPS-a. Sa sloganom „Jasno, čvrsto, odlučno“, SPS poručuje da Srbija, iako mala država, neće dozvoliti da je najmoćnije države tretiraju kao nevažnu, te da radije bira potpunu kontrolu nad svojim suverenitetom nego mešanje stranih političara u svoje unutrašnje uređenje.

Povezano sa prethodnim pitanjem jeste upravo problem Kosova i Metohije i Republike Srpske. To je, po socijalistima, jedno od pitanja koje definiše srpski nacionalni interes. Socijalisti su pitanje Kosova postavili kao nešto što direktno opredeljuje odnose u samoj državi. Jasno izražavaju stav da je KiM sastavni deo srpskog identiteta i državnosti. Za socijaliste dve autonomne pokrajine su sastavni i nerazdvojni deo Republike Srbije, a rešavanje problema izazvanih nasilnom secesijom, nelegitimnim NATO bombardovanjem, jednostranim proglašenjem nezavisnosti najvažnije je državno, nacionalno, istorijsko, moralno i duhovno pitanje srpskog naroda i njegovog opstanka. Socijalisti su još ranije isticali svoj plan za rešenje kosovskog problema, a aktivirali su ga i u kampanji. Radi se o ideji razgraničenja kao najracionalnijeg za dalje izbegavanje političke pat pozicije po tom pitanju. Dačićev predlog podele je u startu odbijen. Jedni su ga smatrali izdajom, drugi ne-realnim. Međunarodna zajednica je odbacila takav predlog smatrajući pitanje KiM rešenim. Zanimljivo će biti videti kako će se socijalisti u skorijoj budućnosti postaviti u tom pogledu, da li će uspeti da održe svoju proevropsku orijentaciju uz istovremeno iznalaženje adekvatnog rešenja za nerešeno pitanje državnosti u Srbiji. SPS je u toku cele kampanje vršio pritisak na najveće konkurente, DS i SNS, da se izjasne po ovom

pitanju, ali i o Republici Srpskoj, i svojim prozivkama jasno gradio za sebe poziciju najpoželjnije postizborne stranke. Čini se da je SPS u svojoj kampanji zahtevao otvorenost i jasno deklarisanje stavova o krucijalnim pitanjima za našu državu, i to je predstavljalo veliki plus za SPS, što im je omogućilo i ostvarivanje značajne prednosti u odnosu na konkurente. Njihov stav bio je jasan, KiM i Republiku Srpsku ne treba žrtvovati zarad Evropske unije. Danas se njihova politika u vezi sa KiM ogleda kroz pregovore koje u Briselu Beograd vodi sa Prištinom a koje predvodi Ivica Dačić. I dalje možemo čuti sličnu retoriku – pregovori i normalizacija odnosa su neophodni, ali Srbija nikad neće priznati nezavisnost Kosova.

Javna uprava, lokalna samouprava, regionalizacija

SPS smatra da ideja regionalizacije mora biti osmišljena u skladu sa realnim ekonomskim potencijalima i potrebama građana, ali u okviru široko prihvaćenog konsenzusa. Taj proces mora biti praćen visokim stepenom svesti o našim dobrim i lošim iskustvima sa ovim konceptom i uz puno uvažavanje teritorijalnog integriteta. Samim tim SPS se zalaže za prihvatanje regionalizacije koja se temelji na potrebama smanjenja nejednakosti, na podizanju efikasnosti i kvaliteta u pružanju javnih usluga.

Socijalisti važnim elementom demokratije smatraju lokalnu samoupravu. U cilju unapređenja lokalne samouprave, podizanja njene efikasnosti i efektivnosti, predlažu sledeću reformu:⁴

1. Decentralizacija;
2. Dekoncentracija javnih ovlašćenja;
3. Delegiranje i privatizacija pojedinih javnih službi.

⁴ Program Socijalističke partije Srbije, str. 16.

U svom delovanju oni insistiraju na većem uključivanju građana u procese odlučivanja o najvažnijim pitanjima koja se tiču njihove zajednice; definisanju različitih tipova lokalnih zajednica; punoj primeni načela subsidijarnosti; odnosima državnih i lokalnih organa koji se zasnivaju na principima samostalnosti, poverenja, saradnje i nemešanja u delegirane nadležnosti.

Bitno je pomenuti i koncept javne uprave. Socijalisti su i u svom programu, ali i u toku izborne kampanje naglašavali stav da ona mora biti debirokratizovana, ekonomična, ali pre svega departizovana. Od tih najava za sad, čini se, nema ništa.

Bezbednost i koncept političke neutralnosti

U programu SPS stoji da „socijalisti prepoznaju proširenje i produbljenje koncepta bezbednosti do koga je došlo u post-hladnoratovskom periodu. U tom smislu, posebnu pažnju posvećujemo konceptu ljudske bezbednosti koji je usredsređen na blagostanje i kvalitet svakodnevnog života građana, ne odričući pri tome izuzetan značaj tradicionalnih koncepata bezbednosti.”⁵ Socijalisti smatraju da ona mora biti izraz proaktivne moći države, što je jedna tradicionalna koncepcija. Imajući u vidu prošlost Srbije i njenu izloženost visokom stepenu ljudskih i materijalnih gubitaka, socijalisti predlažu koncept vojne neutralnosti. Vojna neutralnost bi podrazumevala strateško opredeljenje za politiku mira, dobrosusedske odnose, bezbednost i stabilnost na Balkanu, ali i šire.

Ulazak u NATO je jedno od važnih pitanja. Prema SPS-u Srbija treba da se opredeli za evropski put i ulazak u EU, ali članstvo u jednoj vojnoj organizaciji, kao što je NATO, ostaje problematično, zbog, po socijalistima, nelegalnog i nelegitimnog napada na SRJ 1999. godine.

⁵ Program Socijalističke partije Srbije, str. 22.

Borba protiv organizovanog kriminala i korupcije

SPS se zalaže za doslednu primenu zakona – „jednako prema svima i prema svakome”.⁶ U Programu ove stranke navodi se da će podržati državu i njene organe u smanjivanju korupcije i kriminala kroz modernizaciju policije, tužilaštva i pravosuđa, promenu zakonskih propisa i strože pravne i ekonomske mere u sankcionisanju svih vidova kriminala i korupcije. Osim jačanja pravne države i demokratskih institucija, SPS navodi i neophodnost strožijih kazni za prestupnike. Ovaj metod, smatraju socijalisti, najefikasniji je u sprečavanju korupcije na svim nivoima društva.

EKONOMSKA DEMOKRATIJA

Prvo što primećujemo je raskid sa socijalističkom paradigmom po pitanju *ekonomskog uređenja države*, te umesto ekonomije kojom se upravlja, SPS se zalaže za tržišnu ekonomiju. Međutim, kako ne bi u potpunosti izgubila svoj identitet ali i glasačko telo, model za koji se SPS zalaže definisan je kao „socijalna tržišna ekonomija”. Da je stara retorike donekle zadržana svedoči i sledeća rečenica – „SPS je protiv kapitalizma u kome beskrupulozna trka za profitom omogućava pojedincima bogaćenje i raskošan život zasnovan na eksploataciji obespravljenih radnika koji rade u uslovima nedostojnim čoveka u XXI veku.”⁷ Osim toga, u svom ekspozou premijer Ivica Dačić citira nobelovca Krugmana i „zaključuje da imamo veliki broj ljudi koji ne rade ili nedovoljno rade, imamo kapacitete koji nisu uposleni, prirodne resurse koji nisu iskorišćeni i imamo uplašene investitore i finansijski sektor koji nije u funkciji razvoja, te da je reindustrijalizacija način da se ponovo pokrene privreda” (D. Spasojević, 2012: 68).

⁶ Program Socijalističke partije Srbije, str. 15.

⁷ Program Socijalističke partije Srbije, str. 26.

Bitna stavka u ekonomskom programu SPS-a je društvo zasnovano na znanju a uzor u svom ekonomskom modelu vidi se u razvijenim zemljama u kojima su partije levice dugo na vlasti ili imaju jaku tradiciju.

Dakle, socijalisti se tradicionalno fokusiraju na radnike i prava svih radnih ljudi, naročito u vremenu velikih moćnih korporacija. Zalažu se za *socijaldemokratski ekonomski model*, s težnjom da u budućnosti preraste u pravu državu blagostanja. To znači da položaj radnika ne zavisi isključivo od „nevidljive ruke tržišta“ već značajnu ulogu ima i država. „Da li će nezaposleni radnici ili radnici koji primaju minimalne zarade moći da školuju svoju decu ili sami stiču nova znanja i veštine, ne može biti samo njihov problem“ (D. Spasojević, 2012: 68).

S obzirom na stalnu ekonomsku krizu i sve lošiji standard građana, ekonomska pitanja bi trebalo da budu jedan od važnijih segmenata Socijalističke partije Srbije u predizbornoj kampanji 2012. godine. Međutim, utisak je da je SPS mnogo više pažnje posvetio odnosima sa Evropskom unijom i Kosovom i Metohijom, kao i socijalnoj politici. Razlog za to vidimo u veoma oštrim i pre svega društveno nepopularnim merama koje treba sprovesti u Srbiji, koje bi pogodile upravo većinu biračkog tela SPS-a – najsiromašnije građane. Zbog toga, SPS se okreće poljima na kojima je siguran da će imati dobar odziv kod birača.

Jedan od ideala u programu SPS-a je i *puna zaposlenost*, u kome se na zaposlenost gleda kao na jedno od osnovnih prava čoveka. Zbog toga se SPS snažno protivi svakom masovnom otpuštanju radnika, opet tvrdeći da ekonomska kriza ne može biti izgovor da interes kapitala bude iznad interesa radnika. S tim u vezi je i podrška koju SPS daje socijalnom dijalogu između države i radnika odnosno *sindikalom organizovanju radnika*, kao glavnom vidu zastupanja radničkih interesa i zahteva. Kako veliki broj radnika u Srbiji radi na „sivom tržištu“, SPS se protivi svakom daljem širenju takvog tržišta,

s obzirom na to da su u tom slučaju radnicima uskraćena socijalna prava a neretko su izloženi nehumanim uslovima rada.

Raskid sa starom socijalističkom ideologijom se možda najbolje vidi u stavovima SPS-a prema *svojini i privatizaciji*. U nekoliko navrata naglašava se da je privatna svojina tokom istorije pokazala svu svoju ekonomsku snagu, te da treba ići u pravcu privatizacije, kao preduslova postojanja tržišne ekonomije uopšte. Međutim, kako u tranzicionim državama proces privatizacije neretko podrazumeva i otpuštanje radnika, SPS će se zalagati da novi, privatni vlasnici preuzmu odgovornost za očuvanje radnih mesta.

Pored toga, SPS budućnost srpske ekonomije vidi u stranim investicijama – u čijem privlačenju je najvažnija uloga države, privatno-javnim partnerstvima i razvoju malih i srednjih preduzeća.

Kada govorimo o *regulativnoj ulozi države*, jasno je opredeljenje za tržišno ekonomsko uređenje. Ipak, uloga države nije minimalna. Država ima zadatak da neutrališe negativne posledice kapitalističkog sistema, poput mikroekonomske nestabilnosti, nejednake razvijenosti regiona ili monopola. Postoje oblasti u kojima država treba da zadrži glavnu ulogu, kao što su saobraćajna infrastruktura i energetika. Dakle, određen stepen državnog „prirodnog monopola“ mora da postoji, a za njegovo funkcionisanje je najbitnije efikasno upravljanje javnim preduzećima. Efikasno upravljanje javnim preduzećima podrazumeva, najpre, profesionalno i racionalno vođenje preduzeća, transparentnost u radu i kontrolu od strane države i nezavisnih institucija.

Kako tradicionalno biračko telo SPS-a čine radnici i seljaci, poseban deo posvećen je razvoju *poljoprivrede i sela*. Poljoprivreda i proizvodnja hrane se vidi kao jedan od glavnih ekonomskih potencijala države. Teži se modernizaciji tehnologija koje se na selu koriste, unapređenju ruralne infrastruk-

ture, tačnije, onom modelu razvoja sela koji Evropska unija dugo i uspešno primenjuje. Tako je u kampanji SPS isticao da su poljoprivreda i selo i proizvodnja hrane veliki potencijal privrednog i društvenog razvoja i izvozna šansa Srbije, ali samo uz veliku pažnju i ulaganja u njihovu modernizaciju i prestrukturiranje. U okviru poljoprivrede treba garantovati sistem subvencija, otkup, agrarni budžet od 1 milijarde evra i obrazovanje agrarne banke.

U skladu sa ideologijom, socijalisti biraju *pravične i efikasne poreze*. To podrazumeva oblik progresivnog oporezivanja, tačnije, različite poreske stope – nižu poresku stopu za niži dohodak i višu poresku stopu za viši dohodak. Dakle, oni koji imaju više, plaćaju veći porez. Shodno tome, socijalisti ohrabruju poreske olakšice kao instrument fiskalne politike namenjen najsiromašnijima. U toku kampanje bilo je govora o sporazumu sa Međunarodnim monetarnim fondom i njegovoj ulozi u poboljšanju finansijskog stanja u Srbiji. Mere koje MMF zastupa bi, kratkoročno gledano, znatno pogoršale već loš standard građana. Zbog toga su se socijalisti u okviru kampanje pokazali kao veliki protivnici MMF-a, koji na sve moguće načine pokušava da upravlja Srbijom. Svoje nezadovoljstvo datom organizacijom istakao je Dušan Bajatović: „...zato što statistika kaže da mere MMF-a nigde nisu dale dobre rezultate. Treba da se dogovaramo s međunarodnim institucijama, ali treba da gledamo svoje interese.”⁸

SOCIJALNA DEMOKRATIJA

Kao stranka privržena vrednostima socijaldemokratije, SPS kao glavne društvene vrednosti ističe *socijalnu pravdu, solidarnost i sigurnost*. To pre svega znači saosećanje sa problemima s kojima se svakodnevno sreću najsiromašniji stanovnici drža-

⁸ Preuzeto sa <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/315155/Bajatovic-Stampao-bih-pare-da-pomognem-privredi> 12.09.2013.

ve, među kojima je najviše radnika i seljaka. Zadatak države je da pomogne ugroženima i nemoćnima. Ova pomoć najpre podrazumeva dostupnost socijalnih i zdravstvenih usluga svim građanima Srbije.

Ipak, da postoji raskorak sa starom, istorijskom paradigmom socijalizma, svedoči i sledeći pasus u programu SPS-a: „Društvo i država ne mogu preuzeti na sebe isključivu brigu i odgovornost da rešavaju sva životna pitanja i probleme građana – pojedinci ne mogu biti oslobođeni odgovornosti za svoju egzistenciju i egzistenciju svoje porodice.”⁹

Socijalisti su i dalje verni idejama besplatnog obrazovanja, osnovne zdravstvene zaštite, penzionog osiguranja, kao i socijalne zaštite nezaposlenih i građana sa posebnim potrebama. To je suština njihove *socijalne politike*. Poseban akcenat stavlja se na najugroženije kategorije stanovništva – decu bez roditeljskog staranja, lica ometena u razvoju, stara lica, izbegle i raseljene osobe, ratne i vojne invalide. Tako je u izbornoj kampanji naglašeno zalaganje za aktivnu socijalnu politiku. U tom kontekstu isticana je posebna potreba pomoći porodiljama u cilju podizanja nataliteta. A kao pozitivan primer navodi se Jagodina i dotacije koje dobijaju majke dok odsustvuju sa posla.

S obzirom na to da ciljnu grupu birača SPS-a čine upravo penzioneri, *pravo na zasluženu penziju* je na visokom mestu njihove socijalne politike. Socijalisti smatraju da većina penzionera živi ili u krajnjoj bedi i siromaštvu ili zavisi od tuđe pomoći, te žele da promene ovakvo stanje. Jedna od ideja koja se pominje u programu je da je „potrebno suzbiti sivu ekonomiju i pripisati penzionom fondu akcije ustanova i institucija koje su građene sredstvima fonda u ranijem periodu. Ako one nisu privatizovane, sadašnji korisnici, pa makar to bila i država, moraju

⁹ Program SPS, str. 34.

penzionom fondu nadoknaditi sredstva zakupa.¹⁰ U skladu sa predizbornom koalicijom sa PUPS-om, socijalisti su veliki deo pažnje posvetili najstarijem delu stanovništva. Ističe se potreba da penzije prate rast zarada. Penzija je ekonomska kategorija, unapred stečeno, materijalno pravo, i ne sme postojati briga da li će one biti isplaćivane. U toku kampanje izneta je cifra da bi dovoljna veličina penzije trebala biti 64% plate i da je potrebno reformisati penzioni fond. Reforma znači postavljanje penzionog fonda na ekonomsko tržište, osiguravanje izvora prihoda, omogućavanje investicija uz kontrolu trajne naplate.

Pravo na zdravlje i zdravstvena zaštita je osnovna ljudska potreba i pravo. Za ostvarivanje ovog prava, socijalisti smatraju da je najodgovornija država. Zato, SPS se zalaže za besplatnu primarnu zdravstvenu zaštitu, dostupnu svim građanima, bez izuzetaka. Dakle, svi građani treba da budu obuhvaćeni sistemom zdravstvenog osiguranja, a za one građane koji nisu osigurani, sredstva za zdravstvenu zaštitu treba da obezbedi država. U kampanji socijalisti naglašavaju da je za zaštitu zdravlja građana odgovorna država. Potencira se na besplatnom korišćenju zdravstvene zaštite svih građana, bez izuzetka, i to na nivou standarda koji odgovaraju materijalnim mogućnostima države.

Sledeća kategorija koju socijalisti ističu je *problem siromaštva*. Saglasni su u stavu da je glavni uzrok siromaštva nezaposlenost, ali su još više zabrinuti zbog nedostatka solidarnosti prema siromašnim ljudima. Nije sramota biti siromašan, stav je SPS-a, sramota je biti bezosećajan na siromaštvo i patnje nemoćnih ljudi. Kao moguće rešenje problema siromaštva SPS vidi razvijanje novih radnih sposobnosti među najsiromašnijima.

Zna se da su žene ugroženije, kada je u pitanju siromaštvo, usled česte ekonomske zavisnosti od muškaraca. SPS se zalaže za potpuno smanjenje razlika u ekonomskom i društve-

¹⁰ Ibid., str. 36.

nom statusu između polova, to jest za *ravnopravnost žena* i muškaraca u svim oblastima života. Žene su danas većinski stanovništvo u Srbiji a svako diskriminisanje žena se vidi kao remećenje socijalne pravde. Istaknuto je i zalaganje za smanjenje razlika u ekonomskom i društvenom statusu između polova i potpunu ravnopravnost žena i muškaraca u svim oblastima života. Jedan deo kampanje posvećen je ulozi žena u društvu, o tome koliko su one diskriminisanije najpre u ekonomskom pogledu pa i u svim ostalim.

U sklopu brige o rodnoj ravnopravnosti je i *briga o porodici i deci*, kao sve izraženijoj tendenciji postepenog starenja stanovništva usled pada nataliteta. Zbog toga, SPS svoju podršku daje mladima za zasnivanje svojih porodica u vidu olakšica u obrazovanju, zapošljavanju i finansiranju. Jedno od rešenja je „zakonsko regulisanje kako bi oba pola – i muškarac kao i žena – imali mogućnost privremenog odsustva sa posla zbog brige o deci, mogućnost fleksibilnog ili skraćenog radnog vremena i finansijske olakšice za zaposlene roditelje, kao i brojne druge mere koje doprinose boljoj brizi o deci.”¹¹

Obrazovanje ostaje komponenta po kojoj se najlakše prepoznaju socijalisti. SPS se zalaže za besplatno obrazovanje, koje je u tom smislu realizovano samo na nivou osnovnog i delimično na nivou srednjeg i skoro nimalo na nivou visokog obrazovanja. Zato je cilj socijalista povećanje izdataka države na svim nivoima obrazovanja, kako bi se ono približilo što većem broju ljudi. Osim toga, obrazovni program mora biti što bliži potrebama tržišta, reformisan, u skladu sa tehnološkim razvojem i kao takav konkurentan sa stranim sistemima obrazovanja.

Stoga, dobar deo kampanje posvećen je problemima obrazovanja. Socijalisti su posebno naglasili da je potrebno najpre postići konsenzus u pogledu obrazovanja i usredsrediti se na

¹¹ Ibid., str. 39.

izrada „Strategije obrazovanja Republike Srbije”, kao prioriteta koji treba da obuhvati sve segmente, od predškolskog, osnovnog, srednjoškolskog do univerzitetskog obrazovanja. Na ovoj platformi potrebno je kasnije uzraditi zakone i druge akte. O njoj treba da se izjasne svi relevantni akteri i da se postigne konsenzus vezan ne samo za reformu obrazovanja već i kompletnog društva. Najbrži način za to bi svakako bilo podizanje kvaliteta univerzitetskog obrazovanja, organizacija novih studijskih programa, poboljšanje kvaliteta postdiplomskih studija. Besplatno obrazovanje ostaje trajni cilj socijalista. Socijalisti nastoje da obrazovnom politikom povećaju izdvajanja države na ovim nivoima i da se besplatno školovanje omogući što većem broju mladih.

Dalje, SPS daje podršku autonomiji univerziteta, ravnopravnosti državnih i privatnih univerziteta, kao i konceptu permanentnog obrazovanja to jest obrazovanja tokom čitavog života. Kada je u pitanju *razvoj nauke*, interes Srbije je da se u zemlji zadrže naučni kadrovi ali i da se pronađe način za vraćanje domaćih kadrova, koji su Srbiji i te kako potrebni.

Da se levo orijentisane stranke baziraju na duhovnim vrednostima, potvrđuje i zalaganje SPS-a za *kulturu humanizma*. Cilj je da svi oblici kulture budu dostupni svim građanima i kao takvi postanu prepreka za razvoj agresivne industrijske kulture. U sklopu te politike hitno je potrebno unaprediti položaj ljudi zaposlenih u kulturnim delatnostima.

Kada je reč o *sportu*, SPS smatra da je potrebno doneti jasniju regulativu, naročito zbog pokušaja zloupotrebe sportskih aktivnosti u političke svrhe. Treba štititi samostalnost sportskih organizacija koje „imaju pravo i slobodu da deluju na tržišnim i profitabilnim principima, ali samim tim podležu i svim važećim zakonskim i poreskim propisima i obavezama.”¹²

¹² Ibid., str. 44.

U skladu sa istorijskom tendencijom ka borbi protiv kapitalizma, SPS kao partija levice se jasno zalaže za aktivnu *ekološku politiku*. Pitanje životne sredine nije stvar samo pojedinca ali ni isključivo države – u toj borbi svi moraju biti ujedinjeni. Ekonomski razvoj se ne može odvojeno posmatrati od ekološkog. Što se prirodnih resursa tiče, socijalisti su za racionalniju upotrebu i razvoj obnovljivih izvora energije.

Međutim, ni ekološka politika ni nauka nije našla svoje mesto u izbornoj kampanji. Socijalisti su se fokusirali na, za društvo u ovom trenutku, najvažnije teme. Ono što je posebno naglašavano u kampanji jeste promovisanje pravde i socijalno odgovorne države koja ne znači ekonomski neodgovornu državu. Reklo bi se da je najviše pažnje posvećeno Evropskoj uniji i pitanju Kosova, mada se o tome u zvaničnom programu SPS-a može malo toga pronaći. Osim generalnog deklarisanja „za“ EU i primera dobro uređenih stvari u Evropskoj uniji, kao i „protiv“ nezavisnosti Kosova, dokumenta SPS se ne bave detaljnije ovim temama. Ipak, dobar deo kampanje je posvećen ovim pitanjima. Smatra se da je na njima i svojom standardnom socijalnom politikom SPS i osvojila, zajedno sa svojim koalicionim partnerima, 14,51% glasova na izborima 2012. godine.¹³

STATUT I ORGANIZACIJA

Kada upoređujemo statute SPS-a pravimo razliku koja je postojala u periodu 1990–2000. i 2000–2012. U periodu do petooktobarskih promena najveći deo moći unutar partije akumulirao se u rukama Miloševića, najviših državnih i partijskih funkcionera, sa raširenim odnosima „partijskog klijentelizma“, koji je podrazumevao znatne socijalne pogodnosti za svoje pristalice. Osnov Miloševićeve moći bila je njegova vlast i premoć

¹³ Izbori za narodne poslanike Narodne skupštine Republike Srbije i za predsednika Republike Srbije, maj 2012, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2012, str. 9.

u stranci. Socijalistička partija Srbije bila je pravo političko vlasništvo Miloševića. Jedan od primera pokazuje na koji način se vršila smena u okviru partije, a istovremeno i koliki je bio stepen stranačke discipline.

„Došao bi (Milošević) na sednicu Glavnog odbora, kojim je i predsedavao, jednostavno pročitao ko se razrešava a ko uvodi u dužnost i nakon svega 12 minuta završio sednicu. Pritom se nijedan član Glavnog odbora nije usuđio da prozbori ni reč, a kamoli da zatraži glasanje.”¹⁴

Ukoliko uporedimo prethodne statute partije videćemo evoluciju ovlašćenja predsednika. Naime, on je prema prvom Statutu iz 1990. godine koordinirao put partije, sazivao Glavni odbor, a po potrebi i Izvršni odbor. Statutom iz 1992. godine dodato je da predsednik koordinira odnose Glavnog odbora i Izvršnog odbora sa Vladom i Poslaničkim klubom socijalista u Narodnoj skupštini Srbije i Saveznoj Skupštini, kao i sa predsednikom Republike i drugim državnim funkcionerima, ukoliko su birani iz SPS-a. Statutom partije iz 2003. godine predsednik koordinira rad i predstavlja partiju, ne može da postavlja funkcionere, niti da predlaže funkcionere svoje stranke. Predsednik nije istovremeno i predsednik Glavnog odbora, jer je tadašnji predsednik bio u Hagu.

Novi Statut iz 2010. godine predviđa sledeća ovlašćenja za predsednika partije: predstavlja i zastupa SPS u skladu sa zakonom, Statutom i Programom partije; stara se o ostvarivanju programskih zadataka i ciljeva SPS-a; stara se o izvršavanju odluka kongresa, sprovodi politiku i iznosi političke stavove; predlaže kandidate za potpredsednika, članove Predsedništva, predsednika Izvršnog odbora; daje saglasnost za izbor predsednika pokrajinskih i lokalnih organizacija; koordinira rad organa partije; koordinira odnose Glavnog odbora i Izvršnog

¹⁴ *Naša Borba*, 1. decembar 1995, str. 9.

odbora sa Vladom i Poslaničkim klubom socijalista u Narodnoj skupštini Srbije i Saveznoj Skupštini, kao i sa predsednikom Republike i drugim državnim funkcionerima, ukoliko su birani iz SPS-a.; saziva Glavni odbor i Predsedništvo partije; predsedava sednicama Glavnog odbora, sednicama Predsedništva i Izvršnog odbora Glavnog odbora. Iz navedenog se vidi da se ovlašćenja predsednika nisu bitnije promenila u odnosu na prethodni kongres i da on i dalje spada među slabije vođe političkih partija u Srbiji.

Prema poslednjem usvojenom statutu 11. decembra 2010. godine, organi Socijalističke partije Srbije, kao političke organizacije, su:

1. *Kongres* – najviši organ stranke, koji se sastaje svake četiri godine a čine ga svi članovi ostalih organa SPS-a, kao i delegati izabrani u pokrajinskim i opštinskim organima stranke.

2. *Glavni odbor* – najviši organ stranke u periodu između dva kongresa, koji sprovodi njegove odluke. Mandat članovima glavnog odbora traje četiri godine, a članove upravo utvrđuje kongres.

3. *Predsednik* – prvi čovek u javnosti koji predstavlja, zastupa i rukovodi strankom a mandat mu traje četiri godine.

4. *Predsedništvo* – „je političko-operativni organ SPS-a ... koji čine: predsednik SPS-a, zamenik predsednika, potpredsednici glavnog odbora, predsednik Izvršnog odbora Glavnog odbora SPS-a, članovi Predsedništva koje bira Glavni odbor SPS-a”.¹⁵

5. *Izvršni odbor Glavnog odbora* – najviše izvršno telo, koje organizuje i sprovodi politiku stranke.

¹⁵ Statut SPS-a, član 48.

6. *Statutarna komisija* – „nezavisan i samostalan organ partije, garant statutarnosti i demokratskog ustrojstva SPS-a”.¹⁶

7. *Nadzorni odbor* – takođe nezavisno telo, čija jedna od bitnih funkcija je kontrola upotrebe finansijskih sredstava SPS-a.

Član 62. statuta zahteva da u organima SPS-a na svim nivoima organizovanja bude najmanje 20 odsto mlađih od 30 godina (dakle članova Socijalističke omladine) i 20 odsto žena. Osim toga, „sastav organa SPS-a izražava, u odgovarajućoj meri, socijalnu strukturu članstva”¹⁷ kao i zastupljenost članova iz redova nacionalnih manjina.

Pored ovih glavnih, postoje i posebni oblici organizovanja poput omladine SPS-a, takozvane *Socijalističke omladine Srbije* koju čine članovi do navršениh 30 godina života. Drugi posebni organ jeste *Forum žena*, čija glavna funkcija je afirmacija rodne ravnopravnosti i prava žena. Poslednji poseban organ je *Politički savet SPS-a*, kao savetodavno telo koje se saziva radi razmatranja najbitnijih pitanja u vezi sa stranačkim ali i državnim i privrednim razvojem.

Kada je u pitanju *odnos sa članstvom*, kao i u drugim partijama u Srbiji, član SPS-a može postati svako lice koje prihvata program i status stranke, a ima navršениh 18 godina. Zanimljivo je da članovi SPS-a ne mogu učestvovati u radu i aktivnostima neke druge političke partije ili organizacije bez saglasnosti određenog odbora SPS-a, osim u slučaju da se radi o drugoj državi ili partiji leve orijentacije. Članstvo SPS-a se teritorijalno organizuje u opštini, gradu ili jedinici autonomne pokrajine. Svaki član SPS-a ima pravo da predlaže kandidate, bude kandidovan, odnosno da bira i da bude biran za organe stranke ukoliko ispunjava statutarne uslove. Ipak, u statutu

¹⁶ Ibid., član 55.

¹⁷ Ibid., član 62.

se ne pominju konkretni uslovi, što se može tumačiti kao način za lakše rukovođenje potencijalno nepoželjnim članovima.

ZAKLJUČAK

Socijalistička partija Srbije prešla je dug put od devedesetih do danas. Onda kada je bilo nemoguće zamisliti SPS kao politički bitnog činioca u Srbiji, stranka se vratila i doživela preobražaj. Da neki elementi „stare“ partije i dalje postoje uverili smo se u prethodnom tekstu.

Iako bez harizmatiskog i snažnog lidera, kakav je bio Milošević, SPS uspeva da izbalansira brojne uticaje i uspostavi ravnotežu. Nakon turbulentnog perioda partija je ušla u jedno mirnije razdoblje, predstavila svoje nove, modifikovala stare ciljeve i ponovo se našla na vlasti. Zahvaljujući Dačićevim taktičkim potezima, SPS je preživeo. Na spoljnom planu Dačić je izneo svoju pomirljivu politiku prema EU, prihvatljiv je i za Vašington i za Moskvu. Na unutrašnjem planu učešćem u Koštuničinoj vladi uspeo je da afirmiše SPS kao relevantnu partiju. Uspeo je da se distancira od Miloševića, ali i da zadrži deo njegovih pristalica i glasača. Nakon toga put za povratak SPS-a bio je osiguran.

Uz sva prilagođavanja strukturalnim promenama u svetu i izmenjenim istorijskim uslovima u zemlji socijalisti se deklariraju kao partija demokratske levice oslonjena na svet rada i okrenuta budućnosti.

Literatura i izvori

Goati, Vladimir, *Političke borbe u Srbiji u postoktobarskom razdoblju*, Institut za društvene nauke, Beograd, 2006.

Goati, Vladimir, *Izbori u SRJ od 1990. do 1998. – volja građana ili izborna manipulacija*, Centar za slobodne izbore i demokratiju, Beograd, 2001.

Lutovac, Zoran, *Demokratija u političkim strankama Srbije*, Friedrich Ebert Stiftung i Institut društvenih nauka, Beograd, 2006.

Stojiljković, Zoran, *Partijski sistem Srbije*, Službeni glasnik, Beograd, 2011.

Stojiljković, Zoran (ur.), *Javne politike u izbornoj ponudi: izbori i formiranje vlasti u Srbiji 2012. godine*, Fondacija Konrad Adenauer, Beograd, 2012.

Izbori za narodne poslanike Narodne skupštine Republike Srbije i za predsednika Republike Srbije – maj 2012, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2012.

Program Socijalističke partije Srbije.

Statut Socijalističke partije Srbije.

Internet prezentacija Socijalističke partije Srbije www.sps.org.rs.

Novinski članak, *Naša Borba*, 1. decembar 1995, str. 9.

SRPSKA NAPREDNA STRANKA

Srpska napredna stranka je ključna stranka konzervativne provenijencije u Srbiji imajući u vidu način na koji stranka pokušava da se samopozicionira. To možemo zaključiti na osnovu stečenog imidža u javnosti, kao i socijalne ukorenjenosti, podrške birača i interpretacije ključnih političkih vrednosti. Ta teza se dokazuje kroz analizu užih tematskih političkih, ekonomskih i socijalnih stavova stranke. Analitičko-hipotetički okvir na kome zasnivamo pomenutu tezu gradimo u okviru distinkcije tri ravni politike koje nudi Herbert Kitchelt (Kitschelt, 1994) – politike identiteta (određivanje granica političke zajednice), konstitucijske (osnovnih političkih i ekonomskih institucionalnih aranžmana) i redistribucijske politike (operativni nivo raspodele resursa) kao relevantnog okvira. Redistribucijska politika obično predstavlja glavnu osu oko koje se načelno vrši podela na ideološkoj lestvici (od protržišne ka redistributivnoj), međutim, kada je reč o političkim partijama u Srbiji to nije slučaj. Postoje pitanja koja daleko snažnije profiliraju stranke poput politike identiteta, pre svega pitanja Kosova i pridruživanja Evropskoj uniji. Upravo je nastankom Srpske napredne stranke i njenim pristupanjem redu proevropskih stranaka učinjen korak ka postepenom zatvaranju ovih tema

kao najrelevantnijih za raspodelu glasova birača na izborima. U prilog ovome svedoči i zbornik *Javne politike u izbornoj ponudi* tezom o reformskoj programskoj evoluciji – „hadezeizaciji“ naprednjaka (Stoiljković, 2012: 16). Tada je formiran (proevropski) politički mainstream iza koga stoji kvalifikovana većina građana.

ISTORIJAT STRANKE

Srpska napredna stranka (SNS) formalno je nastala 10. oktobra 2008. godine predajom potrebnih potpisa građana Srbije za registraciju političke partije Ministarstvu za upravu i lokalnu samoupravu. Nastala je iz frakcije Srpske radikalne stranke, predvođene osnivačem SNS-a, Tomislavom Nikolićem. Sukob između predsednika stranke Vojislava Šešelja i njegovog zamenika datirao je od ranije. Konceptija vođenja stranke koju je propagirao Šešelj iz pritvora u Hagu i ona koju je Nikolić sprovodio razlikovale su se, pre svega, u suprotnim viđenjima odnosa sa drugim strankama. Evidentan je bio Nikolićev pokušaj da se radikali učine prihvatljivim za ostale stranke, pacifikacijom njihove retorike u samoj Skupštini, kao i skidanjem bedževa sa likom Vojislava Šešelja koje su godinama nosili. Međutim, ubrzo postaje jasno da sitni ustupci neće biti dovoljni za promenu imidža i pozicioniranje stranke kao prihvatljivog partnera i da je neophodna znatno jasnija „deradikalizacija“ politike stranke, pre svega u programskim stavovima.

Katalizator sukoba koji je tinjao na relaciji Nikolić–Šešelj je bio nesklad u stavovima oko glasanja o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju Evropskoj uniji. Naime, Nikolić je podržao u Skupštini izglasavanje Sporazuma, uprkos oštrom protivljenju Vojislava Šešelja (koji je i dalje bio formalni lider stranke, iako je bio u pritvoru u Hagu). Kada je Šešelj zatražio da se ukine podrška sporazumu sukob je rezultirao Nikolićevom ostavkom na mesto zamenika šefa poslaničke grupe Srpske radikalne

stranke. Ukupno 22 poslanika Srpske radikalne stranke su se tada izdvojili iz stranke (Nikolića i još 9 članova je isključio vrh Srpske radikalne stranke lojalan Šešelju još 12. septembra) i osnovali zasebnu poslaničku grupu „Napred Srbijo“. Status ta 22 mandata je svakako predstavljao predmet spora, jer je Srpska radikalna stranka zahtevala da im se ti mandati vrate, što nije učinjeno na osnovu tumačenja Administrativnog odbora skupštine da su poslanici vlasnici mandata. Aleksandar Vučić, bivši generalni sekretar Srpske radikalne stranke se nije od samog početka stavio na Nikolićevu stranu već je neko vreme levitirao između dva zavađena lidera. Ovo napominjemo upravo kako bi istakli da nova partija nije bila zasnovana na potpunoj saradnji tandema Vučić–Nikolić u smislu posedovanja zajedničke koncepcije¹ budućeg smera kretanja političke opcije koju su napravili formiranjem SNS-a.

Trebalo bi napomenuti da postoji više objašnjenja pravog razloga za raskol u Srpskoj radikalnoj stranci i formiranje stranke čija analiza je i predmet ovog rada. Teško je sa vremenske distance od svega pet godina i imajući u vidu činjenicu da sami akteri raskola nisu bili raspoloženi da daju opsežnije izjave o ovoj temi tvrditi koji je odlučujući uzrok.

Postoji i niz objašnjenja uloge stranih ambasada u cepanju radikala kao i tadašnjeg predsednika Srbije, ali i Demokratske stranke, Borisa Tadića u pomaganju osnivanja nove stranke i jačanja njihovih kapaciteta. Motivi koji najčešće provejavaju kroz članke u domaćim medijima se zasnivaju na ideji kreiranja proevropskog političkog mejnstrima u zemlji, što svakako nije

¹ Zanimljivo viđenje formiranja naprednjaka ali i projekciju daljeg razvoja je izneo Miša Đurković u tekstu za *Politiku* objavljenom ove godine u kome iznosi tezu o tome da se sama stranka sastoji iz dve veće frakcije. Jezgro frakcije predvođene Vučićem čine mladi aktivisti koji lojalnost stranci mahom vezuju upravo za njegovu ličnost i „modernizatorske ideje“ koje on zastupa, a drugu frakciju čine „stari radikali“ koji podršku imaju u Tomislavu Nikoliću, kao i u njegovom sinu Radomiru, koji vrši funkciju predsednika Izvršnog odbora stranke. <http://www.politika.rs/pogledi/Missa-Djurkovich/Buducnost-SNS-jedna-ili-dve-partije.sr.html>

bilo moguće dok god radikali, kao ekstremno antievropski orijentisani, poseduju toliko značajan udeo u biračkom telu. Nesumnjivo je da bi bez pomoći stranih aktera formiranje stranke bilo umnogome teže i da je njihova podrška bila značajna u pravljenju i kasnijem podizanju kapaciteta stranke i članstva.

Osnivačka skupština Srpske napredne stranke održana je već 21. oktobra 2008. godine i tom prilikom je za predsednika izabran njen osnivač, Tomislav Nikolić, a za njegovog zamenika Aleksandar Vučić.

Ime Srpska napredna stranka, ipak, datira znatno ranije od 2008. godine i osnivanja današnje Srpske napredne stranke. Pozajmljeno je od Srpske napredne stranke, jedne je od prvih stranaka u nekadašnjoj Kraljevini Srbiji koja se sve do Prvog svetskog rata nalazila među četiri relevantne političke partije te epohe. Preuzimanje ovog imena nosi određenu simboliku u smislu pokušaja stvaranja legitimiteta za novu partiju odevanjem iste u „staro ruho“ kojim se stvara osećaj kontinuiteta i postojanja tradicije iako je *de facto* reč o potpuno novoj partiji na našoj političkoj sceni.

Kada je reč o prikupljanju legitimnosti i pokušaju profilisanja na partijskoj sceni nemali udeo ima i pripadnost evropskim grupacijama političkih partija. Srpska napredna stranka se od ovogodišnjeg prolećnog zasedanja Saveta Evrope u Strazburu nalazi u političkoj grupi Evropske narodne partije, trenutno najjače političke grupacije u Evropi.² Članstvo u nekoj od evropskih političkih grupacija svakako predstavlja značajni kanal za lobiranje, saradnju sa političkim istomišljenicima iz drugih zemalja i mesto gde se, posebno u procesu evropskih

² Ovaj status treba razlikovati od članstva u političkoj grupaciji EPP u Evropskom parlamentu, u kojem pridruženi status (koji mogu imati stranke iz evropskih zemalja koje nisu članice EU) kod nas trenutno imaju G17+, odnosno Ujedinjeni regioni Srbije i Stranka vojvođanskih Mađara – SVM.

integracija, može potražiti podrška za intenziviranje tog procesa i poboljšanje imidža same zemlje iz koje partija dolazi.

Srpska napredna stranka je od svog osnivanja učestvovala na jednom parlamentarnim izborima, održanim u maju 2012. godine na kojima je osvojila 73 mandata, odnosno 940.659 od 3.910.312 važećih glasova građana na ovim izborima. Na predsedničkim izborima, održanim paralelno sa izborima za Narodnu skupštinu, Tomislav Nikolić, pobedom u drugom krugu, uspeo je da postane predsednik Srbije. Nikolićeva pobjeda je trasirala put za formiranje vlade na čelu sa Ivicom Dačićem, koji je uspeo da formira koalicionu vladu ispred koalicije SPS-PUPS-JS sa SNS-om i u prvoj godini vlade URS-om kao stožernim strankama, nakon neuspelih pokušaja Jorgovanke Tabaković i Borisa Tadića da budu mandatarci Vlade.

Dvadeset prvog oktobra 2013. godine Srpska napredna stranka obeležila je pet godina svog postojanja skupom u Kombank areni u Beogradu na kome je istaknuto da postoje 3 osnovna cilja za koja će se ova stranka zalagati: ekonomski razvoj, vladavina prava i Srbija u EU do 2020. godine. Aleksandar Vučić je tom prilikom izjavio da će ključna politička pitanja za njih biti ekonomija, ekonomija i ekonomija. „Ekonomija, napredak i ozdravljenje srpske privrede, stvaranje ambijenta, dovođenje investitora i nova radna mesta biće ključni u našoj politici“³ je jedno od tipičnih predizbornih obećanja u pomenutoj kampanji.

OSNOVNA PROGRAMSKA NAČELA

Kada je reč o ključnim programskim stanovištima koje zastupa Srpska napredna stranka, ona se mahom mogu izvesti iz *Bele*

³ <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/1/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0/1423435/%D0%9F%D0%B5%D1%82+%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B0+%D0%A1%D0%9D%D0%A1-%D0%B0+.html>; (pristupljeno 16.11.2013).

knjige koja je objavljena 2011. godine i koja sadrži osnovne stranačke stavove i ideje za realizaciju. Ona je publikovana kao pokušaj da se ponudi odgovarajuća politička platforma u slučaju formiranja vlasti, što se nakon izbora 2012. godine i dogodilo. U ovom radu pokušaću da izložim, kroz analizu tri tematska segmenta, njihovu ponudu javnih politika. To činim uzimajući u obzir njihov program, medijske izjave o različitim pitanjima i ono što trenutno realizuju kroz vršenje vlasti. Naravno, to se odnosi na resore koji su pod direktnom kontrolom kadrova Srpske napredne stranke ili o kojima makar postoji jasno formulisan stav. Tri tematska segmenta su načelno podeljena u delove *država i politički sistem, ekonomski sistem i politika i socijalni sistemi i politike*, koji se dalje granaju na više različitih podsegmenta analize. Podela između ova tri segmenta je uslovna, imajući u vidu njihovu isprepletanost.

I DRŽAVA I POLITIČKI SISTEM

Kao dominantna tema čitave izborne kampanje može se odrediti *borba protiv korupcije i organizovanog kriminala*, a na njoj je upravo Srpska napredna stranka insistirala u svim medijskim pojavljivanjima i u samom programu kroz formulaciju sedme tačke pomenutog programa: „Borba protiv korupcije i kriminala je temeljno opredeljenje srpskih naprednjaka, jer bez iskrene i pravno utemeljene borbe protiv najvećeg zla savremenog srpskog društva nema ni ekonomskog, ni socijalnog napretka u državi Srbiji.”⁴

Brza i dostupna pravda, nulta tolerancija prema korupciji i kriminalu, jesu osnove njihovih programskih ciljeva sadržanih u *Beloj knjizi*. Pet reformi u borbi protiv korupcije i kriminala koje je SNS obećala da će sprovesti su: reforma pravosuđa,

⁴ Program Srpske napredne stranke – 10 tačaka (dostupno na <http://www.sns.rs>).

reforma zakonske regulative, reforma organa i službi bezbednosti, reforma sistema javnih nabavki, reforma i stvaranje profesionalne državne uprave. Pet vrednosti za koje se zalažu su:⁵ integritet, posvećenost, odlučnost, beskompromisnost i stručna osposobljenost. Kao treće načelo svog programa od deset tačaka navode obećanje da će se boriti za formiranje stabilne države u kojoj će *vladavina prava* i poštovanje principa ustavnosti i zakonitosti predstavljati temelje državne vlasti. Vladavinom prava se bavi prvi, uvodni deo *Bele knjige* a sam koncept se razrađuje u delu koji se ipak pretežno bavi ekonomijom.

Prva tačka programa jeste očuvanje teritorijalnog integriteta Republike Srbije i da su Kosovo i Metohija srce Srbije i sastavni deo teritorije naše države. Što se tiče konkretne platforme za rešavanje pitanja statusa Kosova i Metohije, ona nije ponuđena ni u samoj kampanji za izbore 2012. sudeći po izjavama lidera glavnih stranaka. Sam Tomislav Nikolić je izjavio da je „potrebno da formulišemo minimum zajedničke politike oko koje ćemo se svi saglasiti“⁶ ali način na koji će se do te saglasnosti doći, odnosno koji je konkretan paket mera koji bi trebalo primeniti je vidno izostao ne samo u predizbornoj retorici ove stranke već i ostalih političkih aktera. Istovremeno, u njihovoj *Beloj knjizi*, u posebnom odeljku posvećenom ovoj temi, podebljanim slovima, nakon čitave strane objašnjenja ozbiljnosti ovog pitanja stoji da Srpska napredna stranka ne može i neće da prihvati nezavisnost Kosova. Govori se i o tome da je neprihvatljivo ukidanje srpskih institucija na severu Kosova, da svaki sporazum mora sadržati bolne ustupke obe strane ali i biti potvrđen na referendumu od strane građana i praćen opštim konsenzusom političkih aktera i svih uključenih strana, uz istovremeno izražavanje odlučnosti da se iznađu trajna a ne privremena rešenja.

⁵ Bela knjiga (dostupno na <http://www.sns.rs>).

⁶ Tomislav Nikolić, Večernje novosti, <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.289.html>: 370687-Nikolic-Pobedicemo-sve-iz-vlasti (07.04.2012).

Kao važno načelo navode uspostavljanje vladavine prava, efikasnog javnog sektora i izgradnju moderne privredne strukture. U obrazloženju važnosti ovog načela sadašnju situaciju analiziraju kao ekonomski sistem „partijskog kapitalizma“. Nepravedna i neefikasna, birokratizovana i korumpirana državna i paradržavna struktura, kao i loša privredna struktura usloveli su gašenje mnogih preduzeća, povećanje nezaposlenosti i smanjenje ukupne efikasnosti srpske privrede. Zato tvorci programa ističu važnost izgradnje moderne i dinamične privredne strukture i stvaranje uslova da učesnici u zloupotrebama u privatizaciji budu sankcionisani uz obimnu reformu partijsko-državne birokratije. Vladavinu prava i poštovanje ugovora vide kao osnovnu pretpostavku za funkcionisanje pravne i uređene države. Politička moć partija i pojedinaca u institucijama pravnog sistema, koju određuju kao ogromnu, obezvređuje čitav sistem pravne sigurnosti i podstiče pomenuti kriminal i korupciju.

U svom programu obećavaju da će obezbediti potpunu nezavisnost pravnog sistema i omogućiti da se građani i kapital osećaju pravno sigurnim. Harmonizacija zakonske regulative sa regulativom Evropske unije je jedno od načela koje se mora, po mišljenju SNS-a, sprovoditi. Zakonitost, efikasnost, sigurnost i međusobno razumevanje vide kao uslove za integraciju Srbije u regionalne i svetsku ekonomiju. U postupku harmonizacije domaćeg zakonodavstva sa regulativom EU treba voditi računa o specifičnostima i interesima domaćeg privrednog sistema i građana u Srbiji. Može biti indikativno, ipak, da među Deset tačaka svoje mesto nije pronašla teza o opredeljenosti ka „evropskom putu“, usvajanju seta evropskih vrednosti ili neka slična, već da „Srbija kao mala, ali zemlja ponosnih i dostojanstvenih ljudi, može da poboljša svoju ulogu i poziciju u svetu samo ako bude *most između Istoka i Zapada*,⁷ ako bude sarađivala sa svim svojim prijateljima,

⁷ Bela knjiga (<http://www.sns.rs>).

koristeći dobrobiti koje dolaze iz celog sveta, kako iz istočne, tako i iz zapadne hemisfere". Kroz izjave Tomislava Nikolića u kampanji vidi se jasna opredeljenost za istovremeno intenziviranje saradnje i sa Evropskom unijom i sa Rusijom. Međutim, u delu *Bele knjige* koji se bavi detaljnije spoljnom politikom oni formulišu svojih sedam ciljeva sledećim redosledom: članstvo u Evropskoj uniji, vojna neutralnost, saradnja sa Ruskom federacijom, NR Kinom i Japanom, najbolji mogući odnosi sa SAD, jačanje i produbljivanje saradnje sa svim državama iz korpusa zemalja u razvoju, poštovanje i puna implementacija Dejtonskog i svih drugih međunarodnih sporazuma i rezolucija kao ključ stabilnog i nesmetanog regionalnog razvoja i, naposljetku, pomenuto unapređenje položaja Srba u susednim zemljama, posebno zemljama bivše Jugoslavije. U kampanji je posebno mesto pronašao i status Srba u susednoj Hrvatskoj. Odnos tamošnjih vlasti prema njima okarakterisan je kao „diskriminatorski“ i „neprihvatljiv“ i najavljena je borba za poboljšanje njihovog položaja. *Vojna neutralnost* im je, među tačkama osnovnog izbornog programa, navedena kao jedino logično i razumno rešenje za srpsku državu u uslovima oštre konfrontacije NATO-a i Rusije.

Pomenutih Deset tačaka njihovog programa sadrže i formulaciju da će se Srpska napredna stranka boriti za poštovanje Ustava, ali i svih međunarodnopravnim aktima zagarantovanih prava pripadnika nacionalnih manjina. „Otadžbina i dijaspora“ predstavljaju čitav jedan odeljak *Bele knjige*, kao i tema nacionalnih manjina iz čega proističe jasan pokušaj profilisanja SNS-a kao *stranke nacionalnih manjina*. Srbija, kao država srpskog naroda i svih njenih građana, imaće obavezu da pomaže pripadnicima srpskog naroda koji žive van njenih granica, a posebno na području bivše Jugoslavije. Kao druga tačka njihovog programa se pojavljuje tema dijaspore i tek ovlaš dotiču odnos sa zemljama bivše Jugoslavije. Kasnije ističu važnost dobrosusedskih odnosa u delu *Bele knjige* posvećenom spoljnoj politici, ali više u kontekstu poboljšanja položaja Srba

u pomenutim zemljama, nego drugih spoljnopolitičkih ciljeva. Gde god je to potrebno, preporučuju iniciranje i podršku za donošenje mera za unapređenje pune i efektivne ravnopravnosti između pripadnika nacionalnih manjina i onih koji pripadaju većini, u svim oblastima ekonomskog, socijalnog, političkog i kulturnog života. Nameri da aktivno doprinesu ostvarivanju kolektivnih prava nacionalnih manjina treba pružiti punu političku, a u sredinama u kojima je to neophodno, i logističku i materijalnu podršku, kao i podršku osnivanju prosvetnih i kulturnih organizacija i udruženja nacionalnih manjina. U skladu sa Ustavom, zakonima i ratifikovanim međunarodnim sporazumima, i u neposrednoj saradnji sa savetima nacionalnih manjina, usredsrediti se na stvaranje uslova za ostvarivanje zajemčenih prava pripadnika manjinskih nacionalnih zajednica, zabranjujući i strogo sankcionišući svaki oblik diskriminacije.

Kao desetu tačku osnovnog programa naprednjaci ističu *ravnomeran regionalni razvoj i decentralizaciju Srbije* kao uslov njenog napretka. Kako bi se svim građanima obezbedile jednake šanse za uspeh i napredak u svakom delu Srbije posebno je istaknut značaj ravnomernog razvoja svih krajeva države, odnosno pridodat mu je vitalan značaj. Migracioni pritisak na relaciji regionalni centri – glavni centri (poput Beograda, Novog Sada) zbog osećaja nezadovoljstva i bezperspektivnosti, mogu se rešiti, po njihovom mišljenju, definisanim nacionalnim interesima, uz jasnu politiku ravnomernog regionalnog razvoja, a kroz posebnu pomoć onim lokalnim samoupravama koje imaju jasne, ostvarive i realne planove razvoja. Decentralizacija vlasti treba da se postigne kroz jačanje lokalnih samouprava i vraćanje izvornih nadležnosti opštinama.

Načelno je obećana i nova *reforma pravosuđa* i istaknuto nezadovoljstvo prethodnom sprovedenom reformom ali ova tema nije bila među dominantnim temama političkog diskursa poslednjih parlamentarnih izbora. Ističu da bi se *reformom državne administracije* trebalo da uvećaju njena efikasnost,

smanje troškovi privredi i poreskim obveznicima i obezbedi profesionalizam u servisiranju potreba građana i privrede. Imperativ programa jeste država odgovorna građanima, efikasna i jeftina. Dosta se govorilo u kampanji o preterano glomaznom državnom aparatu, tačnije „javnom sektoru prepunom kadrova sada vladajuće koalicije”.⁸ Strukturne reforme javnog sektora, javnih preduzeća, porast efikasnosti uz vođenje računa o standardu građana, promene upravljačke strukture i razvoj profesionalnog menadžmenta, politička defeudalizacija i borba protiv političke upotrebe i zloupotrebe javnih preduzeća neka su od primarnih načela ukupnih privrednih reformi koje proklamuje Srpska napredna stranka.

Među elementima koji potpadaju pod segment države i političkog sistema u okviru naše metodološke analize relativno zanemarene su ostale teme. Kako u programu, tako i u predizbornim aktivnostima adekvatno mesto možda nisu pronašle sledeće teme: *partijski i izborni sistem, civilno društvo i demokratija kao i bezbednosne strategije i reforma i civilna kontrola vojske i policije*. O partijskom i izbornom sistemu se generalno ne govori previše u javnom diskursu, što implicira da postoji načelni konsenzus među relevantnim partijama da se za sada održi postojeći sistem.

II EKONOMSKI SISTEM I POLITIKE

Osnovna načela ekonomskog programa Srpske napredne stranke pobrojana su vrlo eksplicitno u *Beloj knjizi*. U njoj su taksativno navedeni instrumenti monetarne, a zatim i fiskalne politike u kojima se detaljno elaborira koji zakoni moraju da budu usvojeni, i daje se analiza stanja u kojem se Srbija u ekonomskom pogledu nalazi. Poseban akcenat u predizbornoj

⁸ Tomislav Nikolić, Blic, <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/312090/SNS-pocela-kampanju-Nikolic-pozvao-Tadica-da-raspise-predsednicke-izbore> (14.3.2012).

kampanji se stavlja na borbu protiv sive ekonomije, stimulaciju stranih direktnih investicija fiskalnim olakšicama (posebno onih koje su bazirane na instaliranju moderne tehnologije i onih koje se ostvaruju u devastiranim područjima i oblastima) i na slogan „zaposlimo Srbiju“.

Oni vide ponovno oživljavanje srpskog finansijskog tržišta, koje je bilo ugašeno zatvaranjem najvećih srpskih banaka, kao neophodno. Po njihovom viđenju, umesto sadašnjeg monopolističkog sistema u bankarskom sektoru, uspostavila bi se vladavina slobodnih tržišnih odnosa. Započeta *privatizacija* bi trebalo da bude završena uz poštovanje osnovnih načela ekonomske opravdanosti i socijalne pravde. Prilikom sprovođenja privatizacije država bi trebalo da poštuje obaveze prema građanima i bivšim vlasnicima. Prihodi od privatizacije istovremeno moraju biti plasirani isključivo u *investicije*, odnosno razvojne projekte. O trošenju na taj način dobijenih sredstava trebalo bi sačinjavati periodične izveštaje. Kao obavezno ističu i ispitivanje i reviziju dosadašnjih sumnjivih privatizacija, jer to je bio i zahtev Evropske unije, dok pitanje da li treba ići dalje u privatizaciju sa preostalim javnim preduzećima nije bilo tema predizborne kampanje.

Naprednjaci veruju da bi se dugoročnom izgradnjom nove privredne strukture, pre svega *razvojem i podsticanjem malih i srednjih preduzeća*, mogli povećati zaposlenost, privredni rast, izvoz i standard građana.

Sudeći po autorima *Bele knjige* Srpske napredne stranke, mešovita privreda u kojoj postoje privatna, državna i zadružna svojina su osnovni oblici svojine u privrednom sistemu Srbije. Svoju aktivnu ulogu u regulisanju ekonomskih odnosa država će imati kroz sistem regulatornih mera u ostvarivanju svoje alokativne, redistributivne i stabilizacione uloge u regulisanju tržišta roba i usluga, kapitala i radne snage, kao i novu ulogu u oblasti ekonomskih odnosa sa inostranstvom sa ciljem in-

tegracije srpske privrede u privrede EU i sveta. Neophodno je odgovorno upravljanje javnim finansijama i razvojno korišćenje novca poreskih obveznika kao i vođenje politike stabilnosti, ravnoteže, ulaganja u kapitalne i infrastrukturne investicije i socijalne preraspodele koja neće ugrožavati standard budućih generacija visokim kreditnim obavezama.

U okviru izborne kampanje 2012. godine najavljen je radikaln obračun sa korupcijom i kriminalom – kao centralno predizborno obećanje ali i ozbiljno preispitivanje politike državnih subvencija na koje se godišnje izdvoji 850 miliona evra, temeljno preispitivanje spornih privatizacija, smanjenje broja poslanika i broja ministarstava na 15, kao i smanjenje broja agencija, zavoda, biroa i saveta sa 136 na manje od 50 (Stojiljković, 2012: 18). Takođe, tu su se našla i obećanja poput: konsolidacije javnih finansija i uravnoteženja budžeta, reforme i *departizacije javnih preduzeća*, poreskih olakšica za nove firme i suzbijanja sive ekonomije, uvođenja elektronske uprave, povećanja agrarnog budžeta (na 5%) i smanjenja nezaposlenosti (za 9%) u naredne četiri godine. U ekonomskom i socijalnom delu paketa našli su se: donošenje novog zakona o javnim nabavkama, zakona o oročenom plaćanju, zakona o zanatstvu, kao i izmene Zakona o planiranju i izgradnji, u cilju legalizacije bespravno podignutih objekata, koja bi se obavljala „deset puta brže i jeftinije“.

Naprednjaci se u svom programu zalažu za izgradnju civilnog društva, punu javnost u radu i demokratski način odlučivanja u institucijama državne vlasti i izgradnju tržišnog sistema u kojem država i njene institucije čine jaku, moćnu i socijalno odgovornu upravu. *Smanjenje korupcije i borba protiv privrednog kriminala* su posebno akcentovan segment programa. Ključni prioriteti u borbi protiv korupcije su im: nezavisno i efikasno sudstvo i nadzor nad pravosuđem, poštena i dobro plaćena javna uprava, smanjenje monopolske moći i moći dominantnih igrača na tržištu i porast konkurentnosti, javnost

u radu, sloboda informisanja i sloboda medija, javnost u finansiranju partija, striktno sprečavanje otvorenog ili prikrivenog sukoba interesa, razvoj i jačanje preventivne politike, jačanje svesti, savesti i odgovornosti u čemu kao izuzetno važan vide lični primer, poštovanje međunarodnih konvencija i standarda u borbi protiv korupcije (pravila UN, EU itd.), primena dobre prakse nekorumpiranih zemalja (među primerima nekorumpiranih zemalja navode Švedsku, Novi Zeland, Hong Kong, Kinu).

Posebna pažnja posvećena je *ravnomernom regionalnom razvoju i rastu životnog standarda građana*. Kako bi se otklonila eventualna šteta i pokrenuo razvoj svih područja smatraju da je neophodno pojedinačno za svako područje i lokalnu samoupravu odrediti komparativne prednosti i u skladu sa tim definisati strategije razvoja istih. Program industrijskog razvoja treba da se odvija kroz tehničko-tehnološku modernizaciju privrede Srbije, transfer tehnologije, razvoj modernih privrednih grana kao što su: informatika, telekomunikacije, biotehnologija, mikroelektronika, transfer znanja i know-how iz razvijenih zemalja, podsticaj i nagrađivanje inovacija u nauci, tehnologiji i preduzetništvu. Što se tiče restitucije,⁹ SNS se zalaže za direktno vraćanje imovine vlasnicima, ili u vidu novčanog obeštećenja ili u vidu akcija, obveznica i drugih hartija od vrednosti, gde direktno vraćanje nije moguće. Poljoprivreda, a potom i energetika i industrija predstavljaju posebne odeljke njihove *Bele knjige*.

Ekonomsko i političko opredeljenje je da poljoprivreda treba da bude strateška privredna grana, a agrarni budžet da se značajno poveća i njegova visina da iznosi minimalno 5% ukupnog budžeta, sa povećanjem od makar 1% u svakoj narednoj godini. Zalažu se da se značajno poveća obim organske proizvodnje i to biljne, voćarsko-vinogradarske i animalne tj. životinjske,

⁹ Misli se na imovinu koja je oduzeta prilikom sprovođenja agrarne reforme, konfiskacije i sekvestracije, kolonizacije, nacionalizacije i eksproprijacije, bez adekvatne nadoknade.

zato što Srbija ima ogromnu šansu u ovoj vrsti proizvodnje jer su, kako oni navode, zemljište, voda i vazduh značajno manje zagađeni nego u Evropskoj uniji i drugim razvijenim zemljama sveta. Zaštita životne sredine od uticaja negativnih efekata poljoprivredne proizvodnje je takođe neophodna. Primarni cilj trebalo bi da bude održivi razvoj, dok je *zaštita okoline* glavna odrednica budućeg razvoja poljoprivredne proizvodnje. Održivi razvoj i uvažavanje socijalnih i ekoloških aspekata u proizvodnji treba da bude ne samo cilj eko-proizvođača poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda, nego determinanta svih relevantnih faktora društva. Komparativna prednost Srbije, njen *geostrateški položaj*, trebalo bi da omogući da ona bude tranzitni koridor za naftu, naftne derivate, gas, tečni naftni gas i električnu energiju i skladište za energente. Time bi se obezbedilo dovoljno energije i energenata prvenstveno za potrebe Srbije, a potom i regiona. Ostvarivanje tog cilja je jedan od glavnih zadataka *energetskog programa* Srpske napredne stranke. Ona se zalaže za promenu načina upravljanja i podizanje efikasnosti i vrednosti javnih preduzeća u ovom sektoru, a ne njihovu privatizaciju. SRS insistira na stvaranju energetske bezbednosti Srbije (proizvodnja dovoljne količine energije i energenata po održivim cenama za potrebe Srbije) i stvaranju ekonomsko-energetske balkanske (regionalne) unije, kao i na iskorišćavanju povoljnog geografskog položaja Srbije na najbolji mogući način. *Razvijenost saobraćaja, infrastrukture i turizma* takođe vide kao neophodne za razvoj ostalih grana privrede.

Srpska napredna stranka akcenat u kampanji i svom programu ipak stavlja na štednju i investicije u infrastrukturu, a ne na socijalno popularne mere i dalji rast javnog duga. Pitanje je da li su neke od tih ideja realizovane u praksi. Treba se svakako ograditi i naglasiti koalicioni karakter Vlade u kojoj naprednjaci deluju jer su logično svi stavovi stranka podložni iznalaženju kompromisnih rešenja u interakciji sa ostalim akterima koalicije. U ovom slučaju SRS je u koaliciji sa strankama koje vode upravo politiku kupovine socijalnog mira (SPS-PUPS-JS), a do

skora u koaliciji je bio i URS koji je imao nešto liberalniju ekonomsku politiku. Što se tiče sektora finansija i privrede, tek u narednom periodu, nakon rekonstrukcije Vlade i preuzimanja kontrole nad ova dva resora biće zaista moguće reći da li će stavovi iz izborne kampanje i *Bele knjige* biti preneti u sferu konkretnih javnih politika.

Kada govorimo o *departizaciji*, koja je bila čest motiv javnih obraćanja u kampanji, ona je ipak ostala mrtvo slovo na papiru. Departizacija je, uistinu, pre bila dominantan lajtmotiv kampanje Ujedinjenih regiona Srbije nego naprednjaka, jer su se naprednjaci potrudili da se vešto ograde, podvlačeći važnost „stručnosti“ kao osnovnog kriterijuma za dobijanje posla ali ujedno kritikujući javna preduzeća kao prepuna kadrova vladajućih stranaka. Tomislav Nikolić je, kao što je i obećavao u predsedničkoj kampanji, ostao veran ideji „predsednika svih građana Srbije“ i povukao se sa mesta predsednika stranke, nakon čega je za predsednika izabran Aleksandar Vučić. Tu se i stalo sa departizacijom, jer je usledio izbor Jorgovanke Tabaković na mesto guvernera NBS, koja je zamrzla svoju funkciju u stranci ali imajući u vidu da je pre toga bila mandatar za sastav nove Vlade ispred Srpske napredne stranke gotovo je nemoguće posmatrati je kao nestranačku ličnost. Istovremeno, direktori RB Kolubare i Železnica Srbije¹⁰ su izbegli konkurs za izbor direktora jer su visoki funkcioneri Srpske napredne stranke, a i u nizu javnih preduzeća su imenovani ili na funkciji ostali kadrovi koalicionih partnera čime je pokazano da postoji ozbiljan nedostatak političke volje da se departizacija izvrši u bliskoj budućnosti.

U sferi poljoprivrede doneta je dugoročna *Strategija razvoja poljoprivredne Srbije*. Uz Zakon o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju, agrarni budžet jeste povećan ali ne u

¹⁰ (http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=12&dd=24&nav_id=671707 B:92: Za neke departizacija ne važi, 24.12. 2012)

meri u kojoj je najavljivano. Stoga se može konstatovati blagi napredak, ali uz zadržke, imajući u vidu aferu aflatoksin (nivo pomenute supstance je bio viši od dozvoljenog u domaćem mleku) kada je čitav problem „rešen“ podizanjem dozvoljenog nivoa aflatoksina u mleku, čime je devalvirano zalaganje za usklađivanje domaćih standarda sa evropskim, tako često isticano u kampanji.

Donet je najavljivani *Zakon o javnim nabavkama* i radi se na uvođenju elektronske uprave za što veći spektar usluga čime ova obećanja mogu ući u red ispunjenih i/ili onih čija je realizacija u toku. Takođe su donete i izmene Zakona o planiranju i izgradnji iako se naravno legalizacija ne obavlja zaista „deset puta brže i jeftinije“.

Kao prioritet u izjavama Tomislava Nikolića su isticani *nove investicije i nova radna mesta*.¹¹ Za to su naprednjaci nastavili da se zalažu, mada je to i neminovnost u vršenju vlasti nezavisno od ideološke profilisanosti. Prihvatajući ranije navedenu Kičeltovu podelu socio-ekonomskog rascepa u postkomunističkim društvima, pri pokušaju da pozicioniramo Srpsku naprednu stranku, odlučujemo se za pol koji je zaštitnički, autoritarnije nastrojen, što je i u skladu sa njihovim pokušajem da se pozicioniraju kao konzervativna stranka desnog centra.

III SOCIJALNI SISTEMI I POLITIKE

Socijalnim sistemima i politikama je posvećen značajan deo *Bele knjige*, premda je u kampanji njima posvećeno manje pažnje, odnosno, nije se na njima insistiralo. „Socijalna zaštita temelji se na stručnom socijalnom radu, dobrovoljnom socijalnom radu i pravnom poretku“.¹² Ove osnove pretpo-

¹¹ <http://www.smedia.rs/m/vesti/vest/90545/Izbori-2012-SNS-Tomislav-Nikolic-SNSRadna-mesta-prioritet.html> (6.6.2012).

¹² Bela knjiga (dostupno na <http://www.sns.rs>)

stavljaju ne samo sublimat idejno-političkog viđenja države, društvene zajednice i građana, već predstavljaju meru opšteg civilizacijskog postignuća, zajedništva i čovekoljublja, kako to slikovito opisuje program Srpske napredne stranke baveći se ovom tematikom. Zalažu se za Srbiju *kao državu socijalne pravde*. Svojom ekonomskom politikom i reformama u svim sferama društvenog života veruju da će obezbediti uslove za normalan život najugroženijih slojeva društva – od dece i lica sa posebnim potrebama do penzionera. Socijalna politika treba da bude jasno planski definisana i nikako zavisna od „dobre volje“ bilo koje Vlade. Nove grupacije korisnika sistema socijalne zaštite su zaposleni koji zbog malih zarada ne mogu da zadovolje osnovne životne potrebe za sebe i svoju porodicu, privremeno nezaposleni koji dobijaju nedovoljne naknade i penzioneri sa malim penzijama. Kao posebno izdvojene grupe pitanja o kojima detaljno pišu u programu izdvajaju se *natalitet, porodica, genetički centar i osobe sa invaliditetom*.

Osamostaljivanje mladih zapošljavanjem („posao svima“) kako bi se pružila mogućnost sticanja radnog iskustva i veština im je prevashodni cilj u politikama koje se tiču mladih. Kao bitna tema ističu se *mladi u politici*, jer učešće mladih u procesima odlučivanja, po njima, predstavlja temelj razvoja modernog i demokratskog društva za koje se zalažu, kao i za povezivanje obrazovnog sistema i tržišta rada. Strategijom privrednog razvoja Srbije trebalo bi da se odrede potrebni profili budućih radnika, zaustavi odlazak mladih ljudi iz Srbije i pospeši povratak mladih iz dijaspore, kao i da se omogući njihovo uključivanje u sve sfere društvenog života.

U *Beloj knjizi* ističu da na zdravlje građana takođe treba gledati kao na najveći nacionalni resurs koji zaslužuje kontinuirano staranje i strateški zasnovan razvoj. Insistira se na obnavljanju stanovništva i stimulaciji rađanja zdravog potomstva svim instrumentima državne i zdravstvene politike, jer bez obnove

stanovništva nemaju smisla ni država, ni zakoni, ni zdravstvena politika. Zbog nedostatka adekvatne populacione politike, izostanka ugrađivanja ciljeva i mera u sve druge, pa i zdravstvenu politiku, kao i nemara s tim u vezi, Srbija u poslednjoj deceniji doživljava najtežu depopulacionu dramu. Posebna pažnja se usmerava na očuvanje i unapređenje zdravstvenog stanja stanovništva Srbije i jačanje zdravstvenog potencijala nacije kroz stalno i sistematsko razvijanje zdravih načina života i unapređenje kvaliteta života svakog pojedinog građanina, porodice i na kraju same zajednice.¹³ Održivost zdravstvenog sistema, postavljanje pacijenta u centar sistema zdravstvene zaštite, jednak i pravičan pristup zdravstvenoj zaštiti svih građana Srbije za iste potrebe – su viđeni kao samo neki od preduslova uspešne zdravstvene politike. Kao preduslov održivosti sistema, Srbiji je neophodna suštinska decentralizacija i naučno utemeljena nova regionalna organizacija zdravstva sa planiranjem na regionalnom i institucionalnom nivou. To se može postići obezbeđenjem solidarnosti i jednakosti između zdravih i bolesnih, siromašnih i bogatih, starih i mladih, kao i kroz stvarnu rodnu ravnopravnost, sa akcentom na posebno osetljive grupacije stanovništva, uvažavanje prava i ukazivanje na obaveze građana prema sopstvenom zdravlju. Zdravstveni sistem treba da osigura fizički, geografski i ekonomski dostupnu i pristupačnu zdravstvenu zaštitu integrisanu kroz vertikalnu povezanost primarnog, sekundarnog, tercijarnog nivoa, a i horizontalnu povezanost u sistemu u odnosu na lokalne zajednice. Primarno je i utvrditi zdravstvenu politiku kroz dokument Vlade Republike Srbije „Osnovi politike zdravstvene zaštite u Srbiji do 2020. godine“ koji, kao dokument sačinjen u ekspertskom obliku treba samo da sačeka razmatranje, odnosno usvajanje.

Kultura, nauka, obrazovanje – čine takođe poseban odeljak *Bele knjige* u kome naprednjaci predlažu i osnivanje Fonda

¹³ Bela knjiga (<http://www.sns.rs>).

za očuvanje kulturne baštine Srbije. Ova stranka se zalaže za slobodu umetničkog stvaralaštva podrškom profesionalnim ustanovama kulture s jedne i podsticanjem amaterizma s druge strane. U *obrazovnoj politici* jednaka pažnja treba da bude posvećena unapređenju elementa unutrašnjeg sistema i socijalnim funkcijama obrazovanja i nauke. Posebnu pažnju treba posvetiti unapređivanju kvaliteta obrazovanja i nauke, obezbeđivanju optimalnih sredstava za ostvarivanje ovog cilja, jačanju profesionalnih kompetencija nastavnika i popravljanju ukupnog društvenog statusa zaposlenih u ovim delatnostima. *Strategija za penzionere* – do sprovođenja celovitih reformi PIO sistema, mora se očuvati dostignuti nivo standarda penzionera a siromašne penzionere bi trebalo zaštititi posebnim socijalnim merama.

U svom programu ističu i osnovne vrednosti socijalne države – *socijalnu sigurnost, ravnopravnost i solidarnost*. Društvo ne može sebe nazvati demokratskim, po viziji naprednjaka, ukoliko nije razvijena industrijska demokratija. Industrijska demokratija podrazumeva razvijene oblike institucionalne organizovanosti države, poslodavaca i sindikata. Bitno je podsticati socijalne partnere da uspostavljaju različite oblike partnerske saradnje na nivou preduzeća, lokalne samouprave i države.

Socijalno odgovorna država u viziji naprednjaka u centar svoje politike stavlja čoveka, njegov odnos prema kapitalu, državi i moralnim i duhovnim vrednostima. Neka od osnovnih načela socijalno odgovorne države su da: svako mora imati priliku da zaradi za život obavljanjem posla koji je slobodno izabrao; svi radnici imaju pravo na pravičnu naknadu koja je dovoljna za pristojan životni standard za njih i njihove porodice; svi radnici imaju pravo na penziju po ispunjenju zakonskih uslova za sticanje tog prava; svi radnici i poslodavci imaju pravo na slobodu udruživanja u nacionalne i međunarodne organizacije radi zaštite svojih ekonomskih i socijalnih interesa; svi radnici i poslodavci imaju pravo na kolektivno pregovaranje; svako

bez odgovarajućih sredstava ima pravo na socijalno osiguranje i medicinsku pomoć; hendikepirane osobe imaju pravo na nezavisnost, socijalnu integraciju i na učešće u životu zajednice; porodica, deca i omladina imaju pravo na odgovarajuću socijalnu, zakonsku i ekonomsku zaštitu; svako staro lice ima pravo na društvenu zaštitu, pre svega zdravstvenu, tuđu negu i pomoć u slučaju bolesti i trajne invalidnosti; svako ima pravo na zaštitu od siromaštva i društvenog isključivanja; svako ima pravo na smeštaj i život pod sigurnim krovom...

Zaštita životne sredine i očuvanje prirodnih resursa i baštine kao put ka održivom razvoju je još jedna od relevantnih tema *Bele knjige*. Zalažu se za uravnotežen privredni razvoj koji podrazumeva racionalno korišćenje prirodnih resursa za proizvodnju sa najmanjim mogućim količinama otpadnih materija i štetnih emisija. Takođe se zalažu za nezavisnost medija i novinarstva, uz poštovanje svih relevantnih zakona i kodeksa ponašanja, kako se ne bi ugrozile ostale demokratske vrednosti poput dostojanstva i prava na privatnost. U cilju povećanja životnog standarda i nezavisnosti novinara i medija, kao i razvoja štampe, obećavaju da će se boriti za ukidanje poreza na štampane medije, međutim, tome se dodaje i posebno indikativan nastavak – osim onih koje će nezavisan i stručni organ proglasiti „žutom“ štampom što može objektivno postati tačka spora u oblasti slobode medija.

Imajući u vidu ovako izloženu socijalnu politiku naprednjaka, može se doći do zaključka da se ona značajno kreće ka levom ideološkom spektru, odnosno da je više orijentisana redistributivno nego protržišno, imajući u vidu Kičeltovu podelu. Već na početku sam istakla da na političkoj sceni Srbije među partijama, a posebno među najvećim, postoje jako male razlike u redistributivnim politikama zbog čega se nekima može učiniti da se Srpska napredna stranka nepravedno pozicionira na desnom centru. Međutim, treba imati u vidu da na našoj političkoj sceni postoji značajno raspoloženje birača ka idejama

levice i da sve stranke koje žele da budu „bitni igrači“ i da imaju značajniju podršku biračkog tela moraju prihvatiti neke od ideja zarad socijalnog mira i kupovine podrške. Istovremeno, pri dolasku na vlast i na početku realizacije obećanja, kao što smo već ranije spomenuli, stavovi znatno omekšavaju i dolazi do kompromisa. Tako je SNS, iako se oštro protivila povećanju fiskalnih nameta, podržala povećanje poreza na dodatu vrednost sa 18 na 20%. Srpska napredna stranka je takođe potpisivala sporazume sa radnicima tokom kampanje 2012. „Početkom aprila potpisan je Sporazum o saradnji i uzajamnoj pomoći sa malim akcionarima ‘Beka’ i ‘Energoprojekta’, zatim sa udruženjima malih akcionara firmi ‘Lola Ribar’, ‘Soko Štark’ i sa Pokretom veterana Savski venac iz Beograda“ (Lončar, 2012: 79). To svakako ne ide u prilog tezi da su naprednjaci konzervativna stranka ali se može protumačiti kao pokušaj za obuhvatanjem što većeg broja glasova, privlačenjem radnika i sindikata, što im je i pošlo za rukom imajući u vidu ostvarene izborne rezultate.

ORGANIZACIONA STRUKTURA STRANKE

Uzimajući sam statut stranke, donet 16. juna 2010. i pozivajući se na član 29. kao najrelevantniji izvor, osnovni organi Srpske napredne stranke na nivou Republike Srbije su: Skupština, Glavni odbor, predsednik Stranke, zamenik predsednika Stranke, potpredsednici Glavnog odbora Stranke, Predsedništvo, Izvršni odbor, Statutarna komisija i Nadzorni odbor.

Organi stranke koji deluju na delu teritorije Republike Srbije su: okružni odbori, gradski odbori sa statusom okružnog odbora, opštinski odbori, gradski odbori sa statusom opštinskog odbora i mesni odbori. Navodi se i da do sticanja uslova za formiranje okružnih odbora na teritoriji Kosova i Metohije,

poslove okružnih odbora za sve opštine na području Kosova i Metohije obavljaće „Kordinacioni odbor za Kosovo i Metohiju“.

Bitno je objasniti strukturu Skupštine imajući u vidu da je ona organ koji bira i razrešava kako predsednika tako i zamenika predsednika Stranke, izborne članove Predsedništva i Glavnog odbora, članove Statutarne komisije i Nadzornog odbora. Ona se sastoji od 3.200 delegata; oni mogu biti delegati po funkciji (predsednik Stranke, zamenik predsednika Stranke, članovi Predsedništva Stranke, članovi Glavnog odbora, predsednici saveta Stranke, predsednik Statutarne komisije, predsednik Nadzornog odbora) ili izabrani delegati. Dvesta delegata se bira na predlog Predsednika stranke iz reda zaslužnih članova, a 3.000 biraju opštinski odbori tajnim glasanjem. Skupštinu saziva Predsednik Stranke ili Glavni odbor, a mandat delegatima (koji traje četiri godine) može prestati ostavkom, istekom roka na koji je izabran i prestankom članstva u stranci. Međutim, izabranom delegatu funkcija može prestati i opozivom od strane organa koji ga je birao, a delegatu po funkciji – prestankom funkcije na koju je biran.

Glavni odbor je „najviši organ odlučivanja u stranci između dve sednice Skupštine“ (Statut SNS, član 37). Sastoji se od 400 članova i njime predsedava predsednik Stranke ili u njegovom odsustvu zamenik stranke. Članovi Glavnog odbora se takođe dele u dve grupacije: članove po funkciji i imenovane članove. U članove po funkciji spadaju predsednik Stranke, zamenik predsednika Stranke, potpredsednici Glavnog odbora, članovi Predsedništva Stranke, predsednici saveta Stranke, predsednik Statutarne komisije, predsednik Nadzornog odbora, predsednik Informativne službe, predsednici ili poverenici okružnih i gradskih odbora. Ostale članove Glavnog odbora imenuje, na predlog predsednika Stranke, Skupština Stranke iz reda posebno zaslužnih članova Stranke, na period od četiri godine.

Članu Glavnog odbora može prestati funkcija: ostavkom, istekom roka na koji je izabran i prestankom članstva u Stranci. Imenovanom članu Glavnog odbora funkcija može da prestane i opozivom od strane Skupštine. Članu Glavnog odbora po funkciji, članstvo u Glavnom odboru se gasi prestankom funkcije.

Bez ikakve sumnje, de facto najmoćniji organ stranke je Predsednik Stranke i on za svoj rad odgovora Skupštini i Glavnom odboru. Bira ga Skupština, po pravilu, tajnim glasanjem. Skupština može da odluči da izbor predsednika obavi javnim glasanjem. Kandidata za predsednika Stranke može da predloži najmanje 15 opštinskih odbora. Skupština može da opozove predsednika Stranke, većinom od ukupnog broja delegata, ako ne izvršava odluke Skupštine i ako ne poštuje Statut i Program Stranke. Postupak za opoziv predsednika Stranke pokreće se na predlog Glavnog odbora ili jedne trećine delegata Skupštine. Skupština odlučuje o opozivu predsednika Stranke, po pravilu, tajnim glasanjem. Skupština može da odluči da o opozivu predsednika odlučuje javnim glasanjem

Kada ovlašćeni predlagač podnese predlog za opoziv predsednika Stranke, zamenik predsednika Stranke, odnosno potpredsednik Glavnog odbora koga ovlasti Glavni odbor, dužan je da sazove vanrednu sednicu Skupštine, koja odlučuje o opozivu. Na sednici na kojoj je donela odluku o opozivu predsednika Stranke, skupština će izabrati novog predsednika Stranke.

Izvršni odbor je izvršno-politički organ Glavnog odbora i Predsedništva. Izvršni odbor čine predsednik Izvršnog odbora, predsednici okružnih odbora, predsednici gradskih odbora sa statusom okružnih odbora, predsednik Koordinacionog odbora za Kosovo i Metohiju, predsednici saveta Stranke, 10 članova koje imenuje Predsedništvo Stranke i sekretar Izvršnog odbora.

Predsednika Izvršnog odbora bira i razrešava Glavni odbor iz reda svojih članova na predlog predsednika Stranke većinom

glasova od prisutnih članova. Mandat predsednika Izvršnog odbora traje četiri godine. Predsednik Izvršnog odbora za svoj rad odgovara predsedniku Stranke, Predsedništvu i Glavnom odboru.

Postoje četiri potpredsednika Glavnog odbora Stranke koji pomažu predsedniku stranke u ostvarivanju funkcija Glavnog odbora Stranke. Potpredsednici Glavnog odbora za svoj rad odgovaraju predsedniku Stranke i Glavnom odboru.

Predsedništvo stranke je sastavljeno od trideset članova. Članovi Predsedništva mogu biti: članovi po funkciji i izabrani članovi. Članovi po funkciji su: predsednik Stranke, zamenik predsednika Stranke, potpredsednici Glavnog odbora i predsednik Izvršnog odbora. Ostale članove Predsedništva imenuje, na predlog predsednika Stranke, skupština Stranke iz reda posebno zaslužnih članova Stranke, na period od četiri godine. Radom Predsedništva rukovodi predsednik Stranke, a u slučaju njegovog odsustva zamenik predsednika Stranke ili potpredsednik koga oni ovlaste.

Ima više aspekata koje možemo odrediti kao problematične u vezi sa demokratskošću odabira i opoziva predsednika Stranke i vršenjem same funkcije. Pomenuta odredba da glasanje kako za odabir tako i za opoziv može biti javno je potencijalni način kontrole „poslušnosti“ delegata u Skupštini, pri čemu je posebno opasno to što se ne navode eksplicitno situacije u kojima se primenjuje, već se samo navodi da je to u „posebnim“ situacijama što može ostaviti širok prostor za tumačenje. Takođe je indikativan i način opoziva, jer je ovakvim odabirom procedure ostavljen jako mali manevarski prostor za eventualnu realizaciju istog, odnosno za postojanje ozbiljnije partijske frakcije sa suprotstavljenim kandidatom. Imajući u vidu način biranja delegata i kontrolu i sva prava predlaganja koja poseduje predsednik Stranke koji ujedno predsedava i Skupštinom i Glavnim odborom i Predsedništvom teško je poverovati da

bi se u praksi mogao odigrati scenario u kome bi njemu neko mogao ozbiljnije ugroziti poziciju predsednika imajući u vidu nad kojim sve organima on ima direktnu ili indirektnu kontrolu.

Posebno negativno po aspekt demokratičnosti jeste to što Predsednik u svojoj funkciji sinkretizuje predsedavanje već pomenutim organima, koji su, makar u izvršnom smislu gotovo jedini relevantni. Jedini izuzetak je Izvršni odbor, koji ima svog predsednika i na čijem čelu se nalazi Radomir Nikolić, ali i on se bira na predlog predsednika Stranke. Stoga ni ne iznenađuje činjenica da na internet prezentaciji Srpske napredne stranke kao poseban odeljak pored pomenutih glavnih organa postoji stranica pod nazivom Aleksandar Vučić, a čak ne ni Predsednik stranke ili neka neutralnija formulacija. Personalizacija funkcija i povezivanje funkcija sa isključivo jednom ličnošću, bez obzira na to koliko pomenuta osoba može uživati procenata podrške u narodu i ispitivanjima javnog mnjenja je uvek opasna i put ka snažnom liderskom stilu koji nije pouzdan put ka demokratiji u partiji. Član 49. statuta stranke odobrava Predsedniku i da izuzetno, u hitnim slučajevima, da bi se sprečile neželjene posledice po funkcionisanje stranke, razrešava predsednike i raspušta opštinske i okružne odbore Stranke – što takođe moram izdvojiti kao stav problematičan po postojanje bilo kakve unutarstranačke demokratije i koji vodi ka apsolutnoj moći lidera stranke, koji sam definiše koji su to „hitni slučajevi“ u kojima on dobija moć da odlučuje o nečijoj (ne)podobnosti.

Ovde valja razmotriti kakav je odnos prema „običnom članstvu“ i na koji način je to regulisano Statutom stranke kako bismo izvršili detaljniji uvid u demokratičnost odlučivanja u samoj stranci. Član Stranke može da bude svaki punoletni državljanin Republike Srbije, koji prihvata Program i Statut Stranke, koji svojim ponašanjem ne nanosi štetu ugledu Stranke i koji dobrovoljno potpiše pristupnicu. Član Stranke ne može da bude pripadnik druge političke stranke ili druge političke organizacije.

Svojstvo člana stranke stiže se učlanjenjem, prihvatanjem odluke o imenovanju za počasnog člana i pristupanjem Stranci drugih političkih organizacija u celini.

Problematična formulacija u vezi sa članstvom se nalazi u Statutu član 20. stav 5. u kojem je navedeno da član ima obavezu da izađe na izbore i glasa za kandidate Stranke. Ostaje sporno koja je sankcija ako on to ne učini, ili je bolje postaviti problemsko pitanje kako rukovodioci misle da utvrde da li je članstvo glasalo imajući u vidu da je ono tajno.

Članstvo u Srpskoj naprednoj stranci prestaje: smrću člana; istupanjem iz Stranke; isključenjem iz Stranke; brisanjem zbog učlanjenja u drugu političku stranku; brisanjem zbog kandidovanja na samostalnoj listi ili listi druge političke stranke, koalicije ili grupe građana bez saglasnosti Srpske napredne stranke.

Član Stranke privremeno gubi pravo da bira i bude biran u organe Stranke, odnosno da bude kandidat Stranke na izborima za organe vlasti: ako ne plati članarinu najkasnije do 1. juna tekuće godine ili ako mu nadležni organ Stranke izrekne disciplinsku meru suspenzije. Za postupke kojima nanosi štetu ugledu i interesima Stranke, član odgovara politički i disciplinski.

Protiv člana koji svojim ponašanjem krši Statut, programska načela i ciljeve Stranke sprovodi se disciplinski postupak i izriču disciplinske mere. Član 28. Statuta Stranke načelno štiti člana navodeći da on ne može da bude pozvan na odgovornost zbog iznetog mišljenja ili glasanja u okviru organa Stranke. Bitno je navesti da postoji i zabrana, u određenim situacijama u trajanju od dve, a u nekim od četiri godine za ponovno učlanjenje u stranku, mada postoji član koji dopušta izuzetke tako da „preletanje“ i predomišljanje mogu biti podržani ukoliko Predsednik stranke tako odluči.

Pored organa koji su već obrađeni postoje i Saveti Stranke, kao savetodavni organi koji prate i razmatraju pojave iz svog delokruga, predlažu rešenja i pomažu u pripremi strategije Stranke. Saveti Stranke su: Politički savet, Savet za ekonomska pitanja, Savet za poljoprivredu i razvoj sela, Savet za industriju, Savet za prirodne resurse, zaštitu životne sredine i održivi razvoj, Savet za energetiku, Savet za trgovinu i turizam, Savet za pravna pitanja sa posebnim odborom za pravosuđe, Savet za borbu protiv korupcije, Savet za obrazovanje, nauku i tehnologiju, Savet za društvene delatnosti, sport i omladinu, Savet za zdravstvo, Savet za kulturu, Savet za bezbednost, Savet za odbranu, Savet za populaciju, brigu o deci i socijalna pitanja, Savet za penzionere, Savet za saobraćaj i veze, Savet za izbegla i raseljena lica, Savet za nacionalne manjine, Savet za međunarodnu saradnju, sa posebnim odborima za saradnju sa Ruskom Federacijom, Evropskom Unijom i ostalim članicama BRIK-a.

Delokrug i sastav svakog pojedinačnog saveta Stranke određuje Predsedništvo Stranke na predlog predsednika Stranke.

U svakoj stranci je posebno zanimljivo posmatrati odnos nje-ne parlamentarne grupacije, odnosno poslaničkog kluba sa rukovodećim organima partije. Poslanici Stranke u Narodnoj skupštini Republike Srbije i u pokrajinskim skupštinama organizuju se u poslaničke grupe, u skladu sa zakonom i poslovnikom skupštine. Poslanici Stranke ne mogu, bez saglasnosti Predsedništva Stranke, da pristupe poslaničkim grupama drugih političkih organizacija, odnosno da formiraju zajedničke poslaničke grupe.

Poslanici Stranke su dužni:

1. da časno i odgovorno obavljaju svoju funkciju;
2. da svojim ponašanjem i istupanjem čuvaju ugled Stranke;

3. da obavljaju funkciju u skladu sa programom i politikom Stranke;
4. da istupaju i glasaju u skladu sa programom i politikom Stranke.

Po Statutu stranke Predsednik Stranke, ili lice koje on ovlasti, koordinira rad poslaničke grupe i daje poslanicima smernice za njihovo delovanje u Narodnoj skupštini, odnosno u pokrajinskoj skupštini. Poslanici su dužni da o svom radu podnose izveštaj Predsedništvu Stranke. Odbornici Stranke i članovi saveta mesnih zajednica Stranke imaju iste dužnosti kao i poslanici samo prenete na dati teritorijalni nivo.

Šef poslaničke grupe SNS-a u Skupštini Srbije je od avgusta 2013. godine postala rotirajuća funkcija u trajanju od 6 meseci na kojoj se smenjuju nekadašnji šef i zamenik poslaničke grupe. U ovom slučaju to su Veroljub Arsić i Zoran Babić, a naprednjaci su ovu odluku objasnili željom za podizanjem efikasnosti rada njihovog poslaničkog kluba, iako ostaje nejasno na koji način će se ovim modelom to tačno i postići. Predsednik Narodne skupštine je takođe funkcioner SNS-a, potpredsednik stranke i šef beogradskog odbora naprednjaka, Nebojša Stefanović, i ne postoji uočljiv značajniji sukob između parlamentarne frakcije i rukovodstva, čime se još jednom potvrđuje dominacija lidera stranke. Osnovna jedinica lokalne organizacije Srpske napredne stranke je mesni odbor. On se formira radi sprovođenja politike Stranke na delu teritorije opštine.

Bitno je osvrnuti se i na sticanje, korišćenje i raspolaganje sredstvima stranke jer je kontrola nad finansijama bitan pokazatelj moći u samoj stranci. Članom 106. Statuta stranke definiše se da ona može sticati sredstva iz 1. članarine; 2. dobrotvoljnih priloga; 3. poklona, zaveštanja i legata; 4. budžeta; 5. drugih izvora u skladu sa zakonom.

Detaljno je regulisana i imovina Stranke kao nedeljiva i njome raspolaže i upravlja predsednik Stranke. Nepokretnosti koje ulaze u imovinu Stranke upisuju se u javne knjige. Stranka vodi svoje finansijsko-materijalno poslovanje u skladu sa zakonom. Stranka vodi knjigovodstvo o svojim prihodima i rashodima.

Za finansijsko poslovanje, podnošenje izveštaja i vođenje knjiga političke stranke i za ostvarivanje kontakta sa nadležnim organom, odgovorni su predsednik Stranke i lica koja on za to ovlasti. Predlog za pokretanje disciplinskog postupka mogu da podnesu: predsednik Stranke, zamenik predsednika Stranke, predsednik Izvršnog odbora i predsednici okružnih odbora.

Predsednik Stranke i zamenik predsednika Stranke mogu da pokrenu disciplinski postupak protiv svakog člana Stranke. Predsednik Izvršnog odbora ne može da pokrene disciplinski postupak protiv članova Predsedništva Stranke. Predsednici okružnih odbora ne mogu da pokrenu disciplinski postupak protiv članova Izvršnog odbora, članova okružnih odbora i predsednika gradskih i opštinskih odbora.

Predlog za pokretanje disciplinskog postupka podnosi se na osnovu sopstvenog saznanja o disciplinskom prestupu ili na osnovu obrazložene disciplinske prijave. Disciplinsku prijavu može da podnese svaki član Stranke. Za članove Predsedništva Stranke disciplinski postupak u prvom stepenu vodi se pred Predsedništvom Stranke. Za ostale članove Stranke disciplinski postupak u prvom stepenu vodi se pred Izvršnim odborom. O žalbi na odluku prvostepenog disciplinskog organa odlučuje Glavni odbor.

Članom 110. Statuta kao disciplinske mere se navode: opomena, suspenzija članskih prava i isključenje. Opomena se izriče za lakše povrede Statuta i stranačke discipline. Suspenzija se izriče za uskraćivanje podrške Stranci na izborima i za druge teže oblike povrede Statuta i stranačke discipline.

Iz Stranke se isključuje lice koje je osuđeno za krivično delo zbog zloupotrebe ili nepravilnog vršenja funkcije u Stranci ili javne funkcije na koju je postavljeno kao kandidat Stranke. Prilikom odmeravanja kazne i određivanja vremena trajanja suspenzije, disciplinski organ će posebno uzeti u obzir težinu povrede i ranije izrečene disciplinske mere. Opet ostaje sporno na koji način organ koji kažnjava može utvrditi da li je neko uskratio podršku stranci ili ne i otvara se pitanje demokratskičnosti tog postupka. Takođe, protiv najmoćnije stranačke figure, Predsednika Stranke, se ne precizira na koji način bi se mogao sprovesti postupak imajući u vidu da je on ne samo član Predsedništva, već ujedno njegov predsedavajući.

Zanimljivo je osvrnuti se na podršku koju Vučić ima u javnom mnjenju i fenomen rasta njegove popularnosti u 2013. godini koji se u domaćim medijima obeležava kovanicom „vučićomanija“. Problem sa istraživanjima javnog mnjenja koja mogu svedočiti o popularnosti političara ili stranke jeste što najčešće i sama predstavljaju instrument za kreiranje iste u javnosti. Poslednje istraživanje CESID-a realizovano od 21. do 30. septembra 2013. godine pruža podatke o popularnosti kako stranke tako i njenog lidera per se. CeSID-ovo istraživanje prikazuje procentualno nivo političke podrške od juna 2010. do septembra 2013. godine za sve relevantne političke partije, a za ovu analizu je važno da uočimo porast podrške naprednjacima u rasponu od godinu dana, od aprila 2012. do aprila 2013. za čitavih 15%, sa 27 na 43%, na kom se nivou manje-više i održala, sudeći po podacima iz septembra 2013.

Popularnost samog lidera stranke, Aleksandra Vučića, takođe je na visokom nivou; pored toga, Vučić se vidi i kao glavni akter u mnogim oblastima politike. Naime, 29% ispitanika odabralo je Vučića za „ekonomskog lidera u Vladi“, manje od 5% je odabralo Mlađana Dinkića (što je i logično imajući u vidu da je istraživanje rađeno nakon rekonstrukcije Vlade), Lazar Krstić ministar ekonomije imao je 10%, a slede lideri ostalih

stranaka sa manje od 5% uz Jorgovanku Tabaković koja je ostvarila 6%. Ovi rezultati se čine posebno zanimljivim imajući u vidu da je težište istraživanja bilo na uticaju pojedinaca na ekonomsku politiku Vlade što de facto nije u opisu posla prvog potpredsednika Vlade (Vučić sebe i u medijima profiliše kao simbol borbe protiv korupcije i organizovanog kriminala), što svedoči o jačini njegovog uticaja u očito svim sferama društvenog života Srbije.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Uvek je nezahvalno pokušavati da predvidimo tendencije u političkom životu jedne zemlje ili stranke jer nikada ne možemo uzeti u obzir sve faktore koji mogu biti determinišući za dalji razvoj. Ukoliko ne bude bitnih i naglih promena u pogledu unutrašnjeg delovanja stranke, možemo se složiti da ne postoji mogućnost podele unutar SNS-a u vidu stvaranja frakcija. S druge strane, može biti očekivana i realna mogućnost podele unutar stranke na krila i struje, ali to je nešto što je karakteristično za gotovo sve današnje stranke. Broj i intenzitet podela će zavistiti od stepena kohezije i saglasnosti oko nekih ključnih partijskih pitanja u rukovodstvu stranke.

Imajući u vidu stav naprednjaka prema privatizacijama, odnosno stav da je moguće poboljšati način upravljanja a ne nužno ići u dalju privatizaciju, ali i njihov koncept mešovite privrede, možemo tvrditi da oni nisu previše liberalno orijentisani, odnosno da se zalažu za različite protektivne mere, koje su i u vezi sa pospešivanjem ravnomernijeg regionalnog i ekonomskog razvoja.

Srpska napredna stranka, kao stranka koja je na prvom mestu po podršci koju ima u protekle dve godine, programski prati politički mejnstrim upravo u cilju okupljanja što većeg broja birača. Autoritarna vladavina je ostavila značajan trag u poli-

tičkoj kulturi naše zemlje i imajući to u vidu, verujemo da će naprednjaci nastaviti da zauzimaju autoritarnije pozicije, pre nego liberalne, jer je cilj svake stranke, pa i ove, da se što duže zadrži na vlasti, bez obzira na koherentnost ideologije, program-ska načela i ono što stranka implementira kroz svoje delovanje.

Literatura

Lončar, Jelena, *Politike identiteta i kvalitet života u izbornoj kampanji političkih stranaka 2012*, u: Stojiljković Zoran et al., *Javne politike u izbornoj ponudi – Izbori i formiranje vlasti u Srbiji 2012. godine*, Konrad Adenauer Stiftung, Beograd, 2012.

Stojiljković, Zoran, *Izborna obećanja i postizborna realnost: javne politike u izbornoj ponudi u Srbiji* u: Stojiljković Z, Spasojević D., Lončar J., Stojiljković, A., *Javne politike u izbornoj ponudi – Izbori i formiranje vlasti u Srbiji 2012. godine*, Konrad Adenauer Stiftung, Beograd, 2012.

Kitschelt Herbert, *The transformation of European Social Democracy*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994.

Programska dokumenta SNS

Bela knjiga

Program: Deset tačaka

Statut stranke

Boban Stojanović

SRPSKI POKRET OBNOVE

Ovaj rad predstavlja analizu političke partije – Srpski pokret obnove kroz tri polja: njen istorijat, ključna programska stano-
višta i organizaciju i unutrašnje odnose. U uvodu pokušavamo da pozicioniramo i ideološki bliže odredimo njen položaj u partijskom spektru Srbije. Ovaj deo rada počinjemo sa pregledom relevantne literature koja se bavi partijama u Srbiji i njihovim pozicioniranjem. Na prvi pogled, pozicioniranje SPO se kreće od proevropske partije desnice (Komšić, 2011), evropske desnice (Đurković, 2011) preko nacionalističke partije, ali i partije građanskih demokrata (Mihailović, 2011) do nacional-populista (Vukomanović, 2007).

Sa jedne strane, Jovan Komšić smatra da se SPO punom podrškom procesu evropskih integracija, što ćemo videti i kroz analizu programa koji se dominantno zasniva na principima i vrednostima Evropske unije i pozivanjem na njih, evropeizovao – odnosno, da predstavlja pravi primer proevropske partije desnice. Sa druge strane, Dijana Vukomanović (2007: 80–81) smatra da je matrica SPO-a utemeljena na nacionalističkom revanšizmu i ideološkom revizionizmu, koji se očituju u elementima poput – antikomunizma, istorijskog revizionizma,

retradicionalizaciji, ortodoksnom klerikalizmu, ekspanzionističkom nacionalizmu, ksenofobiji.

Ovakve razlike u interpretiranju pozicija nisu neočekivane i javljaju se kod svih stranaka koje su osnovane početkom devedesetih godina. Slučaj SPO je dodatno teži za klasifikaciju jer je stranka prešla dug i mukotrpan put od višegodišnjeg lidera opozicije u jednom potpuno drugačijem, ratnom i polu-autoritarnom režimu do današnje mnogo manje značajne uloge u demokratizovanoj Srbiji u kojoj postoji formalni konsenzus oko osnovnih pitanja i slaba ideološka profilisanost stranaka u odnosu na čitav spektar javnih politika. Zbog toga je na početku dovoljno da SPO grubo pozicioniramo u kvadrantu koji okuplja liberalno-kosmopolitske (pre svega zbog zagovaranja EU integracija) i pro-tržišno orijentisane stranke.

ISTORIJAT STRANKE

Srpski pokret obnove osnovan je marta 1990. godine spajanjem dela Srpske narodne obnove koji je predvodio Vuk Drašković i Šešeljevog Srpskog slobodarskog pokreta. Šešelj ubrzo napušta stranku, a SPO nakon prvih parlamentarnih i predsedničkih izbora postaje vodeća opoziciona stranka sa osvojenih 7,6% glasova i 19 mandata, uprkos izrazito nepovoljnom izbornom sistemu za stranke opozicije (Goati, 2013: 32). Nakon serije mitinga i drugih vaninstitucionalnih oblika političke borbe, Drašković dobija naziv „kralj mitinga, ulica i trgova“ kombinujući imidž disidenta, nacionaliste i književnika (Slavujević, 2007: 62–63), a SPO se prevashodno profilise kao anti-komunistička, monarhistička i nacionalistička stranka. Ugledu i poziciji stranke naročito doprinose masovne demonstracije organizovane 9. marta 1991. godine u Beogradu, nakon kojih Vuk Drašković biva uhapšen, a red na ulicama prestonice zavode tenkovi JNA. Direktnan povod za demonstracije je način na koji je državna Televizija Beograd izveštavala o političkim

zbivanjima u tadašnjoj Jugoslaviji i optužbi da Drašković sa-
rađuje sa hrvatskim nacionalistima i ustašama.

SPO učestvuje na parlamentarnim izborima 1992. i 1993. i osvaja 20% (26 mandata) odnosno 18% (37 mandata) gla-
sova u okviru koalicije DEPOS koju su činili DSS, GSS i Nova
demokratija. Koalicija se raspada nakon izbora 1993. jer je
Nova demokratije ušla u vladu sa SPS i JUL. Novu značajnu
fazu u radu SPO predstavlja formiranje koalicije Zajedno za
lokalne izbore 1996. godine. Nakon izborne krađe ova koalicija
(sa DS i GSS) predvodi tromesečne građanske proteste širom
Srbije. Pod pritiskom građana i međunarodne zajednice, skup-
ština Srbije usvaja *lex specialis* i priznaje izborne rezultate,
što predstavlja prvu izbornu pobjedu nad Miloševićem i omogu-
ćava da se u više opština u Srbiji formira demokratska vlast.
I ova koalicija se ubrzo raspada, pa na naredne parlamentarne
izbore SPO izlazi samostalno i osvaja 18% glasova i 45 man-
data, dok su DS i GSS bojkotovali izbore zbog uverenja da će
opet doći do izborne krađe. Godine 1997. Velimir Ilić izlazi iz
SPO i formira Novu Srbiju, a sledeće godine stranku napušta
i Veroljub Stevanović.

Nakon izbijanja sukoba na Kosovu, SPO ulazi u tzv. „Vladu
nacionalnog jedinstva“ sa SPS, JUL i SRS i u njoj ostaje tokom
bombardovanja, sve do jula 1999. godine. Nakon izlaska iz
vlade, SPO zaoštrava kritiku Miloševićevog režima, što dovodi
do dva atentata na Vuka Draškovića. Prilikom prvog pokuša-
ja, na Ibarskoj magistrali, ubijena su četiri člana SPO. Nakon
skoro deset godina suđenja i 3 poništene presude, Vrhovni
sud Srbije je doneo konačnu presudu i osudio Radomira Mar-
kovića (šefa državne bezbednosti) i Miodraga Ulemeka na po
40 godina zatvora.

Zbog sukoba unutar opozicionog bloka SPO odlučuje da ne
pristupi koaliciji DOS, čiji kandidat Vojislav Koštunica po-
staje predsednik SRJ nakon pobjede na saveznim izborima

2000. godine. Ova odluka skupo je koštala SPO jer je najveći deo njihovih dotadašnjih glasača podržao DOS na saveznim, ali i na narednim parlamentarnim izborima na kojima SPO ostaje ispod cenzusa sa samo 3,7% glasova. Nakon političkog pomirenja sa Velimirom Ilićem i Novom Srbijom, koalicija ove dve stranke osvaja 7,7% i 22 mandata na izborima 2003, nakon čega ulazi u prvu vladu Vojislava Koštunice. Ipak, stranke na narednim izborima 2007. ne nastupaju zajedno, pa SPO ponovo osvaja nedovoljnih 3,3% i ponovo gubi parlamentarni status. U parlament se vraćaju već 2008. kroz koaliciju Za evropsku Srbiju (sa DS, G17 i drugim) i dobijaju 4 mandata, a identičan ishod ostvarili su i kroz koaliciju Preokret (sa LDP) na izborima 2012. Ulazak u koaliciju sa LDP izazvao je nezadovoljstvo u jednom delu stranke pa tadašnji potpredsednici Srđan Srećković i Sanja Čeković formiraju krilo pod nazivom Izvorni SPO.

II KLJUČNA PROGRAMSKA STANOVIŠTA

Srpski pokret obnove je nacionalna partija liberalnih, građanskih i demokratskih opredeljenja. Međutim, ova partija sebe definiše i kao nacionalnu partiju, jer baštini nacionalnu i državnu strategiju prekomunističke Srbije.¹ SPO sebe smatra za partiju desnog opredeljenja, okupljenu oko određenih načela koja su garant parlamentarne demokratije, vladavine prava i ljudskih sloboda. Načela koja promovišu kao ključna su u ekonomskom smislu jaka Srbija koja omogućava i politički uticajnu Srbiju, uz održiv i dinamičan ravnomerni privredni i regionalni razvoj. U međunarodnom i bezbednosnom kontekstu cilj SPO-a je članstvo Srbije u Evropskoj uniji, NATO-u i svim oblicima evroatlantskih integracija, u unutrašnjem političkom kontekstu potrebno je ostvarivanje i očuvanje demokratskog, političkog i pravnog poretka. Na polju ljudskih prava ova partija promo-

¹ Videti više u: Program Srpski pokret obnove – Evropska desnica Srbije (u nastavku teksta: Program SPO), str. 3.

više načela poštovanog i dostojnog čoveka koji uživa prava i slobode nezavisno od verske, rasne i nacionalne pripadnosti, pola ili političkog uverenja i socijalnog stanja i zalažu se za zaštitu prava nacionalnih manjina. U pogledu identiteta, vrednosti i načela na kojima gradi svoje političko delovanje SPO se zalaže za zaštitu nacionalnog identiteta i tradicionalnih vrednosti srpskog naroda, kao i za zaštitu i unapređenje položaja porodice koju smatraju osnovom zdravog društva, a zalažu se i za ispravljanje istorijskih nepravdi iz vremena komunizma. U svojim načelima ne zaobilaze ni pitanje Kosova i Metohije i smatraju da je potrebna borba za zaštitu Srba i srpske baštine na Kosovu i Metohiji, uz evropske garancije bez priznavanja nezavisnosti Kosova.²

Takođe, ova partija navodi da u ostvarivanju svojih ciljeva polazi od načela političkog legitimiteta i legaliteta i da se koristi demokratskim i nenasilnim parlamentarnim i vanparlamentarnim sredstvima.³

1. DRŽAVA I POLITIČKI SISTEM

SPO u svom programskom sadržaju posebno ukazuje na značaj porodice i tvrde da je porodica temelj na kome počivaju društvo, nacija i država. Oni tvrde: „Ukoliko je porodica ugrožena, ugroženi su i društvo i nacija i država.“⁴ Govoreći o porodici, smatraju da svaka politika mora činiti sve da se porodica učvrsti ekonomski, socijalno i duhovno i da time utiče ne samo na demografsku reprodukciju i vaspitanje mladih nego i na obnovu osnovnih moralnih i društvenih vrednosti i normi ponašanja.⁵ Ova partija se zalaže za monarhiju, odnosno za Kraljevinu Srbiju. U svom programu ističu da Evropska unija ne poriče,

² Videti više u: Statut SPO, čl. 2.

³ Videti više u: Isto, čl. 2.

⁴ Program SPO, str. 3.

⁵ Videti više u: Program SPO, str. 3.

nego potvrđuje programsko opredeljenje SPO-a za Kraljevinu Srbiju, jer su mnoge kraljevine članice Evropske unije.⁶

SPO je partija koja veruje u demokratska načela i smatra da samo politika koja se zasniva na demokratskim pravilima i institucijama može doneti društveno blagostanje, autoritet države i ugled u međunarodnim odnosima. Oni smatraju da je državne institucije neophodno podvrgnuti demokratskoj kontroli i učiniti ih efikasnim u sprovođenju narodne volje i nacionalnog interesa.⁷

SPO smatra da država može imati autoritet samo ako on počiva na garantovanju zaštite ljudskog života, slobode čoveka i suverenog prava svakog pojedinca da sa jednakim šansama i u okviru zakona traga za svojom srećom. Međutim, ova partija smatra da sloboda podrazumeva i odgovornost. Odgovornost prema porodici, društvu i državi i odgovornost za posledice svog delovanja. Takođe, za SPO odgovornost predstavlja i uvažavanje drugog i drugačijeg, kao i spremnost na dijalog o razlikama i na kompromis.⁸

Programsko opredeljenje SPO-a je da $\frac{3}{4}$ sredstava iz evropskih razvojnih fondova budu usmerene najsiromašnijim regionima i opštinama u Srbiji, jer su demetropolizacija, regionalizacija, policentrični razvoj i snažna lokalna samouprava temeljni principi na kojima počivaju savremene države Evrope i sveta. Oni smatraju da je neophodan raskid sa prevaziđenim i antirazvojnim konceptom centralizovane vlasti i moći i da od velike pomoći može biti evropsko preusmeravanje Slovenije i Hrvatske u kojima se ravnomerni razvoj svih krajeva zasniva na mreži malih opština po regionima sa svojom finansijskom i političkom samoupravom. Ova partija Srbiju vidi i kao politički decentralizovanu, što prema njima podrazumeva regionalne

⁶ Videti više u: Program SPO, str. 10.

⁷ Videti više u: Program SPO, str. 3–4.

⁸ Videti više u: Program SPO, str. 3–4.

vlade i podelu države na nekoliko izbornih jedinica.⁹ SPO decentralizaciju i policentričan razvoj vidi kao uslov svih uslova da se obnove stanovništvo i opustošeni krajevi Srbije i da mlada, obrazovana i preduzetna generacija preuzme sudbinu države i društva, a pre svega lokalnih samouprava u svoje ruke. Ova partija smatra da je Srbiju neophodno teritorijalno podeliti na ekonomski razvojne autonomne oblasti sa svojim oblasnim parlamentima, mini vladama i drugim organima i ustanovama. Autonomne oblasti treba podeliti na regione, a regione na opštine kao osnovne ćelije lokalne autonomije, sa specifičnim uređenjem gradskih opština. Takođe, SPO smatra da je od presudnog značaja vraćanje celokupne imovine opštinama uključujući zemlju, građevinsko zemljište i šume, ali i da im se vrate sve oduzete nadležnosti, uključujući sopstvene politike zapošljavanja i pravno na koncesije na svoje vlasništvo i sopstvene tendere za privatizaciju, kao i prihod od zakupa poslovnog prostora i od poreza na imovinu na njihovoj teritoriji. SPO smatra da će svaka opština od svoje imovine, proizvoda, poreza i prihoda od privatizacije moći da finansira mnoge svoje razvojne potrebe.¹⁰

SPO veruje u građanska načela, jer smatraju da su napredak naroda i države pre komunizma počivali na temeljima građanskog društva i njegovim vrednostima i da je snažno građansko društvo temelj pravne i demokratske države.¹¹ Ipak, SPO veruje da hrišćansko viđenje čoveka i društva nudi moralnu osnovu za odgovornu politiku, pri čemu vera i država moraju delovati nezavisno, odnosno država ne bi trebalo da se meša u poslove crkve niti obrnuto.¹²

SPO se zalaže za evroatlantske integracije Srbije. Oni su za Srbiju u Evropskoj uniji i NATO alijansi jer smatraju da je

⁹ Videti više u: Program SPO, str. 8.

¹⁰ Videti više u: Programska deklaracija o decentralizaciji u Srbiji, SPO, str. 1–3.

¹¹ Videti više u: Program SPO, str. 3.

¹² Videti više u: Program SPO, str. 4.

svestrano snažna Srbija vrhovni cilj.¹³ SPO spoznaje ulogu globalizacije u 21. veku. SPO je svesna da, kako se navodi u programu ove partije, svet postaje „globalno selo“, navodeći da ujedinjena Evropa dobija veliku ulogu u tom globalnom selu. Kako se navodi u programu: „Srbija u Evropskoj uniji temelj je i krov Programa Srpskog pokreta obnove. Ovo dikтираju i nacionalni i razvojni i bezbednosni i duhovni interesi.“¹⁴ SPO smatra da će Srbija kao članica EU biti u prilici da na Kosovu i Metohiji maksimalno zaštiti sva prava tamošnjih Srba i srpskog religijskog i istorijskog nasleđa.¹⁵

2. EKONOMSKI SISTEM I SOCIJALNA POLITIKA

SPO je partija koja veruje u liberalna načela, jer smatra da je u osnovi svake uspešne politike slobodan čovek koji svojim radom i preduzetništvom u tržišnoj utakmici stvara društveno bogatstvo.¹⁶ Ova partija smatra da materijalni i društveni status čoveka mora zavisiati samo od njegovog rada i postignutih rezultata, jer tvrde da uspešan i pošten čovek mora da dobije odgovarajuću nagradu, a da jedina ograničenja u tom pogledu mogu biti obaveze prema zajednici i načelo solidarnosti sa članovima zajednice kojima je solidarnost potrebna. SPO se zalaže za jednakost šansi, ali i korektivne mere države koje će prvenstveno seljacima i mladim ljudima omogućiti da ostvare odgovarajući društveni i materijalni status.¹⁷

Za ekonomski razvoj SPO smatra da je jako bitno da Srbija postane članica Evropske unije. Oni smatraju da su zdrava hrana i voda, energija i znanje strateški proizvodi ovog veka, kao i da Srbija raspolaže svim tim dobrima, a da ravnopravan

¹³ Videti više u: Program SPO, str. 3.

¹⁴ Program SPO, str. 6.

¹⁵ Videti više u: Program SPO, str. 8.

¹⁶ Videti više u: Program SPO, str. 3.

¹⁷ Videti više u: Program SPO, str. 4.

pristup tržištu Evropske unije, a posredno i svetskom tržištu, predstavlja prvorazredan razvojni interes zemlje. Takođe, smatraju da evropsko tržište definiše poljoprivredu kao magistralnu granu srpske privrede. Oni smatraju da bez bogatog seljaka i bez modernog sela ne može biti ekonomskog napretka.¹⁸

U kontekstu socijalne politike, SPO opet naglašava značaj Evropske unije za Srbiju. Oni smatraju da će EU, zahtevajući od Srbije da ujednači razvoj svih svojih krajeva, da zaposli nezaposlene i da naročito pomaže najsiromašnije svoje građane, osnažiti Srbiju da se bori za poredak socijalne pravde.¹⁹

III ORGANIZACIJA I UNUTRAŠNJI ODNOSI PARTIJE

ČLANSTVO

Drugi deo Statuta SPO-a se bavi članstvom u partiji, odnosno uslovima i načinima učlanjenja i prestanka članstva. Član/ica²⁰ SPO-a može biti svaki punoletni i poslovno sposobni državljanin Srbije koji prihvati Program i Statut partije kada potpiše izjavu o pristupanju. Precizno se navodi, da član SPO-a ne može biti član neke druge političke partije.²¹

Članstvo u SPO-u prestaje u dva slučaja: istupanjem ili isključenjem. Odlukom o istupanju član obaveštava opštinski ili gradski odbor pisanim putem, ukoliko to ne učini, a na osnovu usmene izjave, opštinski ili gradski odbor donosi odluku o isključenju i o tome može da obavesti javnost. Sa druge strane, član SPO-a može biti isključen iz partije u slučajevima

¹⁸ Videti više u: Program SPO, str. 7.

¹⁹ Videti više u: Program SPO, str. 9.

²⁰ U nastavku teksta termin član se koristi u oba značenja: član i članica.

²¹ Videti više u: Statut SPO, čl. 7.

neispunjenja dužnosti i narušavanja ugleda SPO-a, kao i zbog delovanja suprotno odlukama i stavovima partije. Odluku o isključenju donosi predsedništvo opštinskog, odnosno gradskog odbora, a izuzetno član može biti isključen iz partije i odlukom Predsedništva SPO-a. Pravila isključenja su definisana Pravilnikom o disciplinskoj odgovornosti.²² Kada govorimo o kolektivnom članstvu u ovoj partiji, statutom je definisano da SPO-u mogu pristupiti profesionalna, kulturna, humanitarna i druga slična udruženja, pod uslovom da su ciljevi radi kojih su organizovani u skladu sa programskim ciljevima SPO-a, a odluku o njihovom prijemu donosi Predsedništvo partije.²³

Kada se radi o pravima članova SPO-a u njih se ubrajaju: učestvovanje u svim oblicima političkog rada partije; predlaganje stavova, zaključaka i pokretanje inicijativa u organizacionim jedinicama i organima partije; pravo da bira i bude biran u sve organe partije; da bude informisan o radu i stavovima organa; kao i da se upozna sa prihodima i rashodima partije.²⁴ Sa druge strane, dužnosti članova SPO-a su: da doprinosi porastu ugleda i realizaciji programskih ciljeva partije; da organizovano učestvuje u javnom životu zastupajući poglede i stavove stranke; da pridobija nove članove i pristalice; poštuje demokratska načela, Statut u druga pravila partije; da dosledno sprovodi odluke i uputstva bez obzira na sopstvene stavove koje je imao u procesu odlučivanja; i da plaća članarinu i materijalno pomaže partiju prema svojim mogućnostima.²⁵ SPO u svom Statutu definiše i obavezu članova da ukoliko ostvaruju primanja koja proizlaze iz mandata SPO-a, dužni su da deo primanja daju partiji u mesečnom iznosu koji je određen Pravilnikom o članarini. Ipak, Statut precizira i da nijedan član ne može imati dodatna ili posebna prava na osnovu davanja finansijske pomoći partiji. Takođe, član koji nije platio

²² Videti više u: Statut SPO, čl. 9.

²³ Videti više u: Statut SPO, čl. 10.

²⁴ Videti više u: Statut SPO, čl. 11.

²⁵ Videti više u: Statut SPO, čl. 12.

članarinu za tekuću godinu ne može da ostvaruje aktivno i pasivno biračko pravo u okviru partije kao ni da se ispred SPO-a kandiduje na lokalnim, pokrajinskim ili republičkim izborima.²⁶

STRUKTURA PARTIJE

Treći deo Statuta SPO-a u svom prvom potpoglavlju se bavi organizacijom i organizacionim jedinicama po teritorijalnom principu. SPO ima račun, a organizacioni oblici mogu imati podračune koji funkcionišu u skladu sa Zakonom o finansiranju političkih stranaka i Statutom SPO-a. Organizacione jedinice SPO-a nemaju status pravnog lica. Organizacione jedinice po teritorijalnom principu su:

1) *Mesna organizacija* koja se može osnovati za područje jednog ili nekoliko naselja, i u delovima gradskih celina u zavisnosti od potreba i broja članova. Mesnu organizaciju čine svi članovi koji imaju prebivalište na toj teritoriji, a odluku o osnivanju i raspuštanju mesnog odbora donosi predsedništvo opštinskog ili gradskog odbora sa tog područja. Predsedništvo opštinskog ili gradskog odbora imenuje predsednika i predsedništvo mesnog odbora, koje može imati tri do pet članova. Mesni odbor nema svoj pečat niti podračun.²⁷

2) *Opštinska organizacija* je osnovni oblik organizovanja SPO-a i osniva se za područje jedne opštine. Opštinski odbor čine predsednik, članovi predsedništva, odbornici u skupštini opštine, nosioci najviših javnih funkcija u lokalnoj samoupravi, predsednici mesnih odbora, odnosno poverenici i ugledni članovi koje kooptira predsedništvo opštinskog odbora. Opštinski odbor organizuje rad i sprovodi odluke organa partije na teritoriji opštine; formira opštinski izborni štab; predlaže

²⁶ Videti više u: Statut SPO, čl. 13.

²⁷ Videti više u: Statut SPO, čl. 50.

kandidata za predsednika SPO-a; predlaže kandidate za poslanike; predlaže kandidate za odbornike i utvrđuje listu po odobrenju gradskog ili okružnog odbora; odlučuje u prvom stepenu disciplinskog postupka; ima svoj pečat i podračun.²⁸ Skupština opštinske organizacije je najviši organ opštinske organizacije i ona bira i razrešava predsednika opštinskog odbora. Predsedništvo opštinskog odbora je izvršni organ opštinske organizacije.²⁹

3) *Gradske organizacije* se osnivaju za područje gradova, a u skladu sa pozitivnopravnim uređenjem Srbije. Na gradski odbor se primenjuju iste odredbe statuta koje se tiču opštinskog odbora i opštinske organizacije. Gradski odbor ima svoj pečat i podračun. Gradski odbor razmatra pitanja i donosi preporuke, uputstva i odluke koje obavezuju članove SPO-a na teritoriji grada.³⁰

4) *Okružne organizacije* se osnivaju za teritoriju okruga, na prostoru i u broju kako je ustanovila Republika Srbija. Odluku o osnivanju okružne organizacije donosi Predsedništvo SPO-a. Okružnom organizacijom rukovodi Okružni odbor koji čine predsednici opštinskih i gradskih odbora i članovi imenovani od strane Predsedništva partije koje takođe bira i razrešava predsednika i potpredsednike okružnog odbora na period od četiri godine. Okružni odbor može da ima svoj pečat, ali ne i podračun. Sedište okružnog odbora se nalazi u mestu koje je sedište okruga određenog od strane Republike Srbije.³¹

5) *Regionalne organizacije* se osnivaju radi brže i efikasnije koordinacije i to: Zapadna, Centralna, Istočna i Južna. Uz to, gradski odbor Beograd i pokrajinski odbori imaju status specijalnih regionalnih organizacija. Regionalni odbor čine pred-

²⁸ Videti više u: Statut SPO, čl. 51.

²⁹ Videti više u: Statut SPO, čl. 53–54.

³⁰ Videti više u: Statut SPO, čl. 56–57.

³¹ Videti više u: Statut SPO, čl. 59–61.

sednici okružnih odbora. Članovi regionalnog odbora biraju predsednika većinom glasova. Predsednik regionalnog odbora je član Predsedništva SPO-a.³²

6) *Pokrajinske organizacije* se osnivaju na teritoriji autonomnih pokrajina. Pokrajinski odbor čine predsednici okružnih, gradskih, opštinskih odbora i članovi imenovani od strane Predsedništva SPO. Pokrajinski odbor ima svoj pečat i podračun. Pokrajinski odbor bira predsednika i potpredsednike većinom glasova na period od četiri godine.³³

Politički savet je političko savetodavni organ u SPO-u sastavljen od članova i simpatizera partije koji su priznati stručnjaci u različitim oblastima društvenog života. Predsednik Političkog saveta mora da bude član SPO-a. Predsednika i članove Političkog saveta imenuje Predsedništvo SPO-a, a mandat traje četiri godine. Politički savet se bavi strateškim pitanjima razvoja partije; bavi se pitanjima vezanim za ostvarivanje programskih ciljeva; bavi se i istraživačkim radom i može da predloži izmene Programa SPO-a i drugih političkih akata partije.³⁴

Srpski omladinski pokret obnove je omladinska organizacija SPO-a koju čine članovi ove partije mlađi od 28 godina. Organizacija i delovanje ovog vida partijskog organizovanja se uređuje pravilnikom koji donosi Predsedništvo.³⁵

UNUTAR PARTIJSKA PODELA VLASTI

Od posebne je važnosti da sagledamo unutar partijsku podelu vlasti u SPO-u i formalne odnose između različitih organa partije, sa posebnim naglaskom na poziciju predsednika partije

³² Videti više u: Statut SPO, čl. 62–63.

³³ Videti više u: Statut SPO, čl. 64–65.

³⁴ Videti više u: Statut SPO, čl. 41–42.

³⁵ Videti više u: Statut SPO, čl. 52.

i njegov uticaj na ostale partijske organe. *Sabor* je najviši organ Srpskog pokreta obnove. Redovni Sabor je izborni i održava se na četiri godine. Sabor ima nadležnosti da usvaja program SPO-a, razmatra i usvaja izveštaj o radu organa partije između dva Sabora, bira i razrešava predsednika i potpredsednike partije i donosi Poslovnik o svom radu. Kada se radi o sastavu Sabora, njega čine: svi članovi Glavnog odbora, predsednici gradskih i opštinskih odbora, izabrani predstavnici opštinskih i gradskih odbora u srazmeri koju utvrdi Predsedništvo i nosioci najviših funkcija u državnoj upravi i lokalnoj samoupravi. Bitno je naglasiti da se odluka o izboru i razrešenju predsednika i potpredsednika donosi tajnim glasanjem.³⁶

Glavni odbor je najviši organ partije između dva zasedanja Sabora. Glavni odbor čine: članovi Predsedništva, predsednici okružnih odbora, republički i pokrajinski poslanici, nosioci najviših funkcija na republičkom i pokrajinskom nivou, predsednici opština i gradonačelnici, predsednici opštinskih odbora SPO-a u opštinama u kojima ova partija ima odbornike u skupštini. Glavni odbor može kooptirati i druga lica na predlog Predsedništva SPO-a, dok mandat članova po pravilu traje četiri godine, a može prestati ranije samo ukoliko prestane funkcija na osnovu koje je ostvareno članstvo u Glavnom odboru. U nadležnosti Glavnog odbora je da: utvrđuje politiku partije između dva Sabora; usvaja Statut i statutarne odluke kao i izmene i dopune; na predlog Predsednika usvaja izborni program partije i odlučuje o učešću partije na izborima i zaključenju izbornih koalicija na svim nivoima, razmatra i usvaja izveštaj Nadzornog odbora o kontroli finansijskog poslovanja; pokreće postupak o poverenju Predsedniku; daje i opoziva mandat poslanicima; donosi opšte akte partije iz svoje nadležnosti, proglašava počasnog predsednika partije.³⁷

³⁶ Videti više u: Statut SPO, čl. 22–26.

³⁷ Videti više u: Statut SPO, čl. 27–30.

Predsednik partije je politički i izvršni organ SPO-a. Mandat traje četiri godine. Predsednik SPO-a: predstavlja i zastupa partiju u zemlji i inostranstvu; vodi politiku partije; predlaže Glavnom odboru zaključenje sporazuma o koalicijama i spajanju partije sa drugom partijom; predlaže Predsedništvu udruživanje u šire političke saveze u zemlji ili inostranstvu; imenuje svoje savetnike za određene oblasti. Predsednik može preneti vršenje svih poslova iz svoje nadležnosti na zamenika predsednika osim vođenja politike partije. Takođe, Predsednik može sazvati sednicu svakog organa partije.³⁸

Zamenik predsednika pomaže Predsedniku u radu, obavlja poverene poslove za vreme odsutnosti ili sprečenosti Predsednika, ali je dužan da konsultuje Predsednika pri vršenju ovlašćenja.³⁹ *Potpredsednici* su zaduženi za ostvarivanje programskih ciljeva SPO-a i oni pomažu Predsedniku u obavljanju njegovih poslova, a mandat im po pravilu traje četiri godine.⁴⁰

Predsedništvo je političko izvršni organ SPO-a. Sastav Predsedništva čine: Predsednik, njegov zamenik i potpredsednici, predsednici Izvršnog odbora, Političkog saveta, direktor, generalni sekretar, internacionalni sekretar, šefovi poslaničkih klubova u republičkoj i pokrajinskoj skupštini, predsednici regionalnih odbora partije i do pet članova koji se biraju na predlog Predsednika partije. Predsedništvo utvrđuje politiku SPO-a između sednica Glavnog odbora; vodi kadrovsku politiku partije; na predlog Predsednika bira Generalnog sekretara, predsednika Izvršnog odbora, Direktora i Internacionalnog sekretara; imenuje predsednika i članove Političkog saveta; imenuje centralni izborni štab i njegovog šefa, utvrđuje predlog Statuta i Programa, raspolaže pokretnom i nepokretnom imovinom partije, donosi finansijski plan, osniva fondove,

³⁸ Videti više u: Statut SPO, čl. 31–34.

³⁹ Videti više u: Statut SPO, čl. 35.

⁴⁰ Videti više u: Statut SPO, čl. 36.

preduzeća i druga pravna lica, donosi pravilnike o članarini, disciplinskoj odgovornosti, o izborima u partiji.⁴¹

Izvršni odbor je političko operativni organ SPO-a. Njega čine predsjednik, potpredsjednik i članovi sa mandatnim periodom koji traje po pravilu četiri godine. Izvršni odbor priprema sednice Predsedništva i Glavnog odbora i izvršava njihove odluke, priprema predloge dokumenata partije, koordinira rad opštinskih i drugih teritorijalnih organizacija, stara se o informisanju članstva i o promociji partije, obrazuje savete za određene oblasti.⁴²

Nadzorni odbor je samostalni organ partije kojeg bira Glavni odbor na period od četiri godine, ima predsjednika i najmanje dva člana. On kontroliše materijalno finansijsko poslovanje partije i o tome izveštava Predsedništvo.⁴³

Generalni sekretar je političko operativni organ partije koga na predlog Predsednika bira Predsedništvo na period od četiri godine. On rukovodi radom stručne službe, stara se o donošenju i primeni svih akata partije u tekućem radu organa.⁴⁴

Ipak, bez obzira na formalnu strukturu jasno je da se unutar-partijski život SPO-a prevashodno odvija oko njegovog lidera i osnivača Vuka Draškovića. Položaj harizmatičnog lidera koji je Drašković zauzeo još početkom devedesetih, omogućio mu je da partijom upravlja bez snažne opozicije. Slogani koje su na mitinzima nosili simpatizeri SPO-a, poput „Sa verom u boga, kralja i Vuka“⁴⁵ najbolje pokazuju sledbenički odnos na kojem se zasnivao rani SPO. Ovakav odnos snaga nastavljen je i kasnije, što je omogućavalo Draškoviću da partiju oblikuje prema svojim procenama i da menja njen politički identitet i imidž.

⁴¹ Videti više u: Statut SPO, čl. 37–38.

⁴² Videti više u: Statut SPO, čl. 39–40.

⁴³ Videti više u: Statut SPO, čl. 45.

⁴⁴ Videti više u: Statut SPO, čl. 46.

⁴⁵ Videti više u: SPOmenar, SPO, str. 134.

Najbolji primer te varijacije je prelazak sa snažne nacionalističke retorike na izraženu proevropsku i tolerantnu poziciju. Ipak, snaga lidera nije bila dovoljna da u odsustvu izbornih rezultata zadrži nezadovoljne u stranci, pa se od SPO-a odvajaju Ilić (Nova Srbija) i Stevanović (Zajedno za Šumadiju), dok uz Draškovića nakon 2000. ostaju samo najodaniji saborci i birači. Ovo tvrdo jezgro dodatno je ugroženo odvajanjem dva potpredsednika stranke i formiranjem Izvornog SPO nakon sukoba oko izborne koalicije za parlamentarne izbore 2012. godine.

ZAKLJUČAK

Razumevanje višepartizma u Srbiji nije moguće bez analize delovanja Srpskog pokreta obnove. Ova stranka je svojim aktivnostima obeležila prvu deceniju borbe za demokratiju u Srbiji i za to podnela veliku žrtvu. Ipak, loše procene i odluke donete u vezi sa koalicijom DOS i zajedničkim nastupom opozicije na predsedničkim izborima naneli su stranci udarac od kojeg se nikada nije oporavila.

Uprkos uočljivim promenama ideoloških pozicija u prošlosti, SPO se već duže vreme nalazi na relativno stabilnom ideološkom kursu. Zoran Stojiljković (2011: 287), čitajući poslednji program partije iz 2010. godine, primećuje da je političko delovanje Srpskog pokreta obnove potpuno u skladu sa hrišćanskim, demokratskim i konzervativnim vrednostima, ali i sa naglašenom evroentuzijastičnom pozicijom, čime SPO odvajava od nekih drugih narodnih i konzervativnih partija poput DSS-a i NS-a. Ostaje da se vidi da li će ova posebnost biti dovoljna da SPO obezbedi budućnost na političkoj sceni, imajući u vidu da sadašnja izborna pravila favorizuju i male igrače sa sigurnom biračkom bazom.

Literatura

- Goati, Vladimir, *Izbori u Srbiji i Crnoj Gori od 1990. do 2013. i u SRJ od 1992. do 2003*, Centar za slobodne izbore i demokratiju : Nacionalni demokratski institut za međunarodne odnose (NDI), Beograd, 2013.
- Đurković, Miša, „Programski identiteti desnih partija u Srbiji krajem prve decenije ovog veka“, u: Orlović, Slaviša (ur.), *Partije i izbori u Srbiji – 20 godina*, Centar za demokratiju Fakulteta političkih nauka i Friedrich Ebert Stiftung, Beograd, 2011.
- Komšić, Jovan, „Dve decenije potraga za identitetom – partijski programi u postkomunističkoj Srbiji“, u: Orlović, Slaviša (ur.), *Partije i izbori u Srbiji – 20 godina*, Centar za demokratiju Fakulteta političkih nauka i Friedrich Ebert Stiftung, Beograd, 2011.
- Mihailović, Srećko, „Identiteti političkih stranaka i njihovih programa – 20 godina posle“, u: Orlović, Slaviša (ur.), *Partije i izbori u Srbiji – 20 godina*, Centar za demokratiju Fakulteta političkih nauka i Friedrich Ebert Stiftung, Beograd, 2011.
- Slavujević, Zoran, *Izborne kampanje: pohod na birače*, Friedrich Ebert Stiftung, Beograd, 2007.
- Stojiljković, Zoran, „Partijska scena Srbije“, u: Stojiljković, Zoran; Pilipović, Gordana (ur.), *Političke grupacije u Evropi*, Konrad Adenauer Stiftung, Beograd, 2011.
- Vukomanović, Dijana, „Ideološke matrice političkih partija u Srbiji (1990–2007)“, u: Lutovac, Zoran (ur.), *Ideologija i političke stranke u Srbiji*, Fakultet političkih nauka, Friedrich Ebert Stiftung i Institut društvenih nauka, Beograd, 2007.

Dokumenti

- Program Srpski pokret obnove – Evropska desnica Srbije
Statut Srpskog pokreta obnove
Programska deklaracija o decentralizaciji u Srbiji Srpskog pokreta obnove
Spomenar Srpskog pokreta obnove

Milosavljević Milena

STRANKE NACIONALNIH MANJINA¹

Političke partije nacionalnih manjina zauzimaju značajno mesto među političkim partijama u Srbiji kako zbog svoje brojnosti tako i zbog toga što omogućavaju da se u političkim institucijama čuju iskustva i interesi pripadnika manjinskih grupa u društvu. U Srbiji su, naime, političke partije mahom etničke ili monoetničke zbog čega su partije nacionalnih manjina značajni predstavnici manjinskih interesa u političkom životu. Proces formiranja manjinskih partija započeo je neposredno nakon uvođenja višepartijskog sistema 1990. godine, a danas je u Srbiji registrovana čak 51 manjinska partija. Cilj ovog rada je da kroz analizu programa i statuta manjinskih partija identifikuje njihove programske ciljeve i ideološka opredeljenja. S obzirom na brojnost i raznovrsnost manjinskih partija, u radu će biti fokus na onim manjinskim partijama koje su na parlamentarnim izborima nakon 2000. godine samostalno ili u koaliciji sa drugim manjinskim partijama osvajale mandate u parlamentu Srbije.

¹ Autorka se posebno zahvaljuje Jeleni Lončar, asistentkinji na Fakultetu političkih nauka na velikoj pomoći pri izradi ovog rada.

POLITIČKE STRANKE MAĐARSKE NACIONALNE MANJINE

Političko organizovanje Mađara započelo je odmah nakon uvođenja višepartijskog sistema. Prvoosnovana partija mađarske nacionalne manjine bila je Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara (DZVM) koja je formirana 1990. godine na čelu sa Šandorom Palom (do 2010. godine). Cepanjem ove stranke četiri godine kasnije formira se Savez vojvođanskih Mađara (SVM) na čelu sa Ferencom Čubelom i Jožefom Kasom. Sledeća fragmentacija unutar stranke usledila je 1997. godine osnivanjem Demokratske stranke vojvođanskih Mađara (DSVM) čiji je lider i osnivač Andraš Agošton. Ove tri stranke su do danas najuticajnije manjinske partije među mađarskim biračkim telom.

Pored ove tri partije 2006. godine je osnovan Građanski savez Mađara (GSM) čiji je lider Laslo Rac Sabo. Ova partija se samodefiniše kao „srednje desničarska politička partija mađarske nacionalne manjine, koja se mimo opštih političkih zadataka naglašeno koncentriše na očuvanje vrednosti i interesa Mađara priključenih Srbiji“ sa prioriternim ciljem jačanja samosvesti i zajedništva Mađara (Program Građanskog saveza Mađara, 2010). Sledeća mađarska partija, Pokret mađarske nade (PMN), na čijem čelu je Balint Laslo, osnovana je 2009. godine. Zalažu se za očuvanje identiteta, razvoj i opstanak mađarske manjine u Srbiji i teritorijalnu autonomiju za vojvođanske Mađare (Program PMN, 2009). Najnovija, šesta po redu partija mađarske nacionalne manjine je Stranka mađarskog jedinstva, osnovana 2012. godine čiji su članovi mahom potekli iz DZVM. Stranka pretenduje da zauzme poziciju demokratskog centra i privuče mađarske birače koji ne glasaju za manjinske partije.

Gotovo sve mađarske partije ističu nepravdu koju im je doneo Trijanonski sporazum iz 1920. godine (kraj Prvog svetskog rata), u kom su granice definisane po etničkom principu, ali su

Mađarskoj nepravедno oduzete neke teritorije i veliki broj Mađara je ostao van države. Takođe, partije Mađara imaju gotovo iste ciljeve: 1. očuvanje i razvoj identiteta mađarske nacionalne manjine u Srbiji; 2. izmena republičkog Ustava; 3. izmena izbornih zakona; 4. izmena zakona o zaposlenima u javnim službama; 5. proporcionalno predstavljanje u republičkom i pokrajinskom zakonodavstvu i prisustvo u lokalnim samoupravama u skladu sa procentualnim učešćem u stanovništvu.

U nastavku ću predstaviti osnovna ideološka i programska polazišta tri najuticajnije stranke mađarske nacionalne manjine: DZVM, SVM i DSVM.

DEMOKRATSKA ZAJEDNICA VOJVODANSKIH MAĐARA

Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara (DZVM) (mađ. *Vajdasági Magyar Demokrata Párt*) Šandora Pala ostaće upamćena po predlogu trostepene autonomije vojvođanskih Mađara koji je bio zasnovan na personalnoj autonomiji kao osnovi ostvarivanja kolektivnih prava nacionalnih manjina. Pal se pre svega zalagao za teritorijalnu etničku autonomiju. Ove ideje slede i DSVM i SVM. Zahteve trostepene autonomije sadrži i Statut AP Vojvodine iz 2009. godine. Na ovaj potez se često s neodobravanjem gleda u javnosti kao na „stvaranje države u državi“.

Prema Subotiću (2011: 111), osnovni elementi Palove autonomije su: „artikulacija subjektiviteta vojvođanskih Mađara kako u zemlji tako i u inostranstvu, mogućnost izbora legitimnih mađarskih političkih zastupnika, stvaranje institucija Mađarske autonomije (zastupanje interesa Mađara kako u sredinama gde su većinsko stanovništvo tako i onih koji su u rasejanju, obezbeđivanje političkog pluralizma, obezbeđivanje političkog pluralizma kako u procesu formiranja autonomije, tako i u samoj autonomiji“. Prvi stepen autonomije obuhvata

opštine sa specijalnim statusom – gde neka etnička zajednica ima većinu; zatim teritorijalnu etničku autonomiju – predviđa mogućnost da se susedne opštine udružuju; i mesna (lokalna) etnička samouprava kojom se reguliše formiranje lokalnih samouprava za naselja u dijaspori. Mađarska autonomija je trebalo da obuhvati: Kanjižu, Sentu, Adu, Bečej, Bačku Topolu, Mali Idoš, Suboticu i Čoku (Subotić, 2011: 110). Opštine sa specijalnim statusom se mogu međusobno udruživati i stvoriti Mađarsku autonomnu oblast, sa ciljem očuvanja nacionalnog identiteta i posebnosti (Bašić i Crnjanski, 2006: 46). Drugi stepen autonomije se odnosi na naselja van Mađarske autonomne oblasti, na teritorije gde manjina nije većina – gde se kaže da se prilikom formiranja upravnih organa vodi računa o proporcionalnoj zastupljenosti pripadnika nacionalnih manjina (Bašić i Crnjanski, 2006: 46). Ovoj situaciji odgovara Kičeltova definicija teritorijalne opozicije i potvrđuje se da „etnicitet vodi ka jasnim linijama rascepa u regionu, posebno kada su etničke grupe teritorijalno koncentrisane“ (Orlović, 2011: 23).

Nakon smrti Šandora Pala 2010. godine, na njegovo mesto dolazi nastavljajući Palovih ideja, Aron Čonka. Na izornoj konferenciji Demokratske zajednice vojvođanskih Mađara održanoj u Adi 16. juna 2013. godine ponovo je izabran za predsednika. Nakon ponovnog izbora izjavio je da mu je namera da u narednom periodu ponovo ugradi u svest ljudi ciljeve kao što su teritorijalna autonomija, decentralizacija, regionalizacija i sistem lokalnih samouprava u naseljenim mestima. Sporazumom o Kosovu ocenjuje kao ubrzan put ulaska Srbije u Evropsku uniju, što će biti od koristi za postizanje manjinskih interesa.² Novousvojeni stranački Program iz 2010. godine ističe zalaganje partije za prelazak iz partijske u pravnu državu, ostvarivanje prava manjina na nacionalnu ravnopravnost, zalaganje za decentralizaciju i autonomiju vojvođanskih Ma-

² Vesti online, (20.01.2013). Mađari traže autonomiju u Vojvodini, dostupno na: <http://www.vesti-online.com/Vesti/Srbija/285979/Madari-traze-autonomiju-u-Vojvodini>, pristupljeno 07.08.2013.

đara, dvojno državljanstvo i srazmernu zastupljenost manjina u svim javnim institucijama (Program DZVM, 2010).

DEMOKRATSKA STRANKA VOJVOĐANSKIH MAĐARA

Demokratska stranka vojvođanskih Mađara (mađ.: *Vajdasági Magyar Demokrata Párt*) osnovana je 24. februara 1997. godine u Srbobranu. Deluje kao politička stranka mađarske nacionalne manjine, sa sedištem u Temerinu. Sebe definišu kao stranku demokratske, evropske orijentacije. Veruju da će granice u regionu nestati uključanjem zemlje u Evropsku uniju. Predsednik DSVM je Andraš Agošton. Svoj politički angažman zasniva na zalaganju za stvarnu mađarsku autonomiju. Mnoge ideje u pogledu autonomije Agošton preuzima od Pala. Na primer, dok je Pal pravio paralelu između prava Mađara i prava koja je u to vreme imao srpski narod u Republici Srpskoj Krajini i Republici Srpskoj (Subotić, 2011: 109), Andraš Agošton želi položaj Mađara kakav imaju Srbi na Kosovu nakon Briselskog sporazuma.

Neki od ciljeva izloženih u Statutu DSVM (usvojen na 5. Kongresu Demokratske stranke vojvođanskih Mađara dana 07.11.2009. god. i na sednici Konferencije od 19.12.2009. u Temerinu) su: demokratizacija političkog sistema, ostvarivanje prava mađarske nacionalne manjine sa ciljem da se očuva nacionalni identitet Mađara u Republici Srbiji; zalažu se za prisustvo Mađara u predstavničkim organima vlasti, kao i u organima uprave i pravosuđa; i, najvažnije, ostvarivanje personalne autonomije koja ne traži teritorijalno razgraničenje, ali omogućuje adekvatno odlučivanje u oblastima (obrazovanje, kultura i informisanje) koje su značajne za očuvanje nacionalnog identiteta. U Programu³ stranke se, pored personalne

³ Program DSVM usvojen je na V Kongresu Demokratske stranke vojvođanskih Mađara dana 07.11.2009. god.

autonomije i kolektivnih prava, ističe zalaganje DSVM za garantovana mesta u parlamentu, što bi po njihovom obrazloženju omogućilo srazmernu zastupljenost u parlamentarnom sistemu Srbije u skladu sa Ustavom. Takođe, ova stranka se zalaže za očuvanje dobrih odnosa sa svojom maticom, Mađarskom, kao i dvojno državljanstvo.⁴ U programu stranke sledeće vrednosti su istaknute kao prioritetne: tolerancija, saradnja i razumevanje.

Andraš Agošton se povukao iz stranačkog života 2012. godine, a za njegovog naslednika izabran je Bela Čorba. Čorba je izabran na izbornom kongresu Demokratske stranke vojvođanskih Mađara (DSVM) 23. februara 2013. godine u Bečeju. Nakon izbora, najavio je da će voditi tvrđu politiku, a da se dosadašnja politika i zahtevi za autonomijom neće menjati.⁵ Interesantno je primetiti da DSVM ne učestvuje u Nacionalnom savetu Mađara, jer smatraju da on ne obezbeđuje suštinsku autonomiju.

SAVEZ VOJVOĐANSKIH MAĐARA

Savez vojvođanskih Mađara (mađ. *Vajdasági Magyar Szövetség [VMSZ]*) osnovan je izdvajanjem dela članstva DZVM na čelu sa Ferencom Čubelom. Nakon pogibije prvog predsednika stranke, novembra 1995, na čelo stranke izabran je Jožef Kasa koji je tu poziciju zadržao do 2007. godine, kada se dobrovoljno povukao. Od tada do danas predsednik stranke je Ištvan Pastor koji je takođe bio jedan od osnivača stranke. Pastor je kao jedini kandidat reizabran za predsednika stranke na Skupštini 2011. godine. Od dolaska Pastora na čelo stranke, ova stranka se sve više nameće kao centar političkog okupljanja

⁴ Dvojno državljanstvo je omogućeno za vreme vlade Vlada Viktora Orbana (Fidesz) koja je pravnom regulativom obezbedila i pravo glasanja dvojnih državljana na parlamentarnim izborima u Mađarskoj koji će se održati u prvoj polovini naredne godine.

⁵ Portal građanske Vojvodine – Autonomija (24.02.2013), Bela Čorba novi predsednik DSVM-a, dostupno na: <http://www.autonomija.info/bela-corba-novi-predsednik-dsvm-a.html>, pristupljeno 15.06.2013.

i organizovanja Mađara. Na mestima potpredsednika stranke trenutno se nalaze Karolj Pal, Mihalj Bimbo, Zoltan Devavari i Lenke Erdelj. Uticajno mesto u stranci zauzima Balint Pastor koji je član predsedništva i saveta stranke i predsednik poslaničke grupe SVM u Skupštini Republike Srbije (nakon majskih izbora 2012. godine).

Poput ostalih partija mađarske nacionalne manjine, i SVM se zalaže za trostepenu autonomiju i očuvanje identiteta i zajedništva vojvođanskih Mađara. Za ovu stranku, autonomija se ogleda u „ravnopravnosti jezika i kultura u Vojvodini, personalnoj autonomiji i teritorijalnom samoorganizovanju“ (Orlović, 2008: 320). Tako u kampanji za izbore 2012. godine SVM insistira na proširenju nadležnosti pokrajine, pri čemu bi Vojvodina trebalo da ima zakonodavnu, izvršnu i sudsku vlast. Takođe, kao neophodnost ističu: povećanje finansijske nadležnosti Vojvodine kako bi Vojvodina u većoj meri raspolagala sredstvima koja potiču iz pokrajine. Ova stranka takođe promovise stvaranje teritorijalnih okruga opština u kojima je većinsko stanovništvo mađarsko.⁶

Pored trostepene autonomije, u Programu SVM se ističe njihova opredeljenost za interese i vrednosti nacionalne zajednice vojvođanskih Mađara, a sebe definišu kao demokratski opredeljenu nacionalnu političku partiju. Ideološka profilisanost ove partije može se videti i iz saradnje ove partije sa drugim partijama i partijskim grupacijama. Partija, naime, saraduje blisko sa desničarskom strankom Viktora Orbana iz Mađarske, a imaju status posmatrača u grupaciji Evropske narodne partije (EPP).

Aktuelni program SVM usvojen je na IX Skupštini Saveza vojvođanskih Mađara u Subotici, 19. juna 2004. godine. Kao najvažniji ciljevi u Programu partije se navode: izmena re-

⁶ Mađarske stranke u srpskoj kampanji, E-novine, dostupno na: <http://www.e-novine.com/drustvo/63202-Maarske-stranke-srpskoj-kampanji.html>, pristupljeno 14.08.2013.

publičkog Ustava, izmena republičkih zakona (npr. Zakona o korišćenju jezika), izmena izbornih zakona, izmena zakona o zaposlenima u javnim službama. Takođe zahtevaju proporcionalno predstavljanje u republičkom i pokrajinskom zakonodavstvu i prisustvo u lokalnim samoupravama u skladu sa učešćem u stanovništvu. Može se zaključiti da se po osnovnim vrednostima i ciljevima SVM ne razlikuje od ostalih stranaka mađarske nacionalne manjine.

U programu, međutim, ističu svoje uspehe i zasluge koji ih razlikuju od drugih stranaka. SVM se, naime, pridružio demokratskoj opoziciji u borbi za demokratske promene tokom devedesetih godina XX veka, što mu je omogućilo da nakon izbora 2000. godine učestvuje u vlasti. Rezultat učešća SVM u vlasti neposredno nakon demokratskih promena, kako se navodi u stranačkom programu, bilo je donošenje saveznog okvirnog zakona o zaštiti manjina, koji u osnovi priznaje manjinska kolektivna prava i kulturalnu autonomiju, i predviđa osnivanje nacionalnih saveta. SVM se smatra zaslužnim za osnivanje Nacionalnog saveta mađarske nacionalne manjine, i zvanično priznanje tradicionalnih mađarskih naziva naseljenih mesta, vraćanje mađarskog jezika u zvaničnu upotrebu, organizovanje univerzitetskih prijemnih ispita na mađarskom jeziku, osnivanje novih mađarskih srednjih škola koje finansira država i osnivanje fakulteta (Program SVM, 2004).

Pored toga, socijalna politika, zdravstvo i zaštita porodice i dece zazimaju važno mesto u programu ove stranke. Cilj stranke je „postizanje socijalne sigurnosti, obezbeđivanje životnog minimuma, sprečavanje opšteg osiromašenja, ublažavanje tereta ljudi sa malim prihodima“ (Program SVM, 2004). Zalažu se za povećanje nataliteta i dečiji dodatak za svako dete, kao i dodatne pogodnosti za porodice sa više dece. SVM se zalaže i za bolji položaj penzionera i invalida u društvu, posebno kroz reformu i modernizaciju penzionog i zdravstvenog sistema i socijalnog i invalidskog osiguranja. S tim u vezi, posebno se zalažu za

redefinisanje okruga u sistemu društvenog, zdravstvenog i invalidskog osiguranja i punu autonomiju tih sistema u Vojvodini. U programu se ističe i potreba i spremnost na saradnju i podršku razvoju i osnivanju mađarskih omladinskih organizacija.

Poljoprivrednoj, privrednoj i ekološkoj politici takođe je dat prostor u programu ove stranke. Kako smatraju, u privatizaciji nakon 2000. godine nije bilo dovoljno prostora za vojvođanske Mađare. Kako bi se mađarska privreda oporavila, potrebne su podsticajne mere i priliv kapitala iz Mađarske. Poreske olakšice i državna pomoć malim i srednjim preduzećima i poljoprivrednicima su stalni zahtev koji SVM postavlja državi. Konačno, odgovorna ekološka politika i saradnja u očuvanju ekološke ravnoteže Vojvodine spadaju u prioritete politike ove stranke.

UNUTRAŠNJA STRUKTURA I ODNOSI U DZVM, DSVM I SVM

U pogledu unutrašnjeg funkcionisanja, i DZVM i SVM i DSVM imaju slične odredbe. Član sve tri stranke može da postane bilo koji punoletni građanin bez obzira na političku, nacionalnu, versku i rasnu pripadnost. Članovi učestvuju u radu stranke i izgrađivanju stranačkih stavova, imaju pravo da biraju i budu birani u organe i radna tela stranke i budu obaveštavani o radu stranačkih organa. Članstvo prestaje ili istupanjem, činjenjem prekršaja ili prestankom plaćanja članarine. U Statutu DZVM se ne daje objašnjenje šta se podrazumeva pod prekršajem. S druge strane, statut DSVM ističe da član može biti isključen ako svojom aktivnošću direktno podriva politički kredibilitet; ugrožava neki politički projekat utvrđen od organa stranke; ili ako se javno izjašnjava protiv pojedinih programskih ciljeva stranke (Statut DSVM, čl. 10). Slično, čl. 1. Statuta SVM ističe da disciplinska komisija može da se javno ogradi od člana, smeni ga sa stranačkih funkcija ili isključi iz stranke u slučaju kršenja odredaba osnovnih stranačkih dokumenata, odluka

saveta ili predsedništva; delovanja koje narušava ugled SVM ili koje je u suprotnosti sa interesima stranke. Dok Statut DZVM ne uređuje pravo na slobodu mišljenja i izražavanja, iz Statuta DSVM se može zaključiti da stranka ne podržava istupanje od utvrđene pozicije stranke (v. Statut DSVM, čl. 12). S druge strane, pravo na slobodu mišljenja se garantuje Statutom SVM: „Članovi SVM-a, koji se ne slažu sa stavom većine, mogu da unutar SVM-a i dalje zastupaju i brane svoja stanovišta. Član SVM-a ne može da bude pozvan na odgovornost zbog svog mišljenja ili stava iznetog u okviru organa SVM-a“ (Statut SVM, čl. 46). Nijedna od tri stranke ne daje mogućnost formiranja frakcija.

Organi DZVM i SVM su skupština, savet, predsedništvo, predsednik i potpredsednici, disciplinska komisija i nadzorni odbor. Pored toga, SVM ima glavni odbor stranke koji ima savetodavnu ulogu (Statut SVM, čl. 18). Organi DSVM su Kongres, Konferencija, Nadzorni odbor i Etički savet.

Skupštinu sve tri stranke čine delegati podružnica ili mesnih organizacija, a broj delegata predviđa Savet stranke u slučaju DZVM i SVM, odnosno Konferencija u slučaju DSVM. Nadležnosti skupštine DZVM i SVM, odnosno Kongresa DSVM, su da donosi program i statut, poslovnik o radu skupštine, odluku o spajanju stranke sa drugim strankama i odluku o prestanku rada. U izborne funkcije skupštine DZVM i SVM spadaju izbor saveta (skupština DSVM bira 17 od 21 člana), predsednika i potpredsednika i nadzornog odbora. Kongres DSVM bira članove konferencije (20 od 23 člana), nadzornog odbora, etičkog saveta, predsednika i dva potpredsednika. Za razliku od DZVM i DSVM u kojima se skupština odnosno kongres sastaje jednom u četiri godine, Statut SVM predviđa znatno redovnije sastajanje skupštine, minimum jednom godišnje. Skupština SVM ima i dodatna ovlašćenja na osnovu kojih se može zaključiti da je u svom unutrašnjem funkcionisanju demokratičnija od DZVM i DSVM. Naime, Skupština donosi odluku o prestanku rada

stranke i raspolaganju imovinom u slučaju prestanka rada; donosi odluku o udruživanju u šire političke saveze u zemlji i inostranstvu i spajanju sa drugim strankama; skupština takođe usvaja disciplinski pravilnik. U DSVM i DZVM ove odluke su u nadležnosti saveta odnosno konferencije.

U periodu između dve sednice skupštine, najviši organ tri stranke je savet (odnosno konferencija kod DSVM). Savet / Konferencija usvaja godišnji izveštaj o radu mesnih i okružnih organizacija, donosi plan aktivnosti stranke, donosi finansijski plan, donosi odluku o formiranju mesnih i okružnih organizacija, formira i ukida odbore i komisije, nadzire rad predsedništva/ izvršnog odbora, odlučuje o sporazumima o saradnji i koalicijama. U izborne funkcije saveta DZVM spadaju izbor blagajnika, odbora i disciplinske komisije (Statut DZVM, čl. 31). Savet SVM dodatno odlučuje o sprovođenju zadataka koji proističu iz članstva u evropskim stranačkim asocijacijama, definiše oblasti rada potpredsednika i članova predsedništva, potvrđuje sporazume koje je sklopilo predsedništvo i postavlja kandidate za funkcije u predstavničkim institucijama vlasti (Statut SVM, čl. 26).

Predsedništvo DZVM je izvršni organ stranke koji ima 7 članova od kojih su predsednik i 3 potpredsednika članovi po dužnosti, a ostala tri bira savet. Uloga predsedništva je značajno ojačana odredbom statuta prema kojoj predsedništvo u slučajevima neodložnih stvari može doneti odluku iz nadležnosti saveta, ali je dužno s tom odlukom upoznati savet na prvoj narednoj sednici (čl. 33). Predsedništvo SVM ima 17 članova koje bira Savet iz svojih redova a nadležnosti su mu da sprovodi odluke Skupštine i saveta, koordinira rad stranke, priprema izveštaj o aktivnostima za sednice saveta, odlučuje o zahtevima za učlanjenje, imenuje šefa Centralne kancelarije i potvrđuje radni odnos zaposlenih u stranci (Statut SVM, čl. 31). Istu izvršnu ulogu ima Izvršni odbor u DSVM koji ima 9 članova od kojih šest bira konferencija, a ostala tri mesta po dužnosti pripadaju predsedniku i potpredsednicima stranke.

POLITIČKE STRANKE BOŠNJAČKE NACIONALNE MANJINE

U Srbiji je registrovano čak 12 političkih partija bošnjačke nacionalne manjine. One su najviše aktivne u Sandžaku, a pre svega u Novom Pazaru, Tutinu, Sjenici i Prijepolju gde većinom živi bošnjačko stanovništvo. Kao prva partija Bošnjaka izdvaja se Stranka demokratske akcije (SDA) osnovana u Sandžaku 1990. godine na čelu sa Sulejmanom Ugljaninom. Ona je delovala kao ogranak matične partije sa centrom u Bosni i Hercegovini. Nakon toga usledila je fragmentacija ove stranke: godine 1991. osniva se Liberalno-bošnjačka organizacija Sandžak, a kasnije se izdvaja i Sandžačka demokratska partija Rasima Ljajića (Bašić i Crnjanski, 2006: 47). Partije Bošnjaka u Srbiji nisu jedinstvene u svojim stavovima i programskim opredeljenjima. Najveći sukob među njima tiče se odnosa prema pitanju autonomije Sandžaka. Zagriženost za tom idejom je najpre pokazala SDA, a u današnje vreme na tome insistira Narodni pokret Sandžaka. Prema Crnjanski i Bašiću, „na jednoj strani političke ciljeve artikulišu Ugljaninom predvođen najbrojniji ogranak SDA, Bošnjačka demokratska stranka Sandžaka, Socijalno-liberalna stranka Sandžaka, Socijaldemokratska partija Sandžaka, a na drugoj strani su se okupile pristalice politike Rasima Ljajića“ (Bašić i Crnjanski, 2006: 48).

Pored dve najuticajnije bošnjačke stranke, SDA i SDP, značajnije je dejstvo Bošnjačke demokratske stranke Sandžaka (BDS), Narodnog pokreta Sandžaka (NPS) i Bošnjačke narodne stranke (BNS). Pre nego što detaljnije analiziram program SDA i SDP i njihovo unutrašnje funkcionisanje, predstavicu ukratko, u narednom pasusu BDS, NPS i BNS.

Bošnjačka demokratska stranka Sandžaka (BDS Sandžaka) osnovana je 15. juna 1996. godine. Sedište stranke je u Tutinu, a deluje i u Crnoj Gori. Zalaže se za institucionalno povezivanje Bošnjaka na prostoru Balkana. Osnivač i predsednik

stranke je Esad Džudžević. Ova stranka u svom programu obrazlaže svoja zalaganja za demokratske vrednosti (Program BDSS, 2009). Polazi od principa ravnopravnosti verujući da svi treba da imaju ista prava, šanse i mogućnosti da unapređuju svoj identitet. Zalažu se za decentralizaciju i regionalizaciju Republike Srbije i pravo građana Sandžaka na regionalnu autonomiju, u skladu sa evropskim standardima i interesima građana, bez narušavanja teritorijalne celokupnosti Republike Srbije. Ova partija podržava Srbiju na putu pridruživanja Evropskoj uniji.

Narodni Pokret Sandžaka osnovan je 17. oktobra 1999. godine. Na čelu je Džemail Suljević. Sedište stranke je u Novom Pazaru. Stranka se zalaže za potpunu autonomiju Sandžaka i mogućnost pripajanja Bosni. Poziva se na referendum iz 1991. godine kada su se građani Sandžaka izjasnili za autonomiju sa pravom priključenja jednoj od suverenih država. Program ove partije se zasniva na tome da su Bošnjaci narod a ne nacionalna manjina.

Bošnjačka narodna stranka (BNS) osnovana je 15. januara 2012. godine na čelu sa Mujom Mukovićem. Oni se zalažu za promenu postojećeg Ustava (2006); asimetričnu regionalizaciju – kako bi sandžačke opštine činile poseban region sa centrom u Novom Pazaru i povezale se sa opštinama u Crnoj Gori. U programu ove stranke naglašena je težnja za celokupnom demokratizacijom zemlje i podrška evrointegracijama što će pomoći ostvarenju interesa Bošnjaka (BNS, *O nama*).

STRANKA DEMOKRATSKE AKCIJE SANDŽAKA

Aktivnosti Stranke demokratske akcije (SDA) su najpre bile usmerene na političku autonomiju Sandžaka. SDA je učestvovala u donošenju Memoranduma o specijalnom statusu Sandžaka 1991. godine na osnovu koga je naredne 1992. godine

raspisan referendum o političkoj autonomiji Sandžaka. U ovom Memorandumu se ističe specijalni status i položaj Sandžaka u okviru Jugoslavije. Nosilac zakonodavne vlasti u Sandžaku bi bila Skupština Sandžaka, izvršna vlast bi bila dodeljena guverneru i Vladi Sandžaka, a pored toga su tražili i sudsku vlast. Organi vlasti bi imali nadležnosti u oblasti školstva, kulture, informisanja, privrede, ekonomije, energetike, korišćenja prirodnih bogatstava, zdravstva, socijalnog osiguranja, saobraćaja, komunikacije, administracije, bankarskog sistema, sudstva i policije. Memorandumom su utvrđene granice Sandžaka koji bi obuhvatao: Novi Pazar, Sjenicu, Tutin, Prijepolje, Novu Varoš, Priboj, Pjevlja, Bijelo Polje, Berane, Plav i Rožaje. Građanima je na referendumu postavljeno pitanje: „Da li ste za potpunu političku i teritorijalnu autonomiju Sandžaka sa pravom priključivanja jednoj od suverenih republika? Referendumu se odazvalo samo bošnjačko biračko telo (od ukupno 264,156 birača – za političku autonomiju Sandžaka je glasalo 183.302 (98,92%) a protiv je bilo 1.982 (1,06%) (detaljnije o Memorandumu u Bašić i Crnjanski, 2006: 50–51). Pripadnici srpske, crnogorske i drugih nacionalnih zajednica nisu izašli na referendum.

U programskoj deklaraciji SDA sebe definiše kao demokratsku političku stranku bošnjačke nacionalne manjine u Republici Srbiji. Kao ciljeve za koje se zalaže navodi: demokratizacija društva u svim sferama života; maksimalna afirmacija i unapređenje ljudskih prava i sloboda; ravnopravnost naroda, zaštita i unapređenje prava manjinskih zajednica i nacionalnih manjina u skladu sa međunarodnim normama; punopravno članstvo Srbije u Evropskoj uniji i drugim evropskim i evroatlantskim institucijama, organizacijama i regionalnoj saradnji; očuvanje, zaštita i unapređenje individualnih i kolektivnih prava bošnjačke nacionalne manjine u Republici Srbiji; delotvorno učešće Bošnjaka u javnom životu; briga o porodici, očuvanje i unapređenje bošnjačkog identiteta i tradicionalnih vrednosti u porodičnom i javnom životu, zaštita javnog morala; pravo

građana Sandžaka na brži ekonomski razvoj i regionalnu samoupravu u Republici Srbiji; održivi razvoj, zaštita, očuvanje i unapređenje životne sredine i prekogranična saradnja (Program SDA, 2009). Stranka se zalaže za decentralizaciju i regionalizaciju, zvaničnu upotrebu bosanskog jezika i obrazovanje na bosanskom jeziku u svim opštinama i gradovima u kojima Bošnjaci žive u značajnijem procentu. SDA traži od države da kroz sufinansiranje obezbedi Bošnjacima potrebne uslove za informisanje na maternjem jeziku i zalaže se za proporcionalnu predstavljenost bošnjačke manjine u vlasti i drugim javnim institucijama. Konačno, kao cilj ova stranka ističe smanjenje siromaštva i regionalnih nejednakosti, unapređenje infrastrukture i postizanje ravnomernog regionalnog razvoja.

SANDŽAČKA DEMOKRATSKA PARTIJA

Sandžačka demokratska partija (SDP) osnovana je 1996. godine sa sedištem u Novom Pazaru. Njen osnivač i dugogodišnji lider je Rasim Ljajić. Iako je SDP registrovana kao manjinska stranka, lider SDP-a je težio da partija izađe iz regionalnih i manjinskih okvira i osnuje odbore u drugim delovima Srbije. O toj ambiciji svedoči izjava lidera stranke: „Ako zemlja bude deo EU, naša politička scena moraće da se pojednostavi, biće neophodne integracije i manjinska stranke moraće da se integrišu u veće građanske provenijencije“ (Orlović, 2011: 323). U želji da privuče širu podršku, Ljajić je 2009. godine osnovao Socijaldemokratsku partiju Srbije, a SDP formalno prepustio Rešadu Hodžiću koji je izabran za novog predsednika. Rešad Hodžić je samo formalno vršio funkciju predsednika, dok je neformalni i suštinski lider stranke i dalje ostao Ljajić. Hodžić je podneo ostavku na mesto predsednika partije septembra 2013. godine nakon čega je SDP i formalno ujedinjen u uniju sa Socijaldemokratskom partijom Srbije. Na čelu unije dve partije je Rasim Ljajić.

Ciljevi SDP-a su afirmacija manjinskih prava i sloboda; razvoj ljudskih prava i demokratije; ravnopravnost svih manjinskih naroda i afirmacija legitimnih prava nacionalnih zajednica; ravnopravnost manjina pri zapošljavanju; unapređenje statusa i očuvanje nacionalnog identiteta Bošnjaka; slobodna aktivnost verskih zajednica; dosledno sprovođenje principa tržišne privrede; očuvanje i unapređivanje socijalnih prava; razvoj privatnog preduzetništva; humaniji uslovi rada i stanovanja; veća zaštita majki, dece, omladine i starih; efikasnija socijalna zaštita ugroženih porodica; očuvanje čovekove okoline; i saradnja sa nevladinim sektorom (Statut SDP, čl. 7).

UNUTRAŠNJA STRUKTURA I ODNOSI U SDA I SDP

Član stranke može da bude svaki punoletni građanin. Prema Statutima SDP i SDA, svaki član ima pravo da: bira i bude biran u organe stranke, ravnopravno učestvuje u aktivnostima stranke, slobodno izražava mišljenje u okviru stranke, pokreće inicijative i daje predloge, bude informisan o aktivnostima i odlukama stranke, kao i njenim prihodima i rashodima, ukazuje na nepravilnosti u sprovođenju odluka unutar stranke. Članstvo nema gotovo nikakvu ulogu u donošenju odluka; njegova uloga je praktično svedena na učešće u debati.

Osnovni organi SDP-a su skupština, glavni odbor, predsednik, predsedništvo, izvršni odbor, statutarna komisija i nadzorni odbor. Pored toga SDA ima još dva organa: kongres i sud časti. Skupština obe partije donosi program i statut stranke, utvrđuje strategiju stranke između dva zasedanja skupštine, razmatra i usvaja izveštaj o radu stranke, kao i izveštaje radnih tela i nadzornog odbora.

Među izborne funkcije stranke se ubrajaju: izbor i razrešenje predsednika i potpredsednika stranke, određenog broja članova glavnog odbora i izbor po nekoliko članova nadzornog

odbora, statutarne komisije u SDP i suda časti u SDA (Statut SDP, čl. 23, Statut SDA, čl. 19). Skupština SDP se sastaje najmanje jednom u dve godine, dok se skupština SDA sastaje jednom u četiri godine.

Najviši organ stranke između dva zasedanja skupštine je Glavni odbor. U SDA skupština bira dve trećine članova glavnog odbora, dok predsednik bira preostalu trećinu. Glavni odbor SDP se sastoji od 20 članova koje bira skupština, članova predsedništva, predstavnika stranke u parlamentu i drugim organima vlasti, potpredsednika izvršnog odbora, sekretara stranke, predsednika statutarne komisije i nadzornog odbora, i po osam predstavnika Foruma žena i Foruma mladih. Glavni odbor u obe stranke bira kandidate za parlamentarne izbore, odlučuje o formiranju predizbornih i postizbornih koalicija i uključivanju stranke u političke saveze i međunarodne organizacije. Predsednik SDA imenuje jednu trećinu članova Glavnog odbora, a predsednik SDP kooptira pet članova u predsedništvo, predlaže još 5 kandidata za članove predsedništva i članove saveta. Ove nadležnosti daju predsedniku ovih stranaka veliku moć i značajno umanjuju demokratskost stranaka.

POLITIČKE STRANKE ALBANSKE NACIONALNE MANJINE

Partije albanske nacionalne manjine deluju na teritoriji Preševa, Bujanovca i Medveđe. Do danas je registrovano ukupno šest albanskih manjinskih partija. Po isticanju posebnosti etničke grupe i nacionalnog identiteta i ove partije liče na ostale manjinske partije. Kao svoj prioritet ističu spajanje i pripajanje svojim matičnim državama. Tako je skupština svih albanskih odbornika opština Preševo, Bujanovac i Medveđa donela Novu Deklaraciju 2013. godine kojom se traži priključenje Kosovu mesta u kojima žive Albanci. Razlog za donošenje ove deklaracije argumentuju lošim položajem Albanaca na jugu Srbije,

kao i time da nisu stvorene osnove za integraciju Albanaca.⁷ Sve albanske partije su podržale potpisivanje Briselskog sporazuma između Beograda i Prištine aprila 2013. godine.

Od šest partija albanske manjine, prve su, 1990. godine, osnovane Partija za demokratsko delovanje (PDD) i Demokratska partija Albanaca (DPA). Ove partije do danas imaju najveću podršku među biračima. Pored njih, nakon 2000. godine osnovane su još četiri partije: 1) Pokret za demokratski progres (PDP), osnovan 2001. godine u Bujanovcu; 2) Demokratska unija doline osnovana 2003. godine sa sedištem u Preševu; 3) Demokratska unija Albanaca osnovana 2007. godine; i 4) Demokratska partija osnovana 2011. godine sa sedištem u Bujanovcu.

PARTIJA ZA DEMOKRATSKO DELOVANJE

Partija za demokratsko delovanje (PDD) (alb. *Partia për veritim demokratik*) je osnovana 1990. godine, na čelu sa Rizom Halimijem. Sedište je u Preševu. Deluje na području Preševa, Bujanovca i Medveđe. To je najjača politička grupacija Albanaca u Srbiji. Stranka se do sada cepala dva puta: prvi put 1993. godine kad se iz nje izdvojila DPA Ragmija Mustafe, sadašnjeg predsednika opštine Preševo, a onda i 2003. godine kada je Skender Destani sa istomišljenicima formirao Demokratsku uniju doline.

Ova partija ističe da Preševo, Bujanovac i Medveđa predstavljaju region sa etničkim, ekonomskim, političkim i kulturnim karakteristikama u kojem apsolutnu većinu stanovnika čine Albanci i da oni čine kompaktnu celinu sa Albancima sa Kosova. Na referendumu 1992. godine Albanci u tom delu zemlje

⁷ Nova deklaracija o pripajanju Kosovu, dostupno na: <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Politika/1054732/Nova+deklaracija+o+pripajanju+Kosovu.html>, pristupljeno 10.09.2013.

su se izjasnili za političku i teritorijalnu autonomiju sa pravom priključenja Kosovu – 99% izašlih na referendum je tada podržalo priključenje Kosovu. Ovaj referendum Vlada Republike Srbije smatra nelegalnim.

Programski ciljevi ove stranke su: zastupanje i predstavljanje interesa albanske nacionalne manjine i unapređenje njihovih prava; demokratizacija društva; učestvovanje u radu Nacionalnog saveta Albanaca kao i u organima državne vlasti; zalaganje za očuvanje nacionalnog identiteta, zaštitu i unapređenje kulturnih, jezičkih i drugih kolektivnih prava Albanaca; zalaganje za ravnomerni regionalni razvoj i održivi razvoj Preševske doline; angažovanje za proporcionalno učešće Albanaca u svim državnim organima i javnim ustanovama; zalaganje za decentralizaciju i regionalizaciju; kulturna saradnja sa Albancima širom sveta; zalaganje za prekograničnu saradnju, kao i saradnju sa pripadnicima drugih nacionalnih manjina i regionalnim i međunarodnim organizacijama (Program PDD, čl. 2). U Programu se posebno naglašava zahtev za decentralizacijom donošenja odluka, regionalizacijom i kulturnom autonomijom Preševske doline. U oblasti socijalne politike, PDD se zalaže za smanjenje siromaštva i obezbeđivanje minimuma životne sigurnosti i postizanje socijalne sigurnosti. U ekonomiji, PDD se zalaže za jaku ulogu države koja treba da pruža pomoć malim i srednjim preduzetnicima kako kroz povoljnije kredite, tako i povoljnijom poreskom politikom i subvencijama. PDD je programski bliska sa Demokratskom partijom Albanaca (Orlović, 2008: 328).

DEMOKRATSKA PARTIJA ALBANACA

Demokratska Partija Albanaca (DPA) (alb. *Partia demokratike Shqiptare*) osnovana je 1990. godine. Partija ističe svoju povezanost i bliskost sa Demokratskim savezom Kosova. Od 2003. do 2008. godine na njenom čelu je bio Ragmi Mustafa

(Orlović, 2008: 328). Na petoj Izornoj skupštini Demokratske partije Albanaca (DPA) novembra 2012. Mustafa je po treći put izabran za predsednika partije. On je predsednik SO Preševo. Povodom izbora 2012. Ragmi Mustafa je izjavio da ta stranka neće učestvovati na parlamentarnim izborima i kao razlog naveo najavu da će Beograd raspisati izbore na Kosovu.⁸

POLITIČKE STRANKE HRVATSKE NACIONALNE MANJINE

U Srbiji su aktivne dve političke stranke hrvatske nacionalne manjine: Demokratski savez Hrvata u Vojvodini i Demokratska zajednica Hrvata. Demokratski savez Hrvata u Vojvodini (DSHV) je osnovan 1990. godine u Subotici, dok je Demokratska zajednica Hrvata nastala polovinom 2007. godine u Subotici na čelu sa Đorđem Čovićem koga je na mestu predsednika 2012. godine smenio Dragan Hupko.

DEMOKRATSKI SAVEZ HRVATA U VOJVODINI (DSHV)

Predsednik i osnivač DSHV-a je bio Bela Tonković. DSHV se zalaže za kolektivne interese Bunjevaca, Šokaca i drugih Hrvata zalažući se za njihovu političku, kulturnu i ekonomsku ravnopravnost. Zalažu se za održavanje svih veza sa maticom Hrvatskom. U početku delovanja kao glavni cilj partije se ističe zahtev za ozakonjenje kulturne autonomije Hrvata, sa statusom samouprave. Bela Tonković je obavljao funkciju predsednika od 1990. do 2003. godine, kada je smenjen na vanrednoj stranačkoj skupštini jer je bio optužen za pad popularnosti DSHV-a. Njega je nasledio Petar Kuntić prvo kao vršilac dužnosti, a zatim kao predsednik stranke izabran na skupštini

⁸ Albanci na jugu Srbije učestvuju na izborima, dostupno na: <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/310461/Albanci-na-jugu-Srbije-ucestvujuu-na-izborima>, pristupljeno 23.07.2013.

2004. godine. Kuntić je na poziciju predsednika izabran po treći put 2012. godine kada je izjavio da se više neće kandidovati.

U Programu DSHV-a, koji je donet 02.03.2008. godine, navode se temeljne vrednosti i načela stranke: sloboda, pravda, jednakost, solidarnost i tolerancija. DSHV se zalaže za ostvarenje pluralističkog društva gde će se poštovati individualna i kolektivna prava. Priznaju autoritet države ako ona ispunjava svoje zadatke i dužnosti, prema kojima bi trebalo da štiti pojedince i zajednicu. Zalažu se za ostvarivanje prava na kulturnu autonomiju manjina, odnosno obrazovanje, kulturu i informisanje na hrvatskom jeziku. Kao stranka iz Vojvodine, i DSHV ističe značaj poljoprivrede i zalaže se za zaštitu prava poljoprivrednih proizvođača, stvaranje uslova za redovnu obuku poljoprivrednika i razvijanje solidarnosti među poljoprivrednicima. Pored toga, predlažu decentralizaciju vođenja poljoprivrede i prenos većih nadležnosti na AP Vojvodinu. U socio-ekonomskim pitanjima se zalažu za smanjenje siromaštva i povećanje zaposlenosti, regionalno ekonomsko povezivanje, razvoj turističke ponude Vojvodine i veće socijalne funkcije države (v. Program DSHV, 2008).

POLITIČKE STRANKE ROMSKE NACIONALNE MANJINE

Prema poslednjem popisu stanovništva 2011. godine u Srbiji živi 147.604 Roma. Njihov broj se znatno povećao u odnosu na vreme kada je vršen prethodni popis 2002. godine. S druge strane, prema nezvaničnim podacima Ministarstva za ljudska i manjinska prava i nezvaničnim procenama sa terena, pripadnika ove nacionalne manjine u Srbiji ima između 400.000 i 500.000, pa čak i do 700.000. Problem u političkom organizovanju Roma je njihovo nejedinstvo. Veliki broj Roma je nepismen i živi u lošim uslovima. Kako bi unapredila položaj Roma, Srbija je pristupila projektu Dekada inkluzije Roma.

Partije Roma nikada nisu bile značajan politički faktor, ali od uspostavljanja višepartizma u Srbiji uočava se njihovo prisustvo. Njihovo trajanje je kratko, i nikada nisu mogle da se usaglase oko najvažnijih pitanja. Prema podacima iz registra političkih partija, trenutno je aktivno sedam romskih političkih partija: 1) Romska demokratska stranka osnovana 2004. godine; 2) Demokratska levica Roma osnovana 2009. godine na čelu sa Jovanom Damjanovićem nakon njegovog izlaska iz SRS; 3) Romska partija osnovana 2003. godine u Kovačici na čelu sa Srđanom Šainom; 4) Ujedinjena partija Roma osnovana 2005. godine u Bujanovcu na čelu sa Ramadanom Damirovićem; 5) Romska stranka Jedinstvo osnovana 2007. godine u Nišu na čelu sa Ferhadom Saitiem; 6) Unija Roma Srbije; i 7) Demokratska unija Roma iz Niša osnovana 2012. godine na čelu sa Salihom Saitovićem.

Tokom devedesetih godina XX veka bile su aktivne i Socijal-demokratska partija Roma, osnovana 1990. godine na čelu sa Rajkom Đurićem, zatim Demokratska politička partija Roma – Kragujevac, Demokratska zajednica Roma Jugoslavije i Romska kongresna partija.

POLITIČKA PREDSTAVLJENOST I UČEŠĆE U VLASTI

Partije nacionalnih manjina su prisutne u gotovo svim izbornim ciklusima. Period nakon demokratskih promena 2000. godine se uzima kao povoljniji za delovanje partija nacionalnih manjina. Delom jeste tako, zato što neke partije imaju predstavnike u samoj Vladi republike Srbije (bošnjačke stranke); i broj poslaničkih mandata koje osvajaju je veći nego iz perioda devedesetih godina. U toj situaciji partije većinskog stanovništva i lideri manjinskih stranaka se upuštaju u procese dogovaranja oko učešća u vlasti (u zavisnosti od jačine i koalicionog potencijala manjinske partije). Lideri manjinskih stranaka kapi-

talizuju rascep u društvu, predstavljajući sebe kao zaštitnike svoje etničke grupe i još više insistiraju na razlikama. Igrajući na kartu identitetskih podela i emocija svojih birača sebi omogućavaju siguran broj glasova tamo gde su pripadnici manjina teritorijalno koncentrisani. Partije nacionalnih manjina većinu odborničkih mesta zauzimaju na lokalnom nivou tamo gde su najnaseljeniji. Najviši stepen njihove participacije u vlasti je svakako na lokalnom nivou.

Partije nacionalnih manjina su već na prvim višestranačkim parlamentarnim izborima 1990. godine, održanim po većinskom izbornom sistemu, dobili svoje predstavnike u parlamentu: Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara osvaja 8 mandata; Sandžačka demokratska akcija – 3 mandata, Demokratski savez Hrvata – 1 mandat i Partija za demokratsko delovanje – 1 mandat (v. Lončar, 2011). Na izborima 1992. godine (po proporcionalnom izbornom sistemu) – Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara osvaja 9 mandata, a koalicija Partija za demokratsko delovanje–Demokratska partija Albanaca – 2 mandata. Na izborima 1993. godine mandate osvajaju: DZVM – 5 mandata, a Partija za demokratsko delovanje i Demokratska partija Albanaca dobile su 2 poslanička mandata. Parlamentarne izbore 1997. godine je bojkotovalo 16 stranaka među kojima su i stranke udružene u „Albanskoj alternativi“ kao i Stranka demokratske akcije (SDA) što se možda odrazilo na veću popularnost drugih partija. Mandate su tada osvojili: Savez vojvođanskih Mađara – 4 mandata, Lista za Sandžak – dr Sulejman Ugljanin – 3 mandata, Koalicija Preševo–Bujanovac – 1 mandat (Orlović, 2008b: 171). Posebno je interesantan izborni ciklus 1997. godine jer je broj izbornih jedinica uvećan na 29 izbornih jedinica. Dejstvo većeg broja izbornih jedinica omogućilo je da u parlament uđu Lista za Sandžak (kao koalicija dve partije Bošnjaka u Raškoj oblasti), kao i koalicija stranaka iz Preševa i Bujanovca. One su bile zastupljene u Skupštini približno proporcionalnom učešću u broju stanovnika, čak i usled delovanja zakonskog

izbornog praga (Jovanović, 2005: 197). Godine 2000. partije manjina nisu izašle samostalno na izbore već su učestvovala u koaliciji DOS što je omogućilo ulazak u parlament Savezu vojvođanskih Mađara sa 8 mandata, Demokratskoj zajednici vojvođanskih Mađara sa jednim mandatom i bošnjačkom SDP-u sa dva mandata.

Manjinske partije su 2003. godine na izbore izašle udruženo kao Koalicija za toleranciju, ali zbog visokog izbornog cenzusa od 5% i jedinstvene izborne jedinice nisu uspele da uđu u parlament. Koaliciju zajedno za toleranciju (Čanak, Kasa i Ljajić) su činile 15 stranaka i organizacija: Savez vojvođanskih Mađara, Liga socijaldemokrata Vojvodine, Sandžačka demokratska partija, Liga za Šumadiju, Demokratski savez Hrvata Vojvodine, Hrvatski narodni savez, Demohrišćanski Evropski pokret, Građanski pokret vojvođanskih Mađara, Demokratska stranka Roma Srbije, Demokratski savez Bugara u Srbiji, Vojvođanska unija, Evropska partija, Stranka za Sandžak, Liberalno-bošnjačka organizacija i Socijaldemokratska radnička partija. Nakon izbora 2003. godine u parlamentu su se našla samo dva predstavnika manjina – dva poslanika SDA – koji su u parlament ušli zahvaljujući predizbornoj koaliciji sa Demokratskom strankom.

Nakon ovih parlamentarnih izbora hitno se menja Zakon o izboru narodnih poslanika kako bi se predstavnicima nacionalnih manjina omogućio lakši i sigurniji prelazak cenzusa. Početkom 2004. godine ovim izmenama se uvodi prirodni prag za partije nacionalnih manjina umesto dotadašnjih 5%. Član 81. Zakona o izboru narodnih poslanika objašnjava da stranke nacionalnih manjina učestvuju u raspodeli mandata čak i kad nisu osvojile 5% glasova, čime za njih važi prirodni prag inkluzivnosti: „Političke stranke nacionalnih manjina i koalicije političkih stranaka nacionalnih manjina učestvuju u raspodeli mandata i kad su dobile manje od 5% glasova od ukupnog broja birača koji su glasali“.

Na parlamentarnim izborima održanim u januaru 2007. godine, po povoljnijim izbornim uslovima, učestvovala su dve mađarske stranke: Savez vojvođanskih Mađara Jožefa Kase i koalicija Mađarska sloga Andraša Agoštona i Šandora Pala. Stranke nacionalnih manjina su se našle u Skupštini Republike Srbije sa 8 predstavnika: Mađarske stranke – 3 mandata; Bošnjačka lista za evropski Sandžak – Dr Sulejman Ugljanin – 2 mandata; Koalicija Albanaca Preševske doline – 1 mandat; Romska partija – Srđan Šajn– 1 mandat; Unija Roma Srbije – dr Rajko Đurić – 1 (Lučić, 2008: 44–52). Pored ovih osam poslanika, u skupštini su mesta obezbedila još četiri manjinska predstavnika – 1 iz DSHV i 3 iz SDP – koji su u parlament ušli preko koalicionog sporazuma sa DS.

Na izborima 2008. godine mandate su osvojile: Mađarska lista – Ištvan Pastor – 4 mandata; Bošnjačka lista za evropski Sandžak – Dr Sulejman Ugljanin – 2 mandata; Koalicija Albanaca Preševske doline – 1 mandat (Lučić, 2008). Pored njih SDP je osvojio 4 poslanička mesta, a DSHV jedno i ovaj put kroz predizbornu saradnju sa DS. Na poslednjim parlamentarnim izborima 2012. godine: Savez vojvođanskih Mađara osvaja 5 mandata; Socijaldemokratska akcija Sandžaka 2 mandata, Koalicija Sve zajedno 1 mandat, Nijedan od ponuđenih odgovora 1. Zahvaljujući predizbornim koalicijama u parlamentu su se našli još po jedan predstavnik hrvatske, romske, bošnjačke i makedonske nacionalne manjine (v. Lončar, 2011; Lončar 2012).

Izbori održani 2012. godine posebno su značajni zbog toga što na njima prvi put dolazi do značajnijeg ujedinjenja manjinskih partija. Iako to sami rezultati ne potvrđuju, jer ove koalicije nisu uspele da pređu cenzus, ovo iskustvo svakako može da posluži manjinskim partijama na narednim izborima. Naime, pred izbore 2012. godine formirao se Mađarski zaokret koji su činili: Građanski savez Mađara, Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara, Pokret mađarske nade, Demokratska stranka vojvođanskih Mađara. Izborni program stranaka koje

čine Mađarski zaokret formulisan je januara 2012. godine. Njihov stav je da su u mađarskom manjinskom javno-političkom životu preovladali uskostranački i lični interesi naspram opšteg interesa mađarskog kolektiviteta. Zalagali su se za političku obnovu, političku integraciju Mađara u Karpatskoj niziji, bez promene granica; stvarnu političku autonomiju; menjanje Zakona o nacionalnim savetima iz 2009. godine. Iskazuju poštovanje prema Vladi Mađarske jer im je dozvolila da glasaju van matice i omogućila dvojno državljanstvo. Njihov program se zasniva na principu autohtonosti mađarske zajednice na prostoru današnje Srbije, na nacionalnoj homogenosti, na mirnom zajedničkom suživotu sa drugim narodima, kao i na pozitivnoj diskriminaciji, pravu na imovinu i na principima poštovanja ljudskih prava (v. Izborni program koalicije Mađarski zaokret, 2012). Građanski savez Mađara i Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara su ipak pred izbore napustili koaliciju Mađarski zaokret i na parlamentarnim izborima nastupili u okviru koalicije „Sve zajedno“ (Bošnjačka demokratska zajednica, Građanski savez Mađara, Demokratska zajednica Hrvata, Demokratska zajednica vojvođanskih Mađara, Slovačka stranka, Demokratska partija Makedonaca), ali ne osvajaju dovoljan broj glasova da bi učestvovali u raspodeli mandata.

Pored predstavljenosti u parlamentu, predstavnici nacionalnih manjina su prisutni u svakoj vladi nakon 2000. godine. Lider SDP-a Rasim Ljajić je, na primer, od 2000. do 2003. godine bio na poziciji saveznog ministra za nacionalne i etičke zajednice, nakon toga je izabran za ministra za ljudska i manjinska prava u Savetu ministara Srbije i Crne Gore (2003–2006), potom za ministra rada i socijalnih pitanja (2007–2012), a trenutno je, od 2012. godine, na poziciji ministra za spoljnu i unutrašnju trgovinu. Pored njega, u vladi je i Sulejman Ugljanin, predsednik i osnivač SDA, koji je u prethodne dve vlade biran za ministra bez portfelja i zadužen za održivi razvoj nedovoljno razvijenih područja.

ZAKLJUČAK

Na osnovu programskih opredeljenja predstavljenih manjinskih stranaka može se zaključiti da u svim partijama nacionalnih manjina dominiraju identitetska pitanja, dok su socio-ekonomska pitanja zanemarena u programima ovih stranaka. Stiče se ipak utisak da se većina manjinskih partija zalaže za jaku socijalnu funkciju države i intervencije u ekonomiji i poljoprivredi. Posebna pažnja poklanja se brizi o porodici i deci, omladini i starima. Manjinske partije se zalažu za razvoj nedovoljno razvijenih područja, smanjenje siromaštva i nezaposlenosti. Decentralizacija i regionalizacija su takođe dve značajne teme za sve manjinske stranke. Pored toga, manjinske partije teže kulturnoj autonomiji i homogenizaciji i ujedinjavanju pripadnika svoje nacionalne manjine. Pitanja obrazovanja, informisanja i kulture na manjinskim jezicima i proporcionalne predstavljenosti manjina u svim institucijama vlasti i javnim preduzećima zauzimaju dominantno mesto u programima ovih stranaka. Ističe se potreba za očuvanjem kulturološke posebnosti manjinskih zajednica, kao i zalaganje za povećanje nataliteta manjinskih zajednica. One takođe podržavaju i evropski put Srbije nadajući se da će taj proces stvoriti još povoljnije uslove za njihovo delovanje i ostvarenje ciljeva. U pogledu unutrašnjeg funkcionisanja, najveću moć imaju predsednik i izvršni organi stranke, dok je uloga članstva uglavnom svedena na izražavanje stavova i mišljenja.

Literatura

- Acković, Dragoljub, „Društveno i političko organizovanje Roma“ u: *Romi na raskršću*, Punta, Niš, 2006.
- Bašić, Goran, *Iskušenja demokratije u multietničkom društvu*, Centar za istraživanje etniciteta, Beograd, 2006.
- Bašić, Goran i Crnjanski, Katarina, *Politička participacija i kulturna autonomija nacionalnih manjina u Srbiji* (ur. Zoran Lutovac), Fridrih Ebert Stiftung, Centar za istraživanje etniciteta, Beograd, 2006.
- Jovanović, Milan, *Izborni prag i stranački sistem*, u: *Političke stranke u Srbiji – struktura i funkcionisanje* (urednik Zoran Lutovac), Fridrih Ebert Stiftung i Institut društvenih nauka, Beograd, 2005.
- Lončar, Jelena, *Predstavljenost manjina i marginalizovanih grupa u parlamentu Srbije*, u *Partije i izbori u Srbiji, 20 godina* (pr. Slaviša Orlović), Friedrich Ebert Stiftung, Centar za demokratiju FPN, Beograd, 2011.
- Lončar, Jelena, *Učešće političkih stranaka i koalicija nacionalnih manjina na izborima 2012. godine* u: *Izbori i formiranje Vlade u Srbiji 2012. godine* (pr. Slaviša Orlović), Friedrich Ebert Stiftung, Centar za demokratiju FPN, Beograd, 2012.
- Orlović, Slaviša, *Politički život Srbije – između partokratije i demokratije*, Službeni glasnik, Beograd, 2008.
- Orlović, Slaviša, *Delovanje partija nacionalnih manjina* u: *Položaj nacionalnih manjina u Srbiji*: zbornik radova sa naučnog skupa održanog 24–26. novembra 2005. (ur. Vojislav Stanovčić), Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd, 2008.
- Orlović, Slaviša, *Partijski sistem Srbije*, u *Partije i izbori u Srbiji – 20 godina*, Friedrich Ebert Stiftung, Centar za demokratiju FPN, Beograd, 2011.
- Subotić, Momčilo, *Vojvodina i njene manjine*, Institut za političke studije, Beograd, 2011.

Pravni akti

Zakon o izboru narodnih poslanika, Sl. glasnik RS, br. 35/2000, 57/2003 – odluka USRS, 72/2003 – dr. zakon, 75/2003 – ispr. dr. zakona, 18/2004, 101/2005 – dr. zakon, 85/2005 – dr. zakon, 28/2011 – odluka US i 36/2011 i 104/2009 – dr. zakon

Rezultati izbora

Lučić, Zoran (ur.) (2009), Rezultati parlamentarnih izbora 11. maj 2008. godine i rezultati parlamentarnih izbora 21. januar 2007. godine u: Zoran Lučić (ur.), *Oko izbora 17, Parlamentarni izbori u Republici Srbiji, 11 maj 2008. godine*, CeSID, Beograd.

Rezultati lokalnih izbora 2012. godine (2012), u Izbori 2012. godine Republika Srbija – konačni rezultati, Republički zavod za statistiku, dostupno na: <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/00/93/12/LokalniIzbori2012.pdf>.

Programi i statuti partija

Bošnjačka narodna stranka, O nama, dostupno na <http://www.bns.org.rs/test/index.php/o-nama>.

Izborni program koalicije Mađarski zaokret, (2012), dostupan na: http://www.vmdk.org.rs/docs/MF_Program_szerb.pdf, pristupljeno 16.08.2013.

Program BDSS (2009), dostupno na: <http://bdssandzaka.rs/sample-page/program>.

Program Demokratske levice Roma (2010), dostupno na: <http://www.dlr.rs/PDF/Program%20Demokratske%20levice%20Roma.pdf>

Program DSHV-a (2008), dostupno na: <http://www.dshv.rs/o-nama/dokumenti/program/>

Program DSVM, (2009), dostupno na: <http://www.dsvm.org.rs/kongress.php>.

Program DZVM (2010), dostupno na: http://www.vmdk.org.rs/docs/VMDK_program_PRIHVACEN_OD_MINISTARSTVA.pdf.

Program GSM (2010), dostupno na: http://www.mpsz.net/index.php?option=com_content&view=article&id=303&Itemid=80.

Program PMN (2009), dostupno na: http://www.mrm.rs/Upload/Program_PMN.pdf.

Program SDA (2009), dostupno na: <http://www.sda.rs/index.php?akcija=strana&id=54>.

Program SVM (2004), dostupno na: <http://vmsz.org.rs/sr/content/program>.

Statut Demokratske unije Roma (2012), dostupno na: <http://duroma.webs.com/dokumenti.htm> Statut DSVM, (2009), dostupno na <http://www.dsvm.org.rs/StatutDSVM.pdf>.

Statut DZVM (2013), dostupno na: http://vmdk.org.rs/images/dokumentumok/statut_dzvm_2013_overen_hon.pdf.

Statut SDA (2012), dostupno na: <http://www.sda.rs/index.php?akcija=strana&id=17>.

Statut SDP (2009), dostupno na: <http://www.sdp.rs/pdf/STATUT.pdf>.

Statut SVM (2010), dostupno na: <http://vmsz.org.rs/sr/content/statut>.

Ognjen Gogić

UJEDINJENI REGIONI SRBIJE

/ G 17 PLUS

Ujedinjeni regioni Srbije su politička stranka koja je nastala ujedinjenjem „nacionalnih, regionalnih i lokalnih stranaka i grupa građana“ koje su prethodno činile istoimenu koaliciju. Izbor da među relevantne političke stranke svrstamo i onu koja formalno postoji tek od proleća 2013. godine u prvom trenutku može izgledati paradoksalno. Sa druge strane, naš izbor se čini sasvim opravdanim u svetlu činjenice da URS predstavlja pravnog i političkog naslednika G17 PLUS, stranke nesporne postpetooktobarske relevantnosti. Proučavanjem istorijata, programskih stavova i unutrašnje organizacije u ovom radu ćemo pokušati da ponudimo celovit prikaz ove stranke. Posebno pažnju posvetićemo pitanju da li između G17 PLUS i URS-a postoji ideološki kontinuitet i programska podudarnost. Naša osnovna hipoteza u tom smislu glasi da programska orijentacija ove dve stranke nije identična budući da G17 PLUS pripada porodici socijalnih liberala dok URS predstavlja narodnu ili konzervativnu stranku.¹

¹ Teorijski okvir našeg istraživanja predstavlja klasifikacija političkih porodica do koje Herbert Kičelt dolazi ukrštanjem političko-ekonomske ose levica-desnica sa političko-vrednosnom osom autoritarno-libertetsko. Prilagođavajući Kičeltovu klasifikaciju profesor Stojiljković razlikuje političke porodice liberalnih, konzervativnih, nacionalističkih, socijalno-liberalnih, levo-autoritarnih i etničkih/regionalnih stranaka (Stojiljković, 2011: 286–8).

ISTORIJSKI OSVRT

Nastanak nevladine organizacije G17 PLUS možemo smestiti u kontekst šire mobilizacije društva u borbi za demokratske promene tokom druge polovine devedesetih godina XX veka. Posmatrano u tom svetlu G17 PLUS nastaje kao vid okupljanja stručnjaka iz različitih oblasti, prvenstveno ekonomije, u organizaciju koja nastoji da uobliči platformu opštih društvenih reformi za period nakon demokratskih promena.² U predstranačkom periodu svoje istorije G17 PLUS je aktivno podržavao demokratsku opoziciju u očekivanju da će ove snage biti u stanju da naprave diskontinuitet sa tekovinama zbačenog režima i sprovedu korenite reforme.³ Do transformacije ekspertske mreže u političku stranku dolazi kada se, prema oceni njenih čelnika, pokazalo da su postojeće demokratske stranke nedorasle zadatku.

Prvi izazovi sa kojima su se suočile nove savezne i republičke vlasti izoštrili su podelu na „legaliste“, oličene u DSS-u, i „legitimiste“, predvođene DS-om. Sukob unutar demokratskog bloka kulminirao je 2001. godine kada DSS napušta republičku Vladu. G17 PLUS tada ostaje uz „krnji DOS“ ali se kloni dnevno-političkih sukoba dva bloka, ne propuštajući da povremeno opomene na neiskorišćene mogućnosti za reforme. Novu dinamiku u odnose unutar demokratskog bloka unose predsednički izbori održani na jesen 2002. godine na kojima će snage odmeriti Vojislav Koštunica i Miroljub Labus, kandidat

² „Rodno mesto“ ove stranke predstavlja grupa od 17 ekonomista (Grupa 17 ili G17) koja se okuplja tokom protesta 1996/97. godine. Ekspertska mreža G17 PLUS formalno je osnovana u oktobru 1999. godine.

³ Ekspertska mreža G17 PLUS autor je „Programa za demokratsku Srbiju“ koji DOS prihvata kao svoj predizborni program, a nakon petooktobarskih promena pojedini članovi G17 PLUS dolaze na javne funkcije (Miroljub Labus postaje potpredsednik savezne Vlade, a Mlađan Dinkić guverner Narodne banke Jugoslavije). Ekspertska mreža G17 PLUS podržaće koaliciju DOS i na republičkim parlamentarnim izborima održanim u decembru 2000. godine. U republičku Vladu formiranu početkom 2001. godine ući će Božidar Đelić kao ministar finansija, a u njoj će se sredinom 2002. godine naći i Tomica Milosavljević kao ministar zdravlja.

„ostatka DOS-a“. Iako je G17 PLUS do tada nastojao da zadrži nepristrasnost, predsednička kampanja neminovno dovodi do zaoštavanja odnosa sa DSS-om da bi se nakon drugog kruga izbora novi suparnik pronašao u DS-u. Usled niske izlaznosti birača Srbija ni nakon drugog kruga izbora nije dobila predsednika, a Miroljub Labus postaje jedini predsednički kandidat koji je u drugom krugu osvojio manji broj glasova nego u prvom. Kako je ovakav ishod pripisan zakulisanim radnjama DS-a, ekspertska mreža odlučuje da se transformiše u političku stranku i u tom svojstvu nastavi rad.⁴

Stranka G17 PLUS tako nastaje u kontekstu pregrupisanja unutar demokratskog bloka. Za njeno pozicioniranje važno je imati u vidu vrstu društvenog rascepa iz kog izrasta. U prvim godinama nakon demokratskih promena pozicioniranje partija određivali su rascepi između reformista i branitelja starog režima i prozapadnih i suverenističkih snaga. Između ova dva rascepa došlo je do preklapanja budući da su reformisti istovremeno bili opredeljeni za evroatlantske integracije dok su pristalice starog režima u zapadnoj međunarodnoj zajednici prepoznavali vinovnika sopstvenog sloma (Antonić, 2009). U tom kontekstu G17 PLUS zauzima poziciju proreformske i proevropske stranke zagovarajući raskid sa tekovinama starog režima, ekonomske reforme, izlazak iz međunarodne ekonomske i političke izolacije i saradnju sa međunarodnim finansijskim institucijama. Naglašavajući razlike u odnosu na konkurentne stranke demokratskog bloka koje su „kompromitovale“ tranziciju, G17 PLUS je računao na podršku birača koji su procenjivali da im reforme donose korist („dobitnici tranzicije“), tako da je u literaturi postalo opšte mesto da je u prvobitnoj socijalnoj strukturi glasača ove stranke dominiralo

⁴ U drugom krugu predsedničkih izbora našli su se upravo Miroljub Labus i Vojislav Koštunica koji ni sa osvojenih 66,8% glasova izašlih birača nije postao predsednik Srbije zbog neispunjenosti zakonskog uslova o izlasku na birališta preko polovine upisanih birača. Pojedini domaći autori su ovakav rasplet objasnili prikrivenim bojkotom izbora koji je, u nameri da osujeti izbor Vojislava Koštunice, navodno organizovao Zoran Đinđić (Antonić, 2009; Goati, 2006).

„mlado, obrazovano i urbano stanovništvo“ (Slavujević, 2007; Stojiljković, 2011).⁵

Sukob sa republikom Vladom zaoštriće se kada na njeno čelo dođe Zoran Živković. G17 PLUS tada otvara afere (Bodrum, Janjušević-Kolesar, Rašeta) koje će na kraju dovesti do njenog pada.⁶ Kao politička stranka G17 PLUS prvi put samostalno nastupa na vanrednim parlamentarnim izborima održanim u decembra 2003. godine kada osvaja 11,5% glasova i zajedno sa DSS-om i koalicijom SPO–NS obrazuje manjinsku Vladu podržanu od strane SPS-a.⁷ Zbog zastoja u evropskim integracijama ministri iz G17 PLUS podnose ostavke koje će dovesti do pada Vlade u novembru 2006. godine.⁸ Na vanredne parla-

⁵ Prvo poglavlje programa stranke G17 PLUS pod nazivom Osnovna načela nas kroz evaluaciju dotadašnjih učinaka reformi upoznaje sa razlozima za formiranje stranke. U paragrafu ovog poglavlja odlučno naslovljenom kao *Raskid sa prošalošću* nalazimo ocenu da Srbija „još uvek nije raskinula sa nasleđem prošlosti“ budući da „političke promene od 5. oktobra nisu dovele do željenih korenitih reformi“. Osnovni uzrok ovakvog stanja prepoznat je u podeljenosti „demokratskog oktobarskog korpusa“ na dva nepomirljiva bloka „koji od svojih parcijalnih političkih interesa više ne vide interes zemlje“. Iz navedenih razloga G17 PLUS odlučuje da preraste u političku stranku u nameri da „preuzme mnogo veću odgovornost za stanje u Srbiji, da dovede do kraja započete reforme i u celini promeni sistem“, odnosno da neposredno sprovede „sveobuhvatne ekonomske i institucionalne reforme“. U ovom poglavlju se potvrđuje „nužnost reformi“ ali se priznaje da one „nemaju podjednak uticaj na sve slojeve stanovništva“ jer iako, kako se veruje, „pri kraju procesa tranzicije nastaju koristi za sve“ uočava se da su „na početku troškovi veći za neke“. Iz ovih razloga se utvrđuje potreba za „državnim programom socijalne zaštite siromašnih slojeva stanovništva“. Prvo poglavlje programa tako nam otkriva osnovne premise na kojima G17 PLUS zasniva svoju političku inicijaciju. Sa jedne strane reč je o izneverenim očekivanjima i razočaranju u demokratske snage koje je stvorilo potrebu da G17 PLUS postane stranka. Sa druge strane radi se o teškoj ekonomskoj situaciji i potrebi da se tržišne reforme uravnoteže socijalnim korektivom, što je programsko stanovište koje stranku u nastajanju sa pretežno liberalnih pozicija usmerava ka političkom centru.

⁶ Vlada Zorana Živković izgubila je parlamentarnu većinu odlukom poslanika SDP-a da napuste vladajuću koaliciju. Kandidati za poslanike SDP-a će se na parlamentarnim izborima koji će uslediti naći na izbornoj listi G17 PLUS.

⁷ U jedinu postpetoootobarsku Vladu desnog centra iz redova G17 PLUS ulaze Miroljub Labus (potpredsednik), Mlađan Dinkić (ministar finansija), Ivana Dulić Marković (ministarka poljoprivrede) i Tomica Milosavljević (ministar zdravlja).

⁸ Zbog nedovoljne saradnje sa Haškim tribunalom, u maju 2006. godine EU odlučuje da prekine pregovore sa SCG o SSP-u. Miroljub Labus tada podnosi ostavku na mesto potpredsednika Vlade ali će ubrzo napustiti i mesto

mentarne izbore G17 PLUS ponovo izlazi samostalno i osvaja 6,8% glasova i zajedno sa DS-om i koalicijom DSS–NS formira Vladu.⁹ Neslaganje koalicionih partnera o mogućnostima nastavka evropskih integracija u svetlu jednostranog proglašenja kosovske nezavisnosti dovodi do pada Vlade. Na parlamentarnim izborima održanim u maju 2008. godine G17 PLUS nastupa kao deo koalicije Za evropsku Srbiju koja će zajedno sa SPS-om i strankama nacionalnih manjina formirati Vladu.¹⁰

Tokom učešća u Vladi Mirka Cvetkovića G17 PLUS se okreće problemima neravnomernog regionalnog razvoja. Na predlog Ministarstva ekonomije i regionalnog razvoja u ovom periodu se sedišta pojedinih institucija izmeštaju van Beograda i usvaja se Zakon o regionalnom razvoju kojim se uvode statistički regioni.¹¹ Na stranačkom planu G17 PLUS u tom periodu počinje da okuplja regionalne i lokalne stranke na bazi ideje o decentralizaciji zemlje. U maju 2010. godine nastaju Ujedinjeni regioni Srbije kao „unija nacionalnih, regionalnih i lokalnih stranaka,

predsednika G17 PLUS pošto Glavni odbor stranke odbije da podrži njegov predlog da ministri G17 PLUS napuste Vladu a da poslanici nastave da je podržavaju do okončanja kosovskih pregovora. Glavni odbor umesto Labusovog prihvata Dinkićeve predlog da se Vladi pruži prilika da u narednih 6 meseci ispuni uslove za nastavak pregovora. Nakon najozbiljnijeg raskola u njenoj istoriji pored Labusa stranku napuštaju i Goran Paunović, Ksenija Milivojević i Branka Bošnjak a nešto kasnije i Čedomir Antić. Nakon ostavke Miroljuba Labusa, potpredsednica Vlade postaje Ivana Dulić Marković a resor poljoprivrede preuzima Goran Živkov.

⁹ Mlađan Dinkić preuzima resor ekonomije i regionalnog razvoja, Tomica Milosavljević ostaje ministar zdravlja, Snežana Samardžić Marković postaje ministarka omladine i sporta, a Ana Pešikan ministarka nauke.

¹⁰ U Vladi Mirka Cvetkovića ostaju Mlađan Dinkić (potpredsednik Vlade i ministar ekonomije i regionalnog razvoja), Tomica Milosavljević (ministar zdravlja), Snežana Samardžić Marković (ministarka sporta) a kao novi ministri dolaze Verica Kalanović (ministarka za NIP), Jasna Matić (ministarka za telekomunikacije i informatičko društvo) i Nebojša Bradić (ministar kulture). Nakon rekonstrukcije Vlade u martu 2011. godine njeni članovi ostaju Snežana Samardžić Marković i Verica Kalanović, sada kao potpredsednica Vlade, a kao novi ministri na predlog G17 PLUS u Vladu ulaze Zoran Stanković, kao ministar zdravlja i Predrag Marković koji preuzima resor kulture, informisanja i informacionog društva.

¹¹ Sedište Nacionalne službe za zapošljavanje premešta se u Kragujevac, Agencije za osiguranje i finansiranje izvoza u Užice, a Fonda za razvoj u Niš.

grupa građana i pojedinaca" čiji članice postaju, pored G17 PLUS kao stožerne stranke, Zajedno za Šumadiju, Živim za Krajinu, Narodna partija, Koalicija za Pirot, Bunjevačka partija, kao i druge stranke, grupe građana i istaknuti pojedinci. Pod obrazloženjem da su koalicije i grupe građana kao politički subjekti zakonski prepoznate samo u vreme izbora URS se registruje kao udruženje građana prema Zakonu o udruženjima, što nailazi na kritike organizacija civilnog društva i nezavisno-regulatornih tela. Na parlamentarnim izborima 2012. godine URS nastupa kao koalicija u smislu Zakona o izboru narodnih poslanika, osvaja 5,5% glasova i zajedno sa SNS-om, SPS-om i SDPS-om obrazuje Vladu.¹²

PROGRAMSKO POZICIONIRANJE G17 PLUS

Program G17 PLUS iz 2004. godine, koji je bez izmena u sadržaju zadržan i prilikom preregistracije 2009. godine, kao misiju ove stranke definisao je „stvaranje ekonomski jake i demokratski stabilne Srbije koja će postati lider na Balkanu, spremna da prihvati evropske standarde i sposobna da očuva i zaštititi najbolje iz sopstvene tradicije i kulture“. Kao što citirano stanovište nagoveštava, evropska orijentacija prihvaćena je kao programsko polazište zbog čega se utvrđuje „da ćemo sveobuhvatnim ekonomskim i pravnim reformama stvoriti uslove za punopravno članstvo u Evropskoj uniji“. Kako se verovalo da je evropska perspektiva Srbije opterećena problemom nedovršenosti njene državnosti, kao ključni preduslov evropskih integracija Srbije prepoznato je stvaranje samostalne i funkcionalne države.¹³ Problemu obnove državnosti posvećen

¹² Članovi Vlade postaju Suzana Grubješić (potpredsednica Vlade), Mlađan Dinkić (ministar finansija i privrede) i Verica Kalanović (ministarka regionalnog razvoja i lokalne samouprave). Nakon rekonstrukcije Vlade u avgustu 2013. godine URS odlazi u opoziciju.

¹³ Na tragu uverenja da upravo evropska perspektiva baca novo svetlo na rešavanje otvorenih državnih pitanja u programu se napominje da „sva pitanja vezana za Crnu Goru, Kosovo i Metohiju, Vojvodinu ili regije moraju da

je deo programa pod nazivom *Državni program: Suverena Srbija u Evropskoj uniji* koji nam otkriva pogled ove stranke na nacionalno i državno pitanje čemu ćemo posvetiti dužnu pažnju uvažavajući značaj etničko-istorijskog rasecpa, kroz koji se prelamalo nacionalno pitanje, za pozicioniranje političkih stranaka od obnove partijskog pluralizma.

Obnova višestranačja u Srbiji koincidirala je sa raspadom jugoslovenske federacije što je političke stranke u nastajanju suočilo sa izazovima definisanja novog državnog okvira. Za razliku od drugih stranaka čiji je formativni period protekao u znaku rešavanja nacionalnog pitanja, za G17 PLUS koji nastaje kasnije nikada nije bila karakteristična naglašena nacionalna retorika. G17 PLUS je umesto toga nastojao da se predstavi kao stranka koja u politiku unosi ekonomsku kompetenciju („stručnost ispred politike“) zbog čega je u javnosti bio pretežno percipiran kao tehnokratska opcija nezainteresovana za nacionalne teme. Ipak, neizvesnosti u pogledu državnog okvira nalagale su da se stranka sama izjasni po ovom pitanju, mada je tada na nacionalnoj agendi preostalo još uređenje odnosa unutar SRJ odnosno SCG. U pogledu državnosti u programu je najpre konstatovano da bez jasno zaokružene države Srbija ne može ući u Evropsku uniju ali da „u ovom trenutku Srbija nema svoju državu“ i da „već deceniju i po građani Srbije ne znaju gde se nalaze granice države u kojoj žive“. Za ustavnu povelju koja je doneta početkom 2003. godine kaže se da je ustrojila „čudnu tvorevinu“ i „fiktivnu zajednicu“ u kojoj nije moguće efikasno zaštititi interese građana Srbije. Umesto „nesrećnog državnog provizorijuma“ u kome postoje „tri odvojena tržišta, dve države članice i jedan međunarodni protektorat“ smatra se da je za Srbiju najvažnije da napravi efikasnu i funkcionalnu državu. Za G17 PLUS je ostvarenje ovog cilja trebalo da vodi kroz dogovor sa narodima koji žive na prostorima državne

se rešavaju u ovim okvirima, na demokratskim osnovama i sa perspektivom ulaska u Evropsku uniju“.

zajednice SCG u „tri odvojena entiteta“ budući da „ne žele zajednički život u jednoj funkcionalnoj državi“.

U skladu sa uverenjem da Srbija nema interesa da Crnu Goru zadržava u zajedničkoj državi, G17 PLUS se u odnosu na druge relevantne stranke izdvojio stavom da je potrebno postići „hitan dogovor s Crnom Gorom o sporazumnom razdruživanju“.¹⁴ U pogledu Kosova konstatovano je da Vlada Srbije nema nikakvih nadležnosti nad ovom teritorijom na kojoj je uspostavljena vlast pod međunarodnim protektoratom koja je u odnosu na Srbiju u potpunosti nezavisna. Kao rešenje ovog problema G17 PLUS je predlagao postizanje „istorijskog sporazuma“ između srpskog i albanskog naroda. Mada programom nije prejudiciran mogući sadržaj takvog „sporazuma“, indikativno je što u njemu ne pronalazimo insistiranje na očuvanju međunarodno priznatih granica R. Srbije, odnosno SCG. Umesto toga, G17 PLUS postavlja skromniji cilj zaštite srpske zajednice na Kosovu uz napomenu da se u „međuvremenu mora insistirati na striktnom poštovanju rezolucije 1244“.¹⁵ Ako se ima u vidu da funkcionerima ove stranke nisu bile strane insinacije o podeli Kosova, možemo pretpostaviti da se i ovde po sredi nalazila ideja sporazumnog razdruživanja.

Za G17 PLUS se, kao što vidimo, zatvaranje pitanja granica nalazilo u funkciji bržeg približavanja EU. Kako su neizvesnosti u pogledu opstanka SCG i budućeg statusa Kosova oduzimale previše energije, stavove G17 PLUS treba razumeti kao odraz želje da se ta pitanja sklone sa dnevnog reda kako bi se energija koncentrisala na privredni razvoj i evropske integracije. Nasuprot zalaganjima za državno objedinjavanje celokupnog

¹⁴ Aktivisti G17 PLUS su na dan održavanja crnogorskog referenduma organizovali uličnu akciju simulacije referenduma za nezavisnost Srbije kako bi izrazili stav da je Srbija ta koja je trebalo da odlučuje o svojoj sudbini.

¹⁵ U pogledu trajnog rešenja statusa Kosova u programu se jedino navodi da ono mora podrazumevati garanciju pune autonomije srpskim zajednicama sa severa Kosova, Kosova Polja i Binačke Morave, kao i nadležnost Srbije nad manastirima Gračanicom, Visokim Dečanima i Pečkom patrijaršijom.

srpskog etničkog prostora, ovde smo pronašli stanovište da bi državnost Srbije trebalo da se zaokruži na teritorijama na kojima suverenitet srpske države niko ne spori. Međutim, o politici Srbije prema pripadnicima srpskog naroda koji ostaju da žive u državama koje su nastale raspadom Jugoslavije, što je zapravo bio ključni problem nacionalnog pitanja iz devedesetih godina, ovaj program se ne izjašnjava. U ovoj koncepciji rešenja nacionalnog pitanja u vidu Srbije kao evropske države na neosporavanim teritorijama ostaje nedorečeno. Nejasno je da li je reč o redefiniciji nacionalnog identiteta na građansko-kosmopolitskoj liniji koja se odriče Srba izvan Srbije ili u osnovi ove koncepcije leži ideja o koncentraciji na razvoj Srbije kao matične države koja bi predstavljala oslonac Srbima u regionu.

Kada se velike nacionalne teme sklone sa dnevnog reda, onda dolazimo do toga da se G17 PLUS „zalaže za otvoreno društvo zasnovano na demokratiji, privatnoj svojini i tržišnoj ekonomiji, u kome slobodni pojedinci i njihova individualna prava predstavljaju temelj sveukupne društvene organizacije“. Citirani stav sugerše da G17 PLUS svoj program bazira na izrazito liberalnoj viziji društva u kojoj neprikosnovenost pojedinca predstavlja vrhovnu vrednost. Da bismo preciznije skicirali ideološki profil ove stranke, u nastavku ćemo razmotriti način na koji ona shvata slobodu, jednakost i društvenu pravdu budući da se razlike među političkim ideologijama najpre otkrivaju u različitim interpretacijama ovih pojmova.

U shvatanju individualne slobode G17 PLUS polazi od načela da svaki pojedinac ima pravo na „slobodan razvoj svoje ličnosti“ kao i da je sloboda pojedinca „ograničena slobodom drugih ljudi i odgovornošću za buduće generacije“. Shvatanje lične slobode se nadograđuje personalističkim idejama o ukorenjenosti pojedinca u zajednici pa se kaže da „ostvarivanje individualne slobode nije moguće bez preuzimanja odgovornosti kako za sebe tako i za zajednicu“ kao i da se sloboda „nikada ne sme odvojiti od odgovornosti i poštovanja usvojenih društvenih i moralnih standarda“.

Kako se veruje da iz slobode pojedinca proizlazi „jednakost svih građana bez obzira na razliku u polu, naciji, veri i rasi“, G17 PLUS se zalaže za „efikasnu pravnu državu“ koja će garantovati jednakost svih građana pred zakonom. Na shvatanje jednakosti nadovezuje se odgovarajuća koncepcija društvene pravde. Budući da G17 PLUS jednakost određuje kao jednakost pred zakonom koja ne obuhvata materijalnu jednakost, primereno shvatanje društvene pravde podrazumeva da „svaki član društva treba da učestvuje u raspodeli društvenog bogatstva u skladu sa doprinosima tom bogatstvu“. G17 PLUS se iz tih razloga zalaže za „izgradnju institucija koje će obezbediti pravilnu raspodelu u našem društvu“. Pošto institucija koja obezbeđuje „raspodelu bogatstva u skladu sa doprinosom“ može biti samo slobodno tržište, do sada razmotreni stavovi upućuju nas na zaključak da program G17 PLUS usvaja liberalnu koncepciju društvene pravde u vidu jednakosti šansi kao formalno-pravne jednakosti svih građana čiji dohodak, međutim, određuje tržište. Sa druge strane, u programu možemo naći i ocenu da sama formalna jednakost „ne donosi pravdu za one koji nisu imali iste mogućnosti i šanse da uspeju u životu“ te da „država o njima mora da vodi računa i omogućiti im život dostojan današnjem trenutku“. Otuda G17 PLUS zastupa stav da je za ostvarenje slobode i jednakosti potrebna solidarnost i da, primenjujući socijalnu solidarnost, „država obezbeđuje osnovne uslove za život svim građanima“. Refleksije o socijalnoj solidarnosti, međutim, ne vode u zalaganje za starateljsku brigu države o pojedincima. Umesto toga naglašava se da „uloga države nije da upravlja ljudima“ niti da „neposredno brine o dobrobiti pojedinca...“ ili ... „o njihovoj sreći“ već da posluži kao „društveni servis“ i „kreator i garant ambijenta u kome će prava pojedinca biti maksimalno afirmisana i zaštićena“. Ipak, primetno je da se pristrasnost u korist tržišne distribucije dohotka postepeno relaksira uvažavanjem potrebe za izvesnom merom državne redistribucije.

Razmatrana shvatanja slobode, jednakosti i društvene pravde upućuje nas na nekoliko zaključaka u pogledu ideološkog

promišljanja koje leži u pozadini programa. Osnovnu inspiraciju za svoj program G17 PLUS nalazi u liberalnoj političkoj i ekonomskoj filozofiji, što je posebno karakteristično za period ekspertske mreže. Pritisak realnih socijalnih problema izazvan siromašanjem širokih slojeva stanovništva kao i rastuće nezadovoljstvo građana dotadašnjim učincima ekonomskih reformi naveli su stranku da svoj pretežno neoliberalni koncept ekonomskih reformi koriguje socijalnim elementima. U uslovima gubitka egzistencijalne sigurnost širokih slojeva stanovništva G17 PLUS uviđa da sama formalno-pravna jednakost ne može da obezbedi dostojanstven život i počinje da se zalaže za izvrsnu meru socijalne zaštite manje imućnih. Zarad preciznog ideološkog pozicioniranja ove stranke važno je razumeti da ona ne problematizuje nejednake ishode tržišne raspodele dohotka kao takve. Državna intervencija smatra se opravdanom samo u meri u kojoj je potrebno obezbediti egzistencijalnu sigurnost pojedinaca ali ne i u cilju ujednačavanja ishoda, što je stanovište koje stranku G17 PLUS svrstava u porodicu socijalnih liberala.

Kako se ideološki postulati dalje operacionalizuju kroz ekonomski i socijalni program u nastavku ćemo razmotriti osnovne programske stavove u ovim oblastima.¹⁶ Privredni razvoj koji će od Srbije napraviti „zemlju pune zaposlenosti, društvene pravde i egzistencijalne sigurnosti za sve građane“ zasnivao bi se na „principima socijalne tržišne privrede“, pri čemu se kao rukovodeći među njima izdvaja princip „tržišta što više, države koliko mora“. Ova retorička kontradikcija upućuje nas na napetost koja se javlja prilikom pokušaja da se u (neo)liberalnu ekonomsku paradigmu ugrade solidaristički elementi budući da otklon od države kao „nužnog zla“ ne može biti karakteristika hrišćanske demokratije i koncepta socijalne tržišne privrede koji je iz nje

¹⁶ Veliki deo programa G17 PLUS pisan je kao priručnik ili *policy paper* za sprovođenje ekonomske politike. Pošto predložene mere ekonomske politike iz današnje perspektive uglavnom izgledaju zastarelo, ovim prilikom ćemo razmotriti ekonomske stavove koji su načelnog karaktera i one koji su se našli i u programu URS-a.

potekao. Elaboracija ekonomske politike donosi stav da su „socijalna tržišna privreda utemeljena na uravnoteženim interesima i partnerstvu radnika, preduzetnika i države“ i „slobodno tržište sa jakom socijalnom komponentom“ najbolji način da se podstaknu ljudski potencijali. U istom solidarističkom tonu napominje se i da će „nacionalno bogatstvo biti u vlasništvu što većeg broja građana Srbije“. ¹⁷ Međutim, uprkos ovim levim skretanjima evidentno je da programom dominira izrazito liberalni pogled na ekonomiju privržen samoregulišućem tržištu. U tom smislu se zastupa stanovište da će „društvo u kome se ekonomski subjekti slobodno takmiče najverovatnije dostići visok stepen ekonomskog razvoja i poboljšati životni standard stanovništva“. Kao „četiri stuba slobodnog tržišta“ navode se slobodna inicijativa, stabilna valuta, takmičarsko okruženje i privatna svojina. ¹⁸ Uvećani u efikasnost „nevidljive ruke“ autori programa naglašavaju da nemaju nameru da popravljaju nesavršenosti tržišta putem državne intervencije i regulacije budući da „napori da se upravlja radom tržišta, učinjeni makar i sa najboljom namerama, obično se loše završe i štetni su po slabije socijalne grupe i pojedince u čije ime su preduzeti“. Kao oblasti u kojima se priznaje potreba za „jakom državom“ („noćnim čuvarom“) izdvojene su samo unutrašnja i spoljna bezbednost, zaštita prava i obezbeđivanje primene i ispunjenja ugovora i zakona.

Budući da je postizanje „ekonomskog prosperiteta“ jedan od prioriteta G17 PLUS, u programu ove stranke se taksativno nabrajaju osnovni postulati ekonomske politike. Razvoj nacionalne privrede zasnivao bi se na: stabilnom dinaru i niskoj inflaciji; stimulativnim porezima i odgovornim javnim finansijama; snažnom bankarskom sistemu i jakom privatnom sektoru; slobodnoj konkurenciji bez monopola, uz ograničenu državnu intervenciju

¹⁷ Primećujemo da citirani stav protivreči zalaganju „da svaki član društva treba da učestvuje u raspodeli društvenog bogatstva u skladu sa doprinosom tom bogatstvu“.

¹⁸ Kako se veruje da je privatna svojina „fundamentalno pravo bez koga nema ni motivacije da se uveća sveukupna svojina“ G17 PLUS se zalaže za „nastavak privatizacije društvene i državne imovine“.

radi otklanjanja defekata tržišta i ostvarivanja bržeg privrednog rasta; modernizaciji putne, komunikacione i telekomunikacione infrastrukture; sistemskom jačanju domaćih preduzetnika, pružanju jednakih šansi domaćim i stranim investitorima, posebno vodeći računa o zaštiti nacionalnih interesa u procesu privatizacije; uspostavljanju socijalnog dogovora između sindikata, Vlade i poslodavaca; borbi protiv siromaštva i stvaranju adekvatnog sistema socijalne zaštite, reformi penzionog sistema i obezbeđivanju jednake osnovne zdravstvene zaštite za sve građane bez obzira na njihov materijalni položaj. Ekonomske funkcije države tako se svode na utvrđivanje zakonskog okvira tržišne ekonomije i održavanje makroekonomske stabilnosti merama fiskalne i monetarne politike. Kako je „idealno-tipska“ zamisao *laissez-faire* ekonomije od koje se polazi neostvariva u jednoj zemlji u tranziciji, u ekonomskoj politici prepoznaju se i elementi razvojno-investicione uloge države, ekonomskog patriotizma i socijalne zaštite.

U pogledu socijalne zaštite program G17 PLUS donosi zalaganje za „unapređivanje socijalne kohezije i uključivanje marginalizovanih društvenih slojeva u centralne tokove ekonomskog i društvenog života“. Država, napominje se, „ne sme da postane socijalna ustanova jer na taj način skida veliki deo odgovornosti s pojedinca, stvarajući situaciju u kojoj velike grupe građana postaju zavisne od socijalne pomoći koju im daje država“. Uloga države u oblasti socijalne zaštite umesto toga treba da se „razvija u pravcu od organizatora i davaoca socijalne zaštite ka stvaranju i određivanju... standarda i nadzora pružanja usluga“. G17 PLUS takođe smatra da treba afirmisati vaninstitucionalne i alternativne oblike samoorganizovanja građana a da „porodica i lokalna sredina treba da postanu osnova u ovakvom osavremenjenom sistemu socijalne zaštite“. Ipak, zaključuje se kako će se borba protiv nezaposlenosti i siromaštva „voditi kroz ofanzivnu i konzistentnu strategiju privrednog razvoja i jačanje konkurentnosti domaće privrede“ jer u suprotnom „programi socijalne pomoći i zapo-

šljavanja, koliko god dobro osmišljeni i precizno utvrđeni, ne bi mogli da budu potpuno primenjeni niti dugoročno održivi“.

Razmotreni programski stavovi ukazuju na to da G17 PLUS smatra da se socijalna zaštita ne ostvaruje isključivo kroz budžetsku preraspodelu dohotka i socijalne transfere već i da ulogu u smanjivanju socijalne izolacije može imati i samoorganizovanje građana. U stanovištu da država nije rešenje za sve probleme i afirmaciji posredničkih institucija jasno se prepoznaju odjeci koncepta subsidijarnosti, razvijenog u okrilju hrišćanske demokratije. Ipak, smatramo da analiza stavova u oblasti ekonomske i socijalne politike potvrđuje ocenu o pripadnosti G17 PLUS pre socijalno-liberalnoj nego socijalno-tržišnoj odnosno demohrišćanskoj političkoj porodici. Iako između ovih koncepcija može doći do konvergencije u pogledu mera praktične politike, važno je imati u vidu da su polazišta različita.

Na ovu dilemu posebno ukazujemo u svetlu činjenice da se G17 PLUS, odnosno URS, nalazi u statusu pridruženog člana Evropske narodne partije (EPP). Pojedini domaći autori (Goati, 2006; Đurković, 2007; Stojiljković, 2011) dovodili su u pitanje ideološku i programsku pripadnost G17 PLUS ovoj nadnacionalnoj političkoj grupaciji svrstavajući je u porodicu liberalnih partija. Naša analiza je pokazala da ova dilema nije bez osnova. U tom smislu bismo dodali i zapažanje da programske dokumente kontinentalno-evropskih demohrišćanskih i narodnjačkih partija, pa i same EPP, karakteriše snažan moralno-religiozni naboj i pozivanje na hrišćanske vrednosti kao legitimacijske formule. Nasuprot tome, liberalne stranke svoju platformu baziraju na sekularizovanom racionalizmu, što uviđamo da je slučaj i sa G17 PLUS. Iako se u programu G17 PLUS može pronaći umereno pozivanje na vrednosti zajednice, tradiciju i kulturno nasleđe, u osnovi ideološke matrice ove stranke ne nalazi se hrišćanska antropologija već prosvetiteljska vera u razum i progres. Ova dilema je, međutim, razrešena formiranjem URS-a koji se ne može smatrati liberalnom strankom.

OD G17 PLUS KA URS-u

Nacrt platforme za decentralizaciju i regionalizaciju Srbije služio je kao osnovni programski dokument URS-a u vreme kada je ovaj politički savez po svom pravnom statusu predstavljao udruženje građana. U uvodnim delovima Platforme jasno se predočava da su centralizovanost države i neravnomerni razvoj različitih delova zemlje osnovni problemi koji su podstakli formiranje URS-a. Dijagnoza uočenog stanja polazi od zapažanja da je previše vlasti koncentrisano u Beogradu zbog čega republička administracija „ne uvažava sve svoje opštine i gradove na isti način“, pri čemu bogate opštine postaju još bogatije, a siromašne još siromašnije.¹⁹ Regionalizacija i decentralizacija se prepoznaju kao „jedini način da se postojeće razlike u razvijenosti opština i regiona značajno ublaže“. Kako je „decentralizovana država brža u rešavanju konkretnih lokalnih problema“, veruju se da će „decentralizacija odgovornosti, nadležnosti i moći kroz jačanje regionalnog i lokalnog nivoa“ omogućiti da „država postane istinski servis građana“.

Platforma je dokument pretežno neideološkog karaktera koji sadrži predloge za reformu političkog sistema u pogledu vertikalne podele vlasti i teritorijalne organizacije zemlje. Konkretne ustavno-pravne implikacije zalaganja za primenu „principa višestepene vlasti“ odnose se na promene Ustava kojima bi se predvidelo postojanje tri nivoa vlasti: republičkog, regionalnog i lokalnog.²⁰ Ustavnim reformama Srbija bi trebalo da postane

¹⁹ Ocena o „neravnomernom regionalnom razvoju“ temelji se na podacima da su plate najveće u Beogradu, gde je i nezaposlenost dvostruko manja nego u ostatku zemlje, dok se razlike između najmanje i najviše razvijene opštine nalaze u odnosu 1 : 15.

²⁰ Kada je u pitanju reforma lokalne samouprave, konstatuje se da su srpske opštine „najveće u Evropi, kako po površini, tako i po broju stanovnika“. Kako bi se opštine učinile efikasnijim, Platforma predlaže povećanje broja opština tako što bi zajednice sa više od 10.000 stanovnika postale opštine, dok bi zajednice sa više od 5.000 stanovnika dobile takvu mogućnost. Najznačajnije izmene u pogledu lokalnog političkog sistema tiču se predloga da se gradonačelnici i predsednici opština biraju direktno, dvokružnim većinskim izbornim

regionalizovana država tako što bi se na njenoj teritoriji obrazovalo 7 regiona: AP Vojvodina (Novi Sad), Region Beograd, Region Šumadija i Pomoravlje (Kragujevac), Region Istočna Srbija (Zaječar), Region Južna Srbija (Niš), Region Zapadna Srbija (Užice) i AP KiM (Kosovska Mitrovica).²¹ Svaki region imao bi statut, kao najviši pravni akt, regionalnu skupštinu, kao najviši organ vlasti, regionalnu vladu, kao najviši organ izvršne vlasti i nadležnosti u oblastima koje bi bile utvrđene ustavnim zakonom i statutom regiona.^{22,23} U pogledu učesća regiona u poslovima iz nadležnosti centralne vlasti predviđeno je uspostavljanje Veća regiona u okviru Narodne skupštine kao tela koje bi činilo ukupno 35 predstavnika regiona.²⁴ Kako bi se

sistemom, pri čemu bi građani dobili pravo da ih neposredno i smenjuju ukoliko nisu zadovoljni njihovim radom.

²¹ Model regionalizacije koji se predlaže ovim dokumentom ne podrazumeva samo ustavnu mogućnost za formiranja regiona, kakva je data u važećem Ustavu, već podelu državne teritorije na 7 regiona koja bi bila utvrđena samim ustavnim odredbama. Platforma, međutim, propušta da obrazloži kriterijume na osnovu kojih je predložena podela utvrđena. Ako bismo razloge za priznavanje regionalne političke autonomije Vojvodine, Kosova i Beograda mogli da prihvatimo kao samoočigledne, čini nam se da je podela na preostala četiri regiona prilično arbitrarna. S tim u vezi problematičan je i predloženi način formiranja regiona koji ne omogućava da se u odlučivanje o formiranju regiona uključe i sami građani koji žive na područjima na kojima bi se eventualno obrazovali region. Platforma jedino predlaže pravo opština da zatraže premeštanje iz jednog regiona u drugi, o čemu bi odlučivali građani na referendumu.

²² Kako približavanje vlasti građanima predstavlja lajtmotiv ove Platforme, i u predloženim izmenama izbornog sistema prepoznaje se naglasak na reprezentativnosti. Rešenjima Platforme predviđeno je da se poslanici u skupštine regiona biraju po kombinovanom, proporcionalno-većinskom sistemu u proporciji 50/50 po modelu koji se primenjuje pri izboru poslanika u skupštini AP Vojvodine. Osim toga, predsednik regionalne skupštine kao i predsednik regionalne vlade birali bi se sa liste poslanika koji su direktno izabrani od strane građana. Ipak, možemo primetiti da autori ovog dokumenta u želji da osiguraju reprezentativnost propuštaju da potvrde svoju privrženost principu samoorganizovanja regiona koji ostavlja slobodu regionima da sami utvrde organizaciju svoje vlasti (uporediti: Pajvančić, 2009).

²³ Postojećih 29 upravnih okruga bi prema ovom rešenju bilo ukinuto dok bi deo njihove administracije bio preuzet od strane buduće regionalne administracije.

²⁴ Formiranjem Veća regiona istovremeno bi bili realizovani princip učesća regiona u ostvarenju zakonodavne vlasti i princip konsultovanja regiona budući da bi nadležnost Veća regiona obuhvatala pravo na zakonodavnu inicijativu, pravo na davanje mišljenja i pravo na davanje saglasnosti, uključujući i mogućnost veta na zakone koji zadiru u prava i interese regiona (uporediti: Ibid.).

obezbedila efikasnosti ponuđenog rešenja Platformom se ne predviđa uvođenje dodatnih javnih prihoda, poput regionalnih poreza, za finansiranje regionalnih rashoda već preraspodela postojećih poreskih prihoda „koji se prikupljaju isključivo od strane republičkih poreskih organa“.^{25,26}

URS KAO JEDINSTVENA POLITIČKA STRANKA

Ujedinjeni regioni Srbije postaju jedinstvena politička stranka u aprilu 2013. godine čime G17 PLUS oficijelno prestaje da postoji.²⁷ Kao „temeljni cilj“ URS-a program ove stranke utvrđuje „stvaranje ekonomski jake i demokratski stabilne države koja je sposobna da prepozna, očuva i zaštiti najbolje iz sopstvene tradicije i kulture i spremna da prihvati, razume i uspostavi evropske standarde i vrednosti“.²⁸ Za ostvarenje ovog cilja smatra se neophodnim formiranje „*srpske građanske* (kurziv – O. G.) stranke“ koja će poštovati „najviše demokratske vrednosti“ i „različitosti među građanima i delovima Srbije“.²⁹

²⁵ Ograničenje finansijske autonomije do koga bi dovelo izostavljanje prava regiona da utvrđuju sopstvene prihode donekle je ublaženo pravom Veća regiona da daje saglasnost na poreske i druge zakone koji se tiču finansijska regiona.

²⁶ Ukupni prihodi regiona bi bili utvrđeni na osnovu učešća u republičkim prihodima i raspoređeni između regiona tako što bi se 75% raspodelilo u skladu sa brojem stanovnika, a 25% na osnovu kriterijuma ravnopravnosti u cilju smanjivanja nejednakosti između regiona.

²⁷ U zvaničnom programu URS-a kao stranke povodom prerastanja ovog saveza u jedinstvenu političku stranku navodi se kako je realni politički život potvrdio „tačnost i opravdanost“ političkih tema koja je URS otvorio ali i „ograničenu efikasnost neujednačene organizacione strukture i nedostatak jedinstvenog i trajnog političkog programa“ ove koalicije.

²⁸ U ovoj formulaciji „temelnog cilja“ zapravo se susrećemo sa modifikacijom misije G17 PLUS i to u pravcu pomeranja naglaska ka identitetskoj i vrednosnoj dimenziju politike.

²⁹ Naziv programa URS-a zapravo glasi *Program za srpsku građansku državu*. Naša pretpostavka je da URS ovom oksimoronskom upotrebom sintagme „srpsko-građansko“ želi da se predstavi kao opcija koja prevazilazi nacionalno-građanski rascep i pokazuje da je moguće istovremeno baštini i nacionalne i liberalno-demokratske vrednosti. Na sličan način su se i SPO i DSS predstavljale kao nacionalno-demokratske stranke koje su u stanju da pomire protivrečnosti između nacionalnog i građanskog.

Određeni prostor u programu URS-a posvećen je problemu „uspostavljanja države“. Iako je „Srbija obnovila svoju državnost 2006. godine“ konstatuje se da su brojni problemi „odložili i ugrozili uspostavljanje države u punom kapacitetu“. Za pretvaranje Srbije u modernu i uređenu državu smatraju se neophodnim „brojne sistemske promene“ uključujući i „promene Ustava koje će omogućiti izgradnju jakih temelja lokalne demokratije, autonomije opština, gradova i regiona“. URS sebe u tom smislu vidi kao političku opciju pozvanu da ovaj „novi put“ trasira u „najboljoj tradiciji stvaranja srpske države“ jer je, kako se navodi, za „srpski narod borba za samoupravu bila zapravo pitanje nacionalnog oslobođenja“.

Za razliku od programa G17 PLUS koji se ne osvrće na odnos Srbije prema Srbima u regionu, u programu URS-a se jasnije prepoznaje prisustvo ideje o Srbiji kao matičnoj državi srpskog naroda i upućenosti Srba iz okruženja na Srbiju. Tako se, pomalo poetski, kaže da „Srbi iz Bosne, Hercegovine, Crne Gore, Makedonije, Rumunije, Hrvatske, *ljudi* (kurziv – O.G.) sa Kosova i Metohije, dijaspora iz evropskih zemalja, u Kanadi, Americi i Australiji... pokušavaju da dokuče da li se to Srbija uspravlja, kuda gleda, i kamo će zakoračiti.“ Među nacionalnim temama posebna pažnja posvećena je pitanju Kosova. URS veruje da „Srbija ima istorijsku obavezu da zaštiti srpsko stanovništvo na KiM“ i da „uz pomoć međunarodne zajednice omogući svima koji to žele da se vrate na svoja vekovna ognjišta“. URS zato smatra da Srbija treba da se zalaže za „institucionalizaciju prava Srba na Kosovu i Metohiji i to preko UN, EU, Saveta Evrope, OEBS-a i drugih međunarodnih organizacija“. URS se zalaže i za decentralizaciju Kosova po „evropskim modelima decentralizacije“ uz „uvažavanje posebnosti srpskog naroda“ i pronalaženje modela koji će „u potpunosti garantovati bezbednost srpskog naroda na KiM“ i punu zaštitu njegovog kulturno-istorijskog nasleđa. Kada je u pitanju status Kosova, ni u programu URS-a ne pronalazimo beskompromisno insistiranje na očuvanju teritorijalnog integriteta i nepromenljivosti grani-

ca Republike Srbije. Sa druge strane, činjenica da se Kosovo navodi kao jedan od 7 regiona ukazuje da programu URS-a, za razliku od programa G17 PLUS, nije svojstvena insinuacija o sporazumnom razdruživanju sa kosovskim Albancima.

Evropska orijentacija koja je davala opšti ton programu G17 PLUS zadržana je i u programu URS-a. Budući da „Srbija istorijski, geografski, kulturno i ekonomski pripada Evropi“, URS smatra da je potrebno da ta „pripadnost postane politička i institucionalna“ u skladu sa uverenjem da je „prijem u punopravno članstvo Evropske unije strateški interes Srbije“. Dok je G17 PLUS eksplicitno podržavao pristupanje NATO, URS se zalaže za „otvaranje racionalnog dijaloga na nacionalnom nivou o pitanju mogućeg članstva Srbije u NATO“ jer je to od „ključnog značaja za bezbednost zemlje“. Pošto će Srbija u narednim godinama biti „potpuno okružena zemljama članicama NATO“, URS smatra da je potrebno „ozbiljno razmišljati“ i „otvoreno govoriti“ o mogućnostima i aspektima ulaska u NATO.

U pogledu unutrašnjeg uređenja URS se zalaže za „društvo zasnovano na demokratiji, privatnoj svojini i socijalnoj tržišnoj privredi u kome slobodni pojedinci i njihova individualna prava predstavljaju temelj sveukupne društvene organizacije“, ali upozorava da „država bez stalne svesti o socijalnoj funkciji gubi svrhu“.³⁰ Naglasak na socijalnoj ulozi države nagoveštava tačku u kojoj URS napušta politički put G17 PLUS. Za razliku od G17 PLUS koji se kao vodeći protagonista tržišnih reformi u prvom redu obraćao biračima koji su najbrže osećali benefite tranzicije, URS se okreće onim delovima stanovništva koje je protivrečna priroda tranzicije ostavila po strani, prvenstveno usled neravnomerne teritorijalne razvijenosti zemlje. Dok je G17 PLUS u kampanji za parlamentarne izbore 2003. i 2006. godine naglašavao svoje nezadovoljstvo usporavanjem refor-

³⁰ Napominjemo da su analizirani delovi programa G17 PLUS koji se odnose na pojmove slobode, jednakosti i društvene pravde u istom obliku postali deo programa URS-a.

mi, URS se pojavljuje kao opcija koja nastoji da aktuelizuje rascep centar-periferija upozoravajući na sistem koji državu deli na „bogatu prestonicu i siromašnu provinciju“ jer u „Evropsku uniju treba da uđe cela Srbija... a ne samo prestonica“.³¹ Ako se prisetimo da je socijalni zaokret koji smo primetili kod G17 PLUS po svojom karakteru bio samo privremen, u skladu sa anticipacijom da „na kraju procesa tranzicije nastaju koristi za sve“ a da su samo „na početku troškovi veći za neke“, odnosno da „završetak tranzicije sasvim sigurno garantuje rešavanje problema nezaposlenosti i podizanje životnog standarda“, nastanak URS-a znači da se čekanje na plodove tranzicije odužilo dok se njena socijalna cena uvećavala.³² Uočenu promenu političkog kursa zato bismo slikovito mogli da predstavimo kao okretanje od „dobitnika tranzicije“ ka njenim zapostavljenim „gubitnicima“.

Program navodi da se „razlike među ljudima, društvenim slojevima i regionima povećavaju, preteći da ugroze osnovno jedinstvo i funkcionisanje države“. Stanje dodatno dramatičnije činjenica da je Srbija, kako se navodi, „zemlja sa najvećim regionalnim razlikama“ i da „pojedini delovi Srbije počinju da odumiru“. Ocena da „postojeće uređenje dovodi do toga da bogate opštine u Srbiji postaju još bogatije a siromašne sve siromašnije“ oslanja se na podatke da se razlike između najrazvijenijeg i najnerazvijenijeg okruga nalaze u odnosu 7 : 1, odnosno 15 : 1 u slučaju opština, a da se razlike u nezaposlenosti između opština nalaze u odnosu 20 : 1. Izlaz iz stanja u kom se zemlja nalazi vidi se u procesima „regionalizacije i političke decentralizacije odgovornosti, nadležnosti i moći“. Pitanja decentralizacije i regionalizacije za URS nisu samo „pitanja formalnog uređivanja države“ već „osnovni preduslov

³¹ Suzana Grubješić, Kuda ide Srbija, <http://ujedinjeniregionisrbije.rs/2012/03/kakva-je-srbija>, pristupljeno 11. oktobra 2013.

³² Program URS-a nas opominje da je „decenija entuzijazma i poverenja u društvene promene“ daleko iza nas a da se „država i društvo dodatno raslojavaju i siromaše“, pri čemu se nesvojstveno stranci desnog centra raslojavanje kao takvo doživljava kao negativna pojava.

opstanka Srbije kao države" zbog čega se insistira da ona „moraju da imaju najviši prioritet u političkom delovanju“.

Dekonzentracija vlasti, decentralizacija i regionalizacija prepoznaju se kao tri „nivoa aktivnosti“ koje mogu da „ojačaju demokratiju, osnaže institucije, ojačaju državu i donesu ravnomerniju ekonomsku korist i razvoj društva u celini“. Pod pojmom dekoncentracije vlasti u ovom programu se podrazumeva „dislociranje sedišta nacionalnih i pokrajinskih službi, uprava, agencija i regulatornih tela“. Značaj ove aktivnosti za URS se ogleda u „približavanju centralnih institucija građanima“ i „jačanju osećaja ravnomernog prisustva i jedinstva države i upućenosti jednog dela zemlje na drugi“. ³³ Procesi decentralizacije i regionalizacije, veruje se, omogućiće da „država postane istinski servis građana koji im pomaže da lakše rešavaju svoje životne probleme“ zato što „prenošenje i poveravanje nadležnosti, prava i dela javnih prihoda sa republike na regione i jedinice lokalne samouprave doprinosi približavanju vlasti građanima i njihovim potrebama“. Decentralizacija je, kako se navodi, „jedan od sinonima demokratije“ budući da je reč o procesu kroz koji se vlast približava građanima, dok su odluke koje se donose mnogo više u skladu sa njihovim „istinskim potrebama“ i „realnim životom“. Regionalizacija, sa druge strane, podrazumeva promenu Ustava „od utvrđivanja nadležnosti regiona i teritorijalne organizacije do usklađivanja predstavničkog, izbornog zakonodavstva i promena u skupštinskom i upravnom sistemu“.

³³ Konotacija pojma *dekoncentracije vlasti* sa kojom se susrećemo u ovom programu nije konzistentna sa preovlađujućom definicijom ovog pojma u teoriji ustavnog prava. Dekonzentracija vlasti u ustavno-pravnom smislu podrazumeva da se pojedini poslovi iz nadležnosti nekog centralnog organa obavljaju van njegovog sedišta. Primer dekoncentracije vlasti u pravnom poretku Srbije predstavljaju upravni okruzi, za čije ukidanje se URS zalaga. Dekonzentracija vlasti nema prostornu ili fizičku konotaciju i ne podrazumeva fizičko izmeštanje sedišta centralnog organa iz jednog grada u drugi, kako se to u ovom programu implicira. Bez prenošenja poslova državne uprave sa centralnih na necentralne organe vlast ostaje podjednako *koncentrisana* bez obzira na to u kom mestu se nalazi njeno sedište (uporediti: Marković, 2008).

Poput Platforme i program URS-a sadrži predlog o formiranju 7 regiona ali ne zalazi toliko detaljno u ustavno-pravna pitanja, osim što napominje da model teritorijalnog uređenja treba da bude „demokratski proveren sa građanima“ a broj regiona „ustanovljen opštim konsenzusom“.³⁴ Međutim, iako je predlog o formiranju samoupravnih regiona sa političkom autonomijom našao svoje mesto i u programu, možemo primetiti da za tri godine svog postojanja URS nije pokazao nastojanje da afirmiše ovu ideju i obezbedi podršku građana za nju. Umesto toga u prvom planu su se našla pitanja ravnomernog regionalnog razvoja, fiskalne decentralizacije i uopšte lokalne samouprave.³⁵ Osnovano se zato može postaviti pitanje da li je URS odustao od svog političkog projekta ili je odložio njegovu afirmaciju.

U pogledu ekonomske politike program URS-a uglavnom ponavlja delove programa G17 PLUS koje smo već komentarisali. Bitnija razlika tiče se leksike tako da umesto „principa *socijalne* tržišne privrede“ ekonomsku politiku URS-a rukovode „principi *odgovorne* tržišne privrede“ potpuno identičnog sadržaja. Ovo neprilagođeno preuzimanje delova ekonomskog programa G17 PLUS deluje kao eklektičko spajanje ideološki nesrodnih ideja. Najpre, komunitarni ton koji odlikuje program URS-a ne ostavlja utisak da su pojedinci i individualna pregnuća ti koji vuku društvo napred. Preispitivanje ovih ekonomskih postulata očekivalo bi se i u svetlu politike koju su sprovodili kadrovi ove

³⁴ U pogledu reforme političkog sistema program URS-a donosi i zalaganje za „ustavne, zakonske i statutarne promene koje će omogućiti neposredan izbor gradonačelnika i predsednika opština, manje i efikasne opštine, funkcionalne gradske opštine i veća ovlašćenja tradicionalnih oblika neposredne samouprave – sela i mesnih zajednica“.

³⁵ U proleće 2011. godine URS je pokrenuo prikupljanje potpisa za Narodnu peticiju kojom su tražene izmene Zakona o finansiranju lokalne samouprave, vraćanje imovine opštinama i gradovima i direktan izbor gradonačelnika i predsednika opština. Tokom predizborne kampanje 2012. godine ravnomerni regionalni razvoj predstavljao je ključnu temu URS-a, naročito kroz zalaganje za subvencionisanje investicija u manje razvijena područja, a naglašavana je i borba protiv stranačkog zapošljavanja i zalaganje za izbor direktora javnih preduzeća na konkursima (Stojiljković, 2012: 20; Spasojević, 2012: 57-58).

stranke jer su NIP i podsticaji za investitore, kao vrlo „vidljiva ruka“, povećali involviranost države u ekonomski život preko mere koju *laissez-faire* dopušta.³⁶

U oblasti socijalne politike program URS-a donosi novine. Oštra ocena da „nismo solidarno društvo“ oslanja se na argument da „lažna matematička solidarnost podrazumeva podelu siromaštva na jednake delova“. URS se umesto toga zalaže za princip „dugoročne solidarnosti“ koji svoju inspiraciju pronalazi u „solidarnim porodicama“ koje su „obezbeđivale školovanje svojih članova, kupovinu imanja i u istorijski najtežim vremenima“. URS stoga smatra da princip „dugoročne solidarnosti“ mora da „postane prepoznatljiv i u složenom mehanizmu države“ što znači da „samo dodatne mere uštede i izdvajanja i u najsiromašnijim uslovima za potrebe zajedničkog cilja stvaraju realnu perspektivu“.³⁷

Druga tačka u kojoj URS napušta kurs G17 PLUS prepoznaje se u odnosu prema pitanjima identiteta i kulturno-istorijskog nasleđa. Pojava URS u tom smislu predstavlja vrlo zanimljiv obrt. Naime, dok se kod ostalih stranaka može prepoznati pomeranje od zaokupljenosti pitanjima identiteta političke zajednice, a samim tim i njenih granica, ka većoj usredsređenosti na pitanja javnih politika, kod ove stranke primećujemo suprotnu tendenciju. Dok se G17 PLUS u odnosu na političko okruženje diferencirao tehnokratskim odnosom prema politici, za URS regionalizacija ne predstavlja samo pitanje optimalne organizacije države već poseban oblik politike identiteta.

³⁶ Budući da je URS tokom izborne kampanje 2012. godine inovirao svoju ekonomsku politiku kroz predizborni ekonomski program, pomalo iznenađuje što se u programu stranke nisu našla nova ekonomska rešenja. Pored zalaganja za subvencionisanje radnih mesta, naročito u siromašnim opštinama, URS se zalagao i za izmene u sistemu plaćanja PDV-a, ukidanje parafiskalnih nameta i depolitizaciju javne uprave i smanjenje birokratije (Spasojević, 2012: 57-8).

³⁷ Izraženost komunitarnih ideja društvene međuzavisnosti i kolektivnih ciljeva prepoznaje se i u politici zaštite porodice. URS se zalaže za „punu zaštitu porodice“, obezbeđivanje „povoljnosti za samohrane majke, trudnice, roditelje sa malom decom“ i finansijsku podršku „porodicama sa dvoje ili više dece“.

Jedan od prioriteta URS-a predstavlja „negovanje i čuvanje kulturno-istorijskog nasleđa Srbije i srpskog naroda, njegovog jezika, pisma i istorijske baštine”.³⁸ Značajnim se smatra i da se „ulaganja u očuvanje i promociju kulturno-istorijskog nasleđa ravnomerno podele, posebno vodeći računa o kulturno-istorijskom nasleđu nacionalnih i verskih manjina i očuvanju njihovih jezika i kulturnih posebnosti”. Posvećenost očuvanju identiteta ne zadržava se samo na nacionalnom nivou pošto URS veruje da kroz proces regionalizacije jačaju oni identiteti koji su „stariji” i „trajnije” od nacionalnih država. URS regione uvažava i kao „čuvare identiteta svojih stanovnika” i „kohezioni faktor za bogaćenje identiteta cele države”.

Osnovu politike identiteta URS-a čini verovanje u primordijalnu ukorenjenost pojedinca u regionu i lokalnoj sredini iz koje potiče. Povratku regionalnim korenima pridaje se dalekosežan značaj pa se veruje da će „osnovu političkog uspeha” URS-a činiti njegova „sposobnost da prepozna i ujedini tradicionalne razlike i specifičnosti u zajednički kapacitet višeslojnog identiteta”. Za razliku od drugih stranaka koje „svoju aktivnost usmeravaju na identifikaciju i isticanje jednog sloja identiteta glasača na račun drugih”, URS poštuju građane kao „složene ličnosti”, mada se čini da regionalnu pripadnost smatra vanredno važnim slojem identiteta. Uvažavanje „višeslojnosti identiteta” izražava se stavovima da to što je neko „Šumadinac, Sremac, Lala, Moravac ili Era” ne čini ga manje „pravoslavcem, muslimanom, katolikom ili ateistom” niti manje „Srbinom, Bošnjakom, Vlahom, Albancem ili Slovakom” odnosno da „Vojvođanski Mađari nisu zbog toga ni manje Vojvođani ni Mađari a svi zajedno nisu zbog toga manje nego više građani Srbije”. Legitimno bi se, naravno, moglo postaviti pitanje da li

³⁸ Poseban akcenat se stavlja na očuvanje nematerijalne baštine pa se upozorava da „ako mi narednim generacijama... ne prenesemo način na koji spremamo svoja jela, pevamo svoje pesme, igramo svoje igre, ove vrednosti će nestati trajno siromašeći naš osnovni identitet”.

su regionalne identifikacije zaista aktuelizovane u meri u kojoj se to ovde implicira.

Dok je G17 PLUS, kao stranka liberalne orijentacije, svoju ideološku matricu razvijala na individualizmu, kod URS-a se prepoznaje jedan osoben oblik regionalnog tradicionalizma koji izvor smisla pronalazi u regionalnim i kolektivnim identitetima uopšte.³⁹ Elemente društvenog konzervativizma možemo uočiti i u stavovima o položaju crkava i verskih zajednica, što je pitanje koje se redovno sreće u programima EPP stranaka. URS se zalaže za efikasnu pravnu državu koja garantuje „jednakost građana pred zakonom nezavisno od političkih ubeđenja, nacionalne, verske ili rasne pripadnosti“, ali veruje da „zaštita verskih sloboda građana obavezuje državu na saradnju sa crkvama i verskim zajednicama“. Pošto se veruje da su u osnovi religija na teritoriji Srbije „sistematizovane, očuvane civilizacijske i moralne vrednosti“ smatra se da je država obavezna da ih u „ključnim procesima čuje a često i zajednički promovise“, mada se napominje da ta saradnja „ne sme da dovodi u pitanje laički karakter države“.

UNUTRAŠNJA ORGANIZACIJA

Naročit povod za proučavanje unutrašnje organizacije ove stranke nalazimo u završnom paragrafu njenog programa, naslovljenom kao *Lični primer*, u kom autori podsećaju na maksimum Slobodana Jovanovića da „političke stranke moraju na svom primeru, svojoj organizaciji i svojim aktivnostima, da primenjuju i dokazuju principe i poštuju vrednosti oko kojih su se okupile“. Analiza Statuta ove stranke bi zato trebalo da

³⁹ Pomenutu orijentaciju verno ilustruju stavovi da se identitet i osnovni vrednosni principi moraju „negovati i razvijati od strane svih aktera u društvenom procesu“ i da je potrebno „stvoriti uslove za održanje identiteta na nivoima na kojima je očuvan“. URS smatra da posebno važnu ulogu u ovim procesima treba da imaju obrazovno-vaspitne institucije.

nam pokaže u kojoj meri su principi decentralizacije i subsidiarnosti, koji čine okosnicu političkog programa, oblikovali i njenu unutrašnju organizaciju.

Prvo pitanje koje ćemo razmotriti odnosi se na položaj članstva. U pogledu uslova za sticanje članstva Statut na uobičajen način precizira da član stranke može da postane svaki punoletan i poslovno sposoban državljanin R. Srbije koji prihvati njen Program i Statut. Statut URS-a, kao i ranije Statut G17 PLUS, sadrži jednu meritokratsku dopuna uslova za sticanje članstva pošto se prilikom prijema novih članova predviđa „selektivnost pri izboru i ostale aktivnosti usmerene ka ostvarenju izbora najboljih kandidata“ (čl. 5). Odluku o prijemu u članstvo donosi teritorijalno nadležni organizacioni oblik, a Izvršni odbor zadržava pravo da revidira donetu odluku (čl. 6). Članstvo u stranci prestaje istupanjem, isključenjem, pristupanjem drugoj stranci ili smrću člana. Odluku o isključenju iz članstva donosi Disciplinska komisija, dok isključeni član ima pravo da podnese žalbu na odluku o isključenju Izvršnom odboru (čl. 11).

U pogledu položaja članova posebno nas interesuje koliko su prava na slobodu mišljenja i izražavanja unutar stranke zaista zastupljena. Ova prava se u jednostavnom obliku iskazuju kroz pravo na učešće u raspravama i slobodno iznošenje mišljenja, a prošireno u vidu prava na zadržavanje manjinskog mišljenja i njegovo institucionalizovanje u obliku frakcija. Član URS-a ima pravo da učestvuje u ostvarivanju ciljeva stranke, daje inicijative i predloge, bude informisan o aktivnostima stranke, bira i bude biran u njene organe (čl. 7). Statut utvrđuje i odgovarajući katalog obaveza tako da je član URS-a u obavezi da zastupa programska načela, poštuje Statut i odluke organa stranke (čl. 8). U pogledu zaštite manjinskog mišljenja statut navodi da članovi koji se ne slažu sa odlukom većine imaju pravo da svoje mišljenje i dalje zastupaju u okviru organa stranke, kao i da član stranke ne može biti pozvan na odgovornost zbog iznetog mišljenja ili glasanja u organima stranke

(čl. 9). Pravo članova da zatraže reviziju donete odluke ili da svoje razlike u stavovima artikulišu formiranjem frakcije, kao viši oblici zaštite manjinskog mišljenja, nisu predviđeni.

Pored eksplicitno garantovanih prava članova, potpuno sagledavanje položaja članstva zahteva da razmotrimo kakve su mogućnosti članova stranke za prodor u stranačke organe i uticaj na proces donošenja odluka. U tom smislu nas posebno zanima da li su procedure izbora i postupak kandidovanja tako dizajnirani da svim članovima zaista pružaju ravnopravne mogućnosti za izbor na stranačke funkcije. Ova pitanja usmeravaju nas na analizu vertikalne i horizontalne podele ovlašćenja unutar stranke.

U pogledu horizontalne podele ovlašćenja, čl. 15. Statuta navodi da su organi stranke: Skupština, Glavni odbor, Predsednik, Zamenik predsednika, Potpredsednici, Predsedništvo, Izvršni odbor, Izvršni direktor, Nadzorni odbor. Skupština, koja je Statutom definisana kao najviši organ, može biti redovna, koja je izborna i saziva se jednom u 4 godine i vanredna. Redovnu i vanrednu Skupštinu mogu da sazovu Predsednik, Glavni odbor na predlog Predsedništva u širem sastavu ili najmanje 30% članova Stranke (čl. 16). Skupština predstavlja najviše predstavničko telo u okviru kog članstvo putem svojih izabranih delegata donosi najvažnije odluke o radu stranke. U osnovne nadležnosti Skupštine spadaju donošenje Statuta i Programa i izbor i razrešavanje Predsednika, Zamenika predsednika, Potpredsednika i članova predsedništva u užem sastavu. Statutom je utvrđeno i da je Skupština organ koji može da donese odluku o prestanku rada ili spajanju Stranke (čl. 17. tač. 8).⁴⁰ U sastav

⁴⁰ Identičnu odredbu sadržao je i Statut G17 PLUS (čl. 17. i čl. 54). Ipak, prilikom donošenja odluke o spajanju G17 PLUS sa drugim strankama radi stvaranja URS-a Skupština se nije sastala, a odluku o gašenju stranke, primećujemo nestatutarno, doneo je Glavni odbor. Osim toga, ni Statutarna komisija, sada već ugašene stranke, nije se po ovom pitanju izjasnila mada je prema Statutu bila ovlašćena da odlučuje o usklađenosti odluka organa stranke sa Statutom (čl. 43. tač. 4).

Skupštine ulaze delegati po funkciji, izabrani delegati i predstavnici Omladinske i Ženske mreže. Među delegate po funkciji spadaju članovi predsedništva, glavnog odbora, narodni poslanici, ministri i dr. Izabrane delegate čine predstavnici organizacionih oblika čiji se broj određuje prema srazmeri i kriterijumima koje utvrdi Predsedništvo u širem sastavu ceneći rezultate izbora i ukupan broj članova organizacionog oblika (čl. 18).

Glavni odbor (GO) u političkim strankama takođe spada u red predstavničkih organa i najčešće se definiše kao najviši organ odlučivanja u periodu između dva zasedanja skupštine. GO može biti nadležan za izbor jednog broja stranačkih funkcionera kao i kandidata za javne funkcije zbog čega treba razmotriti da li ovo telo uživa potreban demokratski legitimitet. GO je prema Statutu najviši organ upravljanje, a članovi njegovog stalnog sastava biraju se na period od 4 godine (čl. 19). Slično Skupštini, GO čine članovi po funkciji i izabrani članovi. U članove GO po funkciji između ostalih ulaze članovi predsedništva, članovi Izvršnog odbora, predsednici opštinskih, gradskih, oblasnih i pokrajinskih odbora, narodni i pokrajinski poslanici (čl. 21). Dok se izabrani članovi ovog tela najčešće biraju na skupštini stranke, u Statutu URS-a nailazimo na ne-uobičajeno rešenje da izabrane članove GO bira Predsedništvo u širem sastavu i to uvažavajući teritorijalnu pripadnost i rezultate sa prethodnih parlamentarnih i lokalnih izbora (čl. 21 tač. 2). Budući da bi prema analogiji sa horizontalnom podelom vlasti skupština i glavni odbor trebalo da predstavljaju predstavnička ili zakonodavna tela stranke koja kontrolišu rad izvršno-političkih organa, poput predsedništva, smatramo da je ovakvim rešenjem napravljena inverzija koja će onemogućiti da se unutar stranke uspostave odnosi kontrole i ravnoteže na šta posebno treba ukazati u svetlu nadležnosti GO. Prema čl. 20. Statuta GO utvrđuje opšte smernice političkog delovanja, odlučuje o učešću na izborima na svim nivoima, utvrđuje izbornu listu za izbor narodnih poslanika, utvrđuje postu-

pak kandidovanja, izbora i razrešenja Predsednika stranke.⁴¹ GO je ovlašćen i da pokrene postupak za izglasavanje nepoverenja predsedniku, njegovom zameniku, potpredsednicima i članovima predsedništva (čl. 20. tač. 9). Ovu odredbu obesmišljiva sastav ovog tela koje, kao što smo videli, u najvećem broju čine članovi predsedništva i članovi koje bira predsedništvo.

Na čelu stranke nalazi se Predsednik kao inokosni organ. Predsednik je definisan kao političko-izvršni organ koji rukovodi radom stranke i bira se na period od 4 godine (čl. 22). Statut utvrđuje da Predsednik predstavlja i zastupa Stranku u zemlji i inostranstvu, rukovodi radom Stranke, sprovodi politiku i utvrđuje i iznosi političke stavove stranke, saziva i predsedava sednicama Skupštine, Predsedništva i GO (čl. 23). U posebno jako ovlašćenje Predsednika spada njegovo ekskluzivno pravo predlaganja kandidata za zamenika predsednika, potpredsednike i članove Predsedništva (čl. 23. tač. 9). Ova nadležnost Predsednika na najdrastičniji način relativizuje proklamovano načelo „jednakih šansi“ koje postupak izbora za organe stranke treba da obezbedi svim članovima.⁴² Ovakvim rešenjem kandidatima za najviše stranačke funkcije onemogućeno je da u dinamičnom procesu unutarpartijskih izbora ostvare oslonac u članstvu, dok je partijskoj bazi uskraćena čak i mogućnost izbora među „konkurišućim elitama“. Umesto toga, već je odredbama Statuta Predsedniku omogućeno da nameće svoja kadrovska rešenja bez opasnosti od uspona nepodobnih kandidata.

⁴¹ Primećujemo da Statutom nisu utvrđena čak ni načela kandidovanja i izbora Predsednika stranke čime su narušene elementarne pretpostavke pravne sigurnosti unutar stranke. Glavnom odboru je umesto toga prepušteno da neposredno pred svaki izborni krug proizvoljno utvrđuje izborna pravila što će, s obzirom na sastav ovog organa, omogućavati da aktuelni predsednik podešava izborni postupak.

⁴² Preciznosti radi naglašavamo da načelo „jednakih šansi“ Statut eksplicitno garantuje prilikom izbora za organe organizacionih oblika (čl. 14. st. 5) ali ne i za centralne organe stranke, mada je, kao što ćemo videti, ovo načelo dovedeno u pitanje i u slučaju nižih organa.

Predsedništvo u užem sastavu čine predsednik, njegov zamenik, potpredsednici i članovi koje bira Skupština na predlog predsednika. Predsedništvo u širem sastavu čine, pored članova u užem sastavu, i gradonačelnici i predsednici opština iz redova stranke, predsednik Izvršnog odbora, predsednik pokrajinskog odbora, predsednici gradskih odbora Beograda, Kragujevca, Zaječara, Niša i Novog Sada, kao i članovi koje bira GO na predlog Predsedništva u užem sastavu (čl. 28). Predsedništvo u užem sastavu ovlašćeno je da promovise politiku stranke i iznosi političke stavove stranke u javnosti, vrši kontrolu rada predstavnika stranke u vlasti, bira i razrešava predsednika i zamenika predsednika poslaničke grupe (čl. 29). Predsedništvo u užem sastavu ima i značajne nadležnosti u odnosu na hijerarhijski niže organe tako da je ovaj organ ovlašćen da, primećujemo, umesto članova ovih organizacionih oblika, imenuje i razrešava predsednike oblasnih odbora, predsednike gradskih odbora Beograda, Niša, Kragujevca, Novog Sada i Zaječara, bira predsednika Pokrajinskog odbora i utvrđuje liste kandidata za odbornike i poslanike (čl. 29).⁴³ Najznačajnija nadležnost Predsedništva u širem sastavu odnosi se na izbor izbornih članova GO (čl. 29. st. 2 tač. 2).⁴⁴

Treća dimenzija koju ćemo ispitati odnosi se na vertikalnu podelu ovlašćenja između različitih nivoa organizacije, koja najčešće odgovara vertikalnoj podeli vlasti u okviru politič-

⁴³ Predsedništvo u užem sastavu utvrđuje listu kandidata za poslanike ali izbornu listu za izbor narodnih poslanika utvrđuje Glavni odbor (čl. 20. tač. 4).

⁴⁴ U pogledu odlučivanja o stupanju u saveze i koalicije i pristupanju drugih organizacija stranci nailazimo na neočekivanu raspodelu nadležnosti između Predsedništva u užem i širem sastavu. Predsedništvo stranke u širem sastavu ovlašćeno je da predloži Glavnom odboru donošenje odluke o savezu, koalicijama i pristupanju drugih organizacija stranci na republičkom nivou (čl. 29. st. 2 tač. 5). Sa druge strane, u isključivu nadležnost Predsedništva u užem sastavu stavljeno je donošenje odluke o savezu, koalicijama i pristupanju drugih organizacija stranci na lokalnom i pokrajinskom nivou (čl. 29. st. 1 tač. 22). Iako je u sastavu Predsedništva u širem sastavu zastupljen i jedan broj lokalnih funkcionera, o savezu i koalicijama na lokalnom i pokrajinskom nivou isključivo odlučuje Predsedništvo u užem sastavu. Ovim rešenjem su lokalni funkcioneri stranke u potpunosti isključeni iz odlučivanja o jednom vrlo značajnom pitanju za rad lokalnih odbora kao što su je stvaranje saveza i koalicija.

kog sistema i teritorijalnoj organizaciji zemlje. Kako Statut navodi, URS je politička stranka organizovana na teritorijalnom principu čiji su osnovni organizacioni oblici mesni, opštinski, gradski, oblasni, pokrajinski i regionalni odbori i Kancelarije stranke (čl. 14).⁴⁵ Budući da je URS stranka koja svoj politički identitet kristališe oko principa decentralizacije, smatramo da bi značajno bilo ispitati prirodu odnosa koji se uspostavljaju između viših i nižih organa. Zanimamo nas da li su ovi odnosi zasnovani na principima subsidiarnosti i partnerstva ili su presudno obeleženi elementima hijerarhije i centralizacije. O karakteru odnosa između organa stranke na različitim nivoima Statut navodi da su oni „do donošenja odluka zasnovani na principima partnerstva i usaglašavanja, a po donošenju odluka na principima subordinacije“ kao i „da organi nižeg nivoa stranke do donošenja odluka imaju pravo na davanje sugestija, predloga, obrazložених mišljenja i drugih oblika izražavanja i neslaganja“ (čl. 60).

Opštinska organizacija predstavlja osnovni organizacioni oblik, s tim da opštinski odbor na svojoj teritoriji može da formira mesne odbore (čl. 37), dok se gradska organizacija formira za područje grada koji u svom sastavu ima dve ili više opština (čl. 49). Značajna razlika između ova dva organizaciona oblika tiče se načina izbora njihovih najviših funkcionera. Dok je opštinskom odboru prepušteno pravo da samostalno izabere svog predsednika i potpredsednike (čl. 39. st. 2. tač. 5), predsednika i potpredsednike gradskog odbora bira Predsedništvo stranke (čl. 40. st. 5).⁴⁶ Nadležnosti opštinskog i gradskog odbora Statut utvrđuje na sličan način, pri čemu se naglasak stavlja

⁴⁵ Kancelarije stranke, kao komparativna novina u organizaciji srpskih stranaka, mogu se formirati na teritoriji opštinskih, gradskih i oblasnih odbora na kojima su delovale stranke koje su prestale sa radom osnivanjem URS-a. Rad Kancelarija bliže se uređuje Pravilnikom o radu organizacionih oblika stranke, dok Statut samo utvrđuje pravo Kancelarija da samostalno nastupaju na području teritorije koju zastupaju uz prethodno odobrenje Predsedništva URS-a (čl. 45).

⁴⁶ Sa druge strane, predsednika, potpredsednike i članove opštinskog odbora pre isteka mandata može da razreši Izvršni odbor (čl. 39. st. 5). Budući da se Statutom ne utvrđuju konkretne okolnosti u kojima se ovakve mere mogu

na izvršavanje odluka viših organa. Opštinski i gradski odbori zaduženi su da promovišu program, sprovode odluke organa stranke na svojoj teritoriji i organizuju sprovođenje aktivnosti tokom izborne kampanje. Od nadležnosti koje predstavljaju vid autonomije, Statut navodi da su opštinski i gradski odbori ovlašćeni da Predsedništvu stranke predlažu kandidate za odbornike i preduzimaju „mere za poboljšanje uslova života“ (čl. 39. i 40).

Oblasna organizacija se formira za područje više opštine i gradova čiji se broj i teritorija određuje odlukom Predsedništva stranke. Predsednika i potpredsednika oblasnih odbora bira i razrešava Predsedništvo stranke. Oblasni odbor je zadužen da prati rad opštinskih i gradskih odbora i Izvršnom odboru podnosi predloge za formiranje i raspuštanje gradskih i opštinskih odbora sa svoje teritorije (čl. 41).

Pokrajinska organizacija formira se za područje pokrajina a njen najviši organ je pokrajinski odbor. Autonomija pokrajinske organizacije ogleda se u pravu pokrajinskog odbora da Predsedništvu stranke predloži kandidate za poslanike u pokrajinskoj skupštini. Predsednik i potpredsednici pokrajinskog odbora biraju se na osnovu pravila koja utvrdi Predsedništvo (čl. 42. st. 5).⁴⁷

Regionalne organizacije formiraju se za područja regiona Republike Srbije.⁴⁸ Regionalni odbor nadležan je da prati politički rad opštinskih, gradskih i oblasnih odbora, kontroliše rad imenovanih i postavljenih lica u jedinicama lokalne samouprave i donosi predloge za formiranje i raspuštanje opštinskih, grad-

preduzeti, ovakvim rešenjem se bitno umanjuje autonomija lokalnih odbora jer se Izvršnom odboru daje mogućnost da ih arbitrarno raspušta.

⁴⁷ Podsećamo da čl. 29. tač. 14. navodi da Predsedništvo u užem sastavu ne samo da utvrđuje pravila već da zapravo „bira predsednika Pokrajinskog odbora“.

⁴⁸ Statut pojašnjava da se regionalni odbori formiraju i deluju u skladu sa propisima Republike Srbije (čl. 44) ali i da se čl. 43. i 44. primenjuju od dana donošenja zakona kojim se regulišu nadležnosti i rad regiona u Republici Srbiji (čl. 66).

skih i oblasnih odbora sa svog područja (čl. 43). Određeni stepen samostalnosti dat je tek na ovom nivou u vidu odredaba koje omogućavaju regionalnom odboru da definiše i sprovodi regionalni politički program i daje sugestije Predsedništvu stranke po pitanjima od značaja za svoj rad.

Statut URS-a utvrđuje i određene oblike socijalne decentralizacije, poput Ženske i Omladinske mreže, kao i oblike funkcionalne decentralizacije u vidu različitih tela, komisija i resornih odbora. Od oblika funkcionalne decentralizacije, Statutom je predviđeno formiranje Političkog i Ekonomskog saveta, Disciplinske i Statutarne komisije i resornih odbora shodno podeli nadležnosti među ministarstvima (čl. 54).

ZAVRŠNA RAZMATRANJA

Nakon ekstenzivnog proučavanja programskih stavova i statutarnih odredbi, u završnom delu želeli bismo da se vratimo na hipotezu koja je i usmerila naše istraživanje. Naš zaključak glasi da je politička evolucija G17 PLUS, najpre kroz prihvatanje socijalne solidarnosti (pomeranje duž ose levica-desnica) a potom i kroz okretanje kolektivnim identitetima (kretanje duž ose autoritarno-libertetsko), ishodovala formiranjem URS-a kao narodnjačke stranke desnog centra. Solidaristički i komunitarni ton koji odlikuju njegov program čine URS programski kompatibilnijim EPP-u, mada se osnovano može problematizovati koherentnost između programskog identiteta i imidža ove stranke koji se i dalje pretežno zasniva na naglašavanju ekonomske kompetencije njenog lidera Mlađana Dinkića. Na kraju ćemo još primetiti i da analiza statutarnih odredaba pokazuje da princip decentralizacije moći, na kome bazira svoj program, ova stranka nije spremna da primeni u svojoj unutrašnjoj organizaciji.

Literatura

- Antonić, Slobodan, *Elita, građanstvo i slaba država*, Službeni glasnik, Beograd, 2009.
- Goati, Vladimir, *Partijske borbe u Srbiji u postoktobarskom razdoblju*, FES, IDN, Beograd, 2006.
- Đurković, Miša, „Narodnjaštvo u političkim strankama Srbije“ u *Ideologije i političke stranke u Srbiji*, Zoran Lutovac (ur.), FES, FPN, IDN, Beograd, 2007.
- Marković, Ratko, *Ustavno pravo i političke institucije*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Službeni glasnik, Beograd, 2008.
- Slavujević Đ., Zoran, *Izborne kampanje: Pohod na birače – Slučaj Srbije od 1990. do 2007. godine*, FES, FPN, IDN, Beograd, 2007.
- Spasojević, Dušan, „Socio-ekonomske teme u izbornoj kampanji 2012“ u *Javne politike u izbornoj ponudi: Izbori i formiranje vlasti u Srbiji 2012. godine*, Zoran Stojiljković (ur.), KAS, Beograd, 2012.
- Stojiljković, Zoran, *Partijska scena Srbije u Političke grupacije u Evropi*, Zoran Stojiljković (ur.), KAS, Beograd, 2011.
- Stojiljković, Zoran, *Izborna obećanja i postizborna realnost: Javne politike u izbornoj ponudi u Srbiji u Javne politike u izbornoj ponudi: Izbori i formiranje vlasti u Srbiji 2012. godine*, Zoran Stojiljković (ur.), KAS, Beograd, 2012.

Dokumenti

- Nacrt platforme za decentralizaciju i regionalizaciju Srbije
Program G17 PLUS
Program URS
Statut G17 PLUS
Statut URS

Internet izvori

- Grubješić, Suzana (2012), Kuda ide Srbija, <http://ujedinjeniregionisrbije.rs/2012/03/kakva-je-srbija/>
- Pajvančić, Marijana (2009), Ustavni okvir regionalne države – primer Srbije, <http://www.centarzaregionalizam.org.rs/prilozi/Ustavni-okvir-regionalne-drzave-primer-Srbije.pdf>

VANPARLAMENTARNE STRANKE

Veljko Jovanović

NOVA STRANKA

U ovom tekstu bavićemo se Novom strankom. Ova stranka je najmlađa stranka na partijskoj sceni Srbije i interesantna nam je iz nekoliko razloga. Prvo, ova partija nastala je prvenstveno kao otpor postojećem partijskom sistemu. Drugo, ovu partiju su oformile bivše partijske ličnosti zajedno sa jednim delom elite koji se nije značajnije politički aktivirao sve do sada. Treće, kao što ćemo videti, ova partija pokušava da se pozicionira na partijskoj sceni Srbije svojim ideološkim i programskim rešenjima. I četvrto, ova partija nam je interesantna zbog toga što predstavlja izuzetak po svojoj unutarpartijskoj organizaciji jer je institucionalizovala mogućnost za postojanje partijskih frakcija.

S obzirom na to da je ova stranka izuzetno mlada i da još uvek nije u potpunosti razvila svoj program i ostala partijska dokumenta, kao i unutarpartijsku strukturu, za potrebe ovog rada smo pored partijskih dokumenata koristili i intervju sa potpredsednikom stranke Vladimirom Pavićevićem i jednim od savetnika Dušanom Pavlovićem (Intervju 1),¹ kao i sa predsednikom Zoranom Živkovićem (Intervju 2).

¹ Dušan Pavlović nije član stranke ali je značajno uticao na kreiranje ekonomskog programa, ali i na druge programske stavove kroz svoju poziciju u političkom savetu stranke.

NASTANAK NOVE STRANKE

Inicijativa za osnivanje Nove stranke pokrenuta je nakon što je Zoran Živković odlučio da napusti Demokratsku stranku 2012. godine. Ona je osnovana 7. aprila 2013. godine, a u registar političkih partija upisana je 29. maja iste godine. Samom njenom nastanku prethodila su tri događaja koja se mogu pokazati značajnim za njena kasnija programska stano- višta. Prvo, nakon iskazanog nezadovoljstva unutarpartijskom demokratijom i procesom odlučivanja u Demokratskoj stranci, bivši premijer Zoran Živković je odlučio da je napusti, a ubrzo nakon toga pokrenuo je inicijativu za osnivanje nove političke partije.² Drugo, nastanak Nove stranke se može povezati i sa predizbornim buntom nastalim kod jednog dela srpskih inte- lektualaca koji su zagovarali politiku „belih listića“ kao otpor postojećem izbornom i partijskom sistemu koji je, prema nji- hovom mišljenju, dovodio do kartelizacije partijskog sistema pred republičke izbore 2012. godine (Kovačević, 2012, 135). Treće, nastanak Nove stranke možemo donekle povezati sa neuspehim pokušajem da se osnuje liberalno-ekološka stranka u Krivajskom procesu iz koga je, kako je predviđeno, trebalo da nastane partija sa nazivom Građanski Blok.³

Stranka do završetka ovog zbornika nije izlazila na izbore, a prva prilika za to će biti lokalni izbori u beogradskoj opštini Voždovac. I pored toga, stranka je u javnosti dobila određeni prostor, prve svega jer je nova pa je zanimljiva medijima, ali i zbog toga što ima nekoliko javno profilisanih pojedinaca. Ipak, kao i druge stranke koje nemaju parlamentarni status,

² Vidi: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=11&dd=04&nav_category=11&nav_id=657608, pristupljeno novembra 2013.

³ Krivajski proces se odnosi na proces stvaranja nove političke partije sa nazivom Građanski Blok. Okupljeni u ovom procesu su kreirali program i statut, napravili strategiju i počeli sa prikupljanjem potpisa za osnivanje partije. Ova partija ipak nije osnovana, a jedan deo članstva kolektivno je prišao Zelenima Srbije, a nakon poslednjih izbora prešao u Novu stranku. Vidi: <http://www.bor-grad.com/e-stav/krivajski-proces/>, pristupljeno novembra 2013.

Nova stranka se nalazi u podređenom položaju u odnosu na parlamentarne stranke zbog toga što nema pristup sredstvima javnog finansiranja.

IDEOLOŠKA I PROGRAMSKA STANOVIŠTA

U programskom *Manifestu* Nove stranke kao najznačajniji problemi u Srbiji navode se nekonkurentnost privrede, neracionalnost socijalne politike i politike javne potrošnje, kao i partokratski način upravljanja koji predstavlja rezultat korupcije državne birokratije i zloupotrebe demokratskih institucija od strane moćnika (Manifest: 1). Iako je set problema jasno identifikovan i naznačen, Nova stranka još uvek nije u potpunosti razvila jedinstven partijski program za rešavanje tog seta problema već se programski stavovi nalaze u nekoliko stranačkih dokumenata, koji, iako nesistematizovani, uglavnom slede veoma sličnu ideološku i praktično-političku logiku.

Nezadovoljstvo partijskog članstva povodom važećeg izbornopartijskog zakonodavstva, među oni delom intelektualaca koji su zagovarali takozvane bele listiće na prethodnim izborima 2012. godine, našlo je izraz u programskom dokumentu o *Reformi političkih institucija* gde se naročito zahteva promena izbornog sistema kao i uvođenje dodatnih mehanizama u cilju jačanja kapaciteta vlade. Na primer, zahteva se uvođenje mešovitog izbornog sistema koji otežava ostanak u parlamentu manjim partijama, ali i pozitivno utiče na samostalnost poslanika i njihovu odgovornost pred biračima.

Dodatno, predlaže se uvođenje stepenastog cenzusa⁴ za koalicije gde bi procenat skupštinskih poslanika dovoljnih za formiranje vlade rastao sa ulaskom svake dodatne partije u

⁴ Vidi: http://www.dusanpavlovic.in.rs/mypage/Blog/Entries/2013/6/10_Sepenasti_cenzus_za_koalicije.html, pristupljeno novembra 2013.

koaliciju. Ova mera bi trebala da podstakne stvaranje manje i efikasnije vlade koja se ne bi suočavala sa blokadom vlasti i „nemogućnošću upravljanja“ (Aron, 1995: 101–102) do čega često dovodi veliki broj stranaka u vladi.

Zahteva se i uvođenje kancelarskog sistema vlade i posredan izbor predsednika države. Kancelarski sistem, po kojem bi skupština birala premijera i davala saglasnost na njegov izbor članova vlade bi učinio da u vladi bude manje veto igrača, ali bi i ojačala položaj premijera dajući mu značajniji stepen legitimnosti. Posredan izbor predsednika, sa svoje strane, umanjio bi njegov legitimitet i time mogućnost zloupotrebe moći u vidu vršenja uticaja na vladu i premijera.

S druge strane, ako se na predložene mere pogleda u kontekstu postojeće političke kulture i ako se uzme u obzir da demokratija u Srbiji postoji relativno kratko, predložena koncentracija vlasti može izazvati neke nepoželjne posledice od kojih najveću pretnju predstavlja političko osvetništvo do kojega bi moglo da dođe nakon smene vlasti ali i pomeranje ka autoritarizmu koji nije stran našoj skorijoj istoriji.

U pomenutom dokumentu se ipak ne navode konkretni predlozi za izmenu partijskog sistema, već se problemu pristupa načelno. Ipak, Nova stranka smatra da je postojeće zakonodavstvo neefikasno i skupo, posebno za političke partije u nastajanju, pa ga zato treba promeniti (Intervju 2). Takođe, stranka iznosi i nekoliko opštih primedbi o načinu finansiranja partija ističući da su skoro sve partije do sada kršile zakon i da niko nije bio kažnjen (Intervju 2), ali i o uvođenju finansijskih sredstava za samostalne poslanike, kojih do sada nije bilo (Milosavljević, Vuković: 2008, 14–18).

S druge strane, otežana i skupa praksa osnivanja partija, pored toga što ukazuje na izvestan stepen kartelizacije partij-

skog sistema i što kao posledicu ima prednost parlamentarnih partija u odnosu na one koje to nisu, pre svega u oblasti finansiranja iz javnih izvora (Milosavljević, Vuković: 2008), podstiče partije u nastajanju da tragaju za širokom ideološkom osnovom zarad privlačenja značajnijeg broja članova od onog koji bi bio ostvaren ako bi stranka nastupila kao jedinstvena po svim ideološkim pitanjima.

Posmatrano iz tog ugla, mogućnost osnivanja unutarstranačkih frakcija može podstaći mnoge unutar partije koji se ne slažu sa većinom po određenom pitanju da se učlane u frakciju i da probaju da kroz unutarpartijsku borbu nametnu svoje ideje. Takođe, pojedinci koji žele da osnuju stranku sličnog profila koja bi se razlikovala od ove po određenim ideološkim i programskim osnovama, imaju podsticaj da to ne učine s obzirom na komplikovan proces registracije i osnivanja političkih partija, a povoljnije im je da se učlane u Novu stranku te da unutar nje deluju kao frakcija jer tako imaju više izgleda da budu zastupljeni u parlamentu nego što bi to imala novonastala mala partija. Na taj način, učlanjenje u novonastajuću stranku je učinjeno dvostruko racionalnim: i na praktičnom i na idejnom planu.

Istovremeno sa tim, u oblasti pravosuđa, Nova stranka se zalaže za jačanje nezavisnosti sudstva i predlaže konkretne mere kojima je to moguće ostvariti u dokumentu pod nazivom *Ka stvarno nezavisnom i efikasnom pravosuđu*, a koje se oslanjaju na principe efikasnosti, stručnosti i nezavisnosti. U programskom dokumentu je napravljen detaljan plan kratkoročnih, srednjoročnih i dugoročnih mera. Predložene mere bi, kako se predviđa, dovele do smanjenja korupcije u pravosudnom sistemu. Bitan pokazatelj važnosti ovog pitanja za Novu stranku predstavlja programska analiza uzroka sudske zavisnosti od čega se kao najznačajniji ističe njihova ustavna institucionalizacija kao i neuspela reforma iz 2008. godine.

Ovakav program političko-pravnih reformi u velikoj meri predstavlja izraz zahteva jednog dela srpskih intelektualaca i javnih ličnosti za promenom postojećeg statusa quo.

Kao tri osnovna cilja u oblasti ekonomije postavljaju se privredni rast, odgovorna fiskalna politika i efikasna socijalna politika. Nova stranka se, zbog toga, zalaže za liberalizaciju ekonomije i oslobođenje tržišta, „ali ne samo na rečima“ (Program ekonomskih reformi, 1). S druge strane, tržišnu liberalizaciju pratila bi aktivnija uloga države i to u vidu stvaranja odgovarajućeg ambijenta za privatni sektor, kao i podrška privatnicima pri zapošljavanju. Cilj je da se time istovremeno podstakne zapošljavanje ali i privredni rast. Odgovorna fiskalna politika podrazumeva mere kao što su snižavanje poreza, jačanje institucija i ukidanje subvencija, nastavak procesa privatizacije javnih preduzeća i stvaranje efikasnijeg javnog sektora. Interesantno je da se Nova stranka zalaže za uvođenje sankcije za kršenje fiskalnih pravila kako bi time onemogućila proizvodnost u politikama javne potrošnje.

Takođe, problem korupcije se interpretira kao političko-ekonomski problem, pa se rešenje pronalazi u privatizaciji javnog sektora s obzirom na to da se čini razložnim pretpostavka da u privatnom sektoru zaposleni neće potkradati poslodavca (Intervju 2).

Uz fiskalnu i regulatornu liberalizaciju ova politička partija se zalaže i za liberalizaciju i uvođenje tržišnih principa u oblasti obrazovanja kao i penzionog i zdravstvenog osiguranja. Naime, u oblasti zdravstva i obrazovanja predviđa se uvođenje vaučerrizacije što znači da će država i dalje imati značajnu ulogu u ovim oblastima ali da će se novac za zdravstveno osiguranje i obrazovanje davati korisnicima, odnosno građanima jer se time „ljudima poverava sloboda, ali i odgovornost prilikom izbora škole i lekara“ (Program ekonomskih reformi, 6). Vaučerski model takođe se zasniva na principima konkurencije

i slobodnog tržišta, a treba da posledično dovede do većeg kvaliteta pomenutih usluga ali i da smanji ulogu javnih vlasti pri obezbeđivanju ovih javnih dobara i rastereti budžet.

Predviđa se neodrživost penzionog sistema s obzirom na to da je „sve više penzionera, a sve manje zaposlenih“ (Program ekonomskih reformi, 7). Zbog toga se predlaže privatizacija penzionog sistema i sistem privatnih računa kao u tzv. čileanskom modelu (Intervju 2). Prema tom modelu, građani su obavezni da određeni procenat svojih primanja uplate u neko privatno osiguravajuće društvo kako bi obezbedili svoju penziju.

Kada se govori o socijalnoj politici često se pravi poređenje postojeće socijalne politike sa kasetnom bombom. U Novoj smatraju da su mere postojeće socijalne politike neuređene i da socijalna pomoć ne dopire do ljudi kojima je zaista neophodna, već da se socijalna politika uređuje načelno i bez stvarnih proračuna o tome ko će od nje imati koristi (Intervju 2). Zbog toga Nova stranka predlaže stvaranje porodičnih socijalnih karti koje bi olakšale dobijanje socijalne pomoći onima kojima je potrebna. Takođe, ukazuje se i na iracionalnost postojeće socijalne politike na primeru izgradnje socijalnih stanova pri čemu se ističe da ih nije bilo potrebno prodavati po niskim cenama već izdavati onima koji ispunjavaju uslove da ih iznajme i to po ceni ispod tržišne (Intervju 2).

Ukoliko sada pokušamo da odredimo mesto Nove stranke u identitetskim sukobima i konsekventnoj politici, videćemo da se ona zalaže za modernizatorski model neutralne države. To se, na primer, ogleda u gledanju na crkvu kao na „jednu veliku nevladinu organizaciju“ (Intervju 2), ali se ipak naglašava da je to značajna institucija kojoj treba ukazati posebno poštovanje. S druge strane, ova partija se protivi regionalizaciji, zbog toga što regioni ne predstavljaju deo srpske tradicije, kao i postojanju autonomnih pokrajina, zbog toga što faktički postoji samo

jedna pa njeno postojanje ne opravdava njenu svrhu (Intervju 2), ali ne i širokom sprovođenju decentralizacije.

Stav da Kosovo nakon potpisivanja briselskog sporazuma nije u sastavu Srbije, ukazuje na izvestan realizam u shvatanju spoljne politike. Na to ukazuje i protivljenje ulasku Srbije u NATO i to zbog iskustva iz 1999. godine, kao i zbog toga što je sam ulazak u ovu organizaciju preskup s obzirom na to da mora doći do strukturalnih prilagođavanja i modernizacije vojske. Ovakvi stavovi svrstavaju Novu stranku između dva pola od kojih se jedan protivi ulasku u ovu međunarodnu organizaciju i zalaže za očuvanje Kosova u sastavu Srbije, a drugi zalaže za puno članstvo u NATO-u i spreman je da prizna nezavisnost Kosova. Ipak, ako se uzme u obzir da u programskom manifestu stoji da će se ova partija zalagati za ostanak na „evropskom putu“ i težiti punopravnom članstvu u EU prethodni stav moramo donekle revidirati.

Možemo pretpostaviti da je deo partijskog članstva koji je učestvovao u pokušaju osnivanja liberalno-ekološke stranke u tzv. „Krivajskom procesu“ uspeo da izvrši uticaj na određena programska stanovišta u Novoj stranci. Iako ekološke politike još uvek nisu našle mesto u programskim dokumentima ove stranke, partija iznosi određene stavove za koje će se zalagati i koji bi se mogli naći u programu u budućnosti. Naime, tvrdi se da Srbija ima veliki potencijal u oblasti proizvodnje hrane i ističe se kao potencijalno najznačajnija grana za razvoj privrede. Interesantno je, međutim, da iako se Nova stranka zalaže za ukidanje ili bar smanjivanje i racionalizaciju subvencija, smatra da su subvencije u proizvodnji hrane više nego isplative (Intervju 2). Još jedan vid zaštite proizvođača predstavlja stav da je potrebno „zabraniti proizvodnju i distribuciju genetski modifikovane hrane“ (Intervju 2). Međutim, posledice ove zabrane mogu dovesti do neželjenih posledica s obzirom na to da se ne može zabraniti uvoz genetski modifikovane hrane, te može doći do toga da domaći proizvođači, kojima je u tom

slučaju zabranjena proizvodnja iste, postanu nekonkurentni na domaćem ali i inostranom tržištu.

Još jedan indikator potencijalnog pravca za razvoj buduće ekološke politike stranke predstavlja stav da ne treba dozvoliti izgradnju nuklearnih elektrana u Srbiji zbog toga što su prirodni energetske potencijali veliki te ih je samo potrebno iskoristiti (Intervju 2).

ORGANIZACIONA STRUKTURA I FRAKCIJE

Kao veoma mlada partija, Nova stranka još uvek nije u potpunosti razvila svoju organizacionu strukturu, nema preveliki broj partijskih organa, a i sami odnosi između postojećih organa nisu komplikovani. Najpre ćemo analizirati funkcionalnu organizacionu strukturu NS, nakon čega ćemo ukratko predstaviti teritorijalnu organizacionu strukturu i ukazati na stanje prava članstva i eventualnu mogućnost nastanka frakcija.

Najviši organ Nove stranke je Konferencija koja trenutno broji između 500 i 600 delegata. Za stranku koja ima oko 5.000 članova i čijoj je Osnivačkoj skupštini prisustvovalo oko 600 članova možemo reći da poseduje unutarpartijske demokratske kapacitete, ali je za očekivati da će sa porastom broja članova partije opadati procenat onih koji učestvuju na Konferenciji. Konferencija se sastoji od članova Predsedništva, predsednika opštinskih, gradskih i regionalnih odbora, poslanici i funkcioneri u organima javne vlasti i izabrani članovi opštinskih organizacija i to srazmerno njihovom broju (Statut, čl. 14).

Ono što statutom nije predviđeno a što može dovesti do eventualnih sukoba unutar stranke odnosi se na teritorijalnu zastupljenost u zavisnosti od uspeha teritorijalnih organizacija na odgovarajućim izborima. Interesantno je to da se Konferencija sastaje najmanje dva puta godišnje što predstavlja preduslov

za razvoj demokratskih kapaciteta, posebno ako uzmemo u obzir da se ostale partije u Srbiji ne pridržavaju slične prakse. Takođe, na značajan stepen unutarpartijske demokratije ukazuje i praksa po kojoj Konferencija bira sve članove stranačkih organa osim članova Saveta među kojima bira samo predsednika Saveta.

Predsedništvo predstavlja najviši izvršno-politički organ Nove stranke. Sve članove Predsedništva bira i razrešava Konferencija. Osim toga Konferencija bira i Predsednika koji može biti biran samo dva puta za redom, a ograničavanje reizbora, sa svoje strane, takođe predstavlja retkost u partijskim praksama u Srbiji. Predsednik Nove stranke ima široka ovlašćenja koja se pretežno odnose na davanje predloga kandidata za partijske organe i izbornog programa stranke što mu daje moć *agenda setter-a*.

Savet stranke predstavlja stručni politički organ čija se uloga ogleda u predlaganju politike stranke i izbornog programa (Statut, čl. 23). Savet je organ koji se sastoji od predsednika izabranog od strane Konferencije i predsednika 8 resornih odbora među kojima su najvažniji Ekonomski savet, Pravno-politički savet i Savet za spoljnu i evropsku politiku. Pored ovih partijskih organa, postoje i Statutarna komisija, Nadzorni odbor, Sekretar stranke i Sekretar za međunarodnu saradnju.

Teritorijalna organizacija Nove stranke prilično je jednostavna i podrazumeva postojanje četvorostepene strukture. Najniži nivo teritorijalne organizacije je opštinska organizacija, zatim slede gradska, okružna i pokrajinska organizacija. Struktura ovih organizacija je uglavnom istovetna i pretpostavlja konferenciju teritorijalne organizacije, odbor teritorijalne organizacije i predsednik odbora. Izuzetak predstavlja gradska organizacija gde postoji nekoliko potpredsednika sa širokim ovlašćenjima koje im predsednik može preneti.

Čini se donekle nejasnim zbog čega se sledi logika teritorijalne organizacije Republike kada se Nova stranka zalaže za ukidanje autonomije pokrajini (Intervju 2).

Takođe, *Odlukom o utvrđivanju članarine* je određeno da sa čak 60% novca prikupljenog od članarine raspolaže lokalni odbor. Time se želelo da se obezbedi značajnija finansijska nezavisnost lokalnih odbora od vrha stranke. Međutim, dosadašnji finansijski izveštaji političkih partija ukazuju na to da članarine predstavljaju neznatan deo ukupnog partijskog budžeta. Kakav će slučaj biti sa finansijskim izveštajem Nove stranke ostaje da se vidi, a na internet stranici partije ostavljen je prostor na kojem će se nalaziti izveštaj čime se želelo ukazati na značaj koji transparentnost ima za stranku.

Statutom je određeno da 15% članova stranke ima pravo da formira frakciju unutar stranke. Statut takođe određuje formalne pretpostavke za formiranje frakcije kao što su potrebni akti i izjave o pristupanju frakciji (Statut, čl. 8). Ipak, kako su se i sami naši sagovornici složili, frakcija se ne može odnositi na programske elemente već samo na metode političke akcije. To praktično znači da se frakcija ne može formirati od strane grupe, ma kolika ona bila, ukoliko smatra da Srbija ne treba da uđe u Evropsku uniju ili ukoliko smatra da je socijalna politika partije neadekvatna.

Frakcije mogu osnivati oni koji smatraju da „stranka ne koristi svoje pune kapacitete“ i smatraju da se mogu koristiti i drugačija sredstva političke borbe. Naravno i ti metodi moraju biti u skladu sa Ustavom, zakonima i Statutom, ali se mogu razlikovati. Na primer, ukoliko partijska manjina smatra da je potrebno organizovati protest povodom određenih akata vlasti ona po tom osnovu može organizovati frakciju i na taj način ostvariti takvo svoje pravo kada se partijska većina protivi takvim metodama političke borbe.

Međutim, jedna druga odredba iz partijskog *Manifesta*, iako manje značajna od statutarnih, ukazuje da u NS „neće biti mesta za nedostojne kompromise i neprincipijelne koalicije“. Ipak, za pretpostaviti je da može doći do sukoba oko tumačenja ovih odredaba i njihovog značenja s obzirom na to da postoji neslaganje oko toga koja partija predstavlja potencijalno budućeg koalicionog partnera (Intervju 1) budući da predsednik stranke Zoran Živković i mnogi drugi ne mogu da zamisle Novu stranku u koaliciji sa Naprednjacima, dok drugom delu stranke takva ideja deluje moguća pod određenim uslovima.

ZAKLJUČAK

Nova stranka predstavlja primer liberalne partije u Srbiji, ali sa značajnim elementom envajormentalizma i zelenih politika. Takođe, možemo reći da u njenom programu postoje pojedini konzervativni elementi zbog toga što je pokazala određeni realizam u međunarodnim odnosima, kao i poštovanje tradicije pri traganju za odgovorom na pitanje decentralizacije i raspodele nadležnosti.

Takođe, kao mlada i mala partija, Nova stranka pokazuje tendenciju ka unutarpartijskoj demokratiji. Ipak, ne treba preneglasiti ovaj element s obzirom na to da će do prilagođavanja nužno dolaziti kako partija bude rasla i razvijala se. Važno je u tom pogledu da su u Statut ugrađene neke važne odredbe koje predstavljaju dobra rešenja za budućnost, kao što je odredba po kojoj predsednik ne može biti ista osoba više od dva puta. Ipak, smatramo da je previše rano donositi zaključke o unutarpartijskoj demokratiji.

Kao izuzetak na partijskoj sceni Srbije, institucionalizacija frakcija predstavlja pozitivan primer čiji će efekti biti vidljivi u budućnosti. Frakcije mogu dovesti i do značajnijih podela, isto kao što mogu biti izvor novih ideja i praktičnih rešenja.

Literatura

- Aron, Remon, *Demokratija i totalitarizam*. IKZS, Novi Sad, 1995.
- Milosavljević, M., Vuković, Đ., „Ka reformi sistema finansiranja političkih partija“ u: Milosavljević, M. (ur.) *Finansiranje političkih partija – između norme i prakse*, CeSID i Fond za otvoreno društvo, Beograd, 2008, str. 5–37
- Kovačević, D., „Beli listići – na izborima 2012.“ u: Orlović, S. (pr.) *Izbori i formiranje vlade u Srbiji 2012*. Centar za demokratiju FPN, Beograd, 2012, str.: 135–142. (i u: *Politički život*, br. 5, str. 87–92).

Stranačka dokumenta

Statut

Programski manifest

Reforma političkih institucija

Program ekonomskih reformi

Reforma pravosuđa

Tamara Vukov

POKRET DVERI

U ovom tekstu bavićemo se novim akterom na srpskoj političkoj sceni – Pokretom Dveri. Izložićemo istorijat Pokreta, glavna programska načela i izborni program, koncentrišući se na nekoliko glavnih tema a to su: socijalna politika, ekonomska politika, stav prema političkom i državnom sistemu, odnosno unutrašnja i spoljnu politika. Takođe, pomenućemo izborne rezultate, najznačajnije aktivnosti pokreta i organizacionu strukturu, a sve ovo radi lakšeg i preciznijeg pozicioniranja Pokreta Dveri na ideološkoj skali. Kada je o samoj skali reč, korišćićemo Kičeltov model (Kitschelt, 1994), čije ose čine politička nasuprot tržišnoj alokaciji (socio-ekonomska osa) i liberalno-kosmopolitske nasuprot autoritarno-partikularističkim politikama (kulturno-vrednosna osa).

Što se samog pozicioniranja Pokreta Dveri tiče, na osnovu analize programa pokreta možemo reći da na horizontalnoj skali Dveri idu više levo ka političkoj alokaciji, dok bi na vertikalnoj skali bili na samom kraju autoritarno-partikularističkih politika. Ovakvo pozicioniranje pravdamo konzervativizmom koji je prisutan u njihovim stavovima, snažnom akcentu na porodičnim vrednostima i tradicionalnom obliku porodice. Dveri ističu važnosti pravoslavne religije, potrebu očuvanja nacionalnog

identiteta i imaju suzdržan stav prema seksualnim manjinama. S druge strane, Dveri se ne protive slobodnom tržištu, ali ipak smatraju da je zaštita domaće privrede neophodna, podrazumevaju izvesna ograničenja uvoza i izvoza, zalažu se za državno vlasništvo nad strateškim resursima i podstiču socijalna davanja i zaštitu najsiromašnijih slojeva.

ISTORIJAT I RAZVOJ POKRETA DVERI

Pokret Dveri su novi akter na srpskoj političkoj sceni. Za kratko vreme napravili su značajan rezultat i uzburkali srpsku političku scenu. Pokret Dveri je proizišao iz Srpskog Sabora Dveri koji je kao nevladina organizacija osnovan 2002. godine. Glavna delatnost Srpskog Sabora Dveri je bila izdavanje časopisa *Dveri srpske*. Pored izdavačke delatnosti, Srpski Sabor Dveri organizovao je mnogobrojne humanitarne akcije i tribine. Od 2012. godine, osniva i svoju politički aktivnu grupu pod nazivom Dveri – za život Srbije.¹

Dveri su osnovane kao Grupa građana sa ciljem zajedničkog učestvovanja na republičkim izborima za narodne poslanike Narodne skupštine Republike Srbije, izborima za predsednika Republike Srbije, pokrajinskim izborima za poslanike Skupštine AP Vojvodina i lokalnim izborima za odbornike Skupštine grada Beograda, gradova i opština održanim 2012. godine.² Grupu građana zastupao je Vladan Glišić, koji je ujedno bio i kandidat Dveri na predsedničkim izborima.

Na izborima 2012. godine, ostvarili su veoma zapažene rezultate za tako mladu stranku, odnosno grupu građana. Na parlamentarnim izborima osvojili su 4,4%, odnosno 169.569

¹ U daljem tekstu Dveri.

² Sporazum o osnivanju Grupe građana „Dveri“.

glasova, i ostali van parlamenta zbog cenzusa od 5%.³ Na predsedničkim izborima kandidat Dveri, Vladan Glišić, osvojio je 2,77 % glasova,⁴ a na pokrajinskim izborima 4,56% glasova.⁵

Kada su lokalni izbori u pitanju, imali su više uspeha. Pokret Dveri je prešao cenzus u 11 gradova i opština (Čačak, Ljig, Kraljevo, Užice itd.). U Bačkoj Palanci, na primer, učestvuju u vlasti, tj. nalaze se u vladajućoj koaliciji. U Novom Sadu su takođe uspeli da pređu cenzus od 5%. Međutim, pri formiranju vlasti, Dveri su se suočile sa podelom u svojim redovima. Naime, pojedini članovi Dveri su ušli u pregovore za formiranje vladajuće koalicije, zbog čega su izbačeni iz stranke i pozvani da vrate svoje mandate.⁶ Ipak, novosadski koalicioni sporazum potpisalo je pet odbornika sa liste „Novi Sad – odmah“ koji su na izborima učestvovali na listi „Dveri – Za srpsku Vojvodinu“.⁷

PRIKAZ I RAZMATRANJE PROGRAMA

Kako bi lakše pozicionirali Dveri na ideološkoj skali moramo se bliže upoznati sa njihovim programom. Prilikom analize programa posebno smo obratili pažnju na tri segmenta, a to su: politički, ekonomski i socijalni segment.

Program Dveri sadržan je u „Novom narodnom dogovoru“, koji čini deset tačaka, i koji su Dveri objavile na državni i crkveni praznik Sretenje, 15.02.2013. godine.⁸ Već iz prve

³ CeSID, preuzeto sa: <http://www.cesid.org/lt/articles/rezultati-izbora-2012/rezultati-parlamentarnih-izbora-uslovna-procena-cesid-a/>, dana 3.11.2013. godine.

⁴ „Izbori – maj 2012. godine“, Republika Srbije, Republički zavod za statistiku, elektronsko izdanje.

⁵ *Reforma izbornog zakonodavstva u Vojvodini*, preuzeto sa: <http://www.izbornareforma.rs/izbori-2012/apv-rezultati/>, dana 4.11.2013. godine.

⁶ Dveri, preuzeto sa: <http://dveri-novisad.com/index.php/dlu-is-ljuc-nju-p-r-vic-i-durd-v-iz-dv-ri>, dana 4.11.2013. godine.

⁷ Dveri, preuzeto sa: <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/342534/Milos-Vucevic-novi-gradonacelnik-Novog-Sada>, dana 4.11.2013. godine.

⁸ Dveri, Preuzeto sa: <http://www.dverisrpske.com/sr/program/programskanacela/2329-prva-tacka.html>, dana 13. 11.2013. godine.

tačke programa „Porodica na prvom mestu“, možemo uvideti glavnu vrednost koju Dveri zastupaju i propagiraju. Najveći akcenat stavljaju upravo na tradicionalni oblik porodice, porodične vrednosti, odnosno sistem vrednosti koji sa sobom nosi pravoslavlje, što ćemo u daljem tekstu obrazložiti. U svom programu ističu da je „najveći izazov za Srbiju u 21. veku biološki opstanak srpskog naroda! Poslednji je trenutak da se sve snage društva stave u službu ozdravljenja porodice i njenog jačanja, jer bez porodice nema ni zdrave ličnosti ni jake Srbije“.⁹

Dalje, što se socijalne politike i socijalnog sistema tiče, „Dveri se zalažu za novu socijalnu solidarnost koja znači upućenost ljudi jednih na druge“,¹⁰ smatrajući da veća solidarnost u porodici znači i veću solidarnost u svojoj zajednici, društvu i državi. Dveri veruju da se kroz nacionalnu politiku mora raditi na očuvanju nacionalnog identiteta i izgradnju nacionalnog ponosa. Kada je obrazovna politika u pitanju, Dveri pre svega kritikuju sadašnje stanje u obrazovanju i prosveti. Smatraju da je neophodno da se sprovede adekvatna reforma obrazovanja i da se veća pažnja posveti mladima. Kada je omladina u pitanju, Dveri ističu važnost sporta: „planiramo lokalnu izgradnju sportske infrastrukture, veću podršku školskom, univerzitetskom, rekreativnom, profesionalnom i reprezentativnom sportu i otvaranje posebnog sportskog kanala kao trećeg programa na javnom servisu“.¹¹ Kada je o zdravstvenoj politici reč, Dveri su se zalagale i zalažu se za prekid prakse stranačkog zapošljavanja, poboljšanje zdravstvene infrastrukture, promociju zdravstvenog turizma, predložili su uvođenje porodičnog lekara, stimulisanje otvaranja milosrdnih bolnica i daleko bolje uslove za trudnice.

⁹ Dveri, preuzeto sa: <http://www.dverisrpske.com/sr/program/programskanacela/2329-prva-tacka.html>, dana 13.11.2013. godine.

¹⁰ Dveri, preuzeto sa: <http://www.dverisrpske.com/sr/program/programskanacela/2325-druga.html>, dana 13.11.2013. godine.

¹¹ Dveri, preuzeto sa: <http://www.dverisrpske.com/sr/program/programskanacela/2324-deveta-tacka.html>, dana 13.11.2013. godine.

Što se ekonomije tiče, Dveri iskazuju podršku preduzetničkom duhu, malim i srednjim preduzećima, privrednim subjektima, kao i posebnu brigu o privrednim sistemima koji predstavljaju katalizatore razvoja čitave privrede. Zastupaju stav da država mora zadržati vlasništvo nad resursima bitnim za razvoj Srbije, oštro se protive neoliberalnom ekonomskom modelu. Međutim, nisu u potpunosti protiv slobodnog tržišta, već „za socijalno-tržišnu privredu koja se zasniva na jakoj privatnoj inicijativi i socijalnoj odgovornosti.“¹² Takođe, smatraju da „najpreča državna odluka trebalo bi da bude formiranje Razvojne investicione banke i državnog Fonda za održivi razvoj koji bi finansirali pojedine bitne segmente privrede, pre svega poljoprivrednu proizvodnju.“¹³ Sam Fond za održivi razvoj bio bi finansiran od strane srpske dijaspore koji su za Dveri najpoželjniji investitori (Stojiljković, 2012:26). Realni i održivi razvoj Srbije je još jedna oblast kojom se Dveri bave i predlaže ulaganja u poljoprivredu, ruralni razvoj, energetiku i zaštitu životne sredine, uzimajući u obzir potrebe savremenog društva ali i budućih naraštaja. Glavni stožer održivog razvoja je razvoj sela „u kome selo mora postati proizvođač zdrave hrane i zelene energije, te pružalac usluga seoskog i eko-turizma.“¹⁴ Takođe, odlučno se protive uvozu i proizvodnji genetski modifikovanog semena i hrane i u skladu sa tim Dveri su sprovele mnoge akcije, o čemu će reći biti u daljem tekstu.

Što se unutrašnje politike tiče, Dveri se zalažu „za jak centralni državni aparat, ali i za autonomiju opština umesto autonomije regiona i pokrajina“ (Lončar, 2012:88). U svom programu Dveri ističu da su „za ukidanje autonomija i regiona, za jačanje lokalnih samouprava.“¹⁵ Protivljenje daljoj regionalizaciji i većem stepenu autonomije Dveri pravdaju strahom od novog se-

¹² Dveri, preuzeto sa: <http://www.dverisrpske.com/sr/program/programskanacela/2332-treca.html>, dana 13.11.2013. godine.

¹³ Isto.

¹⁴ Dveri, preuzeto sa: <http://www.dverisrpske.com/sr/program/programskanacela/2322-cetvrta.html>, dana 16.11.2013. godine.

¹⁵ Dveri, preuzeto sa: <http://www.dverisrpske.com/sr/program/programskanacela/2327-peta-tacka.html>, dana 16.11.2013. godine.

paratizma i gubitka teritorije: „Usvojena su obeležja Vojvodine koja ne oslikavaju srpsko nasleđe, šalju se raznovrsne poruke iznutra i spolja da je Vojvodina potencijalni problem, usvojen je statut AP Vojvodine koji je pokrajini dao određena državna svojstva (...) otvorena je kancelarija Vojvodine u Briselu, dok su se na poslednjem popisu stanovništva pojavili i Vojvođani, čime se zaokružuju svi potrebni paradržavni elementi.“¹⁶ Zato se Dveri zalažu za ukidanje autonomije Vojvodine. Kada su Kosovo i Metohija u pitanju, izričito se protive priznanju nezavisnosti ove pokrajine, podrazumevajući da je Kosovo samo okupirana teritorija i da Srbija ni po koju cenu ne sme odustati od ove teritorije. Pitanje nacije zauzimalo je važno mesto u kampanji za parlamentarne izbore 2012. pa su se „nacijom i nacionalnim identitetom najviše bavile Dveri koji u svom izbornom programu ističu da aktuelna kulturna politika u Srbiji ide na ruku činocima slabljenja, dezorijentacije i razgradnje ne samo srpskog kulturnog identiteta“ (Lončar, 2012:74).

Analizirajući program Dveri, kao bitno političko i državno pitanje možemo izdvojiti i pitanje Vojske Srbije. Uvođenje profesionalne vojske se kosi sa stavovima pripadnika Dveri, jer „oslanjanjem na profesionalnu vojsku bez obaveznog služenja vojnog roka stvaraju se uslovi brzog raspada u kritičnim momentima za otadžbinu.“¹⁷ Stoga se Dveri zalažu za vraćanje obaveznog vojnog roka i reorganizovanje vojske u „korporativnu profesionalnu organizaciju koja ima svoju profesionalnu etiku, profesionalnu čast, profesionalnu odgovornost, kodekse oficirske časti i sudova časti“.¹⁸

Kada je stranački sistem u pitanju Dveri oštro kritikuju ne samo vladajuće stranke već ceo partijski i stranački sistem.

¹⁶ Dveri, preuzeto sa: <http://www.dverisrpske.com/sr/program/izborni-program/2253-dveri-politika-drzavnog-uredjenja.html>, dana 16.11. 2013. godine.

¹⁷ Dveri, preuzeto sa: <http://www.dverisrpske.com/sr/program/izborni-program/2259-vojna-politika-dveri-vratimo.html>, dana 18.11.2013. godine.

¹⁸ Isto.

Upravo je negativan stav prema stranačkom uređenju razlog što su se Dveri organizovale kao grupa građana a ne kao politička partija.¹⁹ Zalažu se za promenu izbornog zakonodavstva i prelazak na glasanje za ličnost a ne za stranku.

Što se spoljne politike tiče, Dveri se protive ulasku Srbije u Evropsku uniju smatrajući je diktatorskom i birokratskom tvorevinom. Pored negativnog stava prema EU, protive se i ulasku Srbije u NATO. Razlozi za ovakav stav su geopolitičke i bezbednosne prirode, zatim ekonomsko-socijalne „(zato što je, imajući u vidu ogromne troškove prilagođavanja NATO-standardima, uključivanje u ovu agresivnu vojnu formaciju finansijska omča oko vrata Srbije)“,²⁰ i moralno-etičke prirode, jer je NATO bombardovao Srbiju što je dovelo do ljudskih žrtava i ogromne materijalne štete. Kao alternativu oni predlažu bližu saradnju sa Rusijom, ali i sa zemljama članicama Briksa (Brazil, Rusija, Indija, Kina, Južnoafrička Republika).

Analizirajući program Dveri još bismo kao značajno mogli da izdvojimo stav prema manjinama, koji izaziva najviše kontroverzi. Dveri tvrde da će biti garant manjinskih prava, ali ističu da je iskazivanje lojalnosti Srbiji neophodan preduslov za ostvarenje svih pa i manjinskih prava. Takođe, problematičan je i njihov odnos prema seksualnim manjinama, što možemo videti iz zvaničnih izjava lidera Pokreta: „Dveri smatraju da svačije seksualno opredeljenje treba da ostane privatna stvar“,²¹ i stoga se oštro protive održavanju Parade ponosa. Posvećenost Dveri ovoj temi ogleda se i u aktivnostima koje su preduzeli, pa su tako septembra 2013. godine, uoči održavanja Parade ponosa održali „Porodičnu šetnju“, nakon koje je iz bezbednosnih razloga „otkazan peder bal.“²² Kritike javnosti izazivaju i stavovi

¹⁹ Intervju sa Vladanom Glišićem, vođen 31.10.2013. godine.

²⁰ Dveri, preuzeto sa: <http://www.dverisrpske.com/sr/program/izborni-program/2258-spoljna-politika-dveri.html>, dana 13.11.2013. godine.

²¹ Dveri, preuzeto sa: <http://www.dverisrpske.com/sr/za-dveri-pisu/glasnaroda/1973-gej-parada-ili-hej-smrada.html>, dana 18. 11. 2013. godine.

²² Isto.

Dveri kada je u pitanju rodna ravnopravnost, gde možemo videti da je „konzervativizam Dveri prisutan i kada je reč o rodno zasnovanim temama, pa je podela na muške i ženske poslove vidljiva kada je reč o organizaciji vojske, u kojoj, po njima, u borbenim jedinicama nema mesta za žene“ (Lončar, 2012 :88).

Snažan uticaj na skup vrednosti koji Dveri zastupaju ima pravoslavna doktrina. Možemo slobodno reći da dve osnovne vrednosti na kojima Pokret gradi svoj identitet jesu porodične vrednosti i religija, tačnije pravoslavna vera. Važnost religije ogleda se u principu da „pripadnici ovog Pokreta, moraju svojim životom da svedoče svetosavsku filozofiju života o kojoj propovedamo 12 godina unazad, i da se ne odrekemo ničega od onog o čemu je pisano u časopisima Dveri, govoreno na tribinama Dveri, na Saborima srpske omladine i u svakom kontaktu koji smo ostvarili sa našim narodom.“²³ Ali i pored ovog stava, Dveri ističu da nisu zatvorena i elitistička organizacija namenjena samo crkvenim ljudima, već da je Pokret otvoren za svakog „poštenog i normalnog čoveka, ma koje nacije ili vere bio, koji živi i bori se za očuvanje svih moralnih vrednosti u čoveku.“²⁴

ORGANIZACIONA STRUKTURA

Kako Pokret Dveri nisu politička partija već grupa građana, njihova struktura je nešto drugačija od klasične organizacione strukture političkih partija. Zakon o udruženju građana nalaže da se udruženje osniva osnivačkim aktom. Pored osnivačkog akta svako udruženje građana mora imati i svoj statut, kojim bliže definiše svoj rad. Udruženje građana ima jedno ili više lica ovlašćenih za zastupanje udruženja.²⁵ Na osnovu ovih odredaba zakona, Pokret Dveri se odlučio da ima svoje zastupnike

²³ Dveri, preuzeto sa: <http://www.dverisrpske.com/sr/program/temelji-nase-politike/2630-ko-je-pokrovitelj-i-zastitnik-dveri.html>, dana 18.11.2013. godine.

²⁴ Isto.

²⁵ Zakon o Udruženjima, Službeni glasnik RS, br. 51/2009, elektronsko izdanje.

udruženja ali ne i predsednika. Što se drugih organa tiče, struktura je sledeća: starešinstvo kao najviši organ udruženja; uprava rukovodstva; rukovodstvo i oblasni rukovodioci za teritoriju cele Srbije; Sabor Dverjana koji predstavlja zapravo skupštinu udruženja; i na kraju povereništvo koje deluje na nivou lokalnih samouprava.

Možemo zaključiti da iako organi nose drugačije nazive oni po svojoj strukturi umnogome nalikuju organima političkih partija. Starešinstvo bi predstavljao upravni odbor, uprava rukovodstva izvršni odbor i tako dalje. Ono što je još značajno kada je organizaciona struktura Dveri u pitanju jeste da su oni kolektivni član Svetskog kongresa porodica.²⁶

Zbog suštinskog protivljenja oligarhiji, za koju smatraju da postoji u srpskim strankama, Dveri deluju kao grupa građana i bez predsednika udruženja. Cilj im je da pokažu da je moguće baviti se politikom na jedan drugačiji način.

ZAKLJUČAK

Kao što smo već istakli, u veoma kratkom periodu delovanja Dveri su ostvarili zapažene rezultate. Ono što je njihova prednost jeste to što su „novo lice“ u srpskoj politici i samim tim interesantni glasačima. Takođe, imaju veoma jasan skup vrednosti koje zastupaju, pa nam je stoga lako da ih pozicioniramo na ideološkoj osi. Oni predstavljaju konzervativan pokret, sa uočljivim uticajem pravoslavne doktrine na njihove stavove, u kojima se zalažu za porodične vrednosti, očuvanje nacionalnog identiteta i javnog morala ali i obnovu nacionalnog ponosa, što svrstava ovaj pokret među konzervativne partije desnice. Međutim, zbog njihovog zalaganja za jaku lokalnu samoupravu, kao i zbog organizacione strukture, ne možemo

²⁶ Intervju sa Vladanom Glišićem, vođen 31.10.2013. godine.

reći da je ova partija izrazito autoritarna. Kada je o ekonomiji reč, zbog njihovog zalaganja za očuvanje državnog vlasništva, za pomoć najugroženijima i ograničavanje slobode uvoza i izvoza i sl. možemo ih smestiti u polje bliže državnoj alokaciji.

Literatura

Lončar, Jelena, *Politike identiteta i kvalitet života u izbornoj kampanji političkih stranaka 2012.*, u: Stojiljković Z, Spasojević D., Lončar J., Stojiljković, A., *Javne politike u izbornoj ponudi – Izbori i formiranje vlasti u Srbiji 2012. godine*, KAS, Beograd, 2012.

Stojiljković, Zoran (2012), *Izborna obećanja i postizborna realnost: javne politike u izbornoj ponudi u Srbiji* u: Stojiljković Z, Spasojević D., Lončar J., Stojiljković, A., *Javne politike u izbornoj ponudi – Izbori i formiranje vlasti u Srbiji 2012. godine*, KAS, Beograd, 2012.

Vuletić, Vladimir & Stanojević, Dragan (2012), *Ideološki profil srpskih političkih stranaka*, u: Stojiljković, Z. (ured.), *Zašto glasam, kako glasam, ako uopšte glasam*, Fridrich Ebert Stiftung, Beograd, 2012.

Kitschelt, Herbert (1994), *Party Systems in East Central Europe: Consolidation or Fluidity*, Paper presented at annual meeting of the American Political Science Association, September 1– 4, New York, 1994.

„Izbori – maj 2012. godine“, Republika Srbije, Republički zavod za statistiku, elektronsko izdanje.

Reforma izbornog zakonodavstva u Vojvodini, preuzeto sa: <http://www.izbornareforma.rs/izbori-2012/apv-rezultati/>, dana 4.11.2013. godine.

Sporazum o osnivanju Grupe građana „Dveri“.

Zakon o Udruženjima, Službeni glasnik RS, br. 51/2009, elektronsko izdanje

Marko Lazarević

Dragana Simić

SRPSKA RADIKALNA STRANKA

Srpska radikalna stranka zauzima specifično mesto u partijskom životu Srbije, i to iz više razloga. Noseći titulu „pojedinačno najjače stranke“ (Stojiljković, 2011: 277), radikali su često ostajali samo na korak od vlasti, pretvarajući se u najjaču opozicionu partiju i najvećeg kritičara vladajućih koalicija. Radikalnu stranku je teško pozicionirati u ideološkom spektru. Sa programskog aspekta partije, može se napraviti određena distanca u odnosu na prvobitne afinitete prema ostvarenju plana tzv. Velike Srbije, koji se odnosio na povezivanje i ujedinjenje teritorija naseljenih Srbima u bivšim jugoslovenskim republikama, a koji je bio jedan od centralnih tačaka programskih dokumenata ove partije. Ipak, i pored distance, stranka se i nakon 2000. najčešće povezivala sa desnim i nacionalističkim pozicijama. Sve do 2008. godine, Srpska radikalna stranka se mogla pohvaliti naizgled jedinstvenim partijskim rukovodstvom, što se preslikavalo i na utisak koji je partija ostavljala u biračkom telu. Međutim, nakon raskola u partijskom rukovodstvu pomenute godine, podrška biračkog tela im naglo opada, što umanjuje značaj Radikalne stranke u partijskom životu Srbije. Ovakav trend je dobio potvrdu na

parlamentarnim izborima 2012. kada su radikali ostali ispod cenzusa i van parlamenta, prvi put nakon formiranja stranke.

ISTORIJAT STRANKE

Srpska radikalna stranka je nastala 1991. godine u Kragujevcu, ujedinjenjem Srpskog četničkog pokreta i najvećeg broja opštinskih odbora Narodne radikalne stranke. Od samog osnivanja, glavni cilj Srpske radikalne stranke jeste ostvarenje projekta tzv. Velike Srbije, koji bi podrazumevao ujedinjenje svih srpskih zemalja u jedinstvenu srpsku državu. U skladu sa tim ciljem, radikali se zalažu za jedinstveni srpski nacionalni program (Program Srpske radikalne stranke, 2009: 2), kao i razvijanje jake nacionalne svesti i patriotizma, ali uz formalno insistiranje na demokratskim sredstvima ostvarenja ovih ciljeva. Srpska radikalna stranka posebnu pažnju posvećuje srpskoj istoriji, tradiciji, kao i Srpskoj pravoslavnoj crkvi, kao elementima tradicije na kojoj se insistira i u programskim dokumentima (Program Srpske radikalne stranke, 2009: 3).

Devedesetih godina, odnos između radikala i socijalista, i uostalom njihovih lidera, bio je krajnje turbulentan. Slobodan Milošević je Vojislava Šešelja nazivao svojim omiljenim opozicionarom, dok se sa druge strane, Vojislav Šešelj obavezao da će braniti Miloševićev režim ukoliko Zapad pokuša nasilno da ga ruši. Međutim, uprkos Šešeljevom stavu da sa SPS-om neće nikada ući u koaliciju, 1998. godine (godinu dana pre bombardovanja Jugoslavije), radikali i socijalisti su formirali tzv. Vladu narodnog jedinstva. Takođe, 1998. godina je ostala značajna i zbog protesta povodom Zakona o univerzitetu, za čije usvajanje su se izjasnili jedino SPS, SRS i JUL, dok je Demokratska stranka organizovala miting kojim se, kako je navela, brani sloboda medija i autonomija univerziteta. Prema saopštenju Suda časti povodom dotičnog Zakona o Univer-

zitetu, „neograničeni upravljač Univerzitetom je bila Vlada“. Suštinski, smatralo se da se ovim Zakonom narušavaju princip samoodlučivanja i stvaralačke slobode Univerziteta.¹

Ako posmatramo period nakon tzv. petooktobarskih promena, koje su DOS-u omogućile preuzimanje vlasti a radikale i socijaliste marginalizovale u Parlamentu, možemo da pratimo prvenstveno uspon radikala, koji su postajali nesumnjivo velika snaga u parlamentu i najjača opoziciona partija, a na kraju i drastični pad njihove popularnosti među biračkim telom nakon rascepa unutar same partije.

Na parlamentarnim izborima 2003. godine, SRS je, iako opoziciona partija, postigla najveći izborni uspeh. Smatra se da je jedan deo birača SPS i DSS bio privučen upravo zbog fokusiranja radikala na socijalnu jednakost, sa jedne, i omekšane retorike vezane za ideju Velike Srbije (koja je sada trebalo da se realizuje isključivo mirnim sredstvima), sa druge strane. Zahvaljujući ovakvom predizbornom pomeranju, radikali su osvojili ukupno 82 mandata (Goati, 2006: 86). Ovaj period karakteriše pomeranje radikala ka socijalnim i ekonomskim temama i okretanje ka gubitnicima tranzicije čiji su prvi efekti počeli da se osećaju, sa ciljem da, kako Dijana Vukomanović navodi, uvećaju svoje milionsko biračko telo ne bi li konačno došli do vlasti (Vukomanović, 2007: 85).

Na parlamentarnim izborima 2007. godine, radikali ostaju dominantna politička snaga ponavljajući sličan izborni rezultat, tačnije, osvajajući 81 mandat. Pored značajne šanse za učestvovanje u koalicionalj vladi sa DSS-om, radikali ipak ostaju opoziciona partija. Smatralo se da bi učestvovanje radikala u vlasti značilo „okretanje leđa EU i korak ka ponovnoj izolaciji Srbije“ (Goati, 2013: 89).

¹ Videti na: <http://univerzitet98.tripod.com/saopsc.html>, pristupljeno 27.10.2013.

Radikali su na parlamentarnim izborima 2008. godine osvojili 78 mandata i izgubili status najbrojnije stranke u Parlamentu. Posle ovog neočekivanog preokreta nastupio je i raskol unutar partije, kada je potpredsednik stranke, nakon što je doneta odluka o njegovom isključenju, osnovao novu partiju kojoj je prišao značajan deo članova SRS-a. (Goati, 2013: 93).

Parlamentarni izbori 2012. godine su prvi izbori nakon rascepa u radikalnim redovima. Radikali su na ove izbore izašli znatno oslabljeni, što se može zaključiti i iz izbornih rezultata. Osvojivši samo 4,6 % glasova izbornog tela (Goati, 2013: 98), ostali su bez parlamentarnog statusa.

Postavlja se logično pitanje kako su radikali gotovo uvek ostajali bez učešća u vlasti. Sa jedne strane, smatralo se da radikali zapravo i žele da ostanu opoziciona partija. Sa druge strane, kako i Slobodan Antić navodi, smatralo se da je veoma riskantno dozvoliti radikalima dolazak na vlast jer bi se time potencijalno ugrozila demokratija u državi. Dodatna teškoća leži i u činjenici da ova partija, koja bi na izborima osvojila i do 35% glasova, ne može formirati samostalno vladu, a s obzirom na to da nema saveznika ni u drugim partijama, ne može da formira ni koalicionu vladu.²

KLASIFIKOVANJE

Srpska radikalna stranka se formalno određuje kao stranka umerene, nacionalne desnice, dok mnogi istupi i tvrdokorni stavovi pojedinaca iz ove političke partije, kao i sam njen program u određenim delovima, govore u prilog tome da je možemo smestiti među partije krajnje (ekstremne) desnice.

² Videti na: <http://www.politika.rs/pogledi/Slobodan-Antonic/t38491.lt.html>, pristupljeno 27.10.2013.

U odnosu na vrednosne pozicije, Srpska radikalna stranka zasigurno pripada Kičeltovom (Kitschelt, 1995) autoritarno-partikularističkom polu, pre svega zbog čvrstog stava protiv pridruživanja Evropskoj uniji, ali i zbog čitavog seta konzervativnih društvenih uverenja.

Sa druge strane, kada govorimo o ekonomskoj politici, moguće je zapaziti i određene socijalne elemente populističkog karaktera, kao što su zalaganje za odgovornu i od države usmerenu socijalnu politiku, izjednačavanje pa i uvećanje penzija, reformu obrazovnog sistema, briga za socijalno ugrožene pojedince i dr., što ovu političku partiju može smestiti na levi deo političkog polja, odnosno na Kičeltov redistributivni pol. Srpska radikalna stranka se oficijalno deklariše kao politička opcija koja ima najbolji i najdelotvorniji socijalni program, dobra socio-ekonomska reformska rešenja naročito po pitanju privatizacije i oživljavanja posrnule srpske (tržišne) privrede, kao i da vodi računa o socijalno ugroženom sloju društva u srpskom narodu. Međutim, stečeni imidž među stručnom i opštom javnosti neretko ovu stranku smešta među one sa izraženim populističkim stilom i demagoškim osvrtom na stvarnost.

Analizirajući javne nastupe i izjave istaknutih rukovodilaca stranke, a naročito politički program, i to deo o daljem nacionalnom opredeljenju, vidimo da Srpska radikalna stranka kao osnovne ciljeve ispred sebe stavlja ujedinjenje srpskih zemalja i njihovo jedinstvo, razvoj tradicije, nacionalne svesti i patriotizma, očuvanje dobrih odnosa sa Srpskom pravoslavnom crkvom, kao i očuvanje i pomaganje razvoja srpske porodice, kao osnove srpskog društva.

U svojim programskim dokumentima radikali postavljaju slobodu kao osnovnu ljudsku vrednost i insistiraju na poštovanju mnogobrojnih sloboda i prava, između ostalog slobode savesti, slobode kretanja i mirnog okupljanja, prava na veroispovest,

prava na rad i obrazovanje, itd. Radikali se zalažu za koncept liberalne tržišne privrede, uz uvažavanje ekonomskih zakona ponude i potražnje, kao i vrednosti privatne svojine.

JAVNE POLITIKE

Po pitanju organizacije vlasti, radikali načelno ne odstupaju od stavova ostalih partija smatrajući da država mora biti uređena kao moderna, demokratska republika, uz obaveznu podelu vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku. Zauzimaju stav da je unitarna država mnogo racionalnija i jeftinija nego što bi to bila federalna. Smatraju da bi centralizacija vlasti ojačala princip dosledne odgovornosti njenih nosilaca, i da, u skladu sa tim, nadležnosti lokalne samouprave moraju biti jasno razdvojene u odnosu na centralnu vlast. Država bi morala da predstavlja servis građana utemeljen na načelima ustavnosti i zakonitosti, uz minimalnu državnu regulativu (Program Srpske radikalne stranke, 2009: 5). U skladu sa tim, radikali ističu svoje zalaganje za vladavinu prava, ustavnosti i zakonitosti, na temelju Ustava koji bi bio „celovit, jasan i neprikosnoven“, i zadržavaju kritički pogled na dosadašnju praksu u domenu ustavne i zakonske regulative. U ovom kontekstu smatraju neophodnom i reformu pravosuđa, kojom bi se obezbedilo nezavisno, ugledno sudstvo, uz profesionalizaciju sudijskog kadra (Program Srpske radikalne stranke, 2009: 13).

Što se tiče izbora, zanimljiva je činjenica da se radikali zalažu za biranje predsednika Republike od strane Narodne skupštine, a samu instituciju Predsednika Republike posmatraju kao „reprezenta građanskog, nacionalnog i višestranačkog jedinstva i osnovnog interesnog konsenzusa“ (Program Srpske radikalne stranke, 2009: 8).

U domenu međunarodnih odnosa, takođe, ne postoje prevelike razlike u odnosu na stavove ostalih partija. Tako i radikali in-

sistiraju na tzv. civilizacijskim principima, koji podrazumevaju miroljubivu koegzistenciju, poštovanje nacionalne suverenosti, odbacivanje upotrebe sile ili pretnje silom u međunarodnim odnosima itd. Takođe se zalažu za prijateljske odnose sa državama koje su se, kako navode, kroz istoriju dokazivale kao prijateljske prema nama (Program Srpske radikalne stranke, 2009: 28). Po pitanju međunarodnih organizacija, radikali teže članstvu u onim organizacijama koje bi, u odnosu prema našoj zemlji, poštovala njen suverenitet kao i njene interese, a zagovaraju i regionalnu saradnju koja bi pospešila solidarnost i ekonomski prosperitet među državama (Program Srpske radikalne stranke, 2009: 28).

Međutim, oštre programske razlike se mogu primetiti u odnosu na aktuelna politička pitanja koja se tiču daljih integracija u Evropsku uniju i rešavanje teritorijalnog problema oko Kosova i Metohije, u okviru kojih Srpska radikalna stranka ima jasan stav. Naime, ova partija od samog početka integracija Republike Srbije u Evropsku uniju predstavlja jednog od glavnih protivnika tom procesu. Takođe, osim što se protivi daljim evropskim integracijama i otplenju Kosova i Metohije, Srpska radikalna stranka teži ostvarenju ujedinjenja svih srpskih teritorija, tačnije svih Srba koji žive van svoje matice. Stav da svi Srbi žive u jednoj državi ne podrazumeva ugrožavanje suvereniteta država u kojima ti Srbi sada žive. Isto tako, Srpska radikalna stranka je programski orijentisana na protivljenje učlanjenju u Evropsku uniju ukoliko to članstvo podrazumeva nezavisnost Kosova i Metohije. U političkoj atmosferi u kojoj velika većina stranaka blagonaklono gleda na proces pridruživanja Evropskoj uniji i pitanje očuvanja Kosova i Metohije unutar granica Republike Srbije više ne smatra prioritetnim, Srpska radikalna stranka nije odstupila od svojih prvobitnih stavova.

Specifičan je i stav radikala po pitanju saradnje Republike Srbije sa Haškim tribunalom, koji je 2003. godine podneo optužnicu protiv lidera ove političke partije za podsticanje zlo-

čina protiv čovečnosti i kršenje zakona i običaja ratovanja na području bivše SFRJ. Iako se dobrovoljno predao ovom sudu, Vojislav Šešelj osporava i legitimitet i nadležnosti ove institucije. Srpska radikalna stranka je izričit protivnik saradnje sa Haškim tribunalom. Nekoliko godina unazad, ova politička partija je organizovala proteste protiv Haškog tribunala, derogirajući njegov značaj, i veoma često osuđujući postupanje ovog međunarodnog suda prema njihovom predsedniku. Između ostalog, rukovodstvo Srpske radikalne stranke veoma često izlazi u javnost sa izjavama u kojima tvrdi da međunarodnom sudu u Hagu nije cilj zadovoljavanje pravde već kažnjavanje srpskog naroda i njihovih političara. Takođe, ova politička stranka zagovara stav da Srbija i njena vlast u Beogradu moraju prekinuti svaki odnos sa ovim međunarodnim tribunalom, a ipak nastaviti sa zaštitom i pravnom odbranom svih Srba koji su „zatočeni“ u Hagu.

Jedno od takođe aktuelnih pitanja o kojem se polemisalo u javnosti jeste pitanje korupcije na svim nivoima. Srpska radikalna stranka smatra korupciju u domenu državnih organa najvećim zlom koje može snaći jednu državu. Zato se i formalno zalaže za rigorozne mere u borbi protiv korupcije koje bi sasekle problem korupcije u korenu. To se naročito odnosi na funkcionere za koje se dokaže da su imali učešća u korupcionaškim aferama (Program Srpske radikalne stranke, 2009: 12). Međutim, ne možemo reći da radikali imaju usamljen stav po pitanju prepoznavanja korupcije kao jednog od najvećih problema srpskog društva, već oko toga postoji konsenzus i među ostalim partijama.

U svojim programskim dokumentima, srpski radikali se bave i pitanjem nacionalnog identiteta, ali posebnu pažnju posvećuju srpskim izbeglicama i raseljenim licima, zalažući se za to da im se obezbedi državljanstvo Republike Srbije. U tom kontekstu predlažu veće angažovanje same države i formiranje

nacionalnih klubova širom sveta (Program Srpske radikalne stranke, 2009: 17). Posvećivanje pažnje ovim pitanjima jeste u skladu sa ideološkom stranom programa radikala, kojim se oni zalažu za što veće povezivanje teritorija na kojima živi srpsko stanovništvo.

ANALIZA EKONOMSKOG, SOCIJALNOG I KULTURNOG PROGRAMA SRS

Analizirajući partijski program Srpske radikalne stranke, tačnije deo koji se tiče socijalno-ekonomske sfere srpskog društva, uočavamo da elementarni ciljevi kojima ova partija teži idu u pravcu ekonomskog nacionalizma i zalaganja za socijalno odgovornu i aktivnu ulogu države. Ova stranka je potpuno usmerena ka izgradnji ekonomskog sistema i ekonomske politike tržišne provenijencije sa izraženim elementima socijalne pozicije radnika i građana, a naročito nezaposlenih, invalida, korisnika socijalne pomoći itd. U egalitarističkom smislu, osnov ekonomskog nacionalizma ove stranke jeste „umereni“ protekcionizam i država kao „noćni čuvar“, gde sama država radi optimizacije sopstvene ekonomije mora upravljati javnim finansijama u ulozi javnog domaćina, što dalje podstiče razvoj, efikasnost i sigurnost. Ekonomska funkcija države u ulozi javnog domaćina ogleda se kroz odsustvo neekonomskog i destruktivnog ponašanja same države, kao faktora sigurnosti i daljeg prosperiteta društva. Kao i sve druge stranke, i Srpska radikalna stranka, u skladu sa Ustavom RS (Ustav Republike Srbije, 2006: čl. 82) iz 2006. godine, zalaže se za liberalnu tržišnu privredu u čijoj će osnovi, prema Programu u 100 tačaka iz 2009. godine, (Program Srpske radikalne stranke, 2009: 31) biti privatna svojina i preduzetništvo. Na osnovu navedenog, u programu se mogu uočiti neke primese (neo)liberalnog koncepta tržišne ekonomije, ali i socijalno odgovorne države, koji dominira u ekonomskom delu programa Srpske radikalne stranke.

Takođe, analizirati ekonomski deo programa, a zatim napraviti distinkciju i smestiti Srpsku radikalnu stranku u neki od kutaka prethodno neizdiferenciranog ideološkog prostora u Srbiji je veoma teško. Razlog je taj što radikali u svom programu istovremeno zastupaju koncept liberalizacije trgovine, sa akcentom na proces privatizacije, uz zadržavanje većinske uloge države u strateški važnim privrednim subjektima u Srbiji.

Analizirajući ekonomsku realnost u Srbiji, posebno budžetsku politiku i njenu prihodnu i rashodnu stranu kao indikator (ne)uspešnosti progresa, radikali naglašavaju ulogu zakonodavne i izvršne vlasti u suzbijanju monopolizovane uloge države u procesu predlaganja i donošenja budžeta. Predlaže se da se praksa daljeg zaduživanja radi popunjavanja budžetskog deficita spreči transparentnošću u procesu izglasavanja i donošenja budžeta, od strane Narodne skupštine (Program SRS, 2009: 35). Srpska radikalna stranka insistira da monetarna politika Republike Srbije: „...a posebno primena emisije novca i svi tokovi emisije i povlačenja novca, moraju biti pod kontrolom Narodne banke, a ona opet, pod javnom i redovnom kontrolom Narodne skupštine“ (Program Srpske radikalne stranke, 2009: 36). U pogledu monetarne politike, akcent se stavlja na što aktivniju ulogu Narodne banke, dok se sinhronizacija sa fiskalnom politikom, a naročito sa politikom oporezivanja, mora izvršiti snažnim pravnim normativima i odgovornom i aktivnom ulogom države.

U okviru tržišnog sistema i trenda daljeg povećanja konkurencije i uvećanja kapitala, Srpska radikalna stranka akcent stavlja na privatizaciju i regulisanje pitanja zaštite svojine (državne i privatne). Radikali, naime, fokus daljeg ekonomskog progresa vide u promeni vlasničke strukture i skoro celokupne privatizacije privrede, izuzev prirodnih resursa i strateški važnih privrednih subjekata u kojima država mora imati većinski udeo, a sve u interesu usmeravanja novostečenog kapitala u penzione, socijalne i fondove za razvoj (Program Srpske radi-

kalne stranke, 2009: 31). Tu se posebno misli na preduzeća koja imaju prirodnu monopolsku poziciju na tržištu, kao što su Elektroprivreda Srbije, Telekom Srbija, saobraćajna infrastruktura, šumarstvo, vodoprivreda i sl. Takođe, kako bi se privatizacija sprovedla što efikasnije, država pomoću institucija egzekutive i legislative mora stvoriti ambijent u kojem su na prvom mestu pravna sigurnost i transparentnost celog privatizacionog procesa.

Ka daljim ekonomskim i političkim reformama i razvoju privrede, Srpska radikalna stranka, sa već prepoznatljivim tonom nacionalista, pokušava da napravi opreznu razliku u značaju upliva inostranog kapitala i kapitala u vidu direktnih investicija. S tim u vezi, uvažavajući potencijale većeg obima priliva stranih direktnih investicija, a ukazujući na mogući scenario ekonomskog kolonijalizma nerazvijene srpske privrede, akcenat daljeg privrednog razvoja se stavlja na upliv direktnih investicija, dok se jedina pozitivna uloga u ubrizgavanju stranog kapitala vidi kroz koncesije. U tom smislu, u ekonomskom programu se navodi da su koncesije: „...specifičan vid međunarodne ekonomske saradnje“, koje će našoj državi bez: „...izdataka oko plasmana proizvoda... omogućiti mobilizaciju svih raspoloživih sredstava za ubrzanje privrednog razvoja“ (Program Srpske radikalne stranke, 2009: 39). Istovremeno se u ovom programu može videti da se ona zalaže za razvijenu saradnju sa svim zemljama sveta u onim oblastima koje su od zajedničkog interesa za obe strane. Ovakva kombinacija predloženog modela privatizacije kao i kejnzijanskog oblika aktivne regulativne uloge države u ključnim granama privrede i davanje strateških prirodnih resursa u koncesije kako bi se rešila narastajuća erozija socio-ekonomske stvarnosti u Srbiji, a sve u okvirima i načelima tržišne privrede, vodi ka jasnom zaključku o ekonomskom programu kao progresivnom, sa osnovnim političkim ciljem pridobijanja što većeg broja glasova birača. Takođe, bez obzira na političku provenijenciju, ovakvi reformski ekonomski ciljevi, koji su u realnosti nerazvijene

srpske ekonomije teško sprovodivi u delo, karakteristika su političkog programa svake partije (Jakšić, Prašević, 2010).

U ekonomskom delu programa, koji je posvećen privrednom razvoju i strategijama u okviru strateški važnih grana privrede, Srpska radikalna stranka akcenat stavlja na razvoj preduzetništva i umereno aktivnu ulogu države. Umerenu i ekonomski odgovornu ulogu države vidimo i iz sledeće teze: „Država mora da ima deo svoje uloge u krvotoku koji se zove bankarski sektor, ali i većinsko vlasništvo u velikim javnim preduzećima”.³

Država će pomoću svojih regulatornih mehanizama (liberalizacije spoljne trgovine, necarinskih barijera, odgovarajuće poreske politike i dr.) naći uspešan balans u ograničavajućem uvozu i zaštiti domaćeg tržišta, a isto tako će pravilnom alokacijom sredstava intenzivirati razvoj određenih privrednih sektora (energetika, poljoprivreda...) u okviru kojih dominiraju strateški prirodni resursi (Program Srpske radikalne stranke, 2009: 40). I nakon Programa iz 2006. godine, radikali i u Programu iz 2009. godine nastavljaju u istom pravcu sa ciljem pridobijanja poverenja biračkog tela iz ruralnih sredina, kritikujući nedovoljnu afirmaciju poljoprivrede, a istovremeno zagovarajući čitav niz mera koje treba implementirati kako bi agrar dobio na važnosti u okviru srpske privrede.

Zanimljivo je i pomenuti pravac koji predlaže Srpska radikalna stranka u restrukturiranju elektroenergetskog sektora. Naime, uz očuvanje energetske potencijala kao i zaštitu čovekove sredine, a sa ciljem uvećanja profita, predlaže se trend pojačanog investiranja privatnih investitora u elektroenergetiku (kako bi država ostala većinski vlasnik strateški važnih elektroprivrednih preduzeća ulaganja privatnih investitora bi trebalo ograničiti na 49%).

³ O ovome pogledati na: <http://www.politika.rs/rubrike/Ekonomija/Tajkunicce-vracati-dugove-Srbije.lt.html>, pristupljeno 22.09.2013.

Kao i u prethodnim programima Srpske radikalne stranke, tako i u ovom, poslednjem do sada Programu iz 2009. godine, postoji dosta reformskih preporuka na polju socijalnih i ekonomskih promena. Posebno je zanimljiva kontradiktornost pojedinih ideja i stavova i realnog ideološkog pozicioniranja ove političke partije. Radikali sebe profiliraju kao desničarsku političku opciju, čija je suštinska odlika zalaganje za što manju ulogu države sa jedne strane, ali, u ekonomskom delu programa potenciraju državni aktivizam i ekonomski nacionalizam što bi, pak, moglo da ih svrsta među ekstremne desničarske partije. Kombinacija nacionalne politike i leve socijalne orijentacije nije retkost u našoj političkoj praksi (niti je neočekivana imajući u vidu „Kičeltovu inverziju“ i očekivanje da su u tranzicionim društvima autoritarne partije ujedno i ekonomski protekcionističke), a upravo dobar primer jeste Program SRS-a iz 2009. godine. Dolazimo do zaključka da osnova na kojoj počiva program Srpske radikalne stranke, a naročito aspekt socijalnog i ekonomskog razvoja, svakako predstavlja manje-više uspešnu mešavinu različitih ideologija i nekih demagoških stavova, sa osnovnim ciljem da se različite društvene grupe identifikuju sa stranačkim stavovima i idejama, a sve sa krajnjim ciljem uvećanja broja glasača.

S tim u vezi, mišljenja smo da su sam program i posebna programska načela ove političke partije, kao uostalom i svih drugih partija u partijskom sistemu Srbije, nekoherentni. Trenutna situacija u partijskom sistemu Srbije govori da ideološka i programska podela političkih partija nije jasno izražena. Sve izraženije programsko približavanje partija leve i desnice tokom devedesetih godina prošlog veka je transformisalo partijski sistem u sistem sa dva pola, jednim koji okuplja liberalno-kosmopolitske politike i protržišno orijentisane stranke sa jedne strane, i pola autoritarno-partikularističkih stranaka koje su sklonije državnom intervencionizmu na drugoj strani (Stojiljković, Spasojević, Lončar, 2013: 138). Takođe, nakon rascepa unutar radikalne stranke, iz koje se izdvaja novo, pro-

evropsko krilo (SNS), dolazi do pozicioniranja političkih partija bliže centru, gde se programska različitost jedino može uočiti na polju tradicionalno-moderno.

Posmatrajući program Srpske radikalne stranke, preciznije deo koji se tiče socijalnog sistema i socijalne politike, primećujemo da se osnovna načela socijalne politike i socijalne sigurnosti građana grade na temeljima ličnog interesa i odgovornosti pojedinca kao pokretača svih socijalnih i drugih aktivnosti. I u ovom delu programa, država ima izraženu protekcionističku ulogu, sa posebnim akcentom na ulogu porodice kao temelja društva, i pospešivanju politike nataliteta. I pored mnogih, trenutno ekonomsko diskutabilnih stavova u okviru programa, kakav je npr. stav da svaka žena koja je rodila tri deteta ili više, kada navrší 60 godina treba da dobije nacionalnu penziju (Program Srpske radikalne stranke, 2009: 66), Srpska radikalna stranka se u pogledu socijalne inkluzije pojedinaca i grupa posebno osvrće na težak položaj izbeglica i ratnih (mirnodopskih) invalida u društvu.

Kao i druge stranke u Srbiji, Srpska radikalna stranka se, takođe, zalaže za bolji materijalni status penzionera u društvu i povećanje penzija. Izuzev toga, radikali zagovaraju stav o reformi penzionog sistema, gde bi penzioni fondovi postali moćni investicioni fondovi koji bi održavali stabilnost privrednog sistema.

Reforma obrazovnog sistema je posebno obrađena u programu Srpske radikalne stranke. Između ostalog, zalažu se za jedan vid reforme obrazovnog sistema u okviru koga bi bilo ukinuto školovanje po bolonjskom programu, čime bi se, kako oni sami smatraju, značajno poboljšao odnos države prema mladima i njihovom obrazovanju. Tokom predizborne kampanje za poslednje izbore održane 2012. godine, SRS navodi da će svi svršeni srednjoškolci moći potpuno besplatno da upišu željene državne fakultete, dok će status budžetskih studenata

u narednoj godini zadržati samo oni koji u tekućoj akademskoj godini polože sve ispite. Srpska radikalna stranka smatra da studiranje ne sme biti privilegija dece bogatih roditelja, već mora biti dostupno svima.⁴ U programu se takođe predlaže uvođenje besplatnog studiranja za sve studente na prvoj godini studija, kao i ukidanje PDV-a na knjige i nastavna sredstva (Program Srpske radikalne stranke za socijalni i ekonomski oporavak Srbije, 2012: 19). Međutim, sa aspekta ekonomski nedovoljno razvijene države kakva je Srbija, aktuelni ekonomski pokazatelji nas uveravaju da je ova reforma obrazovanja teško ostvariva u praksi, imajući u vidu da je potrebno izvršiti sistemske reforme na nivou celokupnog javnog sektora, čiji je jedan od delova obrazovni sistem. Sve više se govori o redukciji javnog sektora, smanjenju troškova njegovog funkcionisanja, što nailazi na protivljenje javnog mnjenja.

Srpska radikalna stranka u okviru svog političkog programa ne odstupa od izvornog ideološkog usmerenja, pa se stoga akcenat u programu stavlja na poštovanju značaja porodice, srpske tradicije, nacionalnog identiteta i duha, hrišćansko-pravoslavnih vrednosti u okviru Srpske pravoslavne crkve i dr.

U okviru svog kulturnog programa kao dela političkog programa, Srpska radikalna stranka ostaje indolentna prema strukturnim promenama u okviru nauke, kulture (umetnosti) i informisanja. Svi predlozi koji vode ka promenama ostaju u domenu reformi postojećih normativnih pravnih regulativa (zakona) i rada nadležnih državnih institucija i ustanova.

Analizirajući sadržaj programa Srpske radikalne stranke, dolazimo do zaključka da je ova politička partija od svog osnivačkog programa 1991. godine, pa preko programske i ideološke evolucije devedesetih godina prošlog veka do danas, u velikoj

⁴ Videti na: http://www.b92.net/info/izbori2012/vesti.php?yyyy=2012&mm=04&dd=27&nav_id=604454, pristupljeno 21.10.2013.

meri redukovala, pa i izbacila iz svakodnevnice retorike ekstremne desničarske stavove. Mešavinom socijal-liberalnih ideja u ekonomiji sa idejama koje su karakteristične za stavove nacionalne (umerene) desnice, kakve srećemo u političkom delu programa, jasno profiliše ovu političku partiju među one koje bez čvrstih ciljeva i pragmatičnih argumenata populističkim metodama u propagandne svrhe pokušavaju da ostave utisak ozbiljnog i spremnog takmaca u sve manje programski izdiferenciranoj srpskoj političkoj areni. Zaključak je da je upravo Srpska radikalna stranka jedna od onih političkih partija u partijskom sistemu Srbije koja je činila veoma česte ideološke zaokrete na relaciji levica-desnica, naročito u domenu ekonomsko-socijalnog pozicioniranja (Vukomanović, 2011: 425).

ORGANIZACIJA I UNUTRAŠNJI ODNOSI U SRPSKOJ RADIKALNOJ STRANCI

Partijski statut precizno definiše prava i obaveze svojih članova, koji se odnose na pridržavanje odluka stranke i programskih opredeljenja, na to da budu obavešteni o radu stranke i da šire njenu propagandu, takođe i na pravo da biraju i budu birani u organe stranke, da daju inicijative za rad organa stranke i sl. (Statut Srpske radikalne stranke, 2012: 3).

Što se tiče stranačkog rukovodstva, najviši organ partije je Otadžbinski kongres, u čijem sastavu se nalaze delegati Kongresa (izabrani delegati i delegati po funkciji). Nadležnosti ovog organa se prvenstveno odnose na donošenje i izmene i dopune Programa i Statuta stranke, biranje i razrešavanje predsednika i Centralne otadžbinske uprave, ali i utvrđivanja opšte smernice političkog rada partije, razmatranja izveštaja o radu ključnih organa partije itd.

Neophodno je govoriti i o Centralnoj otadžbinskoj upravi, koja predstavlja najviši organ odlučivanja u stranci između dva za-

sedanja Kongresa. Kao što je u Statutu partije precizno utvrđeno, Predsednik partije je po funkciji predsednik i ovog organa, a ovaj organ generalno bira Kongres na period od 4 godine. Uprava ima širok raspon nadležnosti, koje se kreću od sazivanja i pripremanja rada Kongresa partije, pa preko organizacije partije, upravljanja njenom imovinom, davanja autentičnog tumačenja Programa i Statuta, pa sve do evidencije stranačkog članstva (Statut Srpske radikalne stranke, 2012: 6).

Predsednik Centralne otadžbinske uprave prvenstveno rukovodi radom ovog organa, ali i saziva sednice na kojima se javno odvija rad Uprave (Statut Srpske radikalne stranke, 2012: 7).

Po pitanju izbora Predsednika stranke, Izvršni odbor određuje kandidate, a konačnu listu kandidata određuje Radno predsedništvo na zasedanju Kongresa. Izborna komisija priprema određen broj glasačkih listića u zavisnosti od konstatovanog broja prisutnih delegata kako bi se pristupilo biranju predsednika stranke među kandidatima. Kao što je napomenuto, Predsednika stranke bira Otadžbinski kongres, i to tajnim glasanjem, ali na predlog Izvršnog odbora, Centralne otadžbinske uprave ili trideset delegata Kongresa, dok njegov opoziv mogu pokrenuti Izvršni odbor ili Uprava. Što se tiče nadležnosti Predsednika stranke, važno je napomenuti da bi on prvenstveno trebalo da predstavlja stranku u zemlji i u inostranstvu, zatim da vodi politiku stranke i rukovodi njenim radom, saziva zasedanje Kongresa, predsedava radom Centralne otadžbinske uprave, ali takođe može da predlaže donošenje, izmene i dopune stranačkog Programa i Statuta (Statut Srpske radikalne stranke, 2012: 7).

Potpredsednici Centralne otadžbinske uprave su, kako se u Statutu navodi, po funkciji Potpredsednici stranke. Što se tiče zadataka koji su povereni ovim potpredsednicima, oni se prvenstveno odnose na pomaganje Predsedniku stranke u domenu njegovih nadležnosti i kao Predsednika stranke i kao

Predsednika uprave. Dužni su da ispunjavanju i zadatke koje im prenesu nalogom Predsednik ili Uprava (Statut SRS: 8).

Na predlog Predsednika stranke, Uprava bira još jedan organ, a to je Generalni sekretar, koji u domenu svog rada ima široke nadležnosti. One se prvenstveno odnose na rukovođenje radom Generalnog sekretarijata, kao i imenovanje dva zamenika generalnog sekretara i osam članova Generalnog sekretarijata, kojima daje smernice za rad. Nadalje, Generalni sekretar se brine i o stranačkoj propagandi, davanju javnih saopštenja i saradnji sa sredstvima javnog informisanja (Statut Srpske radikalne stranke, 2012: 8).

Pored organa koje smo pomenuli, a u koje spadaju: Kongres, Uprava, Predsednik, potpredsednik i Generalni sekretar, ostale organe Srpske radikalne stranke čine Predsednički kolegijum, Statutarna komisija, Nadzorni i Izvršni odbor, zatim okružni, gradski, opštinski i mesni odbori (Statut Srpske radikalne stranke, 2012: 3).

Što se tiče informisanosti formalnim dokumentima Stranke, Statut nalaže da se informisanje članstva i javnosti vrši preko javnih nastupa stranačkih funkcionera, javnih saopštenja organa Stranke, izdavanjem knjiga, publikacija i sl. (Statut Srpske radikalne stranke, 2012: 25).

Statut Srpske radikalne stranke predviđa i određene sankcije u situacijama u kojima se načini disciplinski prekršaj. U suštini, disciplinski prekršaj se odnosi na aktivnosti koje su u suprotnosti sa Programom i politikom Stranke, zatim uništavanje pokretne i nepokretne imovine ili dokumenata Stranke, krivičnog dela koje je učinjeno na štetu Stranke i sl. Ukoliko član partije načini disciplinski prekršaj, Statut predviđa odgovarajuće mere, koje se prvenstveno odnose na opomenu ili isključenje iz stranke. Ali je važno napomenuti da prijavu o počinjenom disciplinskom prekršaju može podneti bilo koji član

partije, i to ovlašćenom pokretaču postupka (Statut Srpske radikalne stranke, 2012: 24). Ukoliko se utvrdi da je došlo do disciplinskog prekršaja, postoji i mogućnost Drugostepenog postupka po žalbi, čija odluka se smatra konačnom (Statut Srpske radikalne stranke, 2012: 25).

Kao što se iz analize statutarnih dokumenata može zaključiti, Srpska radikalna stranka je partija koja je strogo centralistički organizovana i u kojoj dominantu ulogu imaju Predsednik partije i Centralna otadžbinska uprava. Ono što se od članova očekuje jeste lojalnost partijskom vrhu, i svaki član koji se ne ponaša u skladu sa tim rizikuje da dobije etiketu izdajnika partije, što se naročito moglo videti u reakcijama prilikom isključenja nekadašnjeg potpredsednika partije Tomislava Nikolića i njegovog osnivanja sopstvene partije. Na čelu partije je lider koji je ujedno i njen osnivač, što nije neobično u partijskom životu Srbije. Međutim, ono što jeste neobično jeste da lider partije, čije je suđenje u toku pred Haškim tribunalom, i dalje rukovodi partijom sa potpunim ovlašćenjima. To se u praksi pokazalo veoma problematičnim, s obzirom na to da je tadašnji potpredsednik partije, uprkos velikom zadatku vođenja cele partije, ipak imao samo ograničena ovlašćenja naspram formalnog predsednika partije. Kada govorimo o pretendentima na mesto predsednika partije, može se reći da trenutni predsednik nema realnu konkurenciju među stranačkim kolegama, s obzirom na to da je politika partije takva da svi članovi moraju često da demonstriraju svoju lojalnost partijskom vođi.

SRPSKA RADIKALNA STRANKA DANAS

Nekada jedna od najjačih partija na političkoj sceni Srbije, Srpska radikalna stranka je doživela pravi fijasko na poslednjim do sada održanim parlamentarnim izborima 2012. godine, kada po prvi put od uvođenja višepartizma nije uspela da preskoči izborni prag.

U konstantnoj opoziciji, sa pojedinačno najboljim rezultatima i najvećim brojem mandata u dva od tri saziva Narodne Skupštine u periodu od 2003. do 2012. godine, radikali su kao antisistemska stranka, sa jasnim evrofobičnim i tradicionalno nacionalističkim tonom uspevali da pridobiju ogroman politički prostor u Srbiji. Verovatna prekretnica u novijoj istoriji ove stranke jeste izdvajanje proevropskog krila na čelu sa dojučerašnjim predsednikom SRS-a Tomislavom Nikolićem, koji će oformiti danas najjaču političku partiju u Srbiji, Srpsku naprednu stranku. Ovaj događaj, kao i česta unutarpartijska neslaganja aktera u vrhu stranke, prouzrokovalaće ono što je bilo neizbežno, a to je da Srpska radikalna stranka na izborima za parlament Srbije maja 2012. godine osvoji svega 180.558 glasova ili 4,61%, što je u odnosu na parlamentarne izbore održane 2008. godine 1.400.000 glasova manje.⁵

Radikali su nakon petooktobarskih promena, uglavnom na ideološkoj podlozi usmerenoj prema onom delu biračkog tela koji je ubrzo postao nezadovoljan procesom demokratskih promena i akterima koji su te „promene“ sproveli, beležili konstantan porast broja osvojenih glasova. Takođe, odlazak neprikosnovenog vođe radikala Vojislava Šešelja u Hag, dodatno će podgrejati političku scenu u Srbiji. Danas, Srpska radikalna stranka kao vanparlamentarna politička partija, sve manje je zastupljena u javnom i političkom životu Srbije. Ova politička partija i danas, u novonastaloj situaciji, ne menja svoj programski pravac i ideološko usmerenje. Politički potezi su vezani za mitinge podrške njihovom predsedniku koji je u Hagu, i česte proteste protiv daljih integracija u Evropsku uniju, kao i protiv vladajuće koalicije i njihovih pregovora sa Prištinom.⁶ I dalje je prisutan trend osipanja članstva, kao i

⁵ Opširnije: http://www.rik.parlament.gov.rs/cirilica/propisi_frames.htm, pristupljeno, 22.09.2013.

⁶ Videti na: <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/372656/Radikali-Rusicemo-Vladu-zbog-Kosova>, pristupljeno, 23.09.2013.

loših rezultata na izborima. Primer koji govori u prilog tome su i rezultati Srpske radikalne stranke na lokalnim izborima širom Srbije, gde su beležili ozbiljne padove u broju osvojenih glasova birača.⁷

Literatura

Vukomanović, D., „Ideologija političkih partija u Srbiji i Crnoj Gori krajem XX veka“, Institut za političke studije, Beograd, 2011.

Vukomanović, D., „Ideološke matrice političkih partija u Srbiji (1990 – 2007)“, Beograd, 2007.

Goati, Vladimir, Partijske borbe u postoktobarskom razdoblju, Friedrich Ebert Stiftung, Institut društvenih nauka, Beograd, 2006.

Goati, Vladimir, Izbori u Srbiji i Crnoj Gori od 1990. do 2013. i u SRJ od 1992. Do 2003, Centar za slobodne izbore i demokratiju, nacionalni demokratski Institut za međunarodne odnose (NDI), Beograd, 2013.

Stojilković, Z., Spasojević, D., Lončar, J., „Izborna ponuda i ideološko profilisanje stranaka u Srbiji“, u: Đurić Ž., *Srpska politička misao*, Teorijska pitanja politike. Beograd: Institut za političke studije, str. 135-150, 2013.

Jakšić M., Prašćević A. „Politička makroekonomija“, CID, Ekonomski fakultet, Beograd, 2010.

Kitschelt, Herbert, *The Formation of Party Cleavages in Post-communist Democracies*, Party Politics 1 (4): 447–472, 1995.

Program Srpske radikalne stranke, (2009), Beograd, 2009.

Program Srpske radikalne stranke za socijalni i ekonomski oporavak Srbije, Srpska radikalna stranka, Beograd, 2012.

Statut srpske radikalne stranke, Beograd, 2012.

⁷ Na lokalnim izborima u Zemunu, na dva izborna ciklusa 2008. i 2013. godine, SRS je zabeležila drastičan pad u broju osvojenih glasova. Na izborima 2008. godine osvojili su nešto više od 42% glasova, dok su na izborima održanim 2013. godine, kao i na vanrednim lokalnim izborima 2009. godine osvojili svega 10% glasova birača koji su izašli na izbore (opširnije o ovome na sajtu Republičkog zavoda za statistiku, <http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/>).

Stojilković Z., Partijska scena Srbije, Konrad Adenauer Stiftung, Beograd, 2011.

Ustav Republike Srbije", Službeni glasnik RS, 98/2006, Beograd, 2006.

Elektronski izvori

<http://www.politika.rs/pogledi/Slobodan-Antonic/t38491.lt.html>

<http://www.srpskaradikalnastranka.org.rs/pdf/misc/20091023-program.pdf>, pristupljeno 3.11.2013.

<http://univerzitet98.tripod.com/saopsc.html>, pristupljeno 3.11.2013.

<http://www.srpskaradikalnastranka.org.rs/pdf/misc/StatutSRS.pdf>, pristupljeno 3.11.2013.

<http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/>, pristupljeno 22.09.2013.

http://www.rik.parlament.gov.rs/cirilica/propisi_frames.htm, pristupljeno 22. 09. 2013.

<http://www.blic.rs/Vesti/Politika/372656/Radikali-Rusicemo-Vladu-zbog-Kosova>, pristupljeno 22.09.2013.

<http://www.politika.rs/rubrike/Ekonomija/Tajkuni-ce-vracati-dugove-Srbije.lt.html>, pristupljeno 23.09.2013.

Zoran Stojiljković

Dušan Spasojević

Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu

PROGRAMSKE POZICIJE I UNUTARSTRANAČKI ODNOSI STRANAKA U SRBIJI

Razvoj višepartijskih sistema u postkomunističkim zemljama je pitanje kojem je komparativna politička nauka posvetila veliku pažnju. U uvodnom, teorijsko-metodološkom delu ovog zbornika smo ukazali na teorije koje predviđaju fazne razvoje partijskih sistema, a koje proizlaze iz karakterističnih osobina tranzicionih, postkomunističkih društava u koje pre svega spada dualnost ekonomske i političke tranzicije i potraga za formulacijom novog nacionalnog identiteta i konsenzusa. Potraga za identitetom postaje posebno intrigantna i složena u slučaju zemalja koje nastaju raspadom Sovjetskog Saveza i Jugoslavije, a koje žele da pristupe Evropskoj uniji.

Sa jedne strane, Srbija predstavlja izuzetak u odnosu na druge tranzicione zemlje jer jedina ima osporavani teritorijalni integritet i nerešeno pitanje budućeg statusa Kosova. Ovo pitanje je u političkom životu osnaženo interakcijom sa drugim post-jugoslovenskim temama poput saradnje sa Haškim tribunalom ili položaja nacionalnih manjina (npr. pitanje upotrebe

ćirilice u Vukovaru), po čemu se Srbija bitno ne razlikuje od drugih bivših republika zajedničke države. Sa druge strane, Srbija ima iste ekonomske i socijalne probleme kao i bilo koja druga tranziciona zemlja, od Baltika do Balkana. Ipak, postoji mnogo istraživanja koja pokazuju da pitanja identiteta uvek imaju prednost u odnosu na ekonomske teme, te da se tranzicija može uspešno privesti kraju tek kada se „veliki narativi“ nekako politički institucionalizuju i urede.

Sve ovo su razlozi zbog kojih izučavanje partijskog sistema Srbije predstavlja izazov, ali i najoptimalnije vreme jer se pred našim očima odvija institucionalizacija partijskog sistema. Ovaj proces, ipak, nije ni linearan ni sa izvesnim krajnjim ishodom. Na primer, imajući u vidu razvoj političke scene nakon izbora 2008. sa pravom se očekivalo da naredni izbori donesu jasnije ideološko i programsko profilisanje političkih partija. Nalazi monitoringa izborne kampanje objavljeni u zborniku *Javne politike u izbornoj ponudi* pokazuju da se ova profilizacija nije desila u očekivanoj meri, ali da je moguće nagovestiti neke od mogućih pravaca razvoja partijskih sistema. Takođe, postojanje razlika koje nezavisnom posmatraču deluju kao male ili minimalne, ne znači da se one takvim čine biračima stranaka u Srbiji. Zapravo, politika ne prestaje da bude emotivna, konfliktna i strastvena aktivnost za veći deo stanovnika Srbije.

Paralelno sa demokratizacijom Srbije, odvija se i proces demokratizacije najvažnijih političkih aktera – političkih partija. Minimalna demokratizacija partija podrazumeva unutarstranačku kompetitivnost i smenjivost stranačkih lidera, bez koje je teško moguće ostvariti potrebni stepen izborne demokratije u društvu. Praksa unutarstranačkih odnosa, nažalost, pokazuje duboko ukorenjenu autoritarnost i liderske karakteristike u skoro svim strankama. Najbolji pokazatelj toga je činjenica da najveći deo stranaka u Srbiji predvode lideri koji su na scenu stupili početkom devedesetih godina prošlog veka. Ovakva tradicija olakšava razvoj kartelizacije (koja podrazumeva kon-

trolisani oblik međustranačkog takmičenja i prepreke za nove političke igrače) i veštačke stabilnosti partijskog sistema, zbog čega su jedine promene moguće nakon smrti lidera ili usled velikih lomova u partijama.

Zbog toga je još važnije otkriti i ukazati na zametke unutar-partijske demokratije koji postoje u nekim od partija, kao i na strukturalne i statutarne prepreke koje onemogućavaju političko takmičenje. Ipak, istraživanje na ovom polju, kako je i iz radova objavljenih u zborniku jasno, nije lako sprovodivo jer se partije trude da sakriju unutarstranačka neslaganja smatrajući da to pokazuje njihovu slabost.

IDEOLOŠKO-PROGRAMSKE POZICIJE I „VLASNIŠTVO NAD TEMOM“

Struktura partijske borbe u postpetooktobarskom periodu se može analitički podeliti u četiri perioda. Prvi period obuhvata fazu dolaska na vlast i raspad koalicije DOS (2000–2003), drugi period prve Koštuničine vlade (2004–2007), treći period obuhvata prelomnu fazu tokom izbornog ciklusa 2007–2008 i drugu vladu Vojislava Koštunice i vladu Mirka Cvetkovića (2008–2012), dok je, za sada poslednji četvrti period, započeo formiranjem vlade Ivica Dačića nakon parlamentarnih i predsedničkih izbora 2012. godine. Svaku od ovih faza karakterišu različita osnovna politička pitanja i različito pozicioniranje političkih aktera. Naša namera je da ukratko analiziramo prve dve faze, te da se detaljnije fokusiramo na poslednjih 5–6 godina.

Nakon dolaska koalicije DOS na vlast, postalo je očigledno da je u pitanja izborna a ne vladavinska koalicija. Osnovna linija podele javila se između DSS, sa jedne i DS i ostatka DOS sa druge strane i personifikovana je odnosom Koštunice i Đinđića. Ključna dilema ticala se brzine i dubine promena, kao i odnosa prema ustavnom i zakonskom okviru koji je ostao kao nasle-

de komunističkog i Miloševićevog režima i znatno ograničavao tranzicione mogućnosti. Druga linija podele nastaje oko saradnje sa Haškim tribunalom (direktan povod za sukob je bilo izručenje Slobodana Miloševića Haškom tribunalu), ali se ovo pitanje prepliće sa odnosom prema međunarodnoj zajednici, ali i budućem odnosu sa Crnom Gorom i statusom Kosova. Osetljiva društvena pitanja, poput uloge civilnog društva ili prava LGBT zajednice samo pojačavaju sukobe između DS i DSS. Druge stranke, iako većinski bliže DS, pokušavaju da se drže neutralno u ovom sukobu i da se profilisu preko preostalih pitanja. Tako se od grupe G17 stvara politička stranka koja zauzima najvažniju ekonomsku poziciju zagovarajući liberalne reforme i privatizaciju. Biračko telo nekadašnjeg DOS deli se na tri kolone – konzervativnu (DSS), reformističku (DS) i ekonomski liberalnu (G17), uz manju koaliciju SPO–NS koja pokušava da zadrži centralnu poziciju između blokova. Sa druge strane, stranke starog režima usmerene su na preživljavanje pod nletima kritika i sudskih procesa, u čemu je mnogo nepovoljniji položaj dobila SPS koja je u većoj meri bila meta napada. To je omogućilo radikalima da se lagano pregrupišu i preuzmu vodeće mesto u ovom bloku, što potvrđuju sa impresivnih 27% dobijenih glasova na parlamentarnim izborima 2003. godine. Ovaj rezultat posledica je rastućeg socijalnog nezadovoljstva izazvanog prvim efektima tranzicije i govori u prilog tezi da su radikali uspeli da sebi privuku najveći deo birača bivše vlasti.

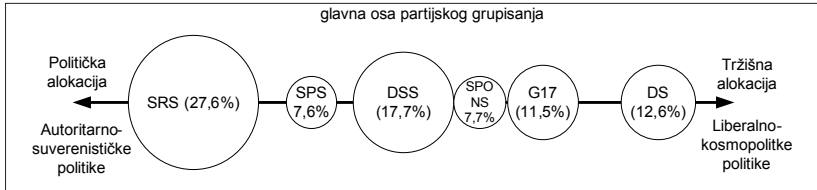
Tabela 1: Rezultati parlamentarnih izbora 2003. u Srbiji

Lista	% glasova	broj mandata
SRS	27,6	82
DSS	17,7	53
DS	12,6	37
G17	11,5	34
SPO i NS	7,7	22
SPS	7,6	22

Socijalno i političko nezadovoljstvo koje su artikulisali radikali sa jedne strane, i uverenje da reforme moraju biti brže i od-

lučnije koje je sa druge strane promovisao DS, pogodovalo je i strankama koje su se pozicionirale u centru, pa 2004. dolazi do formiranja manjinske vlade DSS–SPO/NS–URS uz podršku SPS.

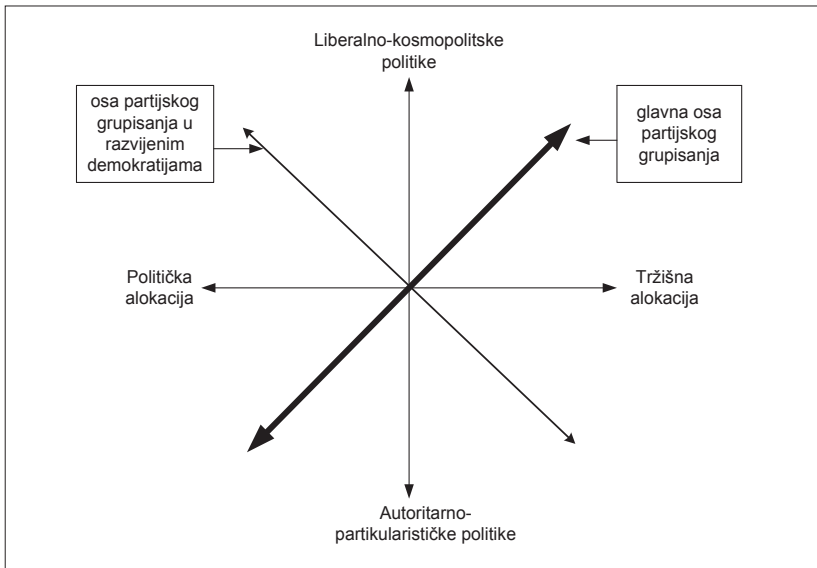
Grafikon 1: Pojednostavljeni prikaz partijske scene nakon parlamentarnih izbora 2003.

Izvor : Spasojević (2011: 113)

Kao što je Kičelt (Kitschelt, 1994: 30–31) uočio u drugim post-komunističkim tranzicijama, osnovna linija partijskog grupisanja bila je duž ose koja spaja dva pola: protržišno-liberalni nasuprot antitržišno-autoritarnom polu, što je suprotno od stanja u razvijenim demokratijama (videti Grafikon 2).

Grafikon 2: Osnovna osa partijskog grupisanja u postkomunističkim društvima (Kitschelt, 1994: 30–31)

Period vlade Vojislava Koštunice obeležila je centristička i umerena politika vlade, kao i određeni ekonomski rast. Stvaranje bipolarne opozicije (DS i SRS) i njihova politička borba oko osnovnih identitetskih pitanja koja su i dalje snažno oblikovala politički život, sužavala su prostor za profilisanje partija u odnosu na konkretne javne politike. I pored toga, u ovom periodu je došlo do značajnog ideološkog pozicioniranja stranaka. DSS se profilisala kao stranka centralne pozicije zagovarajući spoljnu politiku okrenutu i na istok i na zapad, što se reflektovalo i na ekonomskom polju, pre svega sporazumom sa Ruskom federacijom (Gaspromnjeftom) oko NIS-a. Saradnja sa Haškim tribunalom odigravala se u okviru domaćih zakonskih okvira, pre svega kroz model predaje optuženih (koji su za to dobijali podršku države), ali je centralno političko pitanje u ovom periodu bio referendum u Crnoj Gori i posledično donošenje ustava Srbije. Ustav predstavlja prvi politički proces nakon 5. oktobra 2000. u kojem su stranke starog režima učestvovala ravnopravno sa strankama DOS, pre svega zbog potrebe da se ustav potvrdi većinom na referendumu, ali i zbog želje DSS da otvori vrata saradnje sa SRS čime je stranka osnaživala svoju pregovaračku poziciju. G17, kao druga najvažnija stranka u Vladi se pre svega fokusirala na ekonomska pitanja, ali je dosta snažno podržavala evropske integracije u čemu se slagala sa opozicionom DS. Demokrate nisu u potpunosti bile u opoziciji jer je Tadić 2004. izabran za predsednika Srbije, što je zemlju uvelo u fazu kohabitacije (Orlović, 2005: 175). Saradnja demokrata sa DSS izazvala je kritike unutar stranke, pa se 2005. odvaja reformističko krilo DS i formira LDP.

Sukobi na političkoj sceni se zaoštravaju nakon odvajanja Crne Gore i nakon prekida pristupnih pregovora sa EU, što dovodi do polarizacije koja se odigravala u već formiranom političkom rascepu između tradicionalista i modernista (Spasojević, 2011). Vrhunac polarizacije nastaje nakon što je Kosovo proglasilo nezavisnost, što dovodi do dva izborna ciklusa. Tokom predsedničkih i parlamentarnih izbora (2007–2008) podela je

simbolički izražena u odnosu prema evropskim integracijama. Centrifugalnost i polarizacija dovode do slabljenja centra, pa se iz njega povlače G17 i SPO (podržavajući Borisa Tadića na predsedničkim izborima), a zatim i SPS praveći vladu sa koalicijom Za evropsku Srbiju nakon parlamentarnih izbora 2008. Posledično, formiranje SNS i prihvatanje evropskih integracija dovodi do proširenja osnovnog društvenog konsenzusa (bar na najopštijem, simboličkom nivou), što je umanjilo ideološku distancu između dve najveće partije i promenilo smer političkog takmičenja ka centripetalnom.¹

Tabela 2: Rezultati parlamentarnih izbora u Srbiji 2007. i 2008.

	2007		2008	
	% glasova	broj mandata	% glasova	broj mandata
SRS	28	81	29,5	78
DS	22,5	64	38,4 ²	71 (102)
DSS	16,7 ³	47	11,6	30
G17	6,8	19		24 (102)
SPS	5,9	16	7,5	20
LDP	5,3 ⁴	15	5,2	13
SVM	cenzus za manjinske partije	3		4
Koalicija za Sandžak	cenzus za manjinske partije	2		
Unija Roma Srbije	cenzus za manjinske partije	1		
Romska partija	cenzus za manjinske partije	1		

¹ Uspeh DS se može tumačiti u istovremenoj polarizaciji partijskog sistema (koja je dovela do slabljenja centra i konkurentske DSS), ali i formulisanju sveobuhvatne politike „i Kosovo i Evropa“ koja je omogućila DS da privuče značajan broj novih birača iz centra političkog spektra (ovo okretanje DS ka centru se kontinuirano dešava od izbora Tadića za predsednika stranke). Može se reći da se DS istovremeno kretala (širila) ka centru i polarizovala partijsku scenu, a ovaj proces je olakšavalo postojanje LDP na „evropskom“ polu partijskog centra, jer je LDP doprinio polarizaciji i profilisanju reformskog pola, a da pritom nije nanosio preveliku štetu DS-u u smislu broja glasova koje će dobiti na izborima.

² Koalicija Za evropsku Srbiju sa G17, SPO, LSV i drugim.

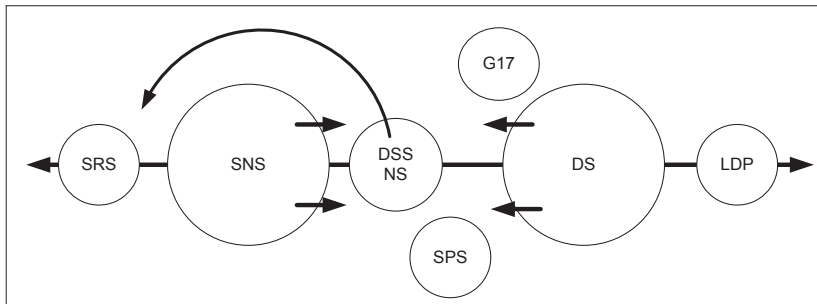
³ Sa koalicijom GSS–SDU–LSV.

⁴ Koalicija sa Novom Srbijom.

Koalicija Albanaca Preševske doline	cenzus sa manjinske partije	1	cenzus za manjinske partije	1
Bošnjačka lista za evropski Sandžak			cenzus za manjinske partije	2

Partijski sistem nakon formiranja SNS dobija sve više karakteristika umerenog pluralizma. Kako se dve najveće partije takmiče centripetalno, onda u centru spektra nastaje gužva i taj položaj više ne donosi prednost (Grafikon 3). Zbog toga ostale partije pokušavaju da programski redefinišu svoje pozicije i da „pobegnu iz centra“. To nam omogućava da relevantne partije (i njihove koalicione partnere) podelimo u tri grupe: partije na polovima (SRS, DSS i LDP), partije centra sa klijentelističkim politikama (SPS i URS) i sveobuhvatne partije predvodnice (DS i SNS).

Grafikon 3: Centripetalnost i „gužva u centru“ u periodu između izbora 2008. i 2012.

Izvor: Spasojević (2011: 115)

DSS postavlja kosovsko pitanje kao najvažnije na političkoj agendi i podređuje druge delove svoje politike (npr. ekonomske stavove) ovoj poziciji, što je bilo uočljivo i u izbornoj kampanji 2012. Ovakva pozicija izoluje DSS na konzervativnom kraju političkog spektra i potencijalno ga gura ka saradnji sa SRS i Dverima.

Na suprotnom kraju se pozicionira LDP sa osnovnim identitetom utemeljenim u liberalnim društvenim politikama i nešto slabije naglašenom protržišnom orijentacijom. Ova stranka insistira na evropskim integracijama, liberalizaciji društva i zaštiti političkih i drugih manjina, dok u ekonomskoj sferi zagovara smanjenje uticaja države u javnim preduzećima, smanjenje deficita i zaduživanja i liberalizaciju tržišta.

G17 verifikuje postepeno ublažavanje ekonomske politike od liberalne ka redistributivnoj, jer sve snažnije insistira na subvencijama i podršci stranim ulaganjima. Dodatni spin njihovoj programskoj poziciji daje formiranje Ujedinjenih regiona Srbije, stranke koja pored nekadašnjeg G17 okuplja niz regionalnih i lokalnih inicijativa. Osnovna ideja URS je decentralizacija Srbije čime ova stranka odgovara na postojeći, ali politički marginalizovani rascep centar–periferija. URS formulacija ovog političkog problema je dominantno ekonomska, po čemu se oni razlikuju od drugih regionalističkih stranaka (poput LSV i stranaka manjina), koje posebnost zasnivaju na kulturno-vrednosnim pitanjima.

Pozicija SPS se postepeno popravljala od izbora 2004. kada su izgubili status „stranke starog režima“ podrškom manjinskoj vladi. Potvrda legitimnosti stranke dolazi nakon potpisivanja tzv. deklaracije o pomirenju sa DS i ulaskom u vladu Mirka Cvetkovića. SPS je u ovoj vladi predstavljala redistributivno i umereno tradicionalno krilo, naročito u javnim nastupima. Ekonomska politika SPS zasnovana je na snažnoj državnoj intervenciji u privredi (primer Srbijagasa), što se samo ojačava koalicijom sa PUPS koja je primarno usmerena na povećanje penzija i Jedinstvenom Srbijom koja na primeru Jagodine demonstrira redistributivne mehanizme lokalne vlasti. Koalicija traži balans između društvenog konzervativizma starijeg biračkog tela (npr. stav Dragana Markovića Palme protiv Parade ponosa) i povremenih liberalnih ideja kojima se okreću mlađim

biračima (članstvo gej aktiviste Borisa Milićevića u glavnom odboru stranke). Velika doza pragmatizma omogućava da se izborna obećanja ublažavaju prilikom sprovođenja politike, što je karakteristika svih stranaka u Srbiji.

Demokratska stranka u periodu 2008–2012. nastavlja svoj put ka političkom centru započet tokom kohabitacione faze označavajući to „državotvornom politikom“. Izborni uspeh stranke i veliki broj javno prepoznatljivih kadrova omogućavaju joj da obuhvati širok pojas od pragmatsko-menadžerskog do socijaldemokratskog krila, ali ta sveobuhvatna strategija otvara prostor za kritike za ideološku nedoslednost od strane LDP i dela građanske intelektualne javnosti. Izborne koalicije sa LSV i SDPS samo dopunjuju složen politički identitet stranke. DS u politici insistira na evropskim integracijama kao preduslovu ekonomskog razvoja, oslanjajući se na dobitnike tranzicije i zagovarače reformi kao svoje osnovno biračko telo. Međutim, uprkos svojoj protržišnoj izornoj bazi, stranka pokušava da napravi iskorak ulevo promovišući se kao „stranka socijalne odgovornosti“ koja podržava solidarnost i minimum socijalne zaštite.

SNS nastaje nakon još jednog izbornog neuspeha radikala i formalno se pozicionira kao proevropska stranka pokušavajući da odbaci ideološki prtljag SRS. Istini za volju, određeni pokazatelji programske umerenosti SRS javljali su se još od Šešeljevog odlaska u Hag, ali su tek sa osnivanjem SNS postali institucionalizovani. SNS nastaje između dva izborna ciklusa i pokušava da se nametne kao sveobuhvatna stranka prihvatajući većinu opštih mesta na političkoj sceni Srbije. U pokušaju da privuče što veći broj radikalskih glasača SNS pažljivo kombinuje EU orijentaciju sa dozom rusofilije (u čemu prednjači Nikolić) i snažne nacionalne politike (najčešće oko Kosova), ali se u prvi plan ističe borba protiv korupcije koja postaje prepoznatljivo obeležje naprednjaka. Može se tvrditi da

se izborna pobjeda SNS desila zbog nametanja osnovne teme kampanje – borbe protiv korupcije, uz efikasno kombinovanje ove teme sa drugim kao što su optužbe za neuspješnu privatizaciju (čime se po dva osnovna SNS obraća svom biračkom telu), ali i slaganje stranke sa uspostavljenim konsenzusom u vezi sa drugim pitanjima čime se otupljuje kritika konkurenata.

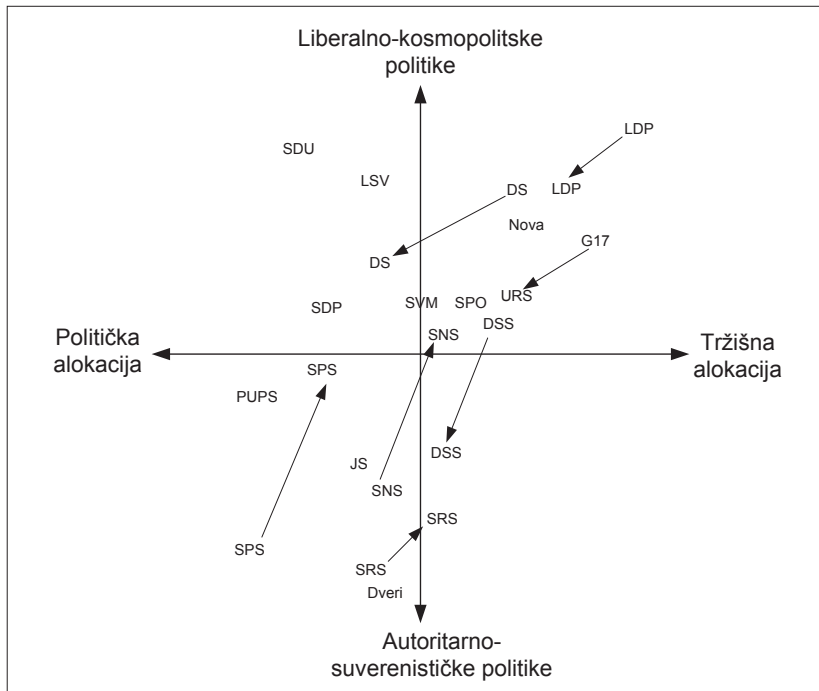
Dakle, partijski sistem je pred opšte izbore 2012. imao najviše karakteristika umerenog pluralizma, sa dve centralne koalicije (okupljene oko SNS i DS) koje su pokušavale da sveobuhvatnim politikama partijski sistem dovedu do dvokrilnog ili čak dvopartijskog modela (naravno, uz postojanje nekoliko regionalnih ili etničkih stanaka). Pored ove dve koalicije, jedna linija političkog takmičenja se razvila na liniji DSS/SRS–LDP koji su pokušavali da iskoriste umerenost koalicija SNS i DS i da profitiraju na polarizaciji, dok su URS i SPS imali prostora da svoje pozicije oblikuju relativno nezavisno od drugih aktera i sa nešto drugačijom ideološkom ponudom. Stranke manjina se po običaju nisu previše izjašnjavale o opštim pitanjima.

Tabela 3: Rezultati parlamentarnih izbora 2012. u Srbiji

Lista	% glasova	broj mandata
SRS	4.6	–
SNS	24	73
DSS	7	21
DS	22	67
URS	5.4	16
Preokret (LDP i SPO)	6.5	19
SPS–PUPS–JS	14.5	44
SVM	cenzus za manjinske stranke	5
Dveri	4.3	–
NOPO	cenzus za manjinske stranke	1
Sve zajedno	cenzus za manjinske stranke	1
SDA Sandžaka	cenzus za manjinske stranke	1
Koalicija Albanaca Preševske doline	cenzus za manjinske stranke	1
Nevažeći listići	4.3	

Predsednički i parlamentarni izbori 2012. doveli su do korenite promene vladajuće garniture, pa su se nakon rekonstrukcije vlade 2013. na vlasti skoro samostalno našle tzv. stranke starog režima. Kao i obično, korenite promene dovele su do pomeranja na partijskoj sceni. Ipak, osim toga što je SRS izgubila status parlamentarne stranke, za sada ne možemo tvrditi da je bilo drugih suštinskih izmena (odnosno, nemamo validne podatke kojim bi potkrepili tendencije koje se uočavaju).

Grafikon 4: Prepozicioniranje stranaka 2000–2013².

Najveću promenu položaja doživela je SNS koja nakon izbora zauzima centralnu i odlučujuću poziciju na političkoj sceni i čiji lider Vučić beleži veliki stepen podrške birača. Stranka je

² Zbog jasnoće prikaza, pozicija manjih stranaka je predstavljena samo trenutnom tačkom, dok se kod stranaka koje predvode koalicije pokazuje ideološki put od 2000. ili od njihovog nastanka do danas.

nastavila da podržava EU integracije Srbije, naročito u onim pitanjima gde se ta tema prepliće sa kosovskim pitanjem (npr. lokalni izbori na Kosovu), što je potvrđeno i pozitivnim izveštajem Evropske komisije. Druga najvažnija tema za SNS je svakako borba protiv korupcije koja je usmerena na tajkune (Mišković) i bivše državne funkcionere, primarno iz DS. Treće pitanje, čiji će značaj vremenom rasti, se odnosi na ekonomska pitanja. Odlaskom URS iz vlade nakon rekonstrukcije, SNS je preuzela veliki deo odgovornosti za ekonomsku oblast, ali se, osim obećanja ulaganja iz UAE, nije ništa značajnije uradilo.

Na planu ekonomije se, ipak, dešavaju neke, za naše istraživanje, veoma zanimljive promene. Pre svega, otvoreno je pitanje trošenja budžetskih sredstava i SNS je predložila neke tržišno orijentisane mere. Narativ koji je stajao iza ovih mera se zasniva na tezi da javni sektor ne bi trebalo da zarađuje više od privatnog sektora, pa je stoga uveden „solidarni porez“ na plate veće od 60.000 dinara u javnom sektoru. Druga važna mera podrazumeva postepeno ukidanje subvencija tzv. velikim gubitašima i stranim investitorima za otvaranje novih radnih mesta. Zbog ovih mera došlo je do napetosti unutar vlade jer se SPS protivila i jednoj i drugoj.

URS i DS su kritikovale ukidanje subvencija smatrajući ih dobrim tekovinama prethodne vlade i neophodnim korektivom još nerazvijenom tržištu. Ipak, SNS nije u potpunosti liberalizovao svoju politiku jer je došlo i do povećanja poreske stope, a i nije prihvaćena ideja ministra Radulovića o smanjenju poreza na plate. Takođe, nosioci ekonomske politike su dva tzv. nezavisna eksperta (Krstić i Radulović), što stvara određenu sumnju oko mere u kojoj SNS zaista podržava njihove predloge ili ih možda koristi kao moguću taktičku odstupnicu za stranku.

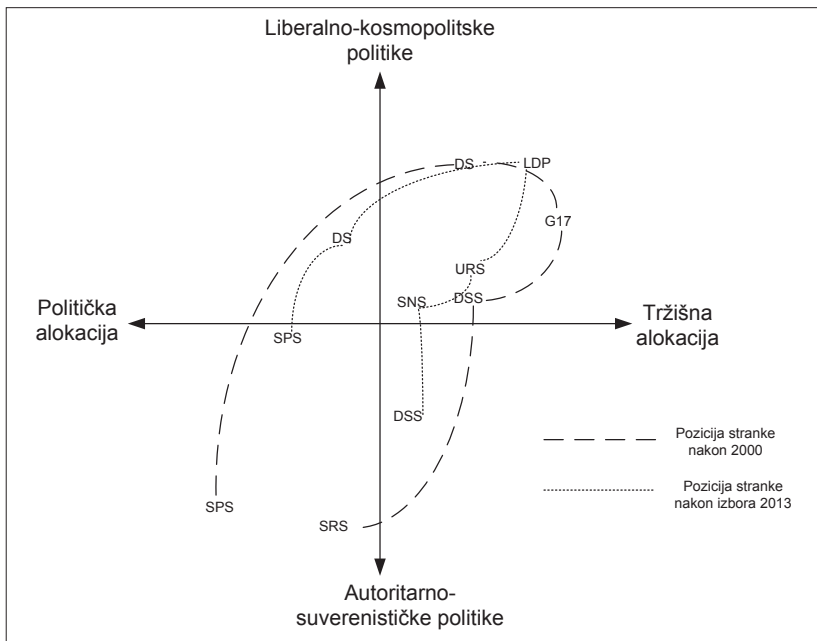
Ako je izborna pobeda lansirala SNS na vrh političkog postolja, onda je odlazak sa vlasti značajno uticao na rejting DS. Nakon

poraza od Nikolića, sa čela stranke odlazi Boris Tadić, a stranku preuzima Dragan Đilas čime započinje dosta turbulentan period unutarstranačkog previranja. Utisak je da u stranci ne postoji konsenzus o tome kako se ideološki pozicionirati u odnosu na glavne konkurente i na osnovu kojih pitanja kritikovati rad vlade. Pozicija DS je dodatno otežana vladinim politikama prema Kosovu i EU, jer one zapravo odgovaraju dugogodišnjim stavovima DS. Zbog toga je izuzetno nezahvalno prognozirati buduću programsku poziciju i položaj stranke.

Slab položaj DS pokušavaju da iskoristi SPS (pozicionirajući se kao najvažnija stranka leve) i LDP (u odnosu na pitanja ugrožavanja demokratskih standarda od strane SNS), ali i URS koji se posle rekonstrukcije prvi put našao u opoziciji. Istovremeno, LDP i URS pokušavaju da pošalju signale trenutno najsnažnijoj SNS kako ne bi zatvorili mogućnost budućih koalicija, nasuprot DSS koja i dalje najviše insistira na pitanju Kosova i veoma je oštra u kritici vladine politike. Šarenolikosti spektra doprinosi veliki broj manjih parlamentarnih stranaka čiji lideri obavljaju javne funkcije i koje se profilisu preko lidera (Nova Srbija Velimira Ilića ili Vulinov Pokret socijalista), ali i vanparlamentarni akteri Dveri i SRS koji deluju sa konzervativnih pozicija, kao i Nova stranka koja pokušava da ponudi novu alternativu unutar liberalno-tržišnog bloka.

Ukoliko prepozicioniranje posmatramo u dužem vremenskom periodu i ako smo fokusirani na veće stranke (ili one koje predvode koalicije), očigledno je da je došlo do uočljivog sužavanja ideološkog prostora u Srbiji. Ipak, u trenutnom institucionalnom aranžmanu male stranke imaju veliki značaj, pa se ni njihove ideološke pozicije ne mogu potpuno zanemariti. Ovo se naročito odnosi na stranke radikalne desnice (donji levi kvadrant na grafikonima 4. i 5) koje su ostale bez parlamentarnog statusa, ali sa relevantnim izbornim rezultatima.

Grafikon 5: Sužavanje ideološkog prostora u Srbiji 2000–2013.

UNUTARSTRANAČKE ANATOMIJE MOĆI

Kada je o internim odnosima reč, polaznu istraživačku tezu činila je tvrdnja da stranke, ako su stranke a ne tek makete i igračke za svoje osnivače, nisu jednostavne organizacione monade nego složeni sistemi sa mrežnom strukturom uspostavljenih različitih organizacionih oblika i pravilima i procedurama uređivanja internih relacija. Odabrani organizacijski dizajn i struktura usmereni su ka optimalnom ostvarivanju definisanih stranačkih ciljeva i funkcija – svaki formirani organ i ukupna mreža odnosa treba da budu funkcionalni element stranačke strategije.

U političkom životu Srbije, međutim, od 91 registrovane stranke tek njih šezdesetak daje povremene znake života učestvujući na izborima i dajući elementarne podatke o svom posto-

janju i funkcionisanju. Za njih ne više od petnaestak moglo bi se reći da poseduju i bar elementarno razvijenu kapilarnu organizacijsku mrežu, odnosno da su više od „kombi stranke“ (Vučina Vasović) u kojoj su se smestili šef i njegovi „brojni“ sledbenici i sledbenice.

Ujedno, organizacijski resursi i infrastruktura predstavljaju, pre svega kroz mehanizme i poluge odlučivanja, okvir za formiranje svojevrsne stranačke anatomije moći. Ključno istraživačko pitanje je pitanje u kojoj meri se formalna, manje ili više demokratski skrojena odora distribucije moći razlikuje od njene stvarne anatomije i fiziologije. (Ne)skrivena moć i njena distribucija i (ne)demokratski učinci i karakter, u osnovi su formiranog modela u kome idealtipski razlikujemo: nedemokratski (monokratski ili oligarhijski), kompetitivno-elitistički, poliarhijski i participativno-demokratski model unutarstranačkih odnosa.

U pogledu na projektovanu stranačku strukturu i organizaciono dizajniranje internog procesa odlučivanja uočava se rastuća sličnost između relevantnih stranaka. Ona je u Srbiji, pored nastojanja da se optimalizuje i ublaži napetost između principa efikasnosti i demokratskičnosti stranačkog organizovanja, rezultat i ugledanja i preuzimanja internih obrazaca stranaka iz pripadajućih evropskih političkih familija – socijaldemokratske, demohrišćanske i liberalne.

Pozicija članstva – kriterijumi prijema i prestanka članstva, njegova prava i obaveze, kao i pozicija i ovlašćenja osnovnih stranačkih organizacionih oblika određuju se na gotovo uniforman način. Veoma slično određuju se i šeme i uzajamni odnosi organa uspostavljenih na vertikalnoj, teritorijalnoj ravni. Bez velikih odstupanja i razlika formulisan je i horizontalni stranački sistem „kvazi“ državne podele vlasti na zakonodavnu, izvršnu i kontrolno-sudsku. Evropski uzor vodi i sve unifor-

mnijem formalnom određenju pozicije foruma žena i mladih. Srodni su, bar formalno, i različiti funkcionalni oblici i razvojni i istraživački i edukativni centri i političke fondacije.

STRANKE SRBIJE NA (NE)DEMOKRATSKOJ PUTANJI

Moglo bi se zaključiti da, sudeći po slovu statutarnih i poslovnih odredbi, politički relevantne stranke Srbije nastoje da svoju organizaciju i unutrašnje odnose ustroje po poliarhijskom modelu demokratskog i odgovornog predstavljanja. Njegovi osnovni elementi su: (1) aktivno, participativno članstvo, (2) odgovorno i demokratski izabrano rukovodstvo, (3) horizontalna podela vlasti na partijsku legislativu, egzekutivu i kvazi-sudske i nadzorne instance, uz (4) vertikalnu decentralizaciju i autonomiju i samostalni krug ovlašćenja, u skladu sa principom subsidijarnosti nižih u odnosu na više organe. Teritorijalnu decentralizaciju i autonomiju prate i (5) funkcionalna (programski odbori, centri, saveti) i (6) socijalna decentralizacija (forumi žena i mladih). No, (7) politička i ideološka decentralizacija svedene su na pravo manjine da zastupa svoje stavove unutar stranačkih organa i foruma, bez prava na organizovanje frakcija ili bar struja koje bi mogle da po stranačkoj vertikali uđu u legalan proces nadmetanja za podršku članstva. Izuzetak predstavljaju male stranke sa reformističkog i modernizacijskog pola partijske scene – SDU koja dozvoljava stvaranje i čak proporcionalnu zastupljenost frakcija u svim stranačkim organima, kao i novoformirana Nova stranka.

Delimičan izuzetak u ovom pogledu predstavljaju proklamovana tolerancija prema prenošenju internih sporova u javnost (LDP), kao i prava na preispitivanje donetih odluka i čak na partijsku interpelaciju ako iza njih stanu dovoljno brojne partijske manjine (DS).

Izvesne, zanimljive ali međusobno nepovezane elemente participativno-demokratskog modela sadrži neposredni izbor predsednika (LDP), kao i (nedovoljno regulisana i proverljiva) praksa partijskih anketa i provere poverenja koje članovi rukovodstava uživaju među članstvom (DS).

Na drugoj strani, u svojoj dužoj ili kraćoj političkoj memoriji, gotovo sve stranke, posebno one formativne, poput SPO, DS, ali i SRS i SPS, sadrže brojna iskustva sporova i razlaza koji su se završavali „dobrovoljnim“ odlaskom ili isključenjem nezadovoljnika i njihovim osnivanjem nove stranke. Većina, ili bar veliki broj naših partija nastale su separacijom iz postojećih, dakle „partijskom partogenezom“. Retki su, pritom, primeri da su se, kao u više slučajeva u DS, konflikti i rascepi odvijali unutar manje-više legalnog izbornog stranačkog procesa ili javne postizborne arene. Još ređi su slučajevi, poput povratka Mićunovića i Demokratskog centra u DS, reintegracije i ponovnog ujedinjenja.

Naravno, ovi i slični primeri iz prakse govore da su u političkoj svakodnevici naše partije, nasuprot proklamacijama, tek negde između leaderskog ili oligarhijskog, nedemokratskog i kompetitivno-elitističkog, minimalnog demokratskog modela gde se partijske elite takmiče za podršku partijskih masa čija je uloga svedena na navijanje i aplaudiranje.

Gde leže temeljni uzroci jaza između partijske statutarne regulative i političke prakse?

Po našem sudu radi se pre svega o „razornoj smeši“ i sinergetskom delovanju političkim nasleđem formiranog dominantnog autoritarnog obrasca obožavanja i/ili podilaženja vođama, oslonjenog na klijentelističke veze raširene i ojačane unutar partokratskog poretka. U „strasnoj“ vezi između lidera i vođstva, na jednoj, i nižih partijskih ešalona, posebno u strankama na vlasti, na drugoj strani, ima očito obostrane

kalkulacije i očekivane dobiti. Postizborni politički preletači su možda najbolji primer i potvrda iznete teze.

Naredni, konjunktorni razlog čini relativna mladost kompetitivnog partijskog sistema u Srbiji i njome uslovljena činjenica da su, uz malobrojne izuzetke poput DS i SPS, i danas na čelu partija njihovi lideri osnivači. Lideri i uži rukovodeći prsten oko njih stranku doživljavaju kao „šefovo čedo i kreaciju“, a za pristalice-fanove vođa je sinonim za stranku i osnov identifikovanja sa njom. I nezadovoljnici koji odu iz stranke nastoje, i često sa prethodnim stečenim političkim iskustvom i kapitalom i uspevaju, da formiraju „svoju“ stranku sa ovoga puta sopstvenom, neprikosnovenom liderskom pozicijom.

Da bi došlo do promena i hoda ka statutarnim dokumentima proklamovanom poliarhijskom modelu distribucije moći neophodno je da paralelno deluju procesi: (1) silaska sa scene „očeva osnivača“, (2) personalizacije izbornog sistema koja za rezultat ima okretanje kandidata ka volji i ukusu birača, a ne samo partijske nomenklature, (3) redukovanja sistema postizborne raspodele političkog plena – juriša partijskih komesara na rukovodeće pozicije u (pre)razvijenom javnom sektoru, ali i (4) pojave racionalnog, obaveštenog i upućenog birača.

Naredni, peti činilac demokratskog redizajniranja partija jeste samo kritičko iščitavanje njihovog organizacijskog obrasca i praksa rektifikacije (ispravljanja) (ne)namernih strukturnih nedemokratskih „umetaka“. Iz drugog ugla posmatrano radi se o odgovoru na pitanje šta to sve u samom organizacijskom obrascu i pravilima doprinosi da formalni demokratski model u praksi funkcionise kao arena za borbu i /ili sklapanje koalicija unutar partijskih vrhuški.

U prvom redu radi se o setu rešenja koja faktički omogućavaju koncentraciju vlasti u rukama partijske egzekutive i to na nivou nacionalnog rukovodstva.

Statutarne, nadzorne i kontrolne – „sudske“ partijske instance umesto da budu samostalni od kongresa/skupština birani organi pretvaraju se u tela glavnih odbora sa tek konsultativnim statusom i neobavezujućim odlukama.

Istovremeno, kontrola nad tokovima novca i kadrovskom politikom, recimo kroz praksu prethodne saglasnosti centrale sa lokalnom izbornom listom ili (samo)izbora poželjnih delegata na partijskim konvencijama, dalje cementiraju prevlast vrha nad partijskom bazom.

Ključni značaj ima, međutim, mehanizam stavljanja zakonodavnih partijskih tela kako povremenih manifestacionih – kongresa/skupština/ konferencija, tako i stalnih poput glavnih odbora, sa velikim formalnim ingerencijama pod kontrolu partijske egzekutive. Posledično, moć je koncentrisana u stranačkim predsedništvima, odnosno, njihovom užem sastavu. Ili još pre u liku samog partijskog lidera i (ne)formalnom krugu osoba od njegovog najvećeg poverenja.

Logika samoizbora rukovodstva i „zakrivljavanja“ statutarne rešenja ide putanjom koju začinje kontrola nad prethodnim procesom kandidovanja i izbora delegata za centralnu partijsku konvenciju a utvrđuje se i osigurava preventivnim ograničavanjem njihove (samo)volje. Izvršni scenario se piše tako što su, po funkciji, u sastavu zakonodavnih stranačkih organa u čijim su ingerencijama partijski programi, statuti i izbori, svi izabrani stranački funkcioneri, kao i poslanici, gradonačelnici i ministri iz redova stranke. Oni su neretko brojniji od biranih stranačkih delegata. Partijska legislativa je tako impregnirana i okupirana od strane partijske vrhuške kontrolisanog i klijentelistički zavisnog partijskog izvršnog aparata.

Unutar tako redukovano kruga moćnika prevlast lidera se obezbeđuje mandatarskim sistemom (samo)izbora njegovih potpredsednika i prvih zamenika i širenjem kruga njegovih

ovlašćenja sa koordinaciono-reprezentativnih na upravljačke. Pozicija jakog lidera uključuje i neposredno imenovanje savetnika, portparola, izvršnih sekretara i stranačkih direktora i menadžera, koji onda ulaze u sastav partijskih organa.

Rektifikacija ovih „demokratskih omaški“ bi, po našem mišljenju, uz prethodne faktore dugog istorijskog trajanja, svakako doprinela demokratskom redizajniranju unutarstranačkih odnosa.

POGLED U BUDUĆNOST

Nakon svega navedenog na prethodnih 450 strana, teško je biti posebno optimističan u pogledu demokratskih standarda u Srbiji. Gledano globalno, u Srbiji je uspostavljena minimalna izborna demokratija, ali je njeno produbljivanje prilično spor i neizvestan proces.

Jedna od prepreka većoj demokratizaciji su unutarstranački odnosi koji favorizuju manjak političkog takmičenja, zanemarivanje institucija i snažnu ulogu vođe. Ovakva unutarpartijska demokratija se reflektuje na državne institucije i način vođenja politike, imajući u vidu da su partije danas najsnažniji politički akteri. Nadmoći partija i njihovoj nedemokratskoj doprinosi i slabo civilno društvo i ekonomski zavisni mediji, ali i politički potčinjene institucije društva.

Za razliku od unutarstranačkih odnosa koji se menjaju veoma sporo, na programskom planu dolazi do radikalnih prekompozicija na nivou individualnih partija, ali i do relativno stabilnih programskih pozicija na nivou sistema (može se, na primer, tvrditi da su SNS i DSS zamenili svoje pozicije). Čini nam se da se dosta osnovano može tvrditi da Srbija ide ka modelu umerenog pluralizma sa 5–6 osnovnih nacionalnih partija, nekoliko manjinskih i regionalnih partija i velikim brojem manjih

partija-satelita čija će sudbina zavisiti od eventualne promene izbornog i drugog relevantnog zakonodavstva. Programska ponuda (kao i čitav politički proces) odvijaju se pod budnim okom Evropske unije, pa će početak pristupnih pregovora zasigurno voditi ka dominaciji tema sa evropske agende, unutar ionako suženog *policy* prostora između realnih mogućnosti društva i zahteva međunarodnih aktera. Kao i u slučaju drugih zemalja, evroagenda će voditi ka porastu (u Srbiji ionako velikog) evroskepticizma, što će otvoriti prostor za radikalizaciju ideološkog i identitetskog polja u odnosu na ova pitanja. Od stanja ekonomije i odgovornosti političkih elita zavisi da li će naredne faze naše evro-tranzicije više ličiti na makedonski spori neizvesni scenario, hrvatski formalni evrokonsenzus srednje brzine ili će pristupanje biti iznenađujuće efikasno.

Literatura

- Kitschelt, Herbert, „Party Systems in East Central Europe: Consolidation or Fluidity“, Paper presented at annual meeting of the American Political Science Association, September 1–4, New York, 1994.
- Orlović, Slaviša, Polupredsednički sistem i partijski sistem Srbije u Političke stranke u Srbiji – struktura i funkcionisanje, Zoran Lutovac (ur.), Institut društvenih nauka, Friedrich Ebert Stiftung, Beograd, 2005.
- Stojiljković, Zoran *et al.*, *Javne politike u izbornoj ponudi*, Konrad Adenauer Stiftung, FPN, Beograd, 2012.
- Spasojević, Dušan, „Dinamika političkih rascepa u Srbiji 2000–2010.“ u *20 godina partija i izbora u Srbiji*, Slaviša Orlović (ur.), Fakultet političkih nauka, Friedrich Ebert Stiftung, Beograd, 2011.

O AUTORIMA

Božović Luka je student završne godine politikološkog smera na Fakultetu političkih nauka u Beogradu. Tokom proteklih osam godina aktivan je u organizacijama civilnog društva u Srbiji i regionu, a od decembra 2012. obavlja i funkciju Generalnog sekretara Socijaldemokratske omladine, podmlatka Socijaldemokratske unije. Trenutno kao konsultant saraduje sa više organizacija civilnog društva u Beogradu, a poslednje dve godine aktivan je i kao trener političkih veština Nacionalnog demokratskog instituta. Do sada je objavio više tekstova koji se tiču tematike ljudskih prava, kao i jedan rad u Studentskom godišnjaku.

Bulatović Marina je studentkinja četvrte godine politikologije na Fakultetu političkih nauka. Bila je aktivna u studentskom i učeničkom organizovanju i više nevladinih organizacija. Na fakultetu je bila član tri napredne grupe – na katedrama za političku sociologiju i političku teoriju, a sada i u grupi za javne politike. Stipendistkinja je Fondacije Konrad Adenauer.

Dinić Milena je studentkinja četvrte godine politikološkog smera Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Uče-

stvovala je u radu čitalačke grupe na predmetu Politička sociologija. Član je Srpskog akademskog kruga, projekta organizacije Srpski kod, za koji je napisala nekoliko tekstova.

Elez Milenko je apsolvent Fakulteta političkih nauka, smer – politikološke studije. Tokom studiranja, bio mlađi student-saradnik na predmetu Istorija političkih teorija 1 i 2. U tekućoj godini učesnik seminara pod nazivom „Mesec dana socijaldemokratije“. Jedan od osnivača udruženja građana Evropska lokalna elementarna zajednica (ELEZ).

Gogić Ognjen je student master Studija mira na Fakultetu političkih nauka na kom je 2012. godine i diplomirao kao student generacije osnovnih akademskih politikoloških studija. Tokom studija je bio nosilac stipendije „Dositeja“ Fonda za mlade talente Republike Srbija za školsku 2011/2012. i 2012/2013. godinu kao i stipendije Fondacije Konrad Adenauer za društveno-aktivne studente za školsku 2010/2011. i 2011/2012. godinu.

Janković Tijana je diplomirala novinarstvo i komunikologiju na Fakultetu političkih nauka u Beogradu. Na istom fakultetu završava master studije politikologije, na modulu Politička analitika i menadžment u politici. Tokom osnovnih studija se bavila radijskim novinarstvom, a kasnije se, kroz rad u nevladinim organizacijama, bavila i istraživačkim novinarstvom. Radila je u PR agencijama i učestvovala na seminarima, gde je učila o odnosima sa javnošću.

Jovanović Andrijana je studentkinja doktorskih akademskih studija – studija politikologije, na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Angažovana je kao demonstrator u nastavi na Fakultetu političkih nauka na predmetima Javna uprava, Lokalna samouprava i Javne politike. Do sada je učestvovala na brojnim stručnim i naučnim skupovima i objavila nekoliko radova iz oblasti javnih politika.

Jovanović Veljko je student četvrte godine Fakulteta političkih nauka u Beogradu. U želji za sticanjem znanja i proširivanjem vidika učestvovao je na mnogobrojnim seminarima i edukativnim programima. Do sada je objavio dva rada u zbornicima, a zainteresovan je za epistemološke i politikološke teme. Član je nevladine organizacije *Libertarijanski klub Libek* i predsednik je studentske organizacije *Studenti za slobodu* Fakulteta političkih nauka.

Jović Milica (1986) je diplomirana menadžerka za odnose sa javnošću. Osnovne studije je završila na Fakultetu za kulturu i medije Megatrend univerziteta. Trenutno je studentkinja master studija politikologije – politička analitika i menadžment u politici na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu.

Lazarević Marko je apsolvent Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu na politikološkom smeru. Pohađao je stručnu praksu pri kancelariji Zaštitnika građana Republike Srbije, gde je produbio saznanja iz oblasti ljudskih prava i dobre uprave. Naučne oblasti za koje se posebno interesuje su politički sistemi i funkcionisanje političkih institucija i političkih partija u njima.

Mihailović Vojislav je saradnik za nastavu na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu, na predmetu Metodologija i statistika. Student je doktorskih studija Politikologije (upisao studije u oktobru 2013. godine) na istom fakultetu. Član je *Centra za razvoj sindikalizma*, u okviru koga je učestvovao u izradi i sprovođenju istraživanja i pisanju tekstova, uglavnom na temu sindikata.

Milosavljević Milena je po zanimanju master politikologije. Master studije je završila na Fakultetu političkih nauka, modul Politička teorija, sociologija i institucije. Zvanje master politikologije stiče odbranom završnog rada na temu „Političko

predstavljanje nacionalnih manjina u Srbiji", oktobra 2013. godine. Za vreme master studija je učestvovala u zimskoj školi *Ostvarivanje prava nacionalnih manjina u demokrat-skim društvima* u organizaciji Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Savjeta za nacionalne manjine Repu-blike Hrvatske i Ureda za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Republike Hrvatske. Oblasti interesovanja: politike identiteta, ljudska prava.

Simić Dragana je završila politikološke studije na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu, a 2013. godine je upisala master studije Politička analitika i menadžment u politici na istom fakultetu. Oblasti za koje se interesuje su način funkcionisanja političkih partija, unutrašnja orga-nizacija institucija Republike Srbije, sociologija i psihologija izbora i politička dešavanja na prostorima bivše Jugoslavije.

Stanić Jasna je diplomirala je na odseku za Žurnalistiku Filo-zofskog fakulteta u Novom Sadu, nakon čega studije na-stavlja na Fakultetu Političkih nauka u Beogradu, na modulu Politička analitika i menadžment master studija Politikolo-gije. Tokom osnovnih studija pokreće univerzitetske onlajn novine, a njene istraživačke novinarske radove objavljuju veb portali nekoliko organizacija civilnog sektora. Paralelno sa master studijama bavi se oblašću marketinga i odnosa sa javnošću.

Stojanović Boban je saradnik u nastavi na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu na predmetima Savremena država, Partije i partijski sistemi i Politička sociologija sa-vremenog društva. Na istom fakultetu je završio osnovne i master studije, a 2013. godine je upisao doktorske studije politikologije. Objavio je nekoliko naučnih radova iz oblasti socijalnih i političkih rascepa, partijskih koalicija i nezavisnih kontrolnih tela. Osnivač je profesionalnog politikološkog udruženja Grupa za analizu i kreiranje javnih politika.

Vukov Tamara je diplomirala na politikološkom smeru Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Trenutno je student druge godine master studija na Fakultetu političkih nauka, odsek Javna uprava, lokalna samouprava i javne politike. Pohađala je alternativne dodiplomske studije u okviru Centra za ženske studije i istraživanje roda, u Beogradu, kao i mnoge druge seminare i kurseve. Članica je udruženja „Grupa za analizu i kreiranje javnih politika“.

Vušurović Ana je po zanimanju diplomirana politikološkinja. Trenutno je studentkinja master studija na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu na modulu Javna uprava, lokalna samouprava i javne politike. Predsednica je nevladine organizacije Grupa za analizu i kreiranje javnih politika (GAJP). Oblasti interesovanja: javne politike, lokalni ekonomski razvoj, rodna ravnopravnost i antidiskriminativne politike.

Čolić Dragiša je 2013. godine završio politikološki smer Fakulteta političkih nauka u Univerziteta u Beogradu i na istom fakultetu upisao master studije na modulu Politička teorija, sociologija i institucije. Jedan je od osnivača udruženja građana Evropska lokalna elementarna zajednica.

Džambasević Nikola je student četvrte godine politikološkog smera Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Učestvovao je u radu čitalačkih grupa na predmetima politička sociologija i savremena politička teorija. Pisao je tekstove za Srpski akademski krug.

Džulović Bojana je studentkinja master programa Politička analitika i menadžment na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu, gde je 2012. godine završila osnovne studije Politikologije. Od aprila 2012. godine angažovana je na projektu „Otvoreni parlament“ u okviru Centra za istraživanje, transparentnost i odgovornost, gde učestvu-

je u promociji i zagovaranju aktivnijeg učešća građana/ki u društvenim procesima, razvoju njihovih zagovaračkih kapaciteta i razvijanju mehanizma za praćenje i procenu stepena odgovornosti nosilaca vlasti.

Stojiljković Zoran je vanredni profesor na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu, gde predaje na predmetima Politička sociologija savremenog društva, Savremena država, Partije i partijski sistemi i Civilno društvo i sindikati. Uža oblast njegovog interesovanja su politički procesi i konflikti u društvima u tranziciji, partije i partijski sistemi, kontrola i nadzor finansiranja političkih stranaka, sindikati i socijalni dijalog, odnosno politička participacija i civilni pokreti i inicijative. Objavio je, pored stotinak radova i kraćih monografija, i knjige *Rečnik demokratije* (1998), *Partijski sistem Srbije* (2006, i drugo, izmenjeno i dopunjeno izdanje 2008), *Konflikt i/ili dijalog* (2008), *Srbija u lavirintima tranzicije* (2011) i *Država i korupcija* (2013). Koautor je knjige *Političke grupacije u Evropi* (2011) i urednik zbornika *Lavirinti tranzicije* (2012) i *Zašto glasam, kako glasam, ako uopšte glasam* (2012). U oblasti studija države, demokratije i civilnog društva *Stojiljković* je zajedno sa prof. dr Vukašinom Pavlovićem, uredio zbornike *Savremena država* i *Savremena država – struktura i socijalne funkcije*.

Spasojević Dušan je asistent i doktorand na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu. Radi na predmetima Politička sociologija i Politička sociologija savremenog društva. Bavi se partijama i partijskim sistemima, društvenim i političkim podelama (socijalni/politički rascepi), i tranzicijom i konsolidacijom demokratije u post-komunističkim društvima. Do sada je uredio dva zbornika, objavio više od 20 naučnih radova i učestvovao na više domaćih i međunarodnih konferencija.

Fondacija Konrad Adenauer

Sloboda, pravda i solidarnost su vodeći principi rada Fondacije Konrad Adenauer (KAS). KAS je politička fondacija koja je bliska Hrišćansko-demokratskoj uniji Nemačke (CDU). Kao suosnivač CDU i prvi nemački demokratski posleratni kancelar, Konrad Adenauer (1876–1967) je povezo hrišćansko-demokratsku, konzervativnu i liberalnu teoriju. Njegovo ime je simbol demokratske obnove Nemačke, spoljno-političke orijentacije u transatlantskom sistemu vrednosti, simbol **vizije evropskog ujedinjenja** i orijentacije na socijalnu tržišnu privredu. Njegovo duhovno nasleđe je istovremeno naš zadatak i naša obaveza.

Našim međunarodnim radom zalažemo se za to da ljudi širom sveta žive **dostojanstveno i slobodno**. Naš doprinos je vrednosni, i cilj nam je da Nemačka odgovori izazovu svoje rastuće odgovornosti u svetu.

Želja nam je da ljude pokrenemo da učestvuju u oblikovanju svoje **budućnosti**. Sa preko 70 kancelarija širom sveta i projektima u preko 120 zemalja dajemo samostalan doprinos razvoju demokratije, pravne države i socijalne tržišne privrede. Kako bismo obezbe-

dili **mir i slobodu** podržavamo neprekidan spoljnopolitički i dijalog o bezbednosti, kao i razmenu iskustava iz domena kulture i religije.

Čovek i njegovo dostojanstvo, njegova prava i obaveze su u središtu našeg interesovanja. Za nas je on polazna osnova za socijalnu **pravdu**, slobodnu **demokratiju** i održivu privredu. Okupljajući ljude koji preuzimaju svoju društvenu odgovornost, mi razvijamo aktivne mreže u politici, privredi i društvu. Naš **politički angažman** popravlja šanse da se globalizacija sprovodi **socijalno pravedno, ekološki održivo i ekonomski efikasno**.

U partnerskom odnosu saradujemo s državnim institucijama, političkim strankama, organizacijama građanskog društva, kao i odabranim elitama. Ostvarujući naše ciljeve mi želimo da razvojnom politikom i u budućnosti produbimo našu političku saradnju, **regionalno i globalno**. Zajedno sa našim partnerima dajemo doprinos u izgradnji međunarodnog poretka koji svakoj zemlji omogućava razvoj u slobodi i sopstvenoj odgovornosti.

CIP